ISSN 1004-1

TANGRITAG TANGRITAG

9 771004 174004

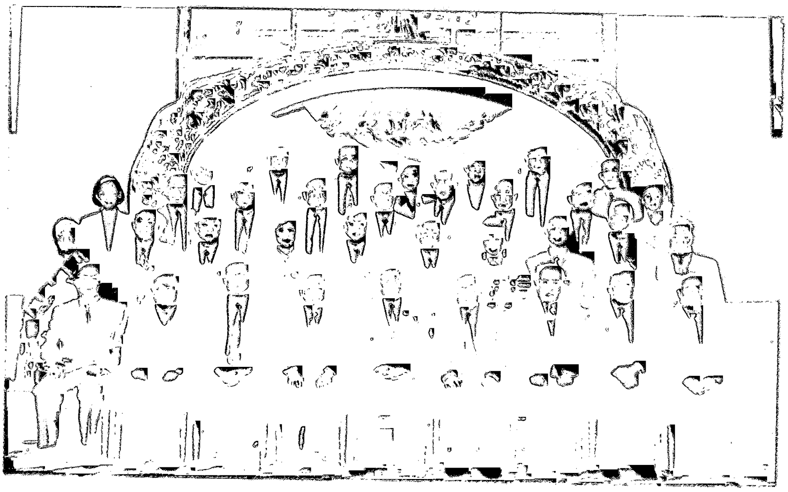

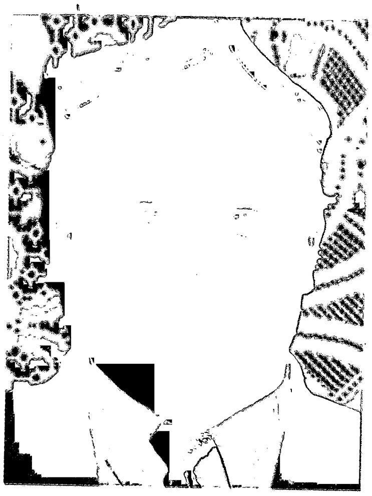

تەڭرىتاغ

دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت،
قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇب
1998 - يىل 1 - سان ئومۇمىي 66 - سان

مۇندەرىجە

پوۋېست

زېمىننىڭ ھېكايىسى ...... قەيسەر قەييۇم 1

ۋەتەن ۋە بۇرچ

غەربىي رايوندىكى ھەسەن - ھۈسەن ...... نىياز ئەمەت تەرجىمىسى 39

شېئىرلار

ئىشارەت ۋە باشقىلار ...... بۇغدا ئابدۇللا 29
مۇقەددەس، سۆيىمەن ئەبەدىي سېنى ...... ماخمۇتجان ئىسلام 30
ساقى ...... ئەسقەر ھۈسەيىن 32
بەخت كۈيى ...... نۇر موللاق 33

ھېكايىلەر

ئۆچەكتىكى ئادەم ...... ئاباس مۇنىياز 34
يېشىل مۇھەببەت ...... مۇتەللىپ ئوسمان 78

ئىزلىنىش، سىناق، يېڭىلىق

دىلمۇرات تەلئەت، ئەزىزى، زاماندىن پاكىزات، ئايگۈل مۇتىۋۇللا، ئەسقەر يۈسۈپ 46

ئەسەر ۋە بەس - مۇنازىرە

بىز قۇرماقچى بولغان شېئىر روھى ...... ئىمىن ئەھمىدى 57
شېئىردىكى قاتلام ئامىللىرى ...... قۇدرەت قۇربان 63

نەسرلەر

يادىمدا دۇنيادىن يىراق بىر ماكان .... ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت 53
ئىككى نەسر .... ئەنۋەر تاشتۆمۈر 54

ستۇدېنتلار

شېئىرلار .... جېلىل خېلىل، تۇرغۇنجان تۇرسۇن، خاسىيەت ئىمىن، ھەبىبۇللا مىجىت 70
ياشارغان تۆت قۇلاق .... ئەمەتجان مۇھەممەت 73

ئەدەبىي خاتىرىلەر

ئەدىبلەر ھەققىدە پارچە .... ئابدۇقادىر جالالىدىن 65
لاۋرېنس ئەدەبىي خاتىرىلىرىدىن .... ئەركىن نۇر تەرجىمىسى 93

تەرمىلەر

گېزىت - ژۇرناللاردىن تەرمىلەر 80
مىسرالاردىن تەرمىلەر 108

ئەدەبىي ئۇچۇرلار

ئەدەبىي ئۇچۇرلار 109

مۇقاۋىدا: بوكس پادىشاھى ئابدۇشۇكۇر مىجىت

تەھرىر ھەيئەتلەر

ئىمىن ئەھمىدى، مەمتىلى ئابدۇرېھىم، ئەكبەر ئېلى، ئازات سۇلتان، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، ئابدۇقادىر جالالىدىن، تۇرسۇن توختى، تۇردى ھاشىم، بوغدا ئابدۇللا، غوپۇر نۇر، ئىدرىس بارات، مۇختار مەخسۇت، پولات ھېۋزۇللا، ماخمۇتجان ئىسلام، ئەركىن نۇر

باش مۇھەررىر: (كاندىدات ئالىي مۇھەررىر) ھەبىبۇللا مۇھەممەت
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: پولات ھېۋزۇللا

مۇھەررىرلەر: ئەركىن نۇر (مەسئۇل مۇھەررىر)،
سەنەۋەر ئۆمەر، ئەكبەر سالىھ (ياردەمچى مۇھەررىر)
گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: ئالىم خالىدىن
مەسئۇل كوررېكتور: خەلچەم ئابلىمىت

قەيسەر قەييۇم

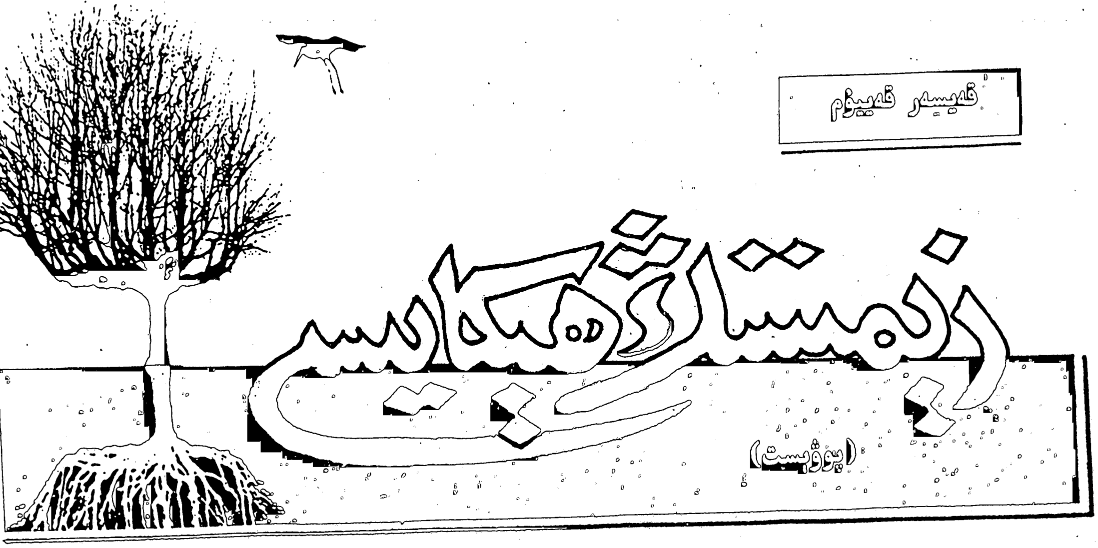

زىمىستان ھېكايىسى

(پوۋېست)

قەيسەر قەييۇم 1972 - يىلى 4 - يانۋار غۇلجا شەھرىدە تۇغۇلغان. 1990 - يىلى غۇلجا شەھەرلىك 7 - ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغان. 1993 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، شۇ يىلى «ئىلى كەچلىك گېزىتى»گە تەقسىم قىلىنغان. ھازىر «ئىلى كەچلىك گېزىتى» ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

قەيسەر قەييۇمنىڭ «ئارسلان»، «ۋەھىمە» قاتارلىق 30 پارچىدىن ئارتۇق ھېكايە ۋە شېئىرلىرى ئېلان قىلىنغان. «قورقۇنچلۇق قەدەم» ھېكايىسى ئىلى «غۇنچە مۇكاپا- تى» نى باھالاشتا 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «ياقۇت قونغان توزانلار» ئەدەبىي ئاخباراتى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاخبارات ئەسەرلىرىنى باھالاشتا 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «ئارسلان» ھېكايىسى تۇنجى نۆۋەتلىك «ئىلى دەرياسى» ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

قەيسەر قەييۇم ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

كىشىلەر تاغلارنى زېمىن كۆكسىدىن ئۆر- كەشلەپ چىققان دولقۇن، دېيىشىدۇ. مەن بۇنى بوۋاملار ياشىغان ئاشۇ ئالقانچىلىك زېمىننى ئو- راپ تۇرغان تاغلارغا قارىتا ئېيتىلغانمىكىن دېگۈم كېلىدۇ. بۇ تاغلار ھەقىقەتەن كىشىنى سۆيۈندۈر- گۈدەك گۈزەل ھەم قامەتلىك. بىر - بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن جىلغا ۋە قىيالار زېمىندىن ئۆركەشلەپ چىققان دولقۇنلارنىڭ ئۆزى.

مەن بۇ يەرگە ھەر يىلى دېگۈدەك بوۋامنى يوقلىغاچ كېلەتتىم. لېكىن كېلىۋېلىپلا تاغ باغ- رىنى ئايلىناتتىم. ھەر يىلى كېلىپ تۇرغاچقا تاغدا تونۇشلىرىممۇ خېلى كۆپ ئىدى. شۇنداقتىن- مۇ مەن يەنىلا ئۆزۈم يالغۇز ئايلىنىپ كېلىشكە خۇشتار ئىدىم. ئۇلارنىڭ شەھەر توغرۇلۇق سو- رىغان سوئاللىرىنى، شەھەردە پۇلنى ئوڭاي تاپقى- لى بولىدىغانلىقىنى، بۇ يەردىن تولىمۇ بىزار ئىكەنلىكىنى، مۇشۇنداق جايدا تۇغۇلۇپ قالغىنى- نى ئۆزلىرىنىڭ تەتۈر پېشانىلىقىدىن كۆرىدىغا- لىقىنى زادىلا ئاڭلىغۇم يوق ئىدى. بۇ يەردىكىلەر شۇنچىلىك گۈزەل زېمىندا ياشاپ تۇرۇپ ئۇنى سۆيۈشنى ئۇقمايتتى. مۇنبەت يەرلىرىنى تاشلاپ مەكتەپنىڭ ۋەيرانە تاملىرىغا دۈمبىسىنى چاپلاپ ئولتۇرۇپ، مونەك - مونەك پۇللارغا ئېرىشىشنى خىيال قىلاتتى. كىشىلەر تەرىپىدىن ئالدانغان يەر نۆۋىتىدە ئۇلارنىمۇ ئوڭدا قوياتتى. شۇنچە گۈزەل بۇ مۇنبەت زېمىندا نامراتلىقنىڭ پۇرىقى پۇراپلا تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ مەن يەنىلا بۇ يەرگە ھەر يىلى كېلەتتىم. بۇ يەردىكى تاغلارنى، تاغ باغرى- دىكى قىيا تاش يېرىقلىرىدىن ئۈنۈپ چىققان تاش- گۈللەرنى سۆيەتتىم. كېيىنچە ئاستا - ئاستا مەندە تاشگۈل توغرۇلۇق بىرەر نەرسە يېزىش ئويى پەيدا بولۇپ قالدى. لېكىن بوۋامنىڭ بۇ زېمىن توغ- رۇلۇق سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىسى ماڭا ئاجايىپ كۈچلۈك تەسىر قىلدى.

بۇ زېمىن قەدىمىي زېمىن ئىدى. بوۋام ماڭا شۇنداق سۆزلەپ بەرگەن. بۇ يەردە ياشاۋاتقان

كىشىلەرنىڭ ئەجدادى بۇنىڭدىن نەچچە يۈز يىل ئاۋۋالقى زامانلارغا تۇتىشاتتى. لېكىن بۇ زېمىندىكى كىشىلەر ئەجدادلىرى توغرۇلۇق ئىشلارنى ئەمدى ئۇنتۇشقا باشلىغانىدى.

سىرلىق ئوۋچى

بازار كۈنى بولغاچقا كوچىلاردا ئادەملەر مىغىلدايتتى. پېشىنگە يېقىن بازارنىڭ چېتىدىكى بىر ئاشپۇزۇلغا ئېگىز بويى، قاۋۇل كەلگەن، مورىسىگە تېرە چاپان ئارتىۋالغان بىر كىشى ئاتلارنى ئاشپۇزۇل يېنىدىكى تۈۋرۈككە باغلاپ قويۇپ، بىر بالىنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

— كېلىڭ ئوۋچى، — دېدى خوجايىن ئەپتىدىن ياۋايىلىق چىقىپ تۇرغان بۇ كىشىگە ئورۇن كۆرسىتىپ، — تېرىلىرىڭىزنى سېتىپ بولدىڭىزمۇ؟

ئوۋچى بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ قويدى. ئۇ تولىمۇ كەمسۆز كۆرۈنەتتى. ئۇلارنىڭ كىيىنىشى ۋە تۇرقىدىن تاغلىقلار ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئاشپۇزۇلدىكى كىشىلەرنىڭ نەزەرى ئۇلارغا ئاغدۇرۇلدى. ئوۋچى ئۇنى سەزدى - يۇ، ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك بالىغا ئىشارە قىلىپ قويۇپ ئولتۇرۇۋەردى. بىرئازدىن كېيىن ئاشپۇزۇلنىڭ ئۇيەر - بۇيەرلىرىدىن كىشىلەرنىڭ كوسۇرلىشىپ قىلىشقان پاراڭلىرى ئاڭلاندى.

— مەن ئۇنى تونۇيمەن، — دېدى خوجايىن ئادەم تولۇپ ئولتۇرغان شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپ، — ئۇ ھەر يىلى بىر قېتىم بۇ يەرگە كېلىدۇ. گاچىدەك بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايدۇ. بۇلتۇر ئاندىن ئىسمىنىڭ «ساۋۇت» ئىكەنلىكىنى ئۇقۇۋالغانىدىم. بۇ قېتىم بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

— نېمە قىلىدىغان ئادەم ئۇ. تاغلىق دەيسەن. ياۋايى ئادەممۇ - يا؟

بىرەيلەن ئالدىغا ئېڭىشىپ پەس ئاۋازدا سورىدى خوجايىندىن.

— تاغنى ماكان تۇتقان ئوۋچى ئىكەن. مەن شۇنداق ئويلايمەن. ئىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەنە ئاۋۇ ئاقباش تاغلارنى كۆردۈڭلارمۇ؟ ئۇ دائىم شۇ ياققا قاراپ كېتىدۇ. يىلدا بىر قېتىم ئىككى ئاتقا ھەرخىل ياۋايى ھايۋانلارنىڭ تېرىسىنى ئارتىپ بۇ يەرگە پەيدا بولۇپ قالىدۇ.

— يائاللا، ئاشۇ تاغلاردا ياشايدۇ دەڭ؟!

ئولتۇرغانلارنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

— ئۇ بەك خەتەرلىك جاي. جىلغا - قىيالاردا ساپلا يىرتقۇچ ھايۋانلار بار ئىكەن، ئادەم زاتى ئۇ يەرگە يېقىن يولىيالمايدىكەن...

— مەنمۇ شۇ بەزىدە ھەيران قالىمەن. لېكىن ئۇ شۇ ياققا كېتىدىغۇ تۇۋا.

— ياۋا ئادەم ئوخشايدۇ. مەنغۇ بۆرە ئادەم بالىسىنى ئەپقېچىپ باقىدۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلىغان. بۆرىنىڭ باققان بالىسىمۇ - يا ئۇ؟ يېنىدىكى بالىنىڭ كىچىككىنە تۇرۇپ يوغىناپ كەتكەن بەستىگە قاراڭلار. مەيدىسىدىكى قاپقارا تۈكلىرىچۇ - تېخى. بۇ چوقۇم ئۇنىڭ ئۆزىنى باققان بۆرىدىن بولغان بالىسى.

— يائاللا، ياۋايى ئادەم - ھە!

— بۆرە بالىسى!

— راست مەن بۇنى نېمىشقا ئويلاپ باقمىغاندىمەن. ئۇ ھەر يىلى ياۋايى ھايۋانلارنىڭ تېرىسىنى ئېلىپ كېلىدۇ - يۇ، بۆرە تېرىسىنى زادىلا ئەكىلىپ باقمايدۇ.

ئوۋچىنىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋېرىشكە تاقىتى قالمىدى. ئۇ قورۇۋالغان قاچىنى شىرەگە داققىدە قويدى - دە، بالا بىلەن ئاشپۇزۇلدىن چىقىپ مىغىلداپ تۇرغان كىشىلەر ئارىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى.

ئەلياتقۇ بىلەن تۆت ئات يېتىلىگەن ئىككى گەۋدە بازاردىن چىقىپ تاغقا قاراپ يول ئالدى.

— ساۋۇت ئاكا، — دېدى بالا يېنىدىكى كىشىگە، — بۇ ئادەملەر قىزىق گەپ قىلىدىكەن - ھە، مېنى بۆرە بالىسى دەيدۇ.

— تۈزلار چېچىلىپ كەتمىسۇن، دىققەت قىلغىن، — دېدى ساۋۇت بالىغا قاراپ قويۇپ بوم ئاۋازدا، — بەغەرەزلەر بۆرە ئوۋلىيالمايدىغانلىقىمىزنى بىلىپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟

— ئاقساقالدىن ئاڭلىشىمچە بۆرە بىزگە ياخشىلىق قىپتىكەن، شۇڭا ئوۋلىيالمايمىز - دە، ئۇنى.

— بۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرگە ماڭا قارىغاندا سەن كۆپرەك كېلىسەن. كەلگەندە بۇ كىشىلەرگە ھەرگىز ئارتۇق گەپ قىلما. بولمىسا سەندىن گەپ سوراپ ھەممىنى بىلىۋالىدۇ. كېيىنكى قېتىم كېلىپ قالساق باشقا ئاشپۇزۇلغا كىرسەك

بولغۇدەك. قاراپ باقە، كەينىمىزگە ئادەم چۈشۈۋالدىمىكىن.

— خېلىدىن بېرى قاراپ كېلىۋاتىمەن. ھېچكىم يوق. توخۇ يۈرەكلەرنىڭ كەينىمىزدىن تاغ ئىچىگە كىرىشىگە يۈرىكى چىدىمايدۇ.

— ھا، ھا، ھا. . . !

ئۇلار قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئۇۋچى بىلەن بالا تاغ ئىچىدە ئىككى كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن بىر جىلغىغا كېلىپ كۈن جىلغا ئىچىگە تىك چۈشكىچە ئارام ئالدى. ئاندىن ئاتلىرىنى جايدۇپ يول يۈرۈپ قىيا تاشلار ئارىسىدىكى ئاسانلىقچە كۆزگە چېلىقمايدىغان بىر ئۆڭكۈر ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۆڭكۈر ئىچىدىن گۈڭۈلدىغان ئاۋاز كېلىۋاتاتتى. بالا ئېتىنى ئۆڭكۈرگە قاراپ دېۋىتتى.

— سۇلتانخوجا، توختاپتۇر،— دەپ چاقىردى ساۋۇت،— ئىچىگە بىرەر يىرتقۇچ كىرىۋالغان بولمىسۇن يەنە. ماڭغاندا ئاغزىنى ئېتىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قاپتۇق.

— ئىچى جىمجىتلىغۇ، نېمىدىن قورقاتتۇق، كىرىۋېرەيلى،— دېدى سۇلتانخوجا ئىشەنچ بىلەن.

ئۇلار ئۆڭكۈرگە كىرىپ ئۆڭكۈر ئېغىزىنى يوغان تاشلار بىلەن ئېتىۋەتتى. تاشلارنىڭ يوچۇقىدىن كىرگەن پىچاق بىسىدەك نۇر قاراڭغۇ ئۆڭكۈر ئىچىگە ئېقىپ كىردى. ئۇلار قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بىرھازا ماڭغاندىن كېيىن ئاتلار تۇيۇقسىز ئۈركۈپ قاتتىق پۇشقۇرۇپ كەينىگە چاپچىدى.

— ئاتلار بىرنېمىدىن ئۈركۈۋاتىدۇ ساۋۇت ئاكا،— دېدى سۇلتانخوجا كۆزلىرىنى ئالدى تەرەپكە مىختەك قاداپ.

ساۋۇت ئاستا ئاتتىن چۈشۈپ پىچىقىنى غىلاپتىن سۇغاردى - دە، قاراڭغۇلۇققا قاراپ ماڭدى. سۇلتانخوجا ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئاتلارنىڭ پۇتلىرى تىترەپ كەينىگە داجىيىتتى.

— قاپلان، ئېھتىيات قىلىڭ!

سۇلتانخوجا شۇنداق دەپ ۋارقىرىغىچە قاپقارا يوغان بىر مەخلۇق ساۋۇتقا قاراپ تاشلاندى. ساۋۇت ئۆزىنى چاققانلىق بىلەن چەتكە ئېلىپ پىچاقنى ئۇنىڭغا شىلتىدى. قاپلان تېرە چاپاندىن بىر پارچە يۇلۇۋېلىپ ئۆتۈپ كەتتى. ساۋۇتنىڭ قولىدىكى پىچاق قەيەرگىدۇ ئۇچۇپ كەتكەنىدى.

قاپلان ساۋۇتقا يەنە ئېتىلدى. بۇ قېتىم ساۋۇت چاققان كەلدى. قاپلاننىڭ ئالدى پۇتلىرىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. شۇ ئارىدا سۇلتانخوجا بىرلا تاقلاپ كېلىپ قاپلاننىڭ كۆكرىكىگە زەرب بىلەن پىچاق ئۇردى. قاپلاننىڭ ئېچىنىشلىق نالىسى ئۇزۇنغىچە ئەكس سادا قوزغىدى. ساۋۇت دەرھال قاپلاننى ئامبۇردەك بارماقلىرى بىلەن قاماپ ئېلىپ بېشىدىن ئېگىز كۆتەرگىنىچە زەرب بىلەن يەرگە ئۇردى. سۇلتانخوجا پىچاقنى قاپلاننىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە گۈچ - گۈچ قىلىپ بىرنەچچىنى تىقىۋەتتى. قاپلان خېلىغىچە جان تالىشىپ ئاندىن جىمىپ قالدى.

— يائاللا، قاچان كىرىۋالغاندۇ بۇ نىجىسنىڭ بالىسى،— دېدى ساۋۇت ئېغىر بىر تىنىۋېلىپ. ئۇ ھاسىراپ كەتكەنىدى.

— قاپلانكەن، ھېلىمۇ ياخشى چاققان كەلدۇق. ئەمدى ماڭايلى ساۋۇت ئاكا.

ئۇلار ئۆلگەن قاپلاننى ئىگەرنىڭ كەينىگە غانجۇغىلىدى - دە، خېلى ماڭغاندىن كېيىن، ئۆڭكۈردىن چىقىپ ياپپېشىل قارىغايلار ئوراپ تۇرغان تاغ قاپتىلىغا كېلىپ توختىدى. قاپلاننى سويۇپ تېرىسىنى ئاجرىتىۋالغاندىن كېيىن گۆشىنى ئاستىغا دومىلىتىۋەتتى. ئاندىن ئۆڭكۈر ئاغزىنى قارىغاي ياغاچلىرىدىن ياسالغان توسۇق بىلەن مەھكەم ئېتىۋەتتى. ئىشلار تۈگىگەندىن كېيىن ئۇلار تېرىنى ئاتنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ تاغ باغرىلاپ چۈشۈپ يەنە بىر يان باغرىغا ياماشتى. ئۇلار خېلىدىن كېيىن بىر تۆپىلىككە چىقتى. تۆپىلىكنىڭ باغرىدا ئەتراپى تاغلار بىلەن قورشالغان سالا ئېتىزلار سوزۇلۇپ ياتاتتى. تاغ باغرىدىكى قاتار ياغاچ ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن ئاپئاق ئىس تولغىنىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلەتتى.

— كەلدۇق،— دېدى ساۋۇت يىراقتىكى مەھەللىنى ئىما قىلىپ.

— كەلدۇق،— دېدى سۇلتانخوجىمۇ ئۇنىڭ گېپىنى تەكرارلاپ. ئۇلار ئاتنىڭ تىزگىنلىرىنى بوشاتتى. ئاتلار ئىلدام قەدەملەر بىلەن مەھەللە تەرەپكە تېز - تېز يورغىلاپ يۈرۈپ كەتتى.

ئاقساقالنىڭ ھېكايىسى

بۇ زېمىندا قۇياش بالدۇر پاتىدۇ. غەربتىكى

تاغلارنىڭ چوققىلىرىدىكى قىزىللىق ئاستا - ئاستا
يوقاشقا باشلىغاندا، باقى كەپىگە كىلىپ غىڭشىپ
ناخشا ئېيتقىنىچە كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ
ئاندىن تۇغما بولدى. ئاندىن كىيىملىرىنى قات-
لاپ كەپىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويدى - دە، ئۆزىنىڭ
يالىڭاچ بەدىنىگە باشتىن - ئاياغ سەپسېلىپ قارى-
ۋېتىپ تاۋۇزلۇققا قاراپ ماڭدى.

ئۇ بۇ ئەقىلنى كىچىچە تاۋۇزلۇقنىڭ ئوتتۇ-
رىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ ئاران ئويلاپ تاپقانىدى.
مۇشۇ كۈنلەردە كىچىك - چوڭ ھەممەيلەن كەچ-
لىرى باقىنىڭ كەپىسىگە كېلىپ تاۋۇز سوراپ
تۇرۇۋېلىپ ئۇنى بەكلا ئاۋارە قىلىۋېتەتتى. باقى-
مۇ ئۇلارنى قۇرۇق قايتۇرۇشقا خىجىل بولۇپ
پىشقان تاۋۇزلارنى ئۈزۈپ ئەچىقىپ بېرەتتى. لې-
كىن بۇنداق كېتىۋەرسە بولمايدۇ - دە! ئۇرما
كۈنىگىمۇ تاۋۇزلار قېلىشى كېرەكقۇ؟ بولۇپمۇ
تۇنۇگۈن كەچقۇرۇن كىشىلەر ئۇنى بەكلا تەڭقىس-
لىققا قويدى. تاۋۇز بەرمەي دېسە تېخى، بۇ يەردە
پەقەت باقىلا تاۋۇز تېرىيدۇ. ئاقساقال ئۇنىڭ
تاۋۇز تېرىشتا پەمى بارلىقىنى بىلىپ ئۇنىڭغا مۇ-
شۇ ئىشنى قىلىشنى تاپشۇرغان. تۇنۇگۈن كەچتە
ئاقساقال ئۇنىڭغا: «بوپتۇ، ئۇلارنىڭ تاۋۇزىڭدىن
بىر - ئىككىنى پىچىپ يېگىنىگە تۈگەپ قالمايدۇ-
غۇ» دېمىگەن بولسا، باقى باشقىلارنىڭ ئۆزىنى
«پىخسىق» دېيىشىگىمۇ، «ھامان بىز يەيدىغان
تاۋۇزلارغۇ ئۇ» دەپ دوق قىلىشلىرىغىمۇ پەرۋا
قىلمىغان بولار ئىدى. ئۇلار ھامان بىر كۈنى
ئۇنىڭدىن رازى بولاتتى. لېكىن قېرىنداشتەك
ئۆتۈۋاتقان بۇ كىشىلەر باقىنى ئايىمىدى. شۇڭا
ئۇ تۇنۇگۈن كىشىلەر تاۋۇزلۇقتىن كەتكەندىن
كېيىن جىق ئويلىنىپ ئاخىرى بۇ ئەقىلنى ئويلاپ
تاپتى. ئەمدى ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرسە باشقىلار
تۇرماق ئاقساقالمۇ تاۋۇزلۇققا يېقىن يولىمايتتى.

تاغلار ئوراپ تۇرغان بۇ زېمىندىكى كىشى-
لەرنى سىرت بىلەن ئالاقە قىلمايدۇ، دېيىشكە
بولاتتى. ياز كۈنلىرى بىرەر - ئىككىيلەن تاغقا
يېقىن يەردىكى بازاردىن كېرەكلىك بىرنەرسىلەر-
نى ئالغىلى بارغاندىن باشقا كىشىلەر تاغدىن ئاي-
رىلمايتتى. سىرتتىكىلەرنىڭمۇ بۇ زېمىنغا ھېلى-
غىچە ئايىغى تېگىپ باقمىدى. ئۇلار ئۆزلىرى
ياشاۋاتقان بۇ يۇرتتا مۇشۇنداق بىر گۈزەل، بايا-
شات زېمىننىڭ بارلىقىنى بىلمەيتتى. سىرتقا
چىققانلارمۇ ئۆزىنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكى توغ-
رىسىدا باشقىلارغا ھەرگىز تىنمايتتى.

تاغ ئارىسىدىكى بۇ زېمىندىكى كىشىلەرگە
ئاقساقال مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بېرەتتى:
بۇنىڭدىن نەچچە يۈز يىللار مۇقەددەم بۇ زېمىننى
ئوراپ تۇرغان تاغلاردىن نەچچە كۈنلۈك يىراقتى-
كى يۇرتتا باي - غوجىلارنىڭ زۇلۇمى تولىمۇ
چەكتىن ئېشىپتۇ، بۇنىڭغا چىدىمىغان يەتتە ئائى-
لىلىك كىشى ساتىدىغان نەرسىلىرىنى سېتىپ،
ئالىدىغانلىرىنى ئاتلىرىغا ئارتىپ، يۇرتىنى تاشلاپ
چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇلار نەچچە كۈنلۈك يولنى
بېسىپ جىلغىلىرى خەتەرلىك بولغان بۇ تاغلار-
نىڭ باغرىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ باشچىسى
تەۋەككۇل قىلىپ تاغقا قاراپ مېڭىشنى ئېيتىپ-
تۇ. لېكىن ئۇلار ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇ خەتەرلىك
تاغلار ئارىسىدىن يول تاپالماپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۇ-
لارنىڭ ئالدىدا بىر كۆك ئانا بۆرە پەيدا بوپتۇ.
ھېلىقى يولباشچى ھەمراھلىرىغا ئانا بۆرىگە ئەگى-
شىپ مېڭىشنى، ئانا بۆرىنىڭ ئۆزلىرىنى مۇش-
كۈل ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرالايدىغانلىقىنى ئېيتىپ-
تۇ. ئانا بۆرىمۇ ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەن-
دەك ئۇلارغا كۆز يەتكۈدەك ئارىلىق قالدۇرۇپ
يول باشلاپ مېڭىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ،
ئەمما بۆرە تۇيۇقسىز يوقاپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا
كىشىلەر كەلگەن يېرىدە توختاپ ئارام ئاپتۇ.
بۆرە قايتا پەيدا بولغاندا يەنە ئۇنىڭ كەينىدىن
ئەگىشىپتۇ. ئۇلار ئەنە شۇنداق نەچچە كېچە -
كۈندۈز يول يۈرۈپ خەتەرلىك جىلغا، قىيالار-
دىن، قاراڭغۇ ھەم قورقۇنچلۇق ئۆڭكۈرلەردىن
ئۆتۈپ، ئاخىرى مۇشۇ زېمىنغا چىقىپ قاپتۇ.
سەپەر جەريانىدا بىرمۇ يىرتقۇچ ئۇلارغا خەۋپ
سالماپتۇ. بۆرىمۇ مۇشۇ زېمىنغا كەلگەندە بىردىن-
لا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كىشىلەر قارىسا بۇ تۆت
ئەتراپىنى تاغلار ئوراپ تۇرغان كەڭ بىر زېمىن
ئىكەن. ياپيېشىل رەڭلەردە ئېچىلىپ كەتكەن
گۈل - چىمەنلىكتە بۇغا - مارالالار ئوتلاپ يۈرىدىكەن.
كىشىلەر بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ ھەيرانۇ - ھەس
بوپتۇ. ئۇلار شۇ كېچىسى بۇ يەردە تۈنەپتۇ. ئەتى-
سى يېقىن ئەتراپنى خېلى ئىزدەپمۇ ھەرخىل جا-
نىۋارلاردىن باشقا بىرەرمۇ ئادەم زاتىنى ئۇچرىتال-
ماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بۇ
زېمىننى ماكان تۇتۇشنى قارار قىپتۇ ھەمدە تې-

رىقچىلىق قىلىش ئۈچۈن يەر ئىچىپتۇ. ئىلىپ كەلگەن بۇغداي، قوناقلىرىنى يەرگە چىچىپتۇ. ھەممەيلەن بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ تاغ قارىغايلىرى بىلەن ئۆي سېلىپتۇ. بۇ زېمىن ئۇلارنى ئىسسىق باغرىغا ئاپتۇ. زىرائەتلىرى ئوخشاپ ھوسۇلى يىلمۇ يىل ئېشىپتۇ. يەتتە ئائىلىلىك قۇدىلىشىپ ئەۋلادلىرى يىلسېرى ئاۋۇپتۇ. ئۇزۇن زامانلار ئۆتۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادى كۆپىيىۋاتقان بولسىمۇ، سىرت بىلەن ئالاقە قىلىشمىغاچقا جاھاندىن بىخەۋەر يۇرۇۋېرىپتۇ. يۇرتتىكىلەردىن پەقەت يىلدا بىر - ئىككى ئادەم سىرتقا چىقىپ كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئەكىلىدىكەن. بۇ ئادەملەر سىرتقا ماڭغاندا ئاقساقال ئۇلارغا بۇ يەرنىڭ ئورنى ۋە ئەھۋالىنى باشقىلارغا ئېيتماسلىقنى قايتا - قايتا جېكىلەيدىكەن. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۇلار بۇ زېمىندا خاتىرجەم ياشايمىز دەپ ئويلايدىكەن.

—— ئاتا - بوۋىلىرىمىز شۇنداق قىلىپ بۇ زېمىنغا ماكانلىشىپ بىزگە مۇشۇنداق پاراۋان، خاتىرجەم تۇرمۇشنى مىراس قالدۇرغان، —— دەپ ھېكايىسىنى تاماملايتتى ئاقساقال ھاياجانلىنىپ.

ئاقساقالنىڭ ھېكايىسىنى بۇ زېمىندىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بىلەتتى. بوۋاي، مومايلارمۇ ئەمدىلا تىلى چىقىشقا باشلىغان نەۋرىلىرىنى قۇچىقىدا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ بۇ ھېكايىنى قايتا - قايتا سۆزلەپ بېرەتتى. لېكىن ھازىر بۇ زېمىندا ئىلگىرىكىدەك غۇچچىدە ئېچىلىپ تۇرىدىغان گۈل - چېچەكلەر ئازىيىپ يەرلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تېرىقچىلىق قىلىدىغان سالا ئېتىزلارغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. بوغا - ماراللارنى تاغلارغا ئېچكىرىلەپ كىرگەندە ئاندىن ئۇچراتقىلى بولاتتى. تاغ سىرتىدا يەنىلا باي - غوجىلار ھۆكۈمرانلىق قىلىپ يۈرەتتى. «باي - غوجىلار جاھاندىكى ئەڭ ئەسكى ئادەملەر» دېيىشەتتى بۇ زېمىندىكىلەر.

ئىككىنچى ئەۋلادتىن باشلاپ ئۇرۇق - تۇغقان بولۇپ كەتكەن بۇ كىشىلەر ھازىرغىچە مۇشۇ زېمىندا ياشاۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ زېمىندا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن دېگىلى بولمايتتى. چۈنكى باقى بۇ زېمىنغا ھېچ ئويلىنمىغان يەردىن پەيدا بولۇپ قالغانىدى.

باقى

باقى كىم؟ ئۇ بۇ زېمىنغا قانداق پەيدا بولۇپ قالدى؟

باقىنىڭ 30 نەچچە يىللىق ئۆمرى مۇشۇ زېمىندا ئۆتتى. ئۇ يىگىتلىكىگە تازا تولغان مەزگىللىرىدە كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بىر قىزغا كۆيۈپ پىشتى. باقىنىڭ ئاتا - ئانىسى تاپقان تەرگىنىنى يىغىپ قىزنىڭ ئۆيىگە ئەلچى كىرگۈزمەكچى بولغاندا، يۇرت بېگىنىڭ ئوغلى ئۇلاردىن چاققان كەلدى. قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى تەڭقىسلىقتا قالدى. ئۇلار قىزنىڭ باقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىلەتتى. ھەتتا ئىشچان، ئاقكۆڭۈل باقىنى ئۆزلىرىنىڭ كۈيوغلى قاتارىدا سانايمۇ بولغانىدى. لېكىن ئۇلار يۇرت بېگىنىڭ ئۆزلىرىگە يامانلىق قىلىشىدىن قورقاتتى. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە باقى قىز بىلەن قېچىپ كېتىش قارارىغا كېلىشتى. ھەتتەڭ، بۇ دورەممۇ يۇرت بېگىنىڭ ئوغلى چاققان كەلدى. ئۇلار قېچىشقا پۈتۈشكەن ۋاقىتتىن بىر كۈن ئاۋۋال يۇرت بېگىنىڭ ئوغلى قىزنى مەجبۇرى ئۆز ئۆيىگە ئەكىلىۋالدى. بۇ ئىش يۈز بېرىپ ئىككى كۈندىن كېيىن يۇرت بېگىنىڭ ھويلىسى ئەتراپىدا ئەگىپ يۈرگەن باقىنىڭ قۇلىقىغا قىزنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى ئاڭلاندى. بۇنىڭسىزمۇ باقى ئەلەمدىن زەردەگوش بولۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاچچىققا تولدى. قانلىرى قىزىپ ئىنتىقام ئېلىش ئىستىكى ئاخىرى چوڭ يانغىنغا ئايلاندى. نەچچە كۈنگىچە پەيت كۈتۈپ، تىڭتىڭلاپ يۈرۈپ بىر كۈنى يېرىم كېچىدە پەم بىلەن يۇرت بېگىنىڭ ھويلىسىغا كىردى. يۇرت بېگىنى كىچىك چېغىدا بىر قېتىم ئىت تالىۋېتىپ غالجىر كېسىلى قىلىپ قويغىلى تاس قالغاچقا ئۇ قورۇغا ئىت يولاتمايتتى. باقى ئالدىنقى يىلى يۇرت بېگىنىڭكىدە ئوتاقچىلىق قىلىپ يۈرگەن چېغىدا كۆرۈۋالغىنى بويىچە بىر ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ ئەتراپنى تىڭتىڭلىدى. ئۆي ئىچىدىن بىر خىل رىتىمدىكى خورەك ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۇ ئاستا ئىشىكنى ئىتتىرىۋىدى، ئىشىك ئېچىلىپ كەتتى. پەنجىرىدىن تۆكۈلۈپ تۇرغان ئاي نۇرىدا باقىنىڭ قولدىكى تولا بىلىنىپ بىسلىرى ياپىلاقلىشىپ كەتكەن خەنجەر سۇرلۇك پارقىرايتتى.

باقى ئىشلىرىنى كۆڭلىدىكىدەك پۈتتۈردى. ئۇ قانغا بويالغان خەنجەرنى تۈزۈكرەكمۇ سۈرتمەي غىلاپقا سالدى - دە، ئۆيگە ئوت يېقىۋېتىپ هويلىدىن چىقىپ كەتتى.

باقى ئۆيگە كەلگەندە يۇرت بېگىنىڭ هويلىسىدا ئاسمان - پەلەك ئوت كۆيۈۋاتاتتى. باقى ئۆيگە كىرىپ ئانىسىنى ئاستا ئويغاتتى ۋە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. موماي ئوغلى بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ خوشلاشتى. ئۇ كەتمىسە بولمايتتى. موماي خېلى يەرگىچە باقىنى ئۇزىتىپ ئاخىرى نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىغىنىچە ئوغلىغا ئاق يول تىلەپ تۇرۇپ قالدى. . .

تاغ باغرىلاپ ناتونۇش بىرەيلەننىڭ كېلىۋاتقانلىقى بىردەمدىلا ئاقساقالغا خەۋەر قىلىندى. ئاقساقال دەرهال يېنىغا يۇرت چوڭلىرىدىن بىرنەچچەيلەننى چاقىرتىپ كەلدى. يات بىر كىشىنىڭ بۇ زېمىنغا كىرگەنلىكى كىشىلەرنى هەم قىزىقتۇردى، هەم هەيران قالدۇردى. ئاقساقال يۇرت چوڭلىرى بىلەن قىلىشقان قىسقا مەسلىهەتتىن كېيىن ئۆزلىرى بۇ ناتونۇش كىشىنىڭ ئالدىغا چىقىشنى قارار قىلدى. كىشىلەر ئاقساقالنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

ناتونۇش كىشى ئەتراپقا هەيرانلىق بىلەن تويماي قاراپ كېلىۋاتاتتى. كۆزلىرىدىن شادلىق ئۇچقۇنى چاقنايتتى. ئۇ تۇيۇقسىز ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان بۇ بىر توپ كىشىلەرنى كۆرۈپ چىپپىدە توختىدى. ئاقساقال باشلىق كىشىلەرمۇ ئۇنىڭغا قاراپ روبىرو تۇرۇشتى. ئاقساقال تولىمۇ ئېغىر بېسىق هالدا بۇ ناتونۇش كىشىنى كۆزىتىپ تۇراتتى. ناتونۇش كىشىنىڭ كىيىملىرى تىتىلىپ كەتكەن بولۇپ، هالى ناهايىتى خاراب كۆرۈنەتتى.

— سىلەر . . .

ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى. كىشىلەر هەممىسى ئاقساقالنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتۈپ جىمجىت تۇرۇشاتتى. ئاقساقال ئاخىرى ئېغىز ئاچتى.

— كىمسەن، سېنى بۇ يەرگە كىم ئەۋەتتى؟

— ئېتىم باقى، مۇساپىرمەن.

— ئۆزۈڭ يالغۇزمۇ ياكى يەنە باشقا هەمراهلىرىڭ بارمۇ؟

ئاقساقال باقىنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك تىكىلدى. ئۇ باقىنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمەيۋاتاتتى.

— ئۆزۈم يالغۇز، مېنىڭ پاناه جاي ئىزدەپ يۇرتتىن چىقىپ كەتكىنىمگە 20 نەچچە كۈن بولدى.

— بۇ يەرگە قانداقلارچە كېلىپ قالدىڭ؟

— ئۆزۈممۇ ئۇقمايمەن، ئۆزۈمنى ئاللاغا تاپشۇرۇپ تەۋەككۇل قىلىپ مېڭىۋەردىم. ئاخىرى بۇ تاغدا سىلەرگە يولۇقتۇم.

ئاقساقال باقىغا ئۇزاقتىچە تىكىلىپ تۇردى. ئاندىن ئۇنى ئۆزى بىلەن بىللە مېڭىشقا بۇيرۇدى. كىشىلەر بۇ ناتونۇش كىشىگە دەرهال يول بېرىشتى.

ئۇلار ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئەگىشىپ كەلگەنلەر سىرتتا قېلىشتى. ئاقساقال ئايالىغا دەرهال ياخشىراق تاماق ئېتىشنى بۇيرۇپ ئاندىن ئىشىك ئالدىدا تۇرغانلاردىن بىرنەچچەيلەننى تاغقا چىقىپ باشقا يەنە ناتونۇش ئادەملەرنىڭ بار - يوقلۇقىنى كۆزىتىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. تاماق يېيىلىپ بولغۇچە تاغقا چىقىپ كەتكەنلەرمۇ خاتىرجەم قايتىپ كەلدى. كەچتە ئاقساقال باقىنى ئارام ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ يۇرت چوڭلىرى بىلەن ياندىكى ئۆيدە مەسلىهەتكە ئولتۇردى.

ئۇلار شۇ كېچە ئۇزاق مەسلىهەت قىلىشتى. قالغان ئىشلارنى باقى بىلەن تەپسىلىي پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئەهۋالغا قاراپ بىر تەرەپ قىلماقچى بولدى. ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن باقى ئاقساقال ۋە يۇرت چوڭلىرىغا ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلارنىڭ باقىنى بۇ زېمىندا ئېلىپ قېلىش ياكى كەتكۈزۈۋېتىش مەسىلىسىگە كەلگەندە هەممە بىردەك ئۇنى ئېلىپ قېلىشقا قوشۇلدى. ئۇلار باقىنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن كۈلپەتلىرىنى ئاڭلاپ يۇرت چوڭلىرىغا ئوخشاشلا هېسداشلىقى قوزغالدى. لېكىن ئۇلار يەنە بۇ ناتونۇش باقىدىن ئاززاق ئەنسىرەپمۇ تۇراتتى.

ئاقساقالنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئەرلەر تاغدىن ياغاچ كېسىپ كېلىپ باقىغا يېڭى ئۆي سېلىشقا باشلىدى. باقىمۇ بۇ ئىشقا باشچىلاپ كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىككى ئېغىزلىق ياغاچ ئۆيى پۈتكەندە زېمىندىكىلەر باقىنىڭ زېرەك هەم چاققانلىقىدىن رازى بولۇپ قېلىشقانىدى.

باقىنىڭ ئۆيى پۈتكەن كۈنىنىڭ ئەتىسى ئاق-

ساقال ئۇنى كەينىگە ئەگەشتۇرۇپ چوڭ بىر ئىس-
كىلات ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئىسكىلاتتىن
ئۇنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەك بولىدىغان نەرسىلەرنى
ئېلىپ بەردى. ئاندىن ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن كېيىن
نېمە كېرەك بولسا مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئۆزى
ئېلىۋەرسە بولىدىغانلىقىنى، لېكىن نەرسىلەرنى
ئاسراشنى جېكىلىدى. ئۇن، گۆش دېگەندەك يې-
مەكلىكلەرنىڭ تاغ باغرىدىكى تاش بىلەن توسۇپ
قويۇلغان ئۆڭكۈردە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قوي-
دى. شۇ يىلى كۈزدە باقىمۇ بۇ يەردىكىلەر بىلەن
بىللە ئورمىغا قاتناشتى. هوسۇلنى بۆلگەندە ئاق-
ساقال ئۇنىڭغىمۇ بىر كىشىلىك هوسۇل بۆلۈپ
بەردى. ئاشلىق يەتمەي قالسا ئۆڭكۈرگە بېرىپ
ئالسا بولىدىغانلىقىنى، ئارتۇق بولسا ئۆڭكۈرگە
قويۇپ قويۇشنى ئېيتتى.

ئارىدىن ئىككى يىلدەك ۋاقىت ئۆتۈپ كەت-
تى. باقى بۇ زېمىندىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش
ئادەتلىرىگە كۆنۈپ قالدى. كىشىلەر بىلەنمۇ ئې-
چىلىشىپ قالدى. بۇ يەردىكىلەرمۇ ئەمدى باقى-
دىن ئۇ يېڭى كەلگەن چاغلاردىكىدەك ئەنسىرەپ
ئولتۇرمايتتى. ئاقساقالمۇ باقىدىن مەمنۇن بولۇپ
قالدى.

باقى مۇشۇ كۈنلەردە تولا خىيال سۈرىدىغان،
ئېتىز بېشىدا بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە ئۇزۇندىن -
ئۇزۇن ئولتۇرۇپ قالىدىغان بولۇپ قالدى. ئاق-
ساقال ئۇنىڭ بۇ هالىتىنى خېلى كۈنلەردىن بېرى
كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ بىر كۈنى كەچتە
باقىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگەن-
دە باقى ياغاچ سۇپىدا خىيالغا پېتىپ ئولتۇراتتى.
كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، هالى بەكلا سولغۇن
كۆرۈنەتتى.

— بېرىراق كېلىپ يېنىمدا ئولتۇر، —
دېدى ئاقساقال ئۆزىنى كۆرۈپ هودۇقىنىدىن نې-
مە قىلىشىنى بىلەلمەي قالغان باقىنى مېهرىبان-
لىق بىلەن يېنىغا چاقىرىپ، — ئېيتە، ساڭا نېمە
بولدى، يېقىنىنىڭياقى بەك خىيالچان كۆرۈنىسەن-
غۇ؟

— مەن . . .

باقى ئاقساقالغا لاپپىدە قاراپ بىرنېمە دې-
مەكچى بولغاندەك ئېغىزىنى ئۆمەللىدى - يۇ، يەنە
سۆزدىن توختىۋالدى.

— هە، خىجىل بولماي دەۋە، مەندىنمۇ تار-
تىنىپ ئولتۇرامسەن، دېسەم - دېمىسەم بىرسىگە
كۆيۈپ قالغانسەن ھەقچان. بۇنىڭ يوشۇرغۇدەك
نېمىسى بار. يېشىڭمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى.
لېكىن سەن ئېغىز ئاچمىغاندىن كېيىن بىز تې-
خى . . .

— ئۇنداق ئەمەس ئاتا، — باقى ئاخىرى ئې-
غىز ئاچتى، — مەن . . .

— ئوغۇل بالا دېگەن گەپنى پۈتۈن سۈرۈك
قىلىدىغان، خوش، كىمنىڭ قىزىغا كۆز تاشلاپ
قالدىڭ؟ ئەگەر ساڭا پارە بولغۇدەكلا بولسا يولىنى
مېڭىپ ئۆزۈم ئۆيلەيمەنغۇ سېنى.

— ياق ئاتا، مەن توي قىلىشنى ئويلاپ باق-
مىدىم. مۇشۇنداق بويتاق ئۆتۈپ كەتسەممۇ مەي-
لى. لېكىن شۇ ئاتا - ئانامنى بىر كۆرۈۋالسام.

باقىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بىللە تىترەپ
چىققان سۆزلەر ئاقساقالنى گاڭگىرىتىپ قويدى.
ئۇ باقىنىڭ بۇنداق دېيىشىنى ئويلاپ باقمىغاند-
دى. ئاتا - ئانىسىنى سېغىنىپتۇ - دە! ئاقساقال
ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ باقىدەك سېغىنىش ئازابى
دېگەننى تارتىپ باقمىغان. ئاقساقاللا ئەمەس بۇ
زېمىندىكىلەرنىڭ ھەممىسىلا شۇنداق. ئۇلار ئۆ-
لۈپ كەتكەن قېرىنداش - تۇغقانلارنى ئەسلىشەتتى
- يۇ، بۇنى تەقدىردىن كۆرۈپ ئۆز كۆڭۈللىرىگە
تەسەللى تاپاتتى. ئاقساقال باقىنىڭ گېپىنى ئاڭ-
لاپ ئۇن - تىنسىز بىرپەس ئولتۇرغاندىن كېيىن
بىرنەچچە كۈندىن كېيىن جاۋاب بېرىشنى ئېيتىپ
باقىنىڭ يېنىدىن چىقىپ كەتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن باقى ئاقساقالنى ئىز-
دەپ باردى. ئۇ ئاقساقالنىڭ قوشۇلماي قېلىشى-
دىن ئەنسىرىگەنىدى. لېكىن ئاقساقال ئۇنىڭ بۇ
زېمىندىن بىرئاي ئايرىلىشىغا رۇخسەت بەردى،
ھەمدە ئىككى ئادەمنى ئۇنىڭغا قوشۇپ قويدى. بۇ
يالغۇز ئاقساقالنىڭلا ئەمەس، يۇرت چوڭلىرىنىڭ-
مۇ پىكرى ئىدى.

بىر ئايدىن كېيىن ئۇچەيلەن قايتىپ كەل-
دى. باقىنىڭ ئانىسىمۇ بىللە كەلگەنىدى. باقى-
نىڭ دادىسى ئالدىنقى يىلى ئۆلۈپ كەتكەنىدى.

باقى ئانىسىنى بۇ زېمىنغا ياندۇرۇپ كېلىپ
ئىككى يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ تويى بولدى. شۇ-
نىڭدىن كېيىن ئۇ بۇ زېمىنغا چوڭقۇر يىلتىز
تارتىپ قالدى.

باقىنىڭ ئەقلى

باقى تاۋۇزلۇقتا خېلى ئۇزۇنغىچە ئولتۇر-
دى. ئۇنىڭ بۇ قېتىم شۇنداق ئىجىلى تۇتتىكى،
ھەتتا ئۇياتلىق يەرلىرىنىمۇ بىرنېمە بىلەن يېپى-
ۋېلىشنى خالىمىدى.

گۇگۇم مەزگىلىدە تاۋۇزلۇقنىڭ نېرىقى تە-
رىپىدىكى يولدا بالىلارنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى
ئاڭلىنىشقا باشلىدى. كىچىكلەر تاۋۇز يېگىلى
كەپتۇ ـ دە، دەپ ئويلىدى باقى ۋە ئېرىق بويلاپ
ئاستا مېڭىپ تاۋۇزلۇقنىڭ چېتىگە بېرىپ يېتى-
ۋالدى. قىقاس ـ چۇقان بىلەن بىر ـ بىرىنى
قوغلىشىپ كەلگەن بالىلار كەپىنىڭ ئالدىغا كې-
لىپ بىردىنلا توختاپ قېلىشتى. بالىلار دەسلەپ
بوش تۇرغان كەپىگە قاراپ بىرپەس تۇرۇپ قې-
لىشتى. كېيىن بىر ـ بىرىنى «سەن كىر، سەن
كىر» دېيىشىپ تاۋۇزلۇققا قەدەم باستى. شۇ
چاغدا ئېرىق ئىچىدىن قويۇق قارا ساقاللىق، تەم-
بەل كەلگەن يالىڭاچ بىر كىشى لۆككىدە چىقىپ
كەلدى. بالىلار دەسلەپ باقىنىڭ بۇ ئەپتىنى كۆ-
رۇپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. كەينىدىنلا
چىر ـ چىر تۇۋلىشىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب
بولدى. باقى بۇنى كۆرۈپ خېلى ئۇزۇنغىچە قا-
قاقلاپ كۇلۇپ كەتتى.

بالىلار كەتكەندىن كېيىن باقى خاتىرجەم بو-
لۇپ قالدى. ئۇ بالىلار كەلگەندە ئورنىدىن قانداق
تۇرۇشنى بىلەلمەيلا قالغانىدى. لېكىن ئۇ ئۆزىمۇ
سەزمىگەن ھالدا بۇ ئىشلارنى ئوڭايلا پۇتتۇردى.
ئەمدى چوڭلارمۇ بۇ ئىشنى ئۇقسا تاۋۇزلۇققا ھەر-
گىز يولىمايتتى. باقى خېلىدىن كېيىن يىراقتىن
بىرنەچچەيلەننىڭ ئۆزىگە ئوغرىلىقچە قاراۋاتقانلى-
قىنى سېزىپ قالدى. ئەمما ئۇ ئۇلارنى كۆرمىگەن
بولۇپ ئۆز ئىشى بىلەن ھەلەك بولىۋەردى.

— باقى، نېمە سەتچىلىك بۇ، — باقى كەپە
ئالدىدىكى چېچىلىپ ياتقان شاخ ـ شۇمبىلارنى
تېرىۋاتاتتى. تۇساتتىن كەينىدىن ئاقساقالنىڭ نا-
رازىلىق ئاۋازى ئاڭلاندى، — كىشلەر باقى ساراڭ
بولۇپ قاپتۇ، تاۋۇزلۇقتا كىيىملىرىنى سېلىۋې-
تىپ يالىڭاچ يۇرىدۇ دېسە نېمە گەپكىن دەپتى-
مەن.

باقى تەمتىرەپ قالدى. چىرايىمۇ قىزىرىپ
كەتتى. ئاقساقالغا كەينىنى قىلىپ دوڭغىيىپ
تۇرغان يالىڭاچ بەدىنى قاتۇرۇپ قويغاندەك خېلى-
غىچە ئۆرە بولالمىدى.

— ھوي راستىلا ساراڭ بولدۇڭمۇ، گەپ
قىلمايسەنغۇ؟

ئۇ ئۆلگۈدەك خىجىل بولۇپ كەتتى. ئاقسا-
قالغا قانداق قارىشىنى، نېمە دېيىشىنى، بۇ ئىش-
لارنى قانداق چۈشەندۇرۇشنى تېخىمۇ بىلمەيت-
تى.

— مەن. . . ئاقساقال. . .

— ماڭ، بېرىپ كىيىملىرىڭنى كىيىپ ئان-
دىن سۆزلە.

— يا. . . ق، ئاقساقال، بولمايدۇ.

— بولمايدىغان نېمىسى بار، نەچچە يىلدىن
بېرى بىر ئوبدان كىيىپ يۇرگەن كىيىملەرغۇ
ئۇ، ماڭە!

— تاۋۇزلارنى. . .

باقى ئامالسىز كەپىگە كىرىپ كىيىملىرىنى
ئېلىپ كىيىشكە باشلىدى. ئاقساقال باقىغا نېرى-
دىن تاكى ئۇ تامبىلىنىڭ بېغىنى چىگىپ بولغۇچە
قاراپ تۇردى.

— قېنى ئەمدى دېگىنە، كىيىملىرىڭنى نې-
مىشقا سېلىۋەتتىڭ، ساراڭ بولۇپ باقاي دېدىڭمۇ ـ
يا؟!

— ياق، تاۋۇزلارنى ئورما كۇنىگىچە ئامان
ساقلاي دەپ. . .

باقى ئويلىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرماي
ئاقساقالغا ئېيتتى. ئاقساقال ئۇنىڭ ئويلاپ چىقى-
قان چارىسىنى ئاڭلاپ كۇلۇپ كەتتى.

— خىجىل بولماستىن ھە، مۇشۇ ۋاققىچە
بىرەر قېرىندىشىمىزنىڭ كىشلەر ئالدىدا ساڭا
ئوخشاش يالىڭاچ يۇرگىنىنى ئاڭلاپ باقمايتىكەن-
مەن. بولدى، بېرىپ ئىشىڭنى قىل. ئەتىدىن
باشلاپ بۇ يەرگە ھېچكىم كەلمەيدۇ.

دېگەندەك ئەتىسىدىن باشلاپ تاۋۇزلۇققا كې-
لىدىغان كىشلەرنىڭ ئايىغى چورتلا ئۇزۇلدى.
دەسلەپ باقى بۇ ئىشتىن خۇشال بولدى. ھەر
كۇنى كەچتە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بىلەن قىزىپ كېتى-
دىغان كەپە ئالدى بىردىنلا جىمىپ قېلىپ، كۇن-
لەر ئۆتكەنسېرى باقىنى خىيال باسىدىغان بول-
دى. ئۇنىڭ ئىچى تىتىلدايتتى. بەزى چاغلاردا
ئادەملەرنىڭ بۇرۇنقىدەك بۇ يەرگە كېلىشىنى تى-
لەپمۇ قالاتتى. ئۇ بارغانسېرى ئۆزىنىڭ ئىشلىر-

دىن خىجىل بولۇپ، قېرىنداشلارغا يۈز كېلەلمەيدىغان بىر ئىشنى قىلىپ قويغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى.

كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە هوسۇل مەزگىلى يېتىپ كەلدى. بۈگۈن بۇ زېمىندىكى كىشىلەر ئاخىرقى ئورمىنى ئورۇپ هوسۇل بۆلىدىغان كۈنى ئىدى. سەهەردىلا ئېگىزلىقنىڭ قاپ بېلىدىكى خامان ئۈچۈن راسلانغان كەڭرى سەيناغا بۇ زېمىندىكى 200 دەك ئەر - ئايال، چوڭ - كىچىك كىشىنىڭ هەممىسى يىغىلدى. ئاقساقالنىڭ باشچىلىقىدا خاماننىڭ يېنىغا يوغان ئىككى داش قازان ئېسىلدى. تازا سېمىز ئىككى توپاقنىڭ بېشى كېسىلىپ، قېنى ئېرىققا ئاققۇزۇلدى. گۆش داش قازانغا سېلىنىپ ئوت يېقىلغاندىن كېيىن، هەممەيلەن ئېتىزلىقتىكى تېخى تولۇق يىغىۋېلىنمىغان بۇغدايلارغا مېڭىشتى. قازان بېشىدا ئاقساقال بىلەن بىرنەچچە ئايال قالدى.

چۈشكە يېقىن باقى بىرەيلەننى باشلاپ كىشىلەر توپىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى - دە، تاۋۇزلۇققا بېرىپ تۈنۈگۈن كەچتە ئۈزۈپ تەييار قىلىپ قويغان تاۋۇزلارنى ئېلىپ كەلگىلى ماڭدى. ئۇ ئورما باشلانغان كۈندىن بۇيان هەر كۈنى ئىككى قېتىم خامانغا تاۋۇز توشۇۋاتاتتى. بۈگۈن ئالدىنقى كۈنلەرگە قارىغاندا تاۋۇزنى جىقراق ئەكىلىش كېرەك ئىدى. باقى ئىككىيلەن تاۋۇزلارنى ئېلىپ كەلگەندە هەممەيلەن خامان ئەتراپىغا يىغىلىپ بولغان، قازاندىكى گۆش پىشىپ مىلىقلاپ كەتكەنىدى.

ئاقساقال چوڭ - كىچىك هەممەيلەنگە بىر قاچىدىن شورپا بۆلۈپ بىر پارچىدىن گۆش تەقسىم قىلىپ بەردى. هەممەيلەن مەززىلىك گۆشلەرنى چايناپ ئولتۇرغان بولسىمۇ، لېكىن كۆزلىرى ئاقساقالنىڭ كەينىدىكى كىچىك - كىچىك پارچىلانغان ئىككى كالىنىڭ تېرىسىدە قالغانىدى.

شۇنداق، ئۇلارنىڭ كۆزى شورپا دېگەنلەرگە تويۇپ كەتكەن. هالبۇكى كالا تېرىسى ئۇلار ئۈچۈن ناهايىتى ئەتىۋارلىق نەرسە. كالا تېرىسىنى ئەيلەپ ئاياغقا چەم قىلىپ تىكىۋالسا بۇ زېمىنغا، بولۇپمۇ تاغ يوللىرىغا چىدىغۇدەك ياخشى ئاياغقا ئېرىشىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق ئاياغ هەم ئىسسىق، هەم يەڭگىل كېلىدۇ. بۇ زېمىندىكىلەر دائىم دېگۈدەك مال سويىدۇ. لېكىن كالىنى قويغا ئوخشاش ئۈنچىلىك كۆپ سويمايدۇ. شۇڭا بۈگۈن ئۇلار ئالدىدىكى گۆشلەرگە ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى. ئاقساقال ئاشۇ كالا تېرىسىدىن بىر پارچىلا بەرسە هەممىگە كۇپايە قىلاتتى.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ئاقساقال كىشىلەرنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ كالا تېرىسىنى ئۇلارغا تارقىتىپ بەردى. لېكىن تېرە يەنە نۇرغۇن كىشىلەرگە يەتمەي قالدى. ئۇلار كالا تېرىسىنى بۆلۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، خۇشال چاۋاك چېلىشىپ «بۇ يىل ئاشلىقىمىز يەنە ئوخشىدى» دەپ بىر - بىرىنى تەبرىكلەشتى. كالا تېرىسى تەگمىدى دەپ بىرەرسىمۇ ئاقساقالدىن رەنجىپ قالمىدى. ئۇلار مۇشۇ كەمگىچە بىرەر نەرسىنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىپ باقمىغان، كىم قايسى نەرسىگە بەكرەك ئېهتىياجلىق بولسا ئاۋۋال ئۇنى شۇنىڭغا ئۆتۈنەتتى.

شۇ كۈنى ئۇلار تاغدىن ئېگىز دۆۋىلەنگەن بۇغدايلار ئارىسىدا تاكى هېرىپ هالىدىن كەتكىچە ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ بايرام قىلدى. ئاقساقال باشلىق بىرنەچچە قېرىمۇ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ مومايلىرى بىلەن بېقىشىپ ئۇسسۇل ئويناپ كەتتى.

خامانلارمۇ يىغىشتۇرۇلۇپ بولۇندى. كىشىلەر ئاقساقالنىڭ باشچىلىقىدا بۇغدايلارنى بۆلۈشتى. ئاقساقال يەنە بىر قىسىم بۇغداينى تاغ باغرىدىكى ئامبارغا كىرگۈزۈۋەتتى. بەزى ئېهتىماللىق ئۈچۈن شۇنداق قىلمىسا بولمايتتى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئاقساقال مەمەتنى ئالدىغا چاقىرتتى. مەمەت 40 ياشلار چامىسىدىكى بۇغداي ئۆڭ، مۇسكۇللىرى پارقىراپ تۇرىدىغان گەۋدىلىك دارازا ئىدى. يول ماڭغاندا يەرگە گۈرس - گۈرس دەسسەپ كېتىۋېرەتتى. ئېتىز ئىشىدىن قولى بوشىغان ۋاقىتلاردا كۈنلىرى جىلغا ئۈستىدىكى تۈگمەندە ئۆتەتتى. ئۇ تۈگمەندە قوشنىسى توختىئاخۇن بىلەن بۇ زېمىندىكىلەرنىڭ بۇغدىيىنى ئۇن قىلىپ بېرەتتى.

— مەمەت ئەمدى توختەم بىلەن تۈگمەنگە بارغىن، — دېدى ئاقساقال ئۇنىڭغا گەپنى ئۇدۇللا ئېيتىپ، — قېرىنداشلار بۇغدايلىرىنى ئۇن قىلدۇۋالسۇن. قىشقا سوزۇلسا جاپاغا قالىمىز.

— مەنمۇ ئەتىدىن باشلاپ تۈگمەنگە چىقايمىكىن دەپ ئولتۇراتتىم، ئويلاپ باقسام هەقىقەتەن

ئالدىراپ قالىدىغاندەك تۇرىمىز، سۇ مۇز تۇتۇپ كەتسە تۇگمەن ماڭمايدۇ.

مەمەت ئاقساقالنىڭ يېنىدىن چىقىپ توختەم بىلەن تۇگمەندىكى ئىشلارنى كېلىشىۋالدى. ئۇلار بۇرۇنقىدەكلا كوندۇزى بىرلىكتە تۇگمەندە بولىدىغان، كېچىلىرى نۆۋەت بىلەن تۇگمەندە ياتىدىغان بولدى.

سەھەر، تاغ باغرىدىكى ئوت - چۆپلەر سالقىن شامالدا يېنىك تەۋرىنەتتى. مەمەت بىلەن توختەم ئەتىگەندىلا ئاتلىرىنى جابدۇپ دۆڭگە ئات سالدى. مەمەت تۇگمەننىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ خېلىدىن بېرى قاراقسىز قالغان بۇ يەرنى توختەم بىلەن پاكىز تازىلىدى. ئاندىن تۇگمەندىن بەش قەدەم نېرىدىكى قىيا تاشلارنىڭ ئۇ يېقىنىدىكى ئېقىنغا بېرىپ قاراپ باقتى. جەنۇبتىكى چوققىلاردىن ئېقىپ كەلگەن سۇ يىغىلىپ بۇ زېمىننى شەرق تەرەپتىن ئوراپ تۇرغان جىلغا ئىچىگە قاراپ ئېقىپ كېتىۋاتاتتى. تۇگمەندىن ئېقىن بويىلاپ 20 نەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ئۇلۇغ سۇنىڭ جىلغىغا قۇيۇلۇش ئېغىزىغا بارغىلى بولاتتى. سۇ شۇ يەردە نەچچە يۈز مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى جىلغا ئىچىگە چوڭ بىر شارقىراتما ھاسىل قىلىپ دەھشەت بىلەن قۇيۇلاتتى. مەمەت شارقىراتما تۆۋەنگە بارمىدى. ئەكسىچە تۇگمەننىڭ غەربىدىكى قىيا تاشلارنىڭ تۆۋەنگە كېلىپ توختىدى. بۇ قىيانىڭ تۆۋىنى زېمىننى ئوراپ تۇرغان تاغلار بىلەن قارشىدىكى تاغلارنى غەرب تەرەپتىن ئايرىپ تۇرىدىغان تىك ھەم نەچچە يۈز مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى كەڭ بىر جىلغا ئىدى. ئىلگىرى ئېقىندىكى سۇ بۇ زېمىننى ئوراپ تۇرغان تاغلاردىن شەرق ۋە غەرب تەرەپتىن تەبىئىي چوڭ توساق ھاسىل قىلىپ باشقا تاغلاردىن ئايرىپ تۇرىدىغان مۇشۇ ئىككى جىلغىغا تەڭ بۆلۈنۈپ قۇيۇلاتتى. بۇ يەرگە تۇگمەن قۇرۇلغاندىن كېيىن بۇ زېمىندىكىلەر غەرب تەرەپتىكى جىلغىغا قۇيۇلىدىغان سۇنى بۆلۈپ تۇگمەن يېنىدىن ئەگىلىپ ئېقىپ شەرقىي جىلغىغا قۇيۇلىدىغان ئۇلۇغ ئېقىننى ھاسىل قىلدى. چاقپەلەك ئەنە شۇ شەرقىي جىلغىغا قۇيۇلىدىغان سۇدىن ئايرىلىپ ئاقىدىغان بىر كىچىك ئۆستەڭ ئۈستىگە قۇرۇلغانىدى. ئۇلار تۇگمەننى ماڭغۇزمىغاندا چاقپەلەكنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان سۇنى يۇقىرىدىن يوغان تاش بىلەن بوغۇۋېتەتتى.

مەمەت بىلەن توختەم ئۆستەڭگە قۇيۇلىدىغان سۇنى ئازراق ئېچىپ قويدى. ئەتىسىدىن باشلاپ بۇ زېمىندىكىلەر بۇغدايلارنى تۇگمەنگە توشۇغىلى تۇردى. بۇ ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئالدىراش پەيتلىرى ئىدى.

ئاقساقالنىڭ نەۋرىسى

سىرتقا چىقىپ كىرگىلى ئىككى كۈن بولغان سۇلتانخوجا كەچقۇرۇن تاغدىن ئاتلىق چۈشۈپ كېلىۋېتىپ ئاقساقالنىڭ نەۋرىسى دوستى پەرھاتقا تاغ سىرتىدىن ئاجايىپ بىرنەرسىنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى.

— قانداق نەرسىكەن ئۇ، — دېدى پەرھات دەرھال ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ، — سېنى ئۇزۇن تىغلىق پىچاقتىنمۇ بەكرەك قىزىقتۇرۇۋالغان؟

— ئۇنى ماڭا سېتىپ بەرگەن يايمىچىدىن نېمىلىكىنى سورىسام، بۇ دېگەن كىتاب، ئوقۇساڭ جاھان ئىشلىرىنى چۈشىنىسەن، ئىلمىڭ كامال بولىدۇ دېگەنىدى. كىتابتىكى يىلان ئۆمىلەپ ماڭغان يولدەك يول - يول سىزىلغان ئەگرى - بۈگرى سىزىقلارغا قاراپ ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم.

— جاھاندا تېخى شۇنداقمۇ نەرسە بارمىكەن، يۈرە كۆرۈپ باقايلى.

ئۇلار سۇلتانخوجىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. پەرھات سۇلتانخوجا ئەكەلگەن سامان قەغەزلىك كىتابنى كۆرۈپ خېلى ۋاراقلاپمۇ ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدى.

— كىتاب دەيسەن، يۈزىگە رەڭ بىلەن قالايمىقان جىجاپ قويغىنى نېمىسى. ھېچ بىلمىدىم بۇنىڭ خاسىيىتىنى.

— مەنمۇ شۇنى ئۇقالمىدىم. لېكىن يايمىچىدىن سوراي دېسەم بەزى ئىشلارنى ئويلاپ ھەم خىجىل بولۇپ سورىيالمىدىم. بۇ سىزىقلارنى «خەت» دەيدىكەن.

— توختا، بوۋام بىلەمدىكىن.

— ئاقساقالنىڭ بىلمەيدىغان نېمىسى يوق، چوقۇم بىلىدۇ.

پەرھات كىتابنى كۆتۈرۈپ ئاقساقالنىڭ يېنىغا كىرگىنىدە، ئاقساقال ئەمدىلا مەسچىتتىن

پېشىن نامىزىنى ئوقۇپ يېنىپ كىرگەنىدى.

— بوۋا بۇ نېمە؟

پەرھات قولىدىكى كىتابنى ئاقساقالغا كۆر-
سىتىپ سورىدى. ئاقساقال نەۋرىسىنىڭ قولىدى-
كى كىتابنى ئېلىپ ۋاراقلاپ كۆرگەندىن كېيىن
خېلى ئۇزاق جىمىپ كەتتى. پەرھات بوۋىسىنىمۇ
خىيالغا سېلىپ قويغان بۇ كىتابقا قاراپ ئۇنىڭ
سىرىنى بىلىشكە تېخىمۇ قىزىقتى. ئاقساقال خې-
لىدىن كېيىن ئېغىز ئاچتى.

— بۇ كىتاب، بالام.

— ئۇنداقتا بۇنىڭدا نېمىلەر دېيىلىپتۇ؟

— بۇلارنى مەنمۇ بىلمەيمەن، كىچىك چې-
غىمدا رەھمەتلىك چوڭ بوۋام بىلەن تاغ سىرتىغا
چىقىپ مەنمۇ مۇشۇنداق بىر كىتابنى كۆرگەن.
ئەپسۇس بىز بۇ يەردىكىلەر خەت بىلمەيمىز.

— چوڭ بوۋامىمۇ بىلمەمدىكەنتۇق؟

— بىلمەيدىكەن، بۇنى تاغ سىرتىدىكى ئۆلى-
مالار بىلىدۇ. ئۆلىمالار پۈتۈنلەي مۇشۇنداق نەر-
سىلەر بىلەن كىشىلەرگە ئىلىمدىن تەلىم بېرىدى-
كەن. سەن بۇنى نەدىن ئالدىڭ؟

— ئالدىنقى كۈنى سۇلتانخوجا تاغ سىرتىغا
چىققاندا ئېلىپ كەلگەنىكەن.

ئاقساقال نەۋرىسىنى چىقىپ كېتىشكە بۇيى-
رۇدى. پەرھات ئاقساقال ئېلىپ قالغان كىتابقا
قىيىمىغان ھالدا ئۆيدىن چىقتى. ئاقساقال شۇ
كېچىنى قولىدىكى كىتابقا قاراپ نەۋرىسى پەرھاتقا
ئوخشاش كىرپىك قاقماي خىيال بىلەن تاڭ ئاتقۇ-
زۇۋەتتى.

— بوۋا،— دېدى ئەتىسى ئۇيقۇسىزلىقتىن
كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن پەرھات ئاقساقالنىڭ
يېنىغا كىرىپ،— مەن ئۆلىمالارنى ئىزدەپ بۇ
كىتابنىڭ سىرىنى بىلىپ كېلەيمىكىن دەيمەن.

— بولمايدۇ!

ئاقساقالنىڭ قاپاقلىرى شۇ ھامان تۈرۈلدى.

— نېمىشقا؟

— بولمايدۇ دېگەندىن كېيىن بولمايدۇ،—
ئاقساقالنىڭ تېخى نۇرلىرى كەتمىگەن كۆزلىرى
بۇرۇتلىرى ئەمدىلا خەت تارتىشقا باشلىغان نەۋرە-
سىگە مىختەك قادالغانىدى. ئۇ شۇنداق تىكىلىپ
بىرھازا تۇرغاندىن كېيىن يەنە قوشۇپ قويدى،—
سىرتتىكىلەر بۇ يەرنى بىلىپ قالسا بولمايدۇ.

ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى تولىمۇ بوش چىقە-
تتى.

— مەن. . . مەن قەسەم قىلاي بوۋا، ئويلى-
شىپ بېقىڭ، مەن ئۆزۈمنى ئۇلارغا مۇساپىر دەي-
مەن.

— بۇ ئويلىشىپ باقىدىغان ئىش ئەمەس.

پەرھات بوۋىسىنىڭ بۇ ئىشقا ھەرگىز يول
قويمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ بېشى چۆشۈپ
كەتتى.

— بوپتۇ بارمىسام بارماي، كەچۈرۈڭ،
سىزنى رەنجىتىپ قويدۇم بوۋا، ئەمدى بۇ ئىشنى
ھەرگىز تىلغا ئالمايمەن.

پەرھات ئاستا مېڭىپ ھوجرىسىغا كىرىپ
كەتتى. ئاقساقال نەۋرىسىنىڭ كەينىدىن قاراپ
ئۇلۇغ - كىچىك بىر تىنىدى - دە، كەينىگە ياندى.
ئۇنىڭ كۆچلۈك قوللىرى تىترەۋاتاتتى. قەلبى
قانداقتۇر بىر نەرسىدىن ئاچچىق ئەلەمگە تولدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئاقساقالنىڭ كېلىنى ئالاق-
زادە بولغان ھالدا ئاقساقالنىڭ يېنىغا كىرىپ
پەرھاتنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى.
بىچارە ئانىنىڭ پەرھاتنى ئىزدىمىگەن يېرى قال-
مىغانىدى.

— ياش بالا، ئوۋغا چىقىپ كەتكەندۇ؟

ئاقساقال بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆزىدىكى جىد-
دىيلىكنى چاندۇرماي ئانىغا تەسەللى بەردى.

— سىلىمۇ بىلىلا، ئۇ ئوۋغا چىقسا ماڭا
ئېيتماي چىقمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يالغۇز بار-
مايتتى.

— مەن دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ ئىزدىتەي.

— دادىسى ئىككىيلەننى باشلاپ ئاتلىق چى-
قىپ كەتتى.

— ئەمىسە خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇلار چوقۇم
تېپىپ كېلىدۇ.

ئاقساقال كېلىنىگە تەسەللى بەرگەچ تالاغا
ئۆزىنىپ چىقتى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ كىرگەندە چى-
رايىدا بىلىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم جىلۋىلەن-
دى. ئۇ ياغاچ سۇپىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ خىيالغا
پاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا رەھمەتلىك دادىسى
بىلەن تاغ سىرتىغا چىقىپ كىتابنى تۇنجى قېتىم
كۆرگەن چاغدىكى ئىشلار كەلدى.

شۇ ۋاقىتلاردا ئاقساقال نەۋرىسى پەرھاتتەك
چاغلىرى ئىدى. ئۇمۇ كىتابنى كۆرگەندىن كې-
يىن دادىسىغا تەلەپ قويدى ھەم بۇنىڭ ئۈچۈن

نۇرغۇن ۋەدە بەرگەنىدى. لېكىن دادىسى زادىلا قوشۇلمىدى. ئۇمۇ قاتتىق تەرسالىق قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئاتا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى جېدەل ئاخىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە نەچچە ھەپتە قامىلىپ بۇ خىيالدىن ۋاز كېچىشى بىلەن ئاخىرلاشتى. لېكىن نەۋرىسى پەرھات ئۇنىڭغا ئوخشاش يول تۇتمىدى.

— ئۇ چوقۇم ھەممىنى ئالدىن ئويلىشىۋالغان گەپ. ئۇ مەندىنمۇ ئەقىللىق ھەم غەيرەتلىك ئىكەن. ئۇ چوقۇم بۇ زېمىننى باشقىلارغا ئاشكارىلىمايدۇ.

زېمىننىڭ نالىسى

پەرھات شۇ يوقاپ كەتكەنچە ئىز - دېرىكى بولمىدى. سىرتقا چىققانلار ھەر خىل خەۋەرلەرنى ئېلىپ كېلەتتى - يۇ، لېكىن زادىلا پەرھاتنىڭ خەۋىرىنى ئەكەلمىدى.

بىر كۈنى سىرتقا چىقىپ كەتكەنلەر باي - غوجاملار توغرۇلۇق يېڭى خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، سىرتتىكى باي - غوجاملار ئىككى خىلغا بۆلۈنۈپ كېتىپتۇ. «باي ئاكا» دېيىلىدىغانلىرى يەنىلا بۇرۇنقى باي - غوجاملار ئىكەن، «غوجام» دېيىلىدىغانلىرى ئوخشاش بىر خىل فورما كىيگەن، قوللىرىغا قامچا ياكى «مىلتىق» دېيىشىدىغان كۆسەيگە ئوخشاش بىر نېمىنى تۇتۇۋالغان كىشىلەر ئىكەن. بۇ ئوخشاش فورما كىيگەن غوجاملارنىڭ تەلەتى بەك يامان بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلاردىن ئۆلگۈدەك قورقۇشىدىكەن. سىرتقا چىقىپ كىرگەنلەر يەنە مىلتىق توغرۇلۇق ئاڭلىغان نەرسىلىرىنى ئاجايىپ قىزىقارلىق ھەم سۈرلۈك قىلىپ سۆزلەپ بەردى. بۇ قېتىم ئۇلارنىڭ ئىككى ئېتىنى شۇ غوجاملار تارتىۋالغانىدى.

— ھەي، سىرتتىكى كىشىلەرنىڭ كۈنى تېخىمۇ تەسلىشىپتۇ - دە، — دېدى ئاقساقال سىرتقا چىققانلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئېغىر خۇرسىنىپ، — نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇلارمۇ بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز - دە!

شۇ كۈنلەردە بۇ زېمىنغا قىرو پەسلى يېتىپ كەلدى. زېمىندىكى ھەممەيلەن چۈمۈلىلەردەك تىنجىپ، خاتىرجەم يەنە بىر باھارنى كۈتۈشكە باشلىدى. ئۇلار بۇ قىشنى ئىلگىرىكىدەك بىخارامان ئۆتكۈزگەنمۇ بولار ئىدى. لېكىن كىشىلەر ئەزەلدىن ئويلاپ باقمىغان تۇيۇقسىز بىر ۋەقەدىن كېيىن بۇ زېمىندىكى خاتىرجەملىك بۇزۇلۇپ، تاغلار ئۆز قۇچىقىدا پەپىلەپ تۇرغان بوۋاقنىڭ قىقاسى پەلەككە يەتتى.

باقى ساۋۇتنىڭ ئۆيىدىن ناھايىتى كەچ يېنىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئەمدىلا تۆت ياشقا كىرگەن نەۋرىسى ساۋۇتنىڭ ئۆيىدە ئۇخلاپ قالغاچقا، ئۇ بالىنى ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ قاتار سېلىنغان ياغاچ ئۆيلەرنى ياقىلاپ مېڭىپ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. بۇ كېچە ئۇيقۇ ئۇنىڭغا ھارام بولدى. ئۇ ياش چاغلىرىدا خان چېرىكلىرىنى كۆرگەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ئوخشاش كىيىم كىيىپ يۈرەتتى. بۇ قېتىم ساۋۇتلار سىرتقا چىقىپ ئاشۇ خان چېرىكلىرىنى كۆرگەنلىكى ئېنىق. لېكىن ئىلگىرى ناھايىتى ئاز ئۇچرايدىغان بۇ چېرىكلەرنىڭ ھازىر كوچا - كوچىلاردا مىغىلداپ يۈرۈشكىنى نېمىسى؟ چوقۇم سىرتتا بىر ئىش يۈز بەردى. خۇدايىم ئۇلارنىڭ قارا قولىدىن بۇ زېمىننى ئامان قىلغايسەن.

سەھەرگە يېقىن ئۆگدەك بېسىپ قالغان باقى بامداتقا قوپالماي قالغىلى تاس قالدى. ئۇ ئۇۋرىقتىكى ھېلىلا ئىللىتىلغان سۈنى ئېلىپ تاھارەت ئالغىلى سىرتقا چىقىۋىدى، تۈگمەن جايلاشقان دۆڭنىڭ قارشى تەرىپىدىكى تۆپىلىكتىن «پاڭ - پۇڭ!» قىلغان ئوق ئاۋازى ئاڭلاندى. كەينىدىنلا تۆپىلىك ئۈستىدە لاۋۇلداپ يانغان مەشئەل كۆرۈندى. ئوت يورۇقى قالايمىقان ئېتىلغان ئوق ئاۋازلىرى بىلەن تەڭ بۇ زېمىننى يۇتۇش ئۈچۈن كەلگەن ئەجدىھادەك تۆپىلىكنى يانباغىرلاپ ئاستا - ئاستا بۇ يەرگە قاراپ سىلجىپ كېلىۋاتاتتى. باقى ئۇۋرىقنى يەرگە تاشلىدى - دە، ئاقساقالنىڭ ئۆيىگە چاپتى. ئۇ ئاقساقالنى چاقىرىپ چىققىنىدا ھەممە ئۆيلەردىكى جىن چىراغلار پىلىلداپ يېنىپ، ئىشىكلەر غىچىرلاپ ئېچىلىپ كىشىلەر بىر - بىرلەپ سىرتقا چىقىشقا باشلىغانىدى.

— نېمە ئىش بولدى؟

كالتە جۇۋىنى يېپىنچاقلىۋېلىشقا ئاران ئۈلگۈرگەن ساۋۇت ئاقساقال بىلەن ياندىشىپ كېلىۋاتقان باقىدىن سورىدى.

— بىر توپ كىشىلەر بۇ يەرگە قاراپ كېلىۋاتىدۇ، كۆرمىدىڭمۇ؟

— كۆردۇم، بىراق ئۇلار كىم زادى؟

بۇ چاغدا مەشئەل كۆتەرگەنلەرمۇ ئۇلارغا يېقىنلىشىپ كېلىپ قالغانىدى. ئوت يورۇقىدا ئۇلار ئەمدى بۇ زېمىندىكىلەرگە ئېنىق كۆرۈنۈشكە بالىدى.

— ھېلىقى ئوخشاش كىيىملىك غوجاملاركەن!

ساۋۇت تويۇقسىز ۋارقىرىۋەتتى. ئۇنىڭ بۇ ۋارقىرىشى بىلەن تەڭ ئاقساقالنىڭ كەينىدىن شاۋقۇن - سۈرەن سېلىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاۋازى بىردىنلا بېسىقتى. ئوخشاش فورمىلىق غوجاملارمۇ ئوق ئېتىشتىن توختىدى. ئاقساقال ساۋۇتقا لەپپىدە بىر قاراپ قويدى. ئوخشاش فورمىلىق غوجاملار ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى. ئۇلار 30 چە ئادەم بولۇپ، مىلتىقلىرىنى بۇ زېمىندىكىلەرگە تەكشى تەڭلەپ تۇراتتى. باقى بىر قاراپلا ئۇلارنىڭ ئۆزى ئىلگىرى كۆرگەن خان چېرىكلىرىگە زادىلا ئوخشىمايدىغانلىقىنى سەزدى. ئۇ ئاقساقالغا بىرنېمە دېمەكچى بولدى - يۇ، ئاقساقالنىڭ چىرايىغا قاراپ تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپلىرىنى يۇتۇۋەتتى. زېمىندىكى 100 گە يېقىن ئەرنىڭ ھەممىسى بۇ يەرگە يىغىلىپ بولدى.

— سىلەر كىم؟

ئاقساقالنىڭ ئاۋازى بۇ تىمتاس سەھەردە جاراڭلاپ كەتتى. ھېلىقىلار ئارىسىدا ئۆزئارا كۇسۇرلاشقان، يۆتەلگەن، كەينىدىنلا ئۇنلۇك سۆزلەشكەن ئاۋازلار ئاڭلاندى. لېكىن بۇ زېمىندىكىلەر ئۇلارنىڭ بىر ئېغىزمۇ گېپىنى چۈشەنمىدى. خېلىدىن كېيىن ھېلىقىلارنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئىككىيلەن بىرھازا كۇسۇرلاشقاندىن كېيىن بىرسى ئاقساقالدىن سورىدى:

— قورقماڭلار، بىز ھۆكۈمەت ئارمىيىسى، سىلەر كىم، بۇ تاغ ئارىسىدا نېمە قىلىسىلەر؟

ئاقساقال چىراي - تۇرقى ھېلىقىلارغا زادىلا ئوخشىمايدىغان بۇ كىشىگە قاراپ بىرئاز تۇرۇپ قالدى.

— ھۆكۈمەت ئارمىيىسى، ھۆكۈمەت ئارمىيىسى نېمە قىلىدىغان ئادەم؟

— مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاب بەرمىدىڭىز بوۋاي.

— سىز ماڭا جاۋاب بېرىڭ. بۇيەرگە نېمە دەپ كەلدىڭلار؟

— ئوغرىلارنى تۇتقىلى، سىلەر مۇشۇ يەرلىكمۇ؟

— ئوغرى؟ بىزنىڭ بۇ يەردە ئوغرى يوق، سىلەر خاتا كېلىپ قاپسىلەر.

ھېلىقى ئىككىيلەن يەنە كالدىرلىشىپ كەتتى. ئەتىگەندىن بېرى بۇ زېمىندىكىلەرگە بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان ھېلىقى ئاۋاق، سۆرۈن تەلەت فورمىلىق غوجامنىڭ چىرايى تېخىمۇ ئۆڭۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئاقساقالغا نېمىدۇر بىرنېمە دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ چىڭقىلىپ دېگەن گەپلىرىدىن ئاقساقال يەنىلا ھېچنېمىنى چۈشەنمىدى.

— بۇ يەردە سىلەردىن باشقا يەنە ئادەملەر بارمۇ؟— سۆرۈن تەلەتنىڭ يېنىدا تۇرغان ھېلىقى كىشى يەنە ئاقساقالدىن سورىدى.

— ئۆيدە خوتۇن - بالىلار بار.

— ھەممىڭلار ئاۋۇ كەڭ مەيدانغا يىغىلىڭلار. ئۆيدە بىرمۇ ئادەمنىڭ قېلىشىغا رۇخسەت يوق. بىز بۇ يەرنى ئاختۇرىمىز.

— ئۇنداق قىلىشقا ھەددىڭلار يوق!

تويۇقسىز توپنىڭ ئارىسىدىن گۈلدۈرمامىدەك ھەيۋەتلىك گۆركىرىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئاقساقال كەينىگە قارىمايلا بۇنىڭ تۈگمەن ھەيدەيدىغان مەمەتنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ شۇنداق دەپ ۋارقىراپ گۇرس - گۇرس دەسسىگىنىچە توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ئاقساقالغا ياندىشىپ تۇردى. باياتىن بېرى قورال تۇتقان فورمىلىق غوجاملار ئۆزلىرى ئالدىدا تۇرغان بۇ بىر توپ كىشىلەرنىڭ بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك ئۆسكەن ئېگىز بويى، ئۇستىخانلىق گەۋدىسى ۋە تولغان مۇسكۇللىرىغا قاراپ سەل تەپ تارتىپ قېلىشقانىدى. مانا ئەمدى بوي تۇرقى بۇلاردىن تېخىمۇ پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، دېۋىدەك يوغان مەمەت قاپاقلىرىنى ئەتىگەنكى ھاۋادەكلا ئۇششۇتۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا لوڭڭىدىلا پەيدا بولۇۋىدى، ھېلىقىلار گويا ئۆزلىرىنى تېخىمۇ يىگىلەپ، كىچىكلەپ كەتكەندەك ھېس قىلىشىپ قالدى. مەمەتنىڭ ئەلپازى بۇزۇلغان ھالدا تۇساتتىن چىقىپ كېلىشى ئۇلارنى ھەقىقەتەن ھودۇقتۇرۇپ قويغانىدى. بىرنەچچە مىلتىق شاراق - شۇرۇق قىلىپ تەڭلا ئۇنىڭغا تەڭلەندى. ئاقساقال مەمەتنىڭ قو-

لىنى تۇتۇپ سىقىپ قويدى.

— نېمە ئىش بولسا ماڭا دەڭلار.

— بولمايدۇ، دەرھال يىغىلىڭلار. بۇ باشلىقنىڭ بۇيرۇقى.

ئاقساقالنىڭ كەينىدە تۇرغان كىشىلەر تويپى تەۋرەپ كەتتى. كەينىدىنلا كىمدۇر بىرلىرى ۋارقىراشقا باشلىدى.

— قانداق دېگەن زوراۋانلىق بۇ!

— يوقىلىش!

ھېلىقىلار ئالدىغا قارا كەلكۈن باستۇرۇپ كېلىۋاتقاندەك بۇ مەنزىرە ۋە شاۋقۇن - سۈرەننى كۆرۈپ جىددىيلىشىپ قېلىشتى. توپنىڭ ئالدىدا تىلماچ بىلەن بىللە تۇرغان «غوجام» لارنىڭ باشلىقى ئالدىراشچىلىقتا يان قورالىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئاسمانغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتتى. ئاقساقال قولىنى كۆتۈرۈپ كەينىدە تۇرغان كىشىلەرنى تىنچ بولۇشقا ئىشارە قىلدى.

— سىلەر بۇ يەردىن كېتىڭلار.

— دەرھال يىغىلىڭلار. بۇ بۇيرۇق، بىز ئاختۇرىمىز.

— بۇ يەردە ئوغرى يوق، بىكار ئاۋارە بولىسىلەر.

— ئۇ ناكەس قوزغىلاڭچىلارنىڭ مۇشۇ تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتكىنىنى كۆرگەنمىز. ياخشىسى گەپ ئاڭلاپ يىغىلىڭلار. بولمىسا ھەممىڭلارنى ئېتىپ تاشلايمىز.

ئاقساقالنىڭ كەينىدە تۇرغان كىشىلەر تويپى يەنە تەۋرەپ كەتتى. ھېلىقىلارنىڭ باشلىقى يان قورالىنى شارتلا قىلىپ ئاقساقالنىڭ چېكىسىگە توغرىلاپ ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى.

— دەرھال يىغىلىڭلار. بولمىسا ئاۋۋال سېنى ئاتىمەن.

ئاقساقال ئۇنىڭ گەپلىرى تۈگە - تۈگىمەي ئالدىغا تۆگىدەك بىر چامدىدى.

— قېنى ئاتە، سىلەرنىڭ بۇ زېمىنغا قارا ئايىغىڭلار بىلەن كىرىپ كىشىلىرىمىزنى خارلىشىڭلارغا رۇخسەت يوق!

— قېنى، ئاۋۋال مېنى ئاتە!

ئاچچىقتىن ئۆزىنى تۇتالماي جالاقلاپ تىترەپ تۇرغان مەمەت بىر تاقلاپلا ئالدىغا چىقتى - دە، ئاقساقالنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ باشلىق تەڭلەپ تۇرغان قورالنىڭ ئاغزىنى ئۆزىنىڭ مەيدىسىگە توغرىلىدى. توپ ئىچى ئاچچىق ۋارقىراش ۋە زەردىلىك تىللار بىلەن ئالدىغا سىلجىپ كەتتى. «پاڭ!» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ مەمەت كەينىگە بىر قەدەم سەنتۈرۈلدى. باشلىق ئاتقان ئوق ئۇنىڭ مەيدىسىنى تېشىپ ئۆتكەنىدى. كەينىدىنلا «تا. . . تات!» لاپ ئېتىلغان ئوقلار ئىچىدە ئالدى بىلەن مەمەت، كەينىدىن فورمىلىق غوجاملارنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ چىققان بىرنەچچەيلەن يەرگە ئېغىر يىقىلىپ، بىرئاز جان تالاشتى - دە، جىمىپ قالدى. زېمىندىكىلەر تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئىشلاردىن ھاڭ - تاڭ بولۇپلا قالدى. باقى باشلىق بىرنەچچەيلەن توپنىڭ ئالدىدا قىپقىزىل قانغا مىلىنىپ ياتقان جەسەتلەرگە ئېڭىشتى. كەينىدىنلا كىشىلەر تويپى قورقۇنچلۇق بىر چۈشتىن چۆچۈپ ئويغىنىپ قوپقاندەك ھەممەيلەن ھېلىقىلارغا قاراپ ئېتىلدى.

تا. . . تا. . . تات! يەنە بىرنەچچەيلەننىڭ ئېغىر گەۋدىسى كېسىلگەن قارىغايدەك يەرگە غۇلاپ چۈشتى. ئاقساقال ئەھۋالنىڭ يامانلىشىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ۋارقىراپ زېمىندىكىلەرنى دەرھال توختىتىۋالدى.

— توختاڭلار! — دېدى ئاقساقال زېمىندىكىلەرگە ئىدا قىلىپ، — ئۆزىمىزنى ھارام ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرمەيلى.

غەزەپ بىلەن تەۋرەپ تۇرغان كىشىلەر توختاپ قالدى. ئون نەچچە كىشى يەردە ياتقان جەسەتلەرنىڭ يېنىغا كەلدى. قالغانلار ئاقساقالنىڭ تېزرەك بىرنېمە دېيىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇشتى.

قۇياش شەرقىي تاغلارنىڭ چوققىلىرىنى قىزارتىپ ئاستا - ئاستا زېمىننى قىزدۇرۇشقا باشلىدى. كىشىلەر تويپى ھېلىھەم ئاچچىق تىترەپ ئاقساقالغا قارىشىپ تۇراتتى. ئۇلارغا ھايات ۋە مامات — بىگۇناھ يەرگە غۇلاپ چۈشكەن ئاشۇ قېرىنداشلىرى ۋە ئانا زېمىننىڭ خاتىرجەملىكى ئۈچۈن پەقەت بىرلا ئۇقۇمغا يەنى ئالدىدىكى بۇ بىر توپ يات زوراۋانلارنى بۇ زېمىندىن قوغلاپ چىقىرىشقا مۇجەسسەملىنىپ قارا كۈچلىرى تومۇرلىرىدا لەڭ ئۇرۇشقا باشلىدى.

— بالدۇرراق مۇشۇنداق قىلىدىغان گەپ ئىدى، — دېدى تىلماچ خېلىدىن كېيىن كۆرەڭلىك بىلەن توپنىڭ ئالدىغا چىقىپ.

— سىلەر بىزنى نېمە قىل دېمەكچى؟— ئاقساقالنىڭ نەزەرى يەنىلا يەردىكى جەسەتلەردە ئىدى.

— ھەممىڭلار ئەنە ئاۋۇ مەيدانغا يىغىلىڭلار. ئۆيدە بىرمۇ ئادەمنىڭ قېلىشىغا رۇخسەت يوق.

ئاقساقال ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن تىلماچقا غەزەپلىك تىكىلدى. ئۇ شۇ تەرىزدە خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى. ئاندىن زېمىندىكىلەرگە يىغىم مەزگىلىدە خامان قىلىنغان جايغا يىغىلىشنى ئېيتتى.

زېمىندىكى ئەر - ئايال، قېرى - چۆرىلەرنىڭ ھەممىسى مەيدانغا يىغىلدى. ھېلىقىلار ئۆيلەرنى خېلى ۋاقىتقىچە ئاختۇرۇپ تىنتىپ چىقتى. لېكىن قۇرۇق ئاۋارە بولۇشتى. فورمىلىقلار ئەمدى بۇ يەرگە خېلىلا كۆنۈۋېلىشقانىدى. نەچچە كۈندىن بېرى ئاچ قالغان قورساقلىرىنىمۇ چىڭقالغۇدەك تويدۇرۇۋېلىشتى.

— ھەجەپ بەلەن جايكەن بۇ،— دېدى فورمىلىقلارنىڭ باشلىقى ياپپېشىل تاغلار ۋە مۇنبەت زېمىندىن كۆزىنى ئۈزەلمەي ئاقساقالغا،— بۇ يەردە تۇرۇۋاتقىنىڭلارغا نەچچىلىك بولدى؟

— بىز ئەزەلدىن مۇشۇ زېمىندا ياشاپ كەلگەن.

— ئۇنداقتا ياخشى، بۇ يەرگە راستلا بىز دېگەن قاچقۇنلار كېلىپ باقمىدىمۇ؟

— ياق، بۇ يەرگە يات كىشىلەردىن تۇنجى بولۇپ سىلەرنىڭ قارا ئايىغىڭلار تەگدى.

— سەن ئەتە ئەتىگەندە بىزگە يول باشلاپ بۇ تاغلاردىن چىقىرىپ قوي. يەنە ئاۋۇ ئاتلىرىڭمۇ بىزگە كېرەك.

— بولمايدۇ، ئۆزۈڭلار چىقىپ كېتىڭلار، ئاتلار بىزگىمۇ كېرەك.

— سېنىڭ باش تارتىدىغانغا ھەددىڭ ئەمەس!

كېچە ئاقساقال ھېلىقىلارنىڭ ئارىسىدا تۈنەپ چىقتى، كېچىسى قول سېلىشنى ئويلىغان زېمىندىكى ئەرلەر ئاقساقالغا بىرەر خەۋەپ يېتىشىدىن ئەنسىرەپ بۇ نىيىتىدىن يېنىشتى. ئىككى قاراۋۇل نۆۋەت بىلەن ئاقساقالنى نازارەت قىلىشۋاتاتتى. ئەتىگەندە ئاقساقال ئۇلارنى بۇ زېمىندىن چىقىرىپ قويۇشقا يەنىلا قوشۇلمىدى. ئاقساقالنىڭلا ئەمەس، بۇ زېمىندىكى ھەممەيلەننىڭ ئۇلارنى بۇ زېمىندىن چىقىرىپ قويۇش نىيىتى يوق ئىدى. ئۇلار بۇ بىر توپ قانخورلارنىڭ تاغ ئارىسىدا ئېزىقىپ يۈرۈپ ياۋايى ھايۋانلارغا يەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشاتتى.

— ئەگەر بىزنى بۇ يەردىن چىقىرىپ قويىدىغان ئادەم بولمىسا مەن بۇنى ئېتىپ تاشلايمەن. ئاندىن ھەممىڭلارنى. . .

«غوجام» لارنىڭ باشلىقى سەت چىرقىراپ كەتتى. زېمىندىكى كىشىلەر توپى يەنىلا ئاقساقالغا قارىغىنىچە ئۇنىڭ بىرنېمە دېيىشىنى كۈتۈپ جىم تۇرۇشاتتى. «پاڭ!» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئاقساقالنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ يەنە تېزلا ئەسلىگە قايتتى. كىشىلەر توپى قىقاس - سۈرەن سېلىشىپ تەۋرەپ كەتتى. «غوجام» لارنىڭ باشلىقى ئاتقان ئوق ئاقساقالنىڭ پۇتىغا تەگكەنىدى.

— بىزنى تاغدىن چىقىرىپ قويۇشمىساڭ ئۇنى مۇشۇنداق كۆزۈڭلارچىلا قىيناپ ئۆلتۈرىمەن.

— توختا!

توپ ئىچىدىن بىرسىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ باقى ئىدى. ھەممەيلەننىڭ نەزەرى ھەيرانلىق بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدى. ئۇ چوڭ - چوڭ چامداپ «غوجام» لارنىڭ باشلىقى ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— مەن سىلەرنى بۇ تاغدىن چىقىرىپ قوياي، تاغ يولىنى ئۇلارغا قارىغاندا مەن ئوبدان بىلىمەن.

— باقى. . . !

ئاقساقال ۋارقىرىۋەتتى. كىشىلەر توپى ئىچىدىن ئۇنى ھاقارەتلىگەن، ئەيىبلىگەن سادالار ياڭرىدى.

— بېشىڭنى سىلاپ قېرىنداشىمىز دېگەن مېھرىبانلىقىمىزغا ئاخىرى قايتۇرغان جاۋابىڭ مۇشۇ بولدىمۇ!

باقى ئاۋۋال ئاقساقالغا، ئاندىن زېمىندىكىلەرگە قاراپ قويدى.

— يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال قېرىنداشلىرىم بىلەن خوشلىشىۋالاي،— دېدى ئۇ خېلىدىن كېيىن «غوجام» لارنىڭ باشلىقىغا قاراپ.

باشلىق ئۇنىڭ تەلىپىگە بېشىنى لىڭشىتتى. باقى كەينىگە يېنىپ كىشىلەر توپى ئارىسىغا كەلدى. ئۇنى باشلىقنىڭ ئىشارىسى بىلەن ئىككى

فورمىلىق «غوجام» قۇراللىرىنى چىڭ سىقىمدىشىپ قوغداپ كەلدى. باقى ئۇدۇل سۇلتانخوجىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. سۇلتانخوجىنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ دېمەتلىك يەنە بىرنەچچە ياش ۋە توختەم تۇراتتى. باقى ئاۋۋال سۇلتانخوجىغا قارىدى، ئاندىن نەزەرىنى توختەمگە يۆتكەپ دېدى:

— مەن يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال سىلەردىن بىر ئىشنى ئۆتۈنىمەن.

— باقى ئاكا، ئۆزىڭىزنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىڭىزنى بىلەمسىز؟

سۇلتانخوجىنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى. ئۇ ھېلىمۇ باقىنى بۇ يولدىن توسماقچى ئىدى.

— ئۇلار قېرىنداشلىرىمىزدىن نەچچىسىنىڭ جېنىغا زامىن بولدىغۇ؟

— سىلەر گېپىمنى ئاڭلاڭلار، — دېدى باقى كۆزلىرىنى ئۈمىد بىلەن ئۇلارغا تىكىپ، — كۈن قىبلە تەرەپتىكى جىلغىغا تىك چۈشكەندە، تۈگمەننىڭ يۇقىرىسىدىكى ئېقىنغا بېرىپ شۇ جىلغا تەرەپنى توسۇپ تۇرغان قىيا تاشلارنى ئېلىۋېتىڭلار. ئامال قىلىپ يەنە ئېقىننىڭ تۈگمەن بويلاپ ماڭىدىغان قىسمىنى توسۇۋېتىڭلار. سۇ ئاشۇ جىلغىغا پۈتۈنلەي چۈشسۇن.

— باقى ئاكا، — سۇلتانخوجا بىردىنلا ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى، — ئۇنداق قىلماڭ، ئۆلۈپ كېتىسىز.

— مەمەت بىلەن باشقا قېرىنداشلىرىمىز ئۇلارنىڭ قولىدا ئۆلدى. ئەمدى ئاتامدەك كۆيۈنگەن ئاقساقالنىڭ ئۇلارنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كېتىشىگە چىداپ تۇرالمايمەن. بولدى، شۇنداق بولسۇن. مەن دېگەندەك قىلىڭلار.

باقى گېپىنى كەسكىنلىك بىلەن شۇ يەردە ئۈزدى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى. توختەم كۆزىگە ياش ئېلىپ «باقى» دەپ نىدا قىلغىنىدا، ئۇ ئاللىقاچان غوجاملارنىڭ يېنىغا بېرىپ بولغانىدى؛

باقى ھېلىقىلارنى باشلاپ غەرب تەرەپتىكى دۆڭلۈككە قاراپ مېڭىپ كەتتى. زېمىندىكىلەر كۆزىنى بىخارامان كېتىپ بارغان باقىدىن ئۈزەلمەي قېلىشقانىدى. ئۇلارنىڭ كۆزىگە بارغانسېرى كىچىكلەپ كۆرۈنۈۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدا پەقەت باقىلا كۆرۈنەتتى ھەم يىراقلاشقانسېرى يوغىناپ بىر گىگانت ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى. گىگانت ئادەم دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئاخىرى كۆزدىن غايىب بولدى.

زېمىندىكىلەر خېلىغىچە مەڭدەپ تۇرۇپ قېلىشتى. ئاقساقال تېخىچىلا ھېچنېمىنى چۈشەنمەي تۇراتتى. توختەم بىرنەچچەيلەن بىلەن ئاقساقالنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئەكىرىپ قويغۇچە باقىنىڭ مېڭىش ئالدىدا ئۆزلىرىگە قىلغان سۆزلىرىنى ئېيتىپ بەردى.

— باقى ئۇنداق قىلمىسا بولاتتى، — دېدى ئاقساقال ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئاندىن ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ جىمىپ كەتتى.

سۇلتانخوجا ئاقساقالنىڭ يېنىدىن چىقىپ كىشىلەر بىللە تۈگمەن يېنىغا يېتىپ باردى. ئۇلار غەرب تەرەپتىكى سوزۇلۇپ ياتقان جىلغا بويىغا كېلىپ پەستە بىرەر سادا بار ـ يوقلۇقىنى خېلى تىڭشاپ باقتى. لېكىن جىلغا ئىچى جىمجىت ئىدى.

كۈن جىلغا ئىچىگە تىك چۈشكەن چاغدا ئاندىن جىلغا ئىچىدىن ئاتلارنىڭ كىشنىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

— كەلدى، — دېدى توپ ئىچىدىن كىمدۇر بىرەيلەن ئاستا شىۋىرلاپ، — ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

— باقى دېگەندەك بولسۇن، — دېدى توختەم كەسكىن قىلىپ، — ئەمدى شۇنداق قىلمايمۇ ئامالىمىز يوق.

ئۇلار بىردىنلا جىمىپ قالدى. جىلغا ئىچىدىن كېلىۋاتقان سادا بارغانسېرى ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇلار يەنە بىرئاز ساقلاشتى ـ دە، ئۈن ـ تىنسىزلا ئېقىننىڭ جىلغا تەرىپىدىكى تاشلىرىنى ئاللىبۇرۇن ئاراشلارغا تىقىپ قويغان ياغاچلار بىلەن قومۇرۇپ تاشلاشتى. گۈلدۈرلەپ دومىلاپ چۈشكەن قورام تاشلار بىلەن ئېقىندىكى ئۇلۇغ سۇ جىلغا ئىچىگە قاراپ ھەيۋەت بىلەن ئېتىلدى.

— ياتقان يېرىڭ جەننەتتە بولغاي باقى، — دېدى خېلىدىن كېيىن كىشىلەر توپى دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ.

بۇنداق ئۇلۇغ سۇدىن بىرەر جاننىڭ ئامان قېلىشىغا ھېچكىمنىڭ كۆزى يەتمەيتتى.

قاچقۇن

ئاقساقالنىڭ پۇتىغا تەگكەن ئوق پاقالچىقىنى تېشىپ ئۆتكەنىدى. كىشىلەر ئاقساقالنى ئۆيىگە ئەكىرىپ قويغاندىن كېيىن، موماي ئۇنىڭ پۇتىدىكى جاراھەتنى تاغ سۈيى بىلەن پاكىز يۇيۇپ تېڭىپ قويدى. ئاقساقال بۇ قېتىم ئورنىدىن تۇرالمايدىغاندەك قىلاتتى.

شۇ كۈنى تۈگمەن بېشىغا چىقىپ كەتكەنلەر كەچقۇرۇن يېنىپ كېلىپ ئاقساقالنىڭ يېنىدا خېلى ۋاقىتقىچە ئولتۇردى. كېچىچە زېمىندىكى ئۆيلەرنىڭ جىنچىراغلىرى پىلىلداپ يېنىپ تۇردى - يۇ، لېكىن كىشىلەر ئېغىر مۇسىبەت بىلەن جىمىپ قېلىشقانىدى.

كېچىچە ئۇيقۇسىراپ تۇرۇشقان كىشىلەر سەھەردە تۆت ئادەمنىڭ يەنە بۇ زېمىنغا قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىشتى. بۇ خەۋەر بىردەمدىلا ئاقساقالغا يەتكۈزۈلدى. بۇ قېتىم زېمىندىكى ئەرلەر غەزەپلەنگەن ھالدا ئوۋ مىلتىقى، پالتا دېگەندەك قوراللارنى كۆتۈرۈشۈپ ئۇ كىشىلەرنىڭ ئالدىغا بېرىشتى. ئۇلار بۇ يېڭى كەلگۈندىلەرنى ئۆلتۈرۈپ جايلاپ ئىككى كۈندىن بېرى يىغىلىپ قالغان دەردلىرىنى بىراقلا چىقارماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، ھېلىقىلارنىڭ ئارىسىدىن پەرھاتنى تونۇپ قېلىشتى. پەرھاتنىڭ بۇ زېمىندىن يوقاپ كەتكىنىگە بىر نەچچە يىل بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن يەنە ئۈچەيلەننىڭ قولىدا قورال بار ئىدى. پەرھاتمۇ «غوجام» لارنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ كەتتىمۇ؟ كىشىلەر پەرھاتنىڭ ئۇنداق قىلىشىغا ئىشەنمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ قولىدىكى قورال. . . كىشىلەر ھەيران قالغان ھەم تېڭىرقىغان ھالدا بۇ تۆتەيلەننى ئاقساقالنىڭ يېنىغا باشلاپ كىردى. پەرھات تېڭىقلىق ھالەتتە ياتقان بوۋىسىنى كۆرۈپلا يىغلاپ تاشلىدى.

زېمىندىكىلەرنىڭ ھەممىسى پەرھاتنىڭ يېنىپ كەلگىنىنى ئاڭلاپ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ مازارلىرىنى كۆزگە ئىلماي، زېمىننى تاشلاپ چىقىپ كەتكەنلىكى سەۋەبىدىن ئۇنى ئاسىي قاتارىدا كۆرۈپ ئۇنىڭغا لەنەت ياغدۇرۇشتى. ئۇنىڭغا كىشىلەر ئەل ئۆمرىدە قوللىنىپ باقمىغان بىرەر جازا قوللانماقچى بولۇشتى. لېكىن ئۇلار پەرھاتنىڭ «غوجام» لارنىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى، بەلكى غوجاملارغا قارشى تۇرىدىغان، ئۇلارنى يوقىتىدىغان كىشىلەر تەرەپتە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئىككى كۈن ئىلگىرى يۈز بەرگەن ئىشلار دەرھال يادىغا يېتىپ پەرھاتنى كەچۈرۈۋەتتى. پەرھاتنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ۋە سىرتتا بولۇۋاتقان ئىشلارنى ئۇقۇپ ئۇلارغىمۇ باشقىدىن جان كىردى.

پەرھات بۇ زېمىندىن ئايرىلغاندىن كېيىن كىتابقا يېزىلغان خەتلەرنىڭ سىرىنى يېشىش ئۈچۈن خېلى مەزگىللەرگىچە سىرتتىكى كىشىلەر ئارىسىدىن ئۆلىما ئىزدەپ يۈردى. لېكىن سىرتقى دۇنيا ئۇنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىگە زادىلا ئوخشىمايتتى. ناھەقچىلىق، ئادالەتسىزلىك ھەممىلا يەردە ئۇنىڭغا ئۇچراپ تۇردى. ئۇ كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان ئىشلارغا چىدىيالماي پارتلاپمۇ كەتتى. سىرتقى دۇنيا ئۇنىڭ بۇ خۇيىنى كۆتەرمىدى. بازاردىكى تىلەمچىنى ئۇرۇپ قويغان باھانە بىلەن پەرھاتنى ھارغىچە تاياق يېگەن غوجىدارنىڭ بالىسى چوماقچىلىرىنى باشلاپ كېلىپ ئۇنى تۇتۇپ ئۆزلىرىنىڭ تۈرمىسىگە سولاپ قويدى. كېيىن ئۇنى بۇ يەردىن شۇ يۇرتتىكى كىشىلەر «ئەپەندىم» دەپ ئاتايدىغان بىر سالاپەتلىك كىشى ياندۇرۇپ چىقىرىۋالدى. ئەپەندىم ئۇنىڭ يۇرتقا مۇساپىر ئىكەنلىكىنى، ئىلىم تەشنالىقىدا يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغاچقا ئۇنى يېنىدا ئېلىپ قالدى. ئارىدىن بىرەر يىلچە ئۆتۈپ ئادالەتسىزلىك ۋە زۇلۇمغا چىدىمىغان خەلق ئۆز ئەركىنلىكى ئۈچۈن قوزغالدى. ھۆكۈمەت ئارمىيىسى قەبىھلەشىپ قوزغىلاڭچىلار تېخى يېتىپ كەلمىگەن بۇ يۇرتتا گۇمانلىق سانالغان كىشىلەرنى تۇتقۇن قىلىشنى باشلىۋەتتى. بۇ تۇتقۇن قىلىشتا ئەپەندىم ۋە ئوبدانلا ساۋاتى چىقىپ كۆزى ئېچىلىپ قالغان پەرھاتمۇ بىللە تۈرمىگە تاشلاندى.

ئەپەندىم 50 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئۆزىنى ناھايىتى پاكىز تۇتۇپ يۈرىدىغان كىشى ئىدى. پەرھات ئىككىسى يەنە بىر قانچە كىشى بىلەن كامىردا بىللە ياتتى. تېمەن، سالاپەتلىك بۇ كىشىنى كېچە - كۈندۈز ئېلىپ بېرىلغان سوراق، تەن جازاسى خېلىلا خورىتىپ قويدى. پەرھات بۇ يەردە بولۇۋاتقان ئىشلارغا چىداپ تۇرالمىدى. كامىردىكىلەر بىلەن ئەپەندىمنى ئېلىپ قېچىشنى پىلانلىغان كۈنى، سىرتتا «تا. . . تات»

لاپ ئېتىلغان ئوق ئاۋازلىرى ۋە ئۇلارغا زۇلۇم
سېلىپ يۈرگەن مەلئۇنلارنىڭ ئېچىنىشلىق نالە-
سى، داد - پەريادى ئىچىدە ئۇلار ئەركىنلىككە
ئېرىشتى. ھەقىقەتەنمۇ ئىنقىلابچىلار بىلەن ئەپەن-
دىمنىڭ خېلىلا يېقىن تونۇشلۇقى بارئىدى. پەر-
ھات ئەركىنلىككە ئېرىشىپ ئەپەندىمنىڭ گېپى
بىلەن ئىنقىلابچىلارغا قېتىلدى. ئەپەندىم ئۇنىڭغا
دېمىگەن تەقدىردىمۇ ئۇ شۇنداق قىلماقچى ئىدى.
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ تولۇق قوراللانغان بۇ مۇن-
تىزىم قوشۇنغا ئەگىشىپ نۇرغۇن جەڭلەرگە قات-
ناشتى. ئېزىلگەن، خارلانغانلارنى بىر - بىرلەپ
ھۆرلۈككە چىقاردى. پەرھاتنىڭ باتۇر ۋە چاققان-
لىقى ئۇنى تېزلا قوشۇن ئىچىگە تونۇتتى. شۇنىڭ
بىلەن ئۇ چارلىغۇچى ئەترەتنىڭ باشلىقلىقىغا
ئۆستۈرۈلۈپ، دائىم قوشۇندىن ئاۋۋال تاغ - دا-
ۋانلار ئارىلاپ يۈرىدىغان بولدى. لېكىن ئۇ ئۇ-
رۇش كۈنلىرىدىمۇ يەنىلا ئۆگىنىشنى تاشلاپ قوي-
مىدى. بۇنىڭدىن نەچچە كۈن ئاۋۋال پەرھاتلار-
نىڭ قوشۇنى تاغلار ئارىسىدىكى بۇ زېمىنغا ئەڭ
يېقىن يۇرتنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلگە-
نىدى. كېچىسى پەرھات تۆت ئادىمىنى باشلاپ
چارلاشقا چىقتى. لېكىن ئويلىمىغان يەردىن ئۇلار
تاغ باغرىدا دۈشمەنلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ قالدى.
قارشى تەرەپنىڭ كۈچى كۆپ ھەم ئۇلارنى مۇھا-
سىرىگە ئېلىۋالغاچقا بەش رازۋېتچىك ھېچ ئامال
قىلالماي قالدى. شۇ پەيتتە تاغ ئارىسىدا يۈرۈپ
چوڭ بولغان پەرھات ئادەملىرىگە تاغ تەرەپتىن
قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كېتىشنى ئېيتتى. ئۇ-
لار قورشاۋنى بۆسۈپ چىققىچە بىرەيلەنگە ئوق
تېگىپ قۇربان بولدى. پەرھات قالغان ئادەملىرى-
نى باشلاپ تاغ ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب
بولدى. ئۇ تاغ ئارىسىدا بىرەر كۈندەك دالدىلى-
نىپ يۈرگەندىن كېيىن كەينىدىن قوغلاپ كەل-
گەنلەرنىڭ شەپىسىنىڭ يوقالغانلىقىنى پەملەپ
ئاندىن بۇ زېمىنغا كەلگەنىدى. ئۇ بۇ زېمىننى ۋە
زېمىندىكىلەرنى تولىمۇ سېغىنغانىدى. لېكىن
چاڭقىغان يۈرىكى بۇ زېمىنغا كېلىپلا يەنە بىرمۇن-
چە ئاچچىق ۋە غەزەپ يۇتۇۋالدى. ئۇ بۇ زېمىندى-
كى قېرىنداشلىرىدىن 13 ئادەمنى ھېلىقىلارنىڭ
ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكىنىنى ئاڭلاپ زادىلا تۇرالماي
قالدى.

زېمىندىكىلەر ئۇنىڭ كەچمىشلىرىنى ئاڭلى-
دى. ئۇلارنىڭمۇ قانلىرى قايناپ تۇراتتى. سىرتتا
يۈز بەرگەن ئىشلار ئۇلارنى ھاياجانغا سېلىپ قوي-
دى. پەرھاتنىڭ ھاياجان بىلەن قىلغان سۆزلىرى
ئۇلارنىڭ كاللىسىنى خېلىلا ئېچىپ قويدى.

— ئەمدى يەنە كېتەمسەن؟— ئاقساقال پەر-
ھاتتىن سورىدى. ئۇ نەۋرىسىدىن راستتىنلا خۇ-
شال بولۇپ قالغانىدى.

— بىر ئازدىن كېيىن يەنە يولغا چىقمىسام
بولمايدۇ. قىسىمدىكىلەر ماڭا قاراپ قالدى.
زىممەمدە ئېغىر ۋەزىپە بار.

— مەنمۇ سەن بىلەن بىللە باراي، — دېدى
سۇلتانخوجا توپنىڭ ئارىسىدىن دەس تۇرۇپ، —
باقى ئاكامنىڭ، مەمەت ئاكامنىڭ ۋە شۇ نائەھلى-
لەرنىڭ قولىدا بىگۇناھ ئۆلگەن بارلىق قېرىنداش-
لىرىمنىڭ قان قىساسى ئۈچۈن مېنىمۇ بىللە ئې-
لىپ كەت.

— مەنمۇ بىللە باراي!

— مەنمۇ بىللە كېتەي!

توساتتىن كىشىلەر توپى تەۋرەپ كەتتى.
پەرھاتقا ئەگىشىپ بىللە بېرىشنى تەلەپ قىلغانلار
كەينى - كەينىدىن ئورنىدىن تۇرغىلى تۇردى.
ئاقساقال بۇ يىگىتلەرگە قاراپ چاناقلىرىدىن مۆل-
دۈرلەپ چىقىشقا باشلىغان ياشلىرىنى يوشۇرۇش
ئۈچۈن كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالدى.

— توختاڭلار، ھەممىڭلار مەن بىلەن كەت-
سەڭلار بولماس، بوۋام بىرنېمە دېسۇن.

— بېرىڭلار باللىرىم، ھەممىڭلار بېرىڭلار.
بۇ يەرگە ئاناڭلار بىلەن بىز يېتىشىمىز.

ئاقساقال ئەمدى ئۆزىنى تۇتالماي زېمىندى-
كىلەر ئالدىدا تۇنجى قېتىم ئېسەدەپ يىغلاپ تاش-
لىدى.

پەرھات زېمىندىكىلەردىن 20 نەچچە قاۋۇل
ياشنى ئېلىپ ئاتلاندى. زېمىندا ئاياللار، چوڭلار
ۋە باللاردىن باشقا يەنە بىرمۇنچە ياشلار پەرھات-
نىڭ زورى ۋە نەسىھەتى بىلەن قېلىپ قالدى.
ئاقساقال ئۇلار يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال ھەر بىر
يىگىتكە بىردىن ئات بېرىشنى زېمىندىكىلەرگە
تاپىلىدى. زېمىندىكىلەر بۇ بىر توپ ئەزىمەت
باللىرىنى تۆپىلىككىچە ئۇزىتىپ كەلدى.

يەتتە ئاتام يېزىسى

تاغدىكى گىياھلار نەچچە قېتىم كۆكىرىپ،

نەچچە قېتىم قۇرۇدى. زېمىندىكىلەر شۇ بىر توپ
ياشنى ئۈزۈپ قويغاندىن كېيىن تۇرمۇشنى
ئىلگىرىكىدەك ئۆتكۈزۈۋەردى. پەقەت تاغ باغرى-
دىكى قەبرىستانلىقتا ئون نەچچە يېڭى قەبرە كۆ-
پىيىپ قالدى. «سىرتىكى جاھان تىنچىشقا باش-
لاپتۇ» دېگەن ئويي ئۇلارنىڭ كاللىسىغا بارغانسې-
رى ئورۇنلىشىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن سىرت
بىلەن بولغان ئالاقە يەنىلا بۇرۇنقى ھالىتىنى ساق-
لاپ قالدى. چوڭلاردىن ئىككى ياكى ئۈچ ئادەم-
نىلا سىرتقا چىقىشقا يول قويدى. ئۇلار نېمىلا
بولمىسۇن يەنىلا مۇشۇنداق تۇرمۇشقا ئادەتلىنىپ
قالغانىدى.

ئاقساقالغا شۇ قېتىم ئوق تېگىپ ساقايغان-
دىن كېيىن بىر پۇتىنى سەل سۆرەپ ماڭىدىغان
بولۇپ قالدى. يېشى 80 لەردىن ھالقىغان بۇ
بوۋاينىڭ تېمەن قەددى شۇنىڭدىن كېيىن ئازراق
ئېگىلىپ قالدى. لېكىن ئۇ شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى
تېتىك تۇتۇپ يۈرەتتى. كۆزلىرىنىڭ نۇرى تېخى
ئۆچمىگەن، ئېتىز بېشىغا چىقىپ يەنىلا كىشى-
لەرگە يېتەكچىلىك قىلاتتى. ئۇ بەزىدە نەۋرىسى
پەرھات ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتكەن بالىلارنى
ئەسلەپ قالاتتى.

تاغ باغرىدىكى چۆپلەر كۆكىرىشكە باشلىغان
كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقساقال ئەتىگەندە زېمىندىكى
چوڭلاردىن بىرنەچچىسىنى ئۆيىگە چاقىرتتى. ئۇ
بۇ كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى
ئېيتىپ، ئورنىغا بۇ زېمىندىكىلەرگە باش بولىدى-
غان يەنە بىر ئاقساقال سايلاش تەكلىپىنى بېرىۋى-
دى، ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىنى زادىلا
لايىق تاپمىدى، ئاقساقال يەنىلا ئۆزىنىڭ پىكرىدە
چىڭ تۇرۇۋالدى. ئاقساقال تېخى ھايات تۇرۇپ
ئورنىغا باشقا بىر ئادەمنى سايلاش، بۇ بۇرۇنقىلار
بېكىتكەن قائىدىنى بۇزغانلىق ئىدى. ئاقساقال-
نىڭ دېگەنلىرىدىن زېمىندىكىلەرمۇ خەۋەر تاپتى.
ئۇلارمۇ بۇ پىكىرنى لايىق تېپىشمىدى. شۇنىڭ
بىلەن ئاقساقالنىڭ بۇ پىكرى جايىدىلا قالدى.

زېمىندىكىلەرنىڭ ھەرقېتىملىق ئىبادىتىدە
سىرتقا چىقىپ كەتكەن پەرزەنتلىرىنىڭ سالامەت
قايتىپ كېلىشى ئۈچۈن قىلغان دۇئالىرى ئىجا-
ۋەت بولدىمۇ، شۇ كۈنلەردە سىرتقا چىقىپ كەت-
كەن ياشلار بىراقلا يېنىپ كەلدى. ئۇلار يەنە
ناتونۇش بىرنەچچە كىشىنىمۇ بىللە ئالغاچ كەلگە-
نىدى.

ئاقساقالغا كىشىلەر ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلى-
قىنى خەۋەر قىلغاندا ئۇ ئالدىراپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا
قاراپ چاپتى. ئۇ پەرھاتلار بىلەن تاغ باغرىدا
ئۇچراشتى. كەلگەنلەر بىلەن بىر - بىرلەپ قۇ-
چاقلىشىپ كۆرۈشكەن ئاقساقال بىردىنلا بالىلار-
نىڭ چىقىپ كەتكەن ۋاقتىكىدىن ئازلاپ قالغان-
لىقىنى سەزدى - يۇ، لېكىن ئارتۇق گەپ قىلماي
ئۇلارنى ئۆيىگە باشلىدى. زېمىندىكىلەرگە بۇ بالى-
لار بۇ يەردىن ماڭغان ۋاقتىدىكىگە قارىغاندا قارى-
داپ خېلىلا چوڭىيىپ قالغاندەك تۇيۇلدى. دېمى-
سىمۇ ئۇلار ھەقىقەتەن قاۋۇل، تېمەن، چوڭ
ئادەملەرگىلا ئايلىنىپ قالغانىدى. شۇ كۈنى ئاق-
ساقال باشلىق كىشىلەر زېمىنغا ئۇلار بىلەن بىللە
كېلەلمىگەنلەرنىڭ ئۇرۇشتا قۇربان بولۇپ كەتكى-
نىنى ئاڭلاپ چوڭ ھازا ئېچىلدى.

سىرتتا ئۇرۇش ئاياغلاشقان، خارلانغانلار
ئۆز ئەركىنلىكىنى قولىغا ئالغانىدى. پەرھاتلار
بۇ زېمىنغا قايتىپ كېلىپ ئىككى كۈندىن كېيىن
ئۇلار بىلەن بىللە كەلگەن، بۇ زېمىنغا ناتونۇش
بىرنەچچە كىشى ئاقساقال بىلەن ئايرىم پاراڭلاش-
تى. ئۇلار پەرھات كەلگەن كۈنىلا ئاقساقالغا نا-
ھىيىگە يېڭىدىن تەيىنلەنگەن رەھبەرلەر دەپ تو-
نۇشتۇرغانىدى. شۇ كۈنكى سۆھبەتتە بۇ كىشى-
لەرنىڭ ئاقساقالغا دېگەن گەپلىرى كۆڭلىگە زادى-
لا ياقمىدى.

— بىر ئوبدان تۇرغان زېمىننى يېزا قىلىپ
ئۆزگەرتىمىز دېگەن قانداق گەپ ئۇ، — دېدى ئۇ
بىرئاز چېچىلىپ.

ناھىيە رەھبەرلىرى ئۇنىڭغا سەۋرچانلىق بى-
لەن چۈشەندۈردى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە بۇ يەردە
ھېچقانداق چوڭ ئۆزگىرىش بولمايتتى. پەقەت بۇ
يەرگە يېڭى نام قويۇلۇپ يېزا باشلىقى تەيىنلىنەت-
تى. سىرت بىلەن ئالاقە قىلىدىغان يول كېڭەيتى-
لىپ ئېچىلاتتى. تاغ سىرتىدىكى دۇنيا تىنچلى-
نىپ ئېزىش، زۇلۇم، ناھەقچىلىق تۈگىگەندى.
ئەمدى زېمىندىكىلەرنىڭ سىرت بىلەن ئالاقىسىز
ياشاۋېرىشىنىڭمۇ ئەھمىيىتى قالمىدى. ئۇلارمۇ
سىرتقا بىمالال چىقىپ تاشقى دۇنيانى كۆرسە،
يېڭى نەرسىلەرنى قوبۇل قىلسا، سىرتتىكىلەرمۇ
بۇ يەرگە كەلسە، ئۇلارغا مېھمان بولۇپ مۇڭداش-
سا ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئاقساقال ئۇلارنىڭ گەپلىرى-

نى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلىدى. ھەممىدىن بەك-
رەك نەۋرىسى پەرھاتنىڭ بۇ يەردە مەكتەپ قۇ-
رۇپ بالىلارنى ئىلىم بىلەن تەربىيىلەيمەن دېگەن
سۆزى ئۇنىڭغا يېقىملىق تۇيۇلدى. «مەكتەپ» دې-
گەن قانداق جاي ئۇ، ئىلىم ئۆگىتىمەن دەيدى-
غان. ئۆيدە تەۋەرۈك قۇرئاندىن بىر ئوبدان تەلىم
ئېلىۋاتقىنى يەتمىدىمىكىن - يا!

شۇ كۈنى ئاقساقالنىڭ ئۆيدە بولۇنغان مەس-
لىھەت ئۇزاققا سوزۇلدى. دەتالاشمۇ بولدى. ئاق-
ساقال بۇ زېمىندا بىردىنلا يۈز بېرىۋاتقان ۋە
بۇنىڭدىن كېيىن يۈز بېرىدىغان يېڭى ئىشلارنى
ئويلاپ كاللىسىدىن زادىلا ئۆتكۈزەلمىدى. ئاقسا-
قال ئاخىرى بۇ ئىشلارنى كۆپچىلىك بىلەن ئورتاق
مەسلىھەتلىشىپ بىر قارارغا كېلىشنى بېكىتتى.

بۇ ئىشنى زېمىندىكىلەر ئۇزاققىچە تالاش -
تارتىش قىلىشتى. كۆپچىلىك بۇ ئىشتا ئاقساقال-
نىڭ قارار چىقىرىشىنى كۈتكەن بولسىمۇ، ئۇ
يەنىلا كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى ئاڭلايدىغانلىقىنى
ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. ناھىيىدىن كەلگەنلەر چۈ-
شەندۈرۈپ ئېغىزلىرى قۇرۇپ كېتىشتى. سىرتقا
چىقىپ ئىنقىلابقا قاتنىشىپ كىرگەن يىگىتلەرمۇ
نۇرغۇن ئەمەلىي مىساللارنى كەلتۈرۈپ سۆزلەپ
ناھىيىدىن كەلگەنلەر تەرەپتە تۇردى. كېيىن زې-
مىندىكىلەرنى ئۇلارنىڭ گەپلىرى ئېرىتتىمۇ ياكى
قىزىقتۇرۇپ قالدىمۇ تەۋەككۇل دەپ ئۇلارنىڭ
كەينىگە ئەگىشىدىغانلار كۆپىيىپ قالدى. كۈن
قىبلە تەرەپكە ئۆرۈلۈپ تاغ چوققىسىغا باش قوي-
غان چاغدا ئاقساقال ئۇلارنىڭ بۇ تەكلىپىگە قو-
شۇلۇۋەتتى ھەم يېزا باشلىقىغا باشقا بىرەيلەننى
سايلاشنى ئېيتتى. ناھىيىدىن كەلگەنلەر ئۇنىڭ
ياشىنىپ قالغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ بۇ تەكلىپكە
قوشۇلدى. لېكىن زېمىندىكىلەر بىردەكلا بۇنىڭغا
يەنە قوشۇلمىدى. تالاش - تارتىش يەنە باشلاندى.
ئاخىرى ئاقساقالنىڭ جاھىللىقى ۋە ناھىيىدىن
كەلگەنلەرنىڭ قوللىشى بىلەن سۇلتانخوجا يېزا
باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. پەرھات مەكتەپ قۇرۇپ
بالىلارنى تەربىيىلەيمەن، دەپ تۇرۇۋالغاچقا ئۇ-
نىڭغا ھېچكىممۇ گەپ يېگۈزەلمىدى.

شۇ كۈنى يېزا نامىمۇ بېكىتىلدى. ھەممە-
لەن ئاقساقالنىڭ «يەتتە ئاتام» دەپ قويايلى دې-
گەن پىكرىگە بىردەك قوشۇلدى. شۇ كۈنى كېچە
ئاقساقالنىڭ كۆڭلى نېمىشقىدۇر بىئارام بولۇپ
زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇ نەۋرىسى پەرھاتنى چا-
قىرىپ كىرىپ بىردەم - يېرىمدەم مۇڭداشماقچى
بولدى - يۇ، لېكىن بۇ نىيىتىدىنمۇ دەرھال ياند-
ى.

ئەتىسى ناھىيىدىن كەلگەنلەر كەتتى. پەر-
ھات ۋە سۇلتانخوجىلارنىڭ سەپەرۋەرلىك قىلىشى
بىلەن بىر ھەپتە ئىچىدىلا «مەكتەپ» دەپ ئاتال-
غان يوغان بىر زال، كىچىك بىر يان ئۆي پۈتتى.
ئىككى كۈندىن كېيىن يىگىرمىدىن ئارتۇق بالا بۇ
يەرگە يىغىلدى.

بۇ زېمىننىڭ نامى ۋە تارىخى تاغ سىرتىدىكى
يېقىن - يىراق يەرلەرگە پۈركەتتى. شۇنىڭدىن
كېيىن ناھىيە رەھبەرلىرى ۋە باشقا مۇناسىۋەت-
لىك كىشىلەر بۇ يەرگە بىرنەچچە قېتىم كەلدى.
زېمىندىكىلەردىنمۇ نۇرغۇن كىشىلەر تاغ سىرتىغا
چىقىپ سىرتقى دۇنيانى كۆرۈپ كىردى.

* *

كىشىلەر تاغلارنى زېمىن كۆكسىدىن ئۆر-
كەشلەپ چىققان دولقۇن، دېيىشىدۇ. مەن بۇنى
بوۋاملار ياشىغان ئاشۇ ئالقانچىلىك زېمىننى ئو-
راپ تۇرغان تاغلارغا قارىتا ئېيتىلغانمىكىن دېگۈم
كېلىدۇ. . . مەن بۇ يەرگە ھەر يىلى دېگۈدەك
بوۋامنى يوقلىغاچ كېلەتتىم. ئۆزۈممۇ بۇ يەرگە
كېلىشكە قەۋەتلا ئامراق ئىدىم. . . تاغلار قاشا-
لاپ تۇرغان بۇ زېمىن قەدىمىي زېمىن ئىدى.
بوۋام ماڭا شۇنداق سۆزلەپ بەرگەن. بۇ يەردە
ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئەجدادى بۇنىڭدىن نەچچە
يۈز يىل ئاۋۋالقى زامانلارغا تۇتىشاتتى. لېكىن
بۇ زېمىندىكى كىشىلەر ئەجدادلىرى توغرۇلۇق
ئىشلارنى ئاللىقاچان ئۇنتۇشقا باشلىغانىدى. . .

پەرھاتنىڭ زېمىندا قۇرغان مەكتىپىدە ئىش-
لار خېلىلا يۈرۈشۈپ قالدى. بالىلارمۇ ئۇنىڭ
نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئۆزلىرىگە سىڭدۈرگەن
ئەجرىگە يارىشا كىتابلارنى بىمالال ئوقۇپ، خەت-
لەرنى راۋان يازىدىغان بولۇپ قالغانىدى. پەرھات
دائىم سىرتقا كىتاب ۋە باشقا ئوقۇشلۇقلارنى ئە-
كىلىش ئۈچۈن چىقىپ ئاتىنىڭ ئىككى يېنىغا نۇر-
غۇن كىتابلارنى ئارتىپ يېنىپ كىرەتتى. زېمىن-
دىكىلەرمۇ ئارىلاپ يېزىلىق ھۆكۈمەت دەپ ئاتال-
غان ئۈچ ئېغىزلىق قاتار سېلىنغان ئۆينىڭ ئالدى-
دىكى كەڭ مەيداندا ئېچىلىپ قالىدىغان يىغىنلار-
غا قاتنىشىپ يۈرۈپ سوتسىيالىزم، فېئودالىزم،

باي - پومېشچىك دېگەندەك بىرمۇنچە ئۇقۇملار بىلەن تونۇشۇپ نەزەر دائىرىسى خېلىلا كېڭىيىپ قالدى. سۇلتانخوجىمۇ ناھىيىدىن ئارىلاپ كېلىپ قالىدىغان كىشىلەر بىلەن بىللە كۆپچىلىككە بۇلارنى ئېرىنمەي سۆزلەيتتى.

— ھە، ئۇنداق بولسا بىز «سوتسىيالىزم» دېگەن دەۋردىكەنمىز - دە، — دەيتتى يىغىندىن قايتقان كۆپچىلىك ئۆزئارا پاراڭلىشىپ، — «فېئودالىزم» دېگەن شۇ دەۋرنى ئىگىسى بېشىمىزغا سالمىسۇن جۇمۇ.

نەچچە باھار ئەنە شۇنداق تالاي يىغىن، يېڭى نەزەرىيىلەرنى ئاڭلاش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. يېزىلىق ھۆكۈمەتتە خىزمەت قىلىدىغانلارمۇ كۆپىيىپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن سۆزلەيدىغان ئېغىزمۇ ئەلۋەتتە كۆپ ئىدى. زېمىندىمۇ نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتاتتى. تۇرمۇش رىتىممۇ بارغانسېرى ئۆزگىرىشكە باشلىدى. كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا قىلىشىدىغان پاراڭلىرىنىڭ تېمىسىمۇ بارغانسېرى يېڭىلىنىپ، جاھاننىڭ ھەر - ھەر يەرلىرىگە تۇتىشاتتى. ئۇلار دۆلەت دېگەن نېمە، دۆلەت رەئىسى كىم، ئۆلكىنىڭچۇ دېگەنلەرنى بىلدى. پەرھاتنىڭ ئوقۇتۇۋاتقان بالىلىرىمۇ خېلىلا كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى.

ئاقساقال بىر پۈتىنى سۆرىگىنىچە ئارىلاپ - ئارىلاپ تالاغا چىقىپ قالاتتى. لېكىن ئۇ كۆپىنچە ئۆيىدە بولاتتى. دىلىدىكى بىئاراملىق تېخىچىلا يۇتمىگەنىدى. قايسى كۈنى ئۇ ئۇخلاۋېتىپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. شۇ كۈنى چۈشىدە دادىسى ئۇنىڭغا خاپا بولۇپ بىرمۇنچە تەنبىھ بەرگەنىدى. لېكىن ئۇ بۇ چۈشىنى ھېچكىمگىمۇ تىنمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن خىيال ئۇنى تېخىمۇ ئىسكەنجىگە ئېلىۋالدى. زېمىندىكىلەر يەنىلا ئىلگىرىكىدەك ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلاتتى. چوڭلار بەزىدە ئۇنىڭ يېنىغا مۇڭداشقىلى كىرىپ قالاتتى. ياشلار قانداقتۇر بىر ئىشلارغا بەكلا ئالدىراش كۆرۈنەتتى. بولۇپمۇ يېزا باشلىقى بولغان سۇلتانخوجا شۇنداق ئىدى. ھەپتىدە بىر دېگۈدەك ناھىيىگە قاترايتتى.

بىر كۈنى سۇلتانخوجا ناھىيىگە كىرىپ كېتىپ يوچۇنلا ئۈچ كىشىنى باشلاپ كەلدى. شۇ كۈنى ئاقساقال پەرھاتنىڭ مەكتىپىگە بېرىپ بالىلارنى كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ بۇ ئۈچەيلەننى كۆرۈپ يۈرىكى بىرنېمىنى تۇيغاندەك قاتتىق ئېغىپ، نەپسى قىيىنلاشقاندەك بولدى. لېكىن دەرھال ئۆزىنى تۇتىۋالدى. سۇلتانخوجا ئاقساقالنى كۆرۈپ ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن ئۈچەيلەننى تونۇشتۇردى.

— بۇ ياق يولداش جاڭ پروفېسسور بولىدۇ، — دېدى ئۇ ئاۋۋال ياشانغان بىرەيلەننى تونۇشتۇرۇپ، — بۇ يېنىدىكى ياش يولداش ئۇنىڭ ياردەمچىسى. بۇ ناھىيىدىن ئۇلار بىلەن بىللە كەلگەن تەرجىمان نېغمەت. ئۇلار بۇ قېتىم بىزنىڭ بۇ تاغلاردىن كان مەھسۇلاتلىرى بارمۇ - يوق؟ شۇنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن نۇرغۇن ھەرەج تارتىپ، ئۇزۇن يول بېسىپ ئىچكىرىدىن كەپتۇ.

ئاقساقال ئۇلارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ گەپمۇ قىلمىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى يەنىلا ئەنسىز سوقۇپ تۇراتتى. سۇلتانخوجا ئۈچەيلەننى باشلاپ يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. ئاقساقالنىڭ زېمىندىكى بۇنداق ئىشلارغا ئارىلاشمايدىغان بولۇپ قالغىلى ئۇزۇن ۋاقىت بولۇپ كەتكەنىدى.

ئەتىسى سۇلتانخوجىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن جاڭ پروفېسسورلارغا يول باشلاش ۋە بەزى ئىشلاردا ياردەملىشىش ئۈچۈن يەنە تۆت نەپەر ياش قېتىلىپ تاغقا چىقىپ كەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىگە يەتكۈدەك ئوزۇق - تۈلۈكنى ھازىرلاپ ئاتلارغا ئارتىۋېلىشقانىدى. سۇلتانخوجا ئۇلار كەتكەندىن كېيىن بۇ ئىشلارنى زېمىندىكىلەرگە، بۇ قات - قات تاغلارنىڭ سىرىنى ئېچىش، قوينىدىكى قېزىلما بايلىقلارنى تېپىپ چىقىپ دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، دۆلەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇش دەپ چۈشەندۈردى.

تاغلار ئارىسىدا بىر ئاي ئۆپچۆرىسىدە قېدىرىپ تەكشۈرۈشنى پىلانلاپ چىقىپ كەتكەن يەتتەيلەن ئۈچ كۈندىن كېيىنلا جاڭ پروفېسسورنى ئاتقا مىنگەشتۈرۈپ سالپىيىپ يېنىپ كېلىشتى. ئات ئۈستىدە ئولتۇرغان جاڭ پروفېسسورنىڭ ئوڭ قولى لاتا بىلەن تېڭىلغان، لاتىدىن قان سىرغىپ تۇراتتى. چىرايىمۇ تاتىرىپ كەتكەنىدى. سۇلتانخوجا ئۇلارنىڭ يېنىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ دەرھال ئالدىغا چىقتى ھەم جاڭ پروفېسسورنى كۆرۈپ سەل ھودۇقۇپ قال-

دى.

— نېمە ئىش بولدى، — دەپ سورىدى ئۇ دەرھال ئۇلار بىلەن چىقىپ كەتكەن يىگىتلەرنىڭ بىرسىدىن.

— تۈنۈگۈن شەرقىي جىلغىنىڭ نېرىسىدىكى تاغ باغرىغا بېرىپ تەكشۈرگەنىدۇق. كەچتە ھاردۇق ئالىلى دەپ گۈلخان يېقىپ ئولتۇراتتۇق، جاڭ پروفېسسور ھاجەتكە بېرىپ كېلەي دەپ قالدى. بىرھازادىن كېيىن جاڭ پروفېسسورنىڭ قاتتىق ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدۇق. يۈگۈرۈپ بارساق بىر بۆرە ئۇنى ئاستىغا بېسىۋاپتۇ. بىز يۈگۈرۈپ بېرىشىمىزغىلا بۆرە قېچىپ كەتتى. جاڭ پروفېسسورنى يۆلەپ قارىساق قولىنىڭ بېغىشىنى تالىۋېتىپتۇ. مەن ئۇ بۆرىنى ئالدىنقى كۈنى جىلغىدىن چىقىپلا يىراقتىن ئۇچراتقانىدىم. بۈگۈنمۇ ئۇ خېلى يەرگىچە بىزگە ئەگىشىپ كەلدى.

— بۇ قانداق گەپ، ئىلگىرى زادىلا بۇنداق ئىش بولۇپ باقمىغانىدى، — دېدى سۇلتانخوجا ياش يىگىتنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سەل ئەجەبلىنىپ. ئۇنىڭ يۈرىكى نېمىدۇر بىرنېمىنى تۇيغاندەك ئەنسىز سوقۇپ كەتتى، — بولدى، جاڭ پروفېسسورنى دەرھال ناھىيىگە يۆتكەڭلار. سىلەر بۇنىڭغا مەسئۇل بولۇپ بىللە بېرىڭلار.

نەچچە كۈندىن كېيىن سۇلتانخوجا ئۆزى ناھىيىگە بېرىپ جاڭ پروفېسسورنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كەلدى. كېيىنكى قېتىم بارغىنىدا ئۇ جاڭ پروفېسسورنىڭ بىر قولىنىڭ كېسىۋېتىلگەنلىكىنى بىلدى.

جاڭ پروفېسسورنى بۆرىنىڭ تالاپ يارىلاندۇرغانلىق خەۋىرى زېمىندىكىلەر ئارىسىدا بىر مەزگىل پاراڭنىڭ ئاساسىي تېمىسىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇنى ئاقساقالمۇ ئاڭلىدى. لېكىن ئۇ ئىپادە بىلدۈرمىدى. بۇ ئىشلار ئۆتۈپ ئىككى ئايدىن كېيىن تەرجىمان نېغمەتنىڭ يېتەكلىشىدە يەنە بىر توپ كىشىلەر زېمىنغا كېلىشتى. بۇ قېتىم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قورال تۇتقانلارمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ گېپىچە ئالدىنقى قېتىم جاڭ پروفېسسور كەلگەندە شەرقىي جىلغىنىڭ نېرىسىدىكى تاغ باغرىدىن ئېلىۋالغان بىر قىسىم ئۆرنەك توپىدا ئالتۇن تەركىبىنىڭ بارلىقى ئېنىقلىنىپتۇ. بۇ قېتىم كەلگەنلەر شۇ يەرنى ئۆزۈل - كېسىل تەكشۈرۈپ ئالتۇن زاپىسىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ئېنىقلىماقچى ئىكەن.

كەلگەنلەر زېمىندا بىر كېچىلا قونۇپ ئەتىسىلا تاغقا چىقىپ كەتتى. ئۇلار زېمىندىكىلەردىن پەقەت بىرلا كىشىنى ئۆزلىرىگە ھەمراھ قىلىپ ئېلىۋالدى.

— يائاللا، نەچچە زاماندىن بېرى ئاشۇ ئالتۇنلارنى ساقلاپ يېتىپتىكەنمىز - دە، ئۇۋغا چىققاندا شۇ ئالتۇنلارنىڭ ئۈستىدە گۈلخان يېقىپ تۈنىگەن، پادا ھەيدەپ قايتقانلىرىمىزدا ئاشۇ ئالتۇنلارنى يەردەك دەسسەپ ئۆتۈپمۇ كەتكەن بولغىيتتۇق - ھە!؟

— نېمىدېگەن يامان ئادەملەر بۇ، ئاتام زاماندىن ئايىغىمىز ئاستىدا دەسسىلىپ يۈرگەن شۇ نېمىلەرنى بىز بىلمەي يۈرۈپتۇق. مانا ئۇلار كېلىپ بىرلا دەسسەپ تېپىۋالدى ئەمەسمۇ؟

— ئاقساقالنىڭ، ئاللانىڭ نەزەرى چۈشكەن خاسىيەتلىك زېمىن بۇ، دېگەن گەپلىرى ھەق گەپ جۇمۇ زادى.

تەكشۈرگۈچىلەر كېلىپ شەرقىي جىلغىنىڭ نېرىسىدىكى تاغدىن مول ئالتۇن زاپىسى بار كاننى تېپىپ، تەشكىللىك ئالتۇن قازغۇچىلار شۇ تاغ باغرىغا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن زېمىندىكىلەر شۇنداق پاراڭلارنى قىلىشىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلاردىن ئاتلىق بېرىپ ئالتۇن قازغۇچىلارنى كۆرۈپ كەلگەنلەرمۇ بولدى. لېكىن ئۇ يەردىكى تۈزۈم قاتتىق، قاراۋۇل بەك كۈچلۈك بولغاچقا كاننى كۆرەلمەي ناھايىتى خورسىنىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ زېمىندىكىلەردىن باشقا كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئەزەلدىن تېگىپ باقمىغان تاغلار قوينى بىردىنلا ئادەملەر بىلەن جانلىنىپ كەتتى. كەينى - كەينىدىن ئۇلۇشۇپ تۈركۈملەپ كېلىۋاتقان گېئولوگ، تەكشۈرگۈچىلەرنى زېمىندىكىلەرمۇ ساناپ ئۈلگۈرەلمەيتتى. ئۇلار پەقەت تاغلارنىڭ گۈمبۈرلەپ پارتلاۋاتقانلىقىنى، ناھىيىگە تۇتىشىدىغان يولنىڭ كېڭەيتىلىپ ياسىلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزلىرىگە ئوخشاش شۇ تاغلار باغرىدا تۇرغۇنلىغان ئىسسىق - سوغۇقنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ياپيېشىل قەدىمىي قارىغايلارنىڭ كەينى - كەينىدىن ئېغىر يىقىلىپ توشۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈشەتتى. يېقىنقى ۋاقىتتىن بېرى زېمىندىكىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا ئەڭ يېڭى ئۆزگىرىش بولغىنى —

غەربىي جىلغىنىڭ نېرىسىدىن تېپىلغان كۆمۈر كاندىكى كۆمۈرنىڭ ئۇلارنىڭ ئوچاقلىرىغا قالاۋاتقان ئوتۇنلارنىڭ ئورنىنى ئالغانلىقى ئىدى.

ئاقساقالنىڭ نەسىھىتى

— بولمايدۇ، — دەپ كەسكىنلا ئېيتتى تۆگمەننى ئۆتكۈزىۋالغان تۇرسۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدىكى يىغىلىشتا كۆپچىلىككە قاراپ قويۇپ، — يۇقىرى يېزىنى تاغ سىرتىغا كۆچۈرۈش كېرەك، دېسىلا بىر ئوبدان زېمىنىمىزنى تاشلاپ قويۇپ كۆچىدىغان گەپمىكەن.

— مەنمۇ كۆچۈشكە قوشۇلمايمەن، — دېدى 40 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ئابدۇل سۇلتانخوجىغا زەردە قىلىپ. ئۇ ئاقساقالغا قوشنا ئولتۇراتتى، — سۇلتانخوجا، سېنىڭ كاللاڭ نەگە كەتتى زادى؟ بىز بۇ يەردە ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ جېنىمىزنى جان ئېتىپ، تۇرمۇشىمىزنى پاراۋان قىلىپ كەلگەن. ئەمدىكى كۈنگە كەلگەندە بۇ يەرنى تاشلاپ باشقا يەرگە كۆچىمىزمۇ؟ ئۇنداق قىلساق ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ روھىغا قانداق يۈز كېلىمىز، مېھرىمىز بۇ يەردە تۇرۇپ، باشقا يۇرتلارغا قانداق كۆنىمىز؟ ئاقساقال قېنى سىز بىرنېمە دەپ بېقىڭچۇ؟!

يېشى 90 لەرگە يېقىنلاشقان ئاقساقال بۇ زېمىن يېزا قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ تۇنجى قېتىم يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدىكى يىغىلىشقا قاتنىشىۋاتاتتى. بۇ يىغىلىش ئۇ قاتناشمىسا بولمايدىغان ئالاھىدە بىر يىغىلىش ئىدى. سۇلتانخوجا بۈگۈن ئەتىگەن زېمىندىكىلەرنى بۇ يەرگە يىغىپ ئۇلار ئەزەلدىن ئويلاپ يەتمىگەن بىر ئىشنى ئېيتىۋىدى، كىشىلەرنىڭ ھەممىسىلا ئۆرە - تۆپە بولۇشۇپ كەتتى. سۇلتانخوجىنىڭ گېپىگە قارىغاندا يۇقىرى بۇ زېمىندىكى 40 ياشتىن تۆۋەن ياشلارنى تاغ سىرتىدىكى يېڭى ئېچىلغان يەرگە كۆچۈشنى بېكىتىپتۇ. ئۇ يەرگە بارغاندا ھۆكۈمەت ھەممە تەرەپتىن ئالاھىدە ئېتىبار بېرىدىكەن. يەر، ئۆي قاتارلىقلارنى، باشقا دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ئۇلارغا كۆڭۈلدىكىدەك ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىدىكەن. ئەگەر ئۇلاردىن باشقىلارمۇ كۆچۈپ بېرىشقا قوشۇلسا ئۇلارغىمۇ ياشلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنىدىكەن. لېكىن زېمىندىكىلەر بۇنىڭغا بىر-
دەك قەتئىي قوشۇلمىدى. قوشۇلمىدىلا ئەمەس، ئاكتىپلىق قىلىپ سۇلتانخوجىنىڭ سۆزىگە يان باسقان بىرنەچچە ياشنىڭ دەككىسىنى بېرىپ زۇۋانىنى يىققۇزدى. سۇلتانخوجا ئاۋۋالقى سۆزلىرىدىن بىرئاز بوشىشىپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا ئۇلارغا گەپ يېگۈزمەن دەپ تىرىشىۋاتاتتى.

— ئون يىل ئاۋۋال بۇ يەرنى يېزا قىلىپ ئۆزگەرتىمىز دېگەن چاغدىلا مۇشۇ گەپلەرنى قىلسا بولمامدۇ. يېزا بولۇپ ئۆزگەرگەننىڭ پايدىسى مۇشۇ بولدىمۇ ئاخىرى...

كىشىلەر توپى ئارىسىدىن كىمدۇر بىرى شۇنداق دەپ ۋارقىرىدى. لېكىن سۇلتانخوجا بۇ كىشىنى ئېنىق كۆرەلمىدى. كىشىلەر توپى ئالدىدا تۇرغان ئاقساقال كەينىگە قاراپ قويدى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ گەپ قىلمىسا بولمايدىغان يەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى.

— سۇلتانخوجا، — دېدى ئۇ سۇلتانخوجىغا نەسىھەت قىلغاندەك بوش ئاۋازدا. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئاقساقالنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بىردىنلا جىمىدى، — سەن دېگەن قېرىنداشلىرىمىزغا سەركە بولىدىغان ئادەم. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشىڭ كېرەك. ئۇلار تەرەپتە تۇرۇپ ھەممە ئىشنى قېرىنداشلارنىڭ كۆڭلىدە ئويلىغىن، قېرىنداشلارنى كۆچەيلى دېسەڭ، ئۇلارنىڭ كۆڭلى زادى قانچىلىك شادلىق تېپىپ كېتەر. بولدى بەس، قېرىنداشلارنى زورلىما، بۇ يىغىنىڭنىمۇ مۇشۇ يەرگىچە ئاچقىن. يېپىق قازان يېپىق پېتىدىلا قالسۇن، بۇ ئىشنى ئەمدى تىلغا ئالما...

ئاقساقال سەل ھاياجانلىنىپ قالغانىدى. ئۇ يەنە نۇرغۇن گەپلەرنى دەيدىغاندەك قىلاتتى. لېكىن گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى. ئاندىن بىر پۇتىنى سۆرىگىنىچە ئەڭ ئاۋۋال توپتىن ئايرىلدى. پەرھات يۈگۈرۈپ كېلىپ بوۋىسىنى قولتۇقلىغاچ سۇلتانخوجىغا ۋارقىرىدى:

— سەن ئۆزگىرىپ كېتىۋاتىسەن سۇلتان، مۇشۇنداق قىلساڭ ئۆزۈڭنىلا ئەمەس، بىزنىمۇ نابۇت قىلىسەن. كاللاڭنى سىلكىپ ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆر!

ئەمدى ئاقساقالنىڭ كەينىدىن كىشىلەرمۇ بىر - بىرلەپ ئۆيلىرىگە تارقاشقا باشلىدى. خېلىدىن كېيىن يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدا سۇلتانخو-

جا بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئىشلەيدىغان بىرنەچچەيلەنلا قالدى.

شۇ كۈنى كەچتە سۇلتانخوجا زادىلا ئۇخلىيالمىدى. كەچلىك غىزادىن كېيىن پەرھات بىلەن بىرنەچچە دوستى سۇلتانخوجىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئۇنىڭغا بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلىپ چىقىپ كەتكەنىدى. سۇلتانخوجىغا ئۇ قەدىناس دوستلىرىنىڭ گەپلىرى خېلىلا ئۆتتى. ئۇ بۇ ئىشلار توغرۇلۇق ناھىيىگە بارغان چاغدا تامامەن پىكىر بېرەلەيتتى. لېكىن ناھىيىدىكى بىر قىسىم رەھبەرلەر بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ «ئامال قىلىپ يېزىدىكىلەرنى قايىل قىلارسىز» دەپ دولىسىغا يېنىك قاققاندا كاللىسى ئاپئاقلا بولۇپ قالغانىدى.

ئەتىسىدىن باشلاپ سۇلتانخوجا بۇ ئىشلارنى قايتا تىلغا ئالمىدى. ناھىيىگە بېرىپ كەلگەندىمۇ گويا ئۇ يەردىمۇ بۇ ئىشلار توغرۇلۇق بىرەر مۇزاكىرە بولمىغاندەك جىممىدە بولۇپ كەتتى. لېكىن زېمىندىكىلەر شۇ كۈندىن باشلاپ سۇلتانخوجىغا باشقىچە قارايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ نېمىدۇر بىر ئىشنى خاتا قىلىپ قويغاندەك ئازارچىلىق ھېس قىلاتتى.

زېمىندىكىلەرنىڭ تۇرمۇشى ھەرھالدا ئىزىغا چۈشتى. ئەمدى ناھىيىگە تۇتىشىدىغان يول تولۇق پۈتۈپ رەسمى قاتناش باشلانغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن زېمىندىكىلەر ئەل ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان يۈك ياكى ئادەم باسقان ماشىنىلارنى ئارىلاپ كۆرىدىغان بولۇشتى. لېكىن ئاقساقالغا بۇلارنى كۆرۈش نېسىپ بولمىدى. ئۇنىڭ سالامەتلىكى بارغانسېرى ناچارلىشىپ ئۆيدىن تالاغا چىقالمىدى. زېمىندا شۇنىڭدىن كېيىن يەنە نەچچە قېتىم بوغداي پىشىپ ھوسۇل يىغىلدى. ئاخىرى ئاقساقال ئۆزى ياتقان يوغان ياغاچ سۇپىدىن قوپالمىدى. زېمىندىكىلەر ئۇنى بىردەممۇ يالغۇز تاشلىمايتتى. نۆۋەت بىلەن كىرىپ ئاقساقالنىڭ گېپىنى جىممىدە ئاڭلاپ چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ تېنىگە سالامەتلىك تىلىشەتتى. ئاقساقال ئۆزىنىڭ ھالىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ناچارلىشىۋاتقانلىقى بىلەن ھېسابلاشماي دائىم پەرھاتتىن مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ تۇراتتى. ئۇ بىر كۈنى تۇيۇقسىز يېنىدىكىلەرگە سۇلتانخوجىنى يېنىغا چاقىرىشنى ئېيتتى. سۇلتانخوجا يېنىغا كىرگەندە ئۇ ھەممەيلەننى چىقىرىۋېتىپ يېنىدا سۇلتانخوجا بىلەن پەرھاتنىلا ئېلىپ قالدى. كىشىلەر چىقىپ كېتىشكەندىن كېيىن سۇلتانخوجا ئېھتىيات بىلەن ئاقساقالنىڭ ئايىغى تەرىپىگە كېلىپ ئولتۇردى. ئاقساقال يېنىدا تۇرغان بۇ ئىككىيلەنگە نۇرى بارغانسېرى ئۆچۈشكە باشلىغان، ئولتۇرۇشقان كۆزلىرىنى تىكىپ خېلىدىن كېيىن تولىمۇ زەئىپ ئاۋازدا سۆزگە كىرىشتى:

— بالام، مېنىڭ يەيدىغان رىسقىم تۈگەپ قالدى. كۆزۈمنىڭ ئۇچۇقىدا ساڭا ئىككى ئېغىز گېپىمنى قىلىۋالاي. قېرىنداشلىرىمىزنى كۆرۈۋاتىسەن. زەبەردەس يوغان ئادەم بولغىنى بىلەن ئۇلار بىر توپ قويغا ئوخشاش مۆمىن، ئاقكۆڭۈل. سەن ھازىر ئۇلارنىڭ سەركىسى بالام. بۇنى ھەرگىز ئېسىڭدىن چىقارما. ئۇلارنى نەگە باشلىساڭ، ئۇلار سېنىڭ كەينىڭدىن ئەگىشىپ كېتىۋېرىدۇ. شۇڭا باسقان قەدەملىرىڭنى ئويلاپ باسقىن. ئۇلارنى توغرا يولغا باشلا، ھەممە ئىشتا ئالدى بىلەن شۇلارنى، شۇلارنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىنى ئويلا، قېرىنداشلار خارلىنىپ قالمىسۇن!...

ئاقساقالنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى خىرقىراپ ئاخىرى پەسلەپ كەتتى. پەرھاتنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلۇۋاتاتتى. ئۇ بوۋىسىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. ئاقساقال بىرئاز دىمىنى ئېلىۋېلىپ يەنە سۆزلىدى:

— پەرھات، ئىككىڭلار كىچىكىڭلاردىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان ياخشى دوست. بىرەر ئىشتا تېڭىرقاپ قالساڭ ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشكىن. مەسلىھەت بىلەن پۈتكەن ئىشنىڭ ئاخىرى ياخشى نەتىجە تاپىدۇ...

ئاقساقالنىڭ ئاۋازى بىردىنلا جىمىپ كەتتى. بېشىنى يەردىن كۆتەرمەي تىنماي لىڭشىتىپ ئولتۇرغان سۇلتانخوجا بىر ئىشنى تۇيغاندەك ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاقساقالغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىمۇ ياش لىغىرلاپ تۇراتتى. ئاقساقال كۆزىنى يۇمۇۋالغانىدى. پەرھات ئاستا ئاقساقالنى چاقىرىشقا باشلىدى.

— بوۋا، نېمە بولدىڭىز؟ كۆزىڭىزنى ئېچىڭا!

ئاقساقال خېلىدىن كېيىن كۆزلىرىنى پاللىدە ئېچىپ بېشىدا تۇرغان بۇ ئىككىيلەنگە بىردەم

قارىدى - دە، ئېغىر بىر نەپەس ئېلىپلا كۆزى يۇمۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىككىلەنگە يەنە دەيدىغان گەپلىرى باردەك قىلاتتى. ئاقساقال شۇنىڭدىن كېيىن قايتا كۆزىنى ئاچمىدى، گەپمۇ قىلالمىدى. ئۇنىڭ ئېڭىكى چۈشۈپ كەتكەنىدى.

— بوۋا، جېنىم بوۋا!...

پەرھاتنىڭ يىغىسى ئۆي ئىچىنى بىر ئالدى. سۇلتانخوجا سىرتتىكىلەرنى چاقىرىش ئۈچۈن دەلدەڭشىگىنىچە چىقىپ كەتتى...

ئەتىسى ئاقساقالنىڭ مېيىتى پېشىن بىلەن يەرلىككە قويۇلدى. شۇ كۈندىن تارتىپ ئۇزۇنغىچە زېمىننى ئېغىر مۇسىبەت قاپلىدى. زېمىندىكىلەرگە ئاقساقالنىڭ ئۆلۈمى تولىمۇ ئېغىر كەلگەنىدى. سۇلتانخوجىمۇ جىمىپلا كەتتى. ھەر كۈنى دېگۈدەك ئاقساقال ئۇنىڭ چۈشىگە كىرىپ قالاتتى. سەھەردە كۆرگەن بۇ چۈشلىرىدە ئاقساقال ئۇنىڭغا يەنىلا شۇ گەپلەرنى قىلاتتى:

— ... قېرىنداشلار خارلىنىپ قالمىسۇن!...

ئاپەت

زېمىندا چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتاتتى. تاغ سىرتىغا بېرىپ كېلىشكە ئىلگىرىكىدەك ئۇزۇن ۋاقىتمۇ كەتمەيدىغان بولدى. زېمىنغا كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان مېھمانلارنىڭمۇ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. زېمىندىكىلەرنىڭ ئائىلىلىرىدە ئىشلىتىدىغان نۇرغۇن نەرسىلەر يېڭىلاندى. ئۆزگەرمىگىنى پەقەت بىرلا نەرسە ئىدى، ئۇ بولسىمۇ ئۇلار يەنىلا ئىلگىرىكىدەك يەرگە كوللېكتىپ ئىشلەيتتى. ھوسۇلنى كوللېكتىپ سۇلتانخوجىنىڭ باشچىلىقىدا جان سانىغا قاراپ بۆلۈشەتتى. كېلەر يىلقى ئۇرۇقلۇق ئاشلىق ئايرىم ساقلىناتتى.

پەرھاتنىڭ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان باللىرىدىن بىرنەچچە تۇركۈمى ئىلگىرى - كېيىن ئۈچۈم بولۇپ ناھىيىدىكى ياتاقلىق ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە ئوقۇشقا كەتتى. ئۇ دائىم ناھىيىگە كىرگىنىدە ئۇ باللارنى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئالىم بولۇپ كېلىشكە رىغبەتلەندۈرەتتى. باللارمۇ پەرھات مۇئەللىمگە قەۋەتلا ئامراق ئىدى. دەرسلەرنىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئوقۇۋاتاتتى. پەرھاتنىڭ بۇ باللاردىن كۈتكەن ئۈمىدى چوڭ ئىدى. لېكىن بىر كۈنى باللارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك زېمىنغا قايتىپ كەلدى. پەرھاتلا ئەمەس، زېمىندىكىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشقا ھەيران قالدي.

— ئوقۇماي نېمىگە يېنىپ كەلدىڭلار؟ — دەپ سورىدى پەرھات باللارنى كۆرۈپ ئۆزىنى زادىلا باسالماي.

— ناھىيىدە مەدەنىيەت ئىنقىلابى قىلىۋاتىدۇ. مەكتەپتە ئوقۇش توختاپ ھەممە ئادەم شۇ ئىنقىلابقا كىرىشىپ كەتتى.

ئۇ باللاردىن پەقەت شۇ گەپلەرنىلا ئۇقالىدى. ئەتىسى ناھىيىگە كىرىپ كەتكەن سۇلتانخوجا ھەممە ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ يېنىپ كەلدى. زېمىندىكىلەر ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تىت - تىت بولۇشقانىدى. لېكىن ئۇ قايتىپ كېلىپ زېمىندىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىپ تەشۋىشنى بىراقلا يوقاتتى.

— ھەقىقەتەن سىرتتا مەدەنىيەت ئىنقىلابى بولۇۋېتىپتۇ. لېكىن قېرىنداشلار، خاتىرجەم بولۇڭلار. بۇ ھەرگىزمۇ ئىلگىرى بىز قىلغان قوراللىق ئىنقىلابقا ئوخشىمايدۇ، — دېدى سۇلتانخوجا ئۆزلۈكىدىن يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىغا يىغىلىۋالغان كىشىلەرگە قاراپ ۋەزمىن ئاۋازدا، — بۇ ھەققانىي ئىنقىلاب بولۇپ كىشىلىرىمىز ئارىسىغا كىرىۋالغان بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنى، كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان بىر قىسىم سېسىقلارنى، خەلقنىڭ قان - تەرىنى شوراپ مال - دۇنيا يىغىۋالغان باي - پومېشچىكلارنىڭ ئەدىبىنى بېرىشنى مەقسەت قىلغان، ئۇلار ئۈستىدىن كۈرەش ئېلىپ بارىدىغان ئىنقىلاب. قېرىنداشلار مەن ئويلايمەن، بىزنىڭ بۇ يېزىمىزدا كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ياكى باي - پومېشچىك ئاتالغان ئۇنداق كىشىلەر بولمىغاندىكىن، بىزنىڭ ئۇنداق ئىنقىلاب قىلىشىمىزنىڭ ھېچقانداق بىر زۆرۈرىيىتى يوق. قېرىنداشلار، خاتىرجەم ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىۋېرىڭلار.

زېمىندىكىلەر سۇلتانخوجىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تولۇق خاتىرجەم بولدى. كىشىلەر يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدىن قايتىشىۋېتىپ «سىرتتىكىلەر بۇرۇن تازىلانماي كىشىلەر ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغان ئۇ مەلئۇنلارنى قايتىدىن سۈرۈشتۈرۈپ، جازالاپ ياخشى قىپتۇ» دېيىشتى.

بۇ باھار كۈنلىرى ئىدى. زېمىندىكىلەر شۇ كۈنى سۇلتانخوجىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خاتىرجەم ھالدا ئېتىز بېشىغا چىقىشقانىدى. لېكىن بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سۇلتانخوجا چىرايى بىر قىسمىلا بولۇپ زېمىندىكىلەرگە باشقا بىر خەۋەرنى يەتكۈزدى.

— يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن بىزنىڭ يېزىدىمۇ مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك ئىكەن. پات ئارىدا يۇقىرى يېزىمىزغا بىر قىسىم ئادەم ئەۋەتىپ بۇ ئىنقىلابىي پائالىيەتنى قانات يايدۇرىدىكەن.

لېكىن يېزىدىكىلەر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئەنسىرەپ كەتمىدى. ئۇلارچە بۇنىڭ ئەنسىرىگۈدەك يېرى يوق، بۇ يەردە ئۇلار كۆرەش قىلغۇدەك ئادەم ئەزەلدىن بولغان ئەمەس ئىدى. دەرۋەقە ئىككى كۈندىن كېيىن پېشىن مەزگىلىدە ماشىرەڭ كىيىم كىيگەن، بېلىگە تاسما باغلاپ يەڭلىرىگە قىزىل لاتىلارنى تىكىۋالغان 30 دىن ئارتۇق ئادەم تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدا سەپكە تىزىلدى. بۇ كىشىلەرنىڭ چىرايى تولىمۇ سوغۇق ئىدى. ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن سۇلتانخوجا ئالدىراپ ئىشخانىدىن چىقىپ، بۇ بىر توپ كىشىگە ئۇنى - بۇنى دەپ بۇيرۇق سوقۇۋاتقان بىرەيلەننىڭ ئالدىغا كەلدى.

— كەلگىنىڭلارنى قارشى ئالىمىز، قارشى ئالىمىز، — ئۇ ھېلىقى كىشىگە قولىنى سوزۇۋېتىپ تۇساتتىن ئۇنى تونۇپ خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىۋەتتى، — ھوي زۇنۇنغۇ سەن، بىز ئالدىنقى يىلى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە...

سۇلتانخوجىنىڭ گېپى تۈگىمەيلا ئۇ كىشىنىڭ قاپاقلىرى جىددىي تۈتۈلۈپ قوپاللىق بىلەن سۇلتانخوجىنى سىلكىۋەتتى.

— نېمە قىلىدىغان ئادەم سەن، ئىنقىلابىي كادىرلارغا بۇنداق قوپال مۇئامىلە قىلىدىغان. رىشت، ئۇنىڭ نام - ئەمىلىنى سوراپ باق!

— خوپ!

— بىراق... — سۇلتانخوجىنىڭ سۆزى ئاخىرلاشماي ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ماشىرەڭ كىيىملىك يەنە بىرەيلەن سۇلتانخوجىنى دەرھال چەتكە تارتتى.

— سىز يېزا باشلىقىغۇ دەيمەن؟

— شۇنداق.

— بۇياق بىزنىڭ باشلىقىمىز ماۋ ۋېيبىڭ دۇيجاڭ بولىدۇ. ئەمدى ھەرگىز ئىلگىرىكى ئىسمىنى تىلغا ئالغۇچى بولماڭ. ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇڭ، ئۇنىڭ ھازىرقى ئىسمى ماۋ ۋېيبىڭ. يۇقىرى بۇ يەرنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىغا ئۇنى مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى. مۇئامىلىدە سىلىق بولۇڭ - ھە، ئىسمىڭىز؟

— سۇلتانخوجا.

— ياخشى، مەن سىزنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇراي.

سۇلتانخوجىنى رىشت ئاستا تارتقۇشلاپ ماۋ ۋېيبىڭ دۇيجاڭنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. سۇلتانخوجا كۆز ئالدىدا شۇنچىلىك تېز يۈز بەرگەن بۇ ئىشلارغا زادىلا ئەقلى يەتمەي گاڭگىراپلا قالدى. رىشت باشلىقنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، تىك تۇرۇپ چاس بەرگەندىن كېيىن ئاپتوماتتەك سۆزلەشكە باشلىدى:

— باۋگاۋ①، بۇياقنىڭ ئىسمى سۇلتانخوجا، يېزا باشلىقى ئىكەن. بىزنى قارشى ئالغىلى ئالدىمىزغا چىقىپتۇ.

— ياخشى، — دېدى باشلىق، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يۈزىگە سەل - پەل كۈلكە يۈگۈرتۈپ سۇلتانخوجىغا بۇرۇلدى، — ئىسمىم ماۋ ۋېيبىڭ، يۇقىرى مېنى بۇ يېزىغا ئىنقىلابىي ئىشلارغا مەسئۇل قىلىپ ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن كېيىن بۇ يېزىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىغا مەن مەسئۇل بولىمەن. نېمە، سىلەر خەۋەر تاپمىدىڭلارمۇ، بىزنى قارشى ئالدىغانغا بىرمۇ ئادەم چىقماپتىغۇ؟

— خەۋەر تاپقان، بىراق ئۇلار...

— نېمە، بۇ يەردىكىلەر بىزنى قارشى ئالمامدۇ؟

— يوغسۇ، يوغسۇ، قىزغىن قارشى ئالىمىز. شۇ سىلەرنىڭ بۈگۈن كېلىشىڭلاردىن خەۋەرسىز قاپتۇق. قېنى، ئىشخانىغا كىرىپ پاراڭلىشايلى.

زېمىندىكىلەر شۇ كۈنىلا ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىشتى. لېكىن سۇلتانخوجا بىلەن ئۇلارنىڭ ئىشخانىدا نېمىلەر توغرۇلۇق پاراڭلاشقانلىقىنى ئۇقالمىدى. پەقەت سۇلتانخوجى-

① باۋگاۋ — خەنزۇچە سۆز. ئۇيغۇرچە «دوكلات» دېگەن مەنىدە.

نىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن چىققاندا چىرايىنىڭ
تولىمۇ تاتىرىپ كەتكىنىنى، پېشانىسىدىن چى-
پىلداپ تەر چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشتى. ئۇ كۈنى
ماشىرەك كىيىم كىيگەنلەر چوڭ ئىسكىلاتتا تاماق-
نى يەپ، قورساقلىرىنى تويغۇزغاندىن كېيىن شۇ
يەردىلا ئارام ئېلىشتى. پەقەت ماۋ ۋېيبىڭ دۇي-
جاڭ بىلەن رىشتىلا سۇلتانخوجىنىڭ ئۆيىدە قون-
دى. بۇ ئىككىيلەن كېچىچە «ھاراقمۇ ئېپىلماي-
دىغان قانداق جاي بۇ» دەپ سۇلتانخوجىدىن بىر-
مۇنچە ئاغرىنىشتى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئىسكىلات-
تىكى بىرنېمىلەرنى سىرتقا ئەچىقىپ تاشلاپ ئۆز-
لىرىگە كوللېكتىپ ياتاق ھازىرلاشتى. ئىسكىلات
بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەت قوشنا ئىدى. ماۋ ۋېي-
بىڭ دۇيجاڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتنى ئىنقىلابىي قو-
ماندانلىق شتابى قىلىپ تاللىۋالدى ھەم ئۆزىنىڭ
مۇئاۋىن دۇيجاڭ رىشتىنىڭ ۋە دىجورنىنىڭ ئىش-
خانىلىرىنى بېكىتىپ بولۇپ قالغان ئىشخانىلار-
نىڭ ھەممىسىنى سوراقخانا، تۇتۇپ تۇرۇش ئورنى
قىلىپ بېكىتىۋەتتى. ئۇنىڭ گېپىچە بۇ ئۆيلەر
تېخى يەتمەيدىغاندەك قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن يې-
زىلىق ھۆكۈمەتتىكىلەرگە ھەتتا سۇلتانخوجىغىمۇ
ئىش بېجىرىدىغان ئىشخانا قالماي ئىنقىلابنىڭ
جىددىي ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن شارائىت ياخشىلان-
غىچە بىر مەزگىل ئۆيىدە ئىش بېجىرىدىغان بول-
دى.

ئىنقىلابىي كادىرلار بۇ زېمىنغا كېلىپ ئو-
رۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى قەدەمدە
قىلغان چوڭ ئىشى زېمىندىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى
يىغىپ يىغىن ئېچىش بولدى. يىغىندا ئاۋۋال
رىشتى كەلگەن ئىنقىلابىي كادىرلارنى بىر - بىر-
لەپ تونۇشتۇردى. بولۇپمۇ ماۋ ۋېيبىڭ دۇيجاڭنى
ئالاھىدە ھەم تەپسىلىي تونۇشتۇردى.

— بۇياق يۇقىرىدىن يېزىغا ئىنقىلابىي ئىش-
لارغا قوماندانلىق قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن باش-
لىق ماۋ ۋېيبىڭ بولىدۇ. قېنى، قىزغىن قارشى
ئالايلى! سىلەر بىلىشىڭلار كېرەككى، بىز بىر
ئۇلۇغ ئىنقىلاب دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز. باشلىقى-
مىز ئۆزى بۇ ئىنقىلابتا پىشقان بىر جەڭچى بو-
لۇپلا قالماي يەنە ئۇنىڭ ئىسمىدىمۇ ئىنقىلابىي
مەنە چىقىپ تۇرىدۇ. «ماۋ»— بۇ ئۇلۇغ داھىمىز
ماۋجۇشىدىكى «ماۋ» نى كۆرسىتىدۇ. «ۋېي»—
بۇ بىزنىڭ تىلىمىزدا «قوغداش» دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ. «بىڭ»— بۇ «جەڭچى» دېگەن مەن-
نى بىلدۈرىدۇ. باشلىقىمىزنىڭ ئىسمىنى بىر-
لەشتۈرسەك مانا مۇنداق ئىنقىلابىي مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ، يەنى «ماۋجۇشىنى قوغدىغۇچى جەڭچى».
بۇ ھەقىقەتەن بىر ئىنقىلابىي مەنىگە ئىگە ئىسىم.
قېنى، يولداشلار قىزغىن قارشى ئالايلى.

لېكىن ئۇ كۈنى يىغىندىكى بۇ چۈشەندۈرۈش-
لەر زېمىندىكىلەرگە تولىمۇ بىمەنە، كۈلكىلىك
تۇيۇلدى. بۇ كىشىنىڭ ئەزان توۋلاپ قويغان
ئىسمى ئېمىدۇر، دەپ غۇلغۇلا قىلىشتى. ئۇ كۈ-
نى رىشتى كىشىلەرنى تەرتىپكە چاقىرىپ، چاۋاك
چېلىشقا ئۈندەپ ناھايىتى ئاۋارە بولۇپ كەتتى.
ماۋ ۋېيبىڭ دۇيجاڭ ئىنقىلابنىڭ مەقسىتى، ئەھ-
مىيىتى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىنقىلابىي ئىشلار
توغرۇلۇق ئۇزاق سۆزلىگەن بولسىمۇ، لېكىن
ئۇنىڭ ئۆزى تونۇشتۇرۇلغاندىن كېيىنكى كەيپى-
ياتى زادىلا ئېچىلماي تۆۋەندىكىلەرگە قاراپ قاپاق-
لىرى چۈشۈپلا كەتتى.

ئۇلار يىغىن ئاچقان كۈنىنىڭ ئەتىسىدىن باش-
لاپ ئىنقىلابىي ئىشلارغا جىددىي كىرىشكەچكە
بىر ئاي ئىچىدىلا زېمىندا نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر
بولدى. ماۋ ۋېيبىڭ دۇيجاڭنىڭ شۇ كۈنى يىغىن
ئاخىرىدا «بۇ يەردە نۇرغۇن مەسىلىلەر باردەك
قىلىدۇ» دېگىنىدەك، ئۇلار بۇ زېمىندا ئىنقىلا-
بىي ئىشلارغا زىت نۇرغۇن ئىشلارنى بىر تەرەپ
قىلىشقا باشلىدى. شۇلار قاتارىدا پەرھات چەت
ئەلگە باغلىنىپ ئوقۇغۇچىلارغا كاپىتالىزمچە تەش-
ۋىقات ئېلىپ بارغان ئېغىر جىنايەت بىلەن قولغا
ئېلىندى. ئىنقىلابىي كادىرلارنىڭ ئۇنى مەيدانغا
ئەچىقىپ پىپەن قىلغان كۈندىكى گەپلىرىگە قا-
رىغاندا ئۇ ئىلگىرى بۇ زېمىندىن ئايرىلىپ سىرتتا
نەچچە يىل كەينىدە يۇرۇپ تەلىم ئالغان كىشى
ئەسلى چەت ئەلدە ئوقۇپ چەت ئەل بىلەن قويۇق
مۇناسىۋىتى بار كىشى ئىكەن. ئۇ كىشى ئۆلگەن-
دىن كېيىن چەت ئەل بىلەن ئالاقىلىشىدىغان
ئىشلارنى ئۇ بىردىنبىر ئوقۇغۇچىسى بولغان پەر-
ھاتقا تاپشۇرغانمىش. پەرھات خەلقنىڭ كۆزىنى
بوياپ يالغاندىن ياخشىچاق بولۇپ ئىزچىل تۇردە
چەت ئەل بىلەن ئالاقە قىلىپ كەلگەنمىش. زې-
مىندىكىلەر بۇ گەپلەرگە زادىلا ئىشەنمىدى. ئوت-
تۇرىدا بىر ئوقۇشماسلىق بار، دەپ ئىنقىلابىي
كادىرلارنى ئاۋارە قىلىۋەتتى. لېكىن ئۇلار يەنىلا
پەرھاتنى تارتىپ چىقىپ پىپەن قىلىش زور يىغى-
نى ئاچتى. بويىنغا يوغان تاختا ئېسىپ كوچىدا
سازايى قىلدى. چوڭلار ئۇنىڭ بويىنغا ئېسىلغان
تاختىدىكى خەتلەرنى بالىلارغا ئوقۇتۇپ ئۇنىڭ
«چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» دېگەن خەت ئې-
كەنلىكىنى بىلىشتى. زېمىندىكىلەر بۇ ئىشلارغا

چىداپ تۇرالمىدى. ئىنقىلابىي كادىرلار پەرھاتنىڭ دۇمبىقىنى چالدىڭ ياكى شۇ تەرەپتە بولدۇڭ، دەپ سۇلتانخوجا ۋە بىرنەچچە كىشىنى تەڭلا قولغا ئالدى. ئارقىدىنلا يەنە تۈگمەن ھەيدەۋاتقان تۇرسۇن كاپىتالىزم يولىغا ماڭغانلىق جىنايىتى بىلەن، پادىچى ئابدۇرۇسۇل فېئودالىزمنىڭ شايكىسى دېگەن جىنايەت بىلەن قولغا ئېلىندى. زېمىندىكىلەر بۇ ئىشلارغا چىداپ تۇرالماي ئاخىرى بىر كۈنى چۈشتە قوللىرىغا كالتەك - توقماق ئېلىپ قېرى - ياش، چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن «بىگۇناھ قېرىنداشلىرىمىزنى قويۇپ بېرىڭلار!» دەپ ئىسكىلات بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىلىرىنى قورشىۋېلىشتى. بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ ئىشخانىلارغا بېكىنىۋالغان ماۋ ۋېيبىڭ دۈيجاڭ باشلىق كىشىلەر تەمتىرەپ قېلىشتى. زېمىندىكىلەرنىڭ ھەيۋىسى، ئۇر - چاق سادالىرى بىلەن چۈشتىن كېيىن ئۇلار قولغا ئالغان كىشىلەرنى ئامالسىز قويۇپ بېرىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن زېمىندىكىلەر قېرىنداشلىرىنى ئېلىپ تارقاشتى. ئۇلار يېڭىلا نەزەربەنتتىن چىققان بۇ قېرىنداشلىرىنىڭ ئەپتىگە قاراپ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى. ئۇلار بولۇشىغا تاياق يېگەندەك قىلاتتى.

لېكىن ئىش بۇنىڭلىق بىلەن تۈگىمىگەندى. شۇ كۈنى رىشىت زېمىندىن ئاتلىق چىقىپ كېتىۋاتقاندەك قىلغانىدى. ئىككى كۈن ئۆتمەيلا يەنە بىر توپ قوراللىق ئادەم ئۇنىڭ باشچىلىقىدا بۇ زېمىنغا كىرىپ ئورۇنلاشتى. بۇنىڭ بىلەن ئالدىنقى كۈنى قويۇپ بېرىلگەنلەر قايتىدىن قولغا ئېلىنىپ ناھىيىگە يۆتكىۋېتىلدى. بۇلارغا قوشۇلۇپ ئەكسىلئىنقىلابچى دېگەن جىنايەت بىلەن يەنە بىرمۇنچە كىشى قولغا ئېلىندى. زېمىننى ئېغىر ۋەھىمە، مۇسىبەت، خار - زار قاپلىدى. . .

* *

— مەدەنىيەت ئىنقىلابى بۇ زېمىنغا نۇرغۇن بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ ئاخىرى ئاياغلاشتى، — دېدى بوۋام ماڭا ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرغان چاغدا ئېغىر خۇرسىنىپ، — لېكىن قېرىنداشلىرىمىز شۇ يىللىرى خارلىق، ئاچلىق، زارلىق ۋە ناھەقچىلىكلەر تۈپەيلىدىن توزغاقتەك توزۇپ، زور قەددى ئېغىر بېسىلىپ مىسكىنلىك ئۇلارنىڭ قەلبىگە سىڭىپ كەتتى. لېكىن ھازىر كۆرۈۋاتىسەن، دەۋر ئوڭشالدى، بىراق قېرىنداشلىرىمىز بىر - بىرىنى ئالداشنى ئۆگىنىۋالدى. ھورۇنلىشىپ ئىلگىرىكى يىللاردىكى تىرىشچانلىقى ئازلاپ قالدى.

بوۋامنىڭ ئېيتىپ بەرگەن بۇ ھېكايىسى ماڭا ناھايىتى چوڭقۇر تەسىر قىلغاچقىمۇ خېلى مەزگىلگىچە بۇ ھېكايە كاللامغا كىرىۋېلىپ ماڭا زادىلا ئارام بەرمەي كەلدى. كېيىن مەن بۇ يەرگە كېلىپ بۇ زېمىندىن ئايرىلىپ كەتكىنىگە 20 نەچچە يىل بولغان، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا سىرتقا توزۇغان كىشىلەر ئارىسىدىكى بىرەيلەننى ئۇچرىتىپ قالدىم. ئۇ دېۋانە ئىدى. مەن بۇ يەرگە كېلىپ ئەتىسىلا ئۇمۇ بۇ يەرگە ئۇندى. ئۇنىڭ بۇ يەردە قانداق پەيدا بولۇپ قالغىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. چاچ - ساقاللىرى ئۆسۈپ، چىگىشىلىشىپ كەتكەن، ئېگىز قەددى مۈكچەيگەن، پۇشقاقلىرى تىزىغىچە يىرتىلىپ ساڭگىلاپ قالغان كىلەڭسىز چىبەرقۇت ئىشتان، سېرىق لاتا خەيىنى قوڭالتاقلا سۇڭىغا دەسسەپ كىيىۋالغان بۇ كىشىنى بوۋام بىرلا كۆرۈپ تونۇدى. ئۇ ئىلگىرى بۇ زېمىندا نامى بار ئوۋچى ساۋۇت ئىكەن. شۇ قالايمىقانچىلىق يىللىرى ماۋ ۋېيبىڭ ئۇنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن قاتتىق ئۇرۇۋەتكەندىن كېيىن كىشىلەر ئۇنى زادىلا كۆرۈپ باقماپتۇ. «تووۋا» دېدىم، دۇنيادا مۇنداقمۇ دېۋانە بولىدىكەن، زېمىندىكىلەر ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ نان، كىيىم بەرسە زادىلا ئالغىلى ئۇنىمىدى. ئۇ كىرگەن ئۆيدىن پەقەت بىر تىيىنلا سورايتتى. بوۋام ئۇنى كەچتە ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئۆيدە قوندۇرۇۋالدى. لېكىن ئۇ كېچىچە ئۇھ تارتىپ جۆيلۈپلا چىقتى. مەن نېرىقى ئۆيدە يېتىپ تۇرۇپمۇ ئۇنىڭ ئاقساقالنى چاقىرىپ جۆيلۈگىنىنى، كېيىن يەنە «ئالتۇنلار يوققۇ» دەپ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىدىم. ئەتىسى ئۇ يەنە تۇتقىنىمىزغا قارىماي ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ بارغىنىدا ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— سەن نېمىشقا بۇ يەردىكىلەردىن پەقەت بىر تىيىنلا ئالىسەن؟

— ئۇلار مەندىنمۇ ئامرات.

ئۇ شۇ گەپلەرنى قىلىپ كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ماڭا ئۇزاق تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆرۈلۈپلا كېتىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ كەينىدىن مەستكە ئوخشاش دەلدەڭشىپ مېڭىشىغا قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ قالدىم.

كېيىنكى يىللاردا مەن قايتا ئۇ زېمىنغا بېرىپ باقمىدىم. چۈنكى ئۇ يەردە ھۆكۈمەت قانداقتۇر بىر زاۋۇت قۇرماقچى بولغانىكەن. ئۇ يېزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى تاغ سىرتىغا كۆچۈرۈپتۇ. بىزمۇ بوۋامنى شەھەردىكى ئۆيىمىزگە ياندۇرۇپ ئەكىلىۋالدۇق.

ئىشارەت ۋە باشقىلار

بۇغدا ئابدۇللا

ئىشارەت

ساڭا ئاي قىزىق كۆرۈنۈپتۇ - ھە،
ئىلىپ بەر دەپسەنغۇ ئىشارەت بىلەن.
نارىسىدە ئۇچۇن بۇ تىلەك ھەقلىق،
بىغۇبار كۆز يانار مۇھەببەت بىلەن.

يا تۇغاچ دېدىڭمۇ تەسەۋۋۇرۇڭدا،
سېنىڭچە قول سوزغان ھەر نەرسە ئاسان.
ساڭا كۆرۈنگەن دۇنيا جىلۋىدار،
سىلەرگە ئايلانسا دېيمەن جىمى جان.

شېئىر

سەندە نە قوۋۇرغا - ئۇستىخان،
سەندە بىر تال موي، تامچە قان.
ئەسلىڭ مەرمەر ئەمەس، ئاددىي تاش،
ئوخشالغۇچىسەن، ئوخشاتقان.

تا ياسىغىچە مىڭ ئويلىغان ئۇستا،
پۈتكۈزگىنىدە باستىمۇ تىترەك.
قىزىل يوپۇق ياپقىنى قىزىق تېخى،
ئودۇملىرى تاڭ كىملەرگە كېرەك.

ساڭا تاللاپ قويغان دوقمۇشنى،
ئۆتكەن - كەچكەنگە سىياقىڭ خىرىس.
ئىنسان ئۆزى بىر قورققاق تۇرۇپ،
ئۆزگىنى ھۈركۈتمەك ئىستىشى قالتىس.

قاراپ باق

ناخشا سەندىن ئىپتىلادىڭمۇ،
سەھەر سەندىن كۆرەلىدىڭمۇ،
غۇنچە سەندىن سۆيەلىدىڭمۇ،
شەربەت سەندىن ئىچەلىدىڭمۇ؟!

قىرغىز شائىرى

قىرغىز شائىرى جىمجىت يوللاردا،
گەپلىشىدۇ ئۆزى بىلەن ئۆزى،
ئۆتۈپ قالساڭ يېنىدىن گاھى
كۈلكە ياغدۇرۇپ تۇرىدۇ كۆزى.
بۇ ئۆزىگە خاسلا بىر ئادەت،
داۋام قىلىپ تۇرارمىش يېزى.
ئۆمۈر دېگەن ئوخشايدۇ چۈشكە،
شېئىرغا ئايلىنىپ بارىدۇ ئىزى،
ھەر قاپىيە، مىسراسىغا باق
گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرىدۇ بوزى.
ئۇي ئويلايمەن،
يازغىنىمىز پەقەت بىر كىتاب،
يۈرىكىمنى تېڭشاپ باقسام
تۇتاش ئىكەن يىلتىزى.

تۇغۇلغان كۈن

جىمجىت ئۆتتى بۇ ئاخشام،
ياندۇرمىدى ھېچكىم شام.
رېستورانمۇ ئادەمسىز،
ۋىللىدىماس شاراب جام.

بۇگۈن كەلگەن بىر ئۇستاز،
يىللار بۇرۇن ئالەمگە.
زەررە - زەررە نۇر تۆكتى،
غۇنچە يەتتى تۇمەنگە.

ئايلاپ - يىللاپ لىكسىيە،
يىگەن بورى ئازمىدى.
ئەڭ ئاخىرقى سائەتتە،
مۇنبەردىن ئۇ قىيىمىدى.

پۇشايمان

مەن دەيمەن سەن دەرەخ تىككەنمۇ،
سەن دەيسەن ئۇ قۇدۇق قازغانمۇ،
ئۇ دەيدۇ مىنى لاچىنغا كۆز چىقارغانمۇ،
قىنى كىم قۇمنى ئايلاندۇرغان گۆھەرگە،
قىنى كىم بىر تال شەبنەم بولۇپ چۈشكەن يەرگە.

تەمشەلگەن گەپ بوغۇزۇڭدا قالسا،
بىلەلمەي تۇلپار ئىغىلىڭدا قالسا،
باسالمىغان يول جاڭگالدا قالسا،
بىرەلمىگەن قول قوينۇڭدا قالسا.

ياشىدۇق دەيمىز غاپىللىق تولا،
ئادەممۇ بىز «مەن» دەپ يۇرسەكلا،
ئەقلىمىزگە بەرىكەت بەرسۇن،
ھەنىۋامىز تېخى بىر بالا.

بۇگۇن ۋە ئەتە

ئاقىللار ئەتىنى ئويلايدۇ بىر - بىر،
بەزىلەر بۇگۇنگە تامامەن ئەسىر،
بەخت ۋە يا ھالاكەت
ئەتە دىمەك مۇقەررەر تەقدىر.
كۇلكە ھىچكىمدىن مىراس قالمىغان،
ھىچكىم يىغىنى سىتىپ ئالمىغان،
ئاۋۇنىڭ كەينىدا ماۋۇ بار،
شۇنداق چۆرگىلەپ تۇرىدۇ جاھان.

ئۇلارغىمۇ كىلىدۇ ئەتە،
بەلكى ساڭا كەلگەندىن بەتتەر،
يالغۇزلۇقتا كۆڭۈل شۇنداق ساپ،
ئۆزۈڭنىڭ دۇنياسى گۇزەل نەقەدەر.

گۇناھكار كىلىن

قارغىشلاردىن پۇتۇلگەن تاش بۇ،
قات - قات تاغلار ئىچىدە تىخى،
(ھەممە خەقنىڭ ئىبرەت ئەينىكى)
بىر زامانلار بولمىش بىر يىغى،
قانچە - قانچە يىگىت ئات سىلىپ،
مەيدان ئارا ئىلىشقان يەك - يەك،
قىلىپ بولماس نومۇسنى قۇربان،
تاپالمىغان ياۋ بىرەر ئۆچەك.
ئەللەر كۆچكەن ئىگىز تاغ سايان،
تۆگىلەرگە بۆشۇكنى ئارتىپ،
قىرى - چاللار روھىدا غەزەپ،
يىگىش ئۇچۇن ئىشەنچ ئۇلغايتىپ.
گۇزەتچىلىككە قالغان بىر كىلىن،
تاش - تاشلارنى دالدا قىلىشىپ
قەۋم كەتكەن بىر كەچ ئويقۇغا،
ئەتە ئۇچۇن كۇچ تەييارلىشىپ.
ۋاقىت ئۆتكەن ئاستا ۋە ئاستا،
شىلدىرلىغان گىياھلار پەقەت.
تاڭغا يىقىن بۆشۇك تەۋرىتىپ،
ئۇخلاپ قالغان كىلىن ئاقىۋەت.
قارا قويۇندەك يوپۇرۇلۇپ كىلىپ،
قىرغىن قىلغان ياتلار دەھشەتلىك،
ئىسسىق قانلار ئاققان جىرادىن،
تاغلار ھەتتا تولغانغان دەردلىك.

شۇندىن كىيىن گۇناھكار كىلىن
كەتكەن ئىمىش تاشقا ئايلىنىپ.

مۇقەددەس، سۆيىمەن ئەبەدىي سىنى

ماخمۇتجان ئىسلام

مۇقەددەس — جىگىرىم، ئانا يۇرت قىزى،
مەڭگۇلۇك سۆيگۇدە سۆيىمەن سىنى.

مەن تۇنجى ئۇچراتتىم سەھرادا سىنى،
يۇرت كاككۇك ئۇنىگە راسا تولغاندا.

نەۋ باھار گۈللىرى ياشنىتىپ دىلنى،
جىگدىلەر ھۆپپىدە پۇراق بولغاندا.
«ئوڭۇممۇ، چۈشۈممۇ؟ — دېدىم ئۆزۈمگە، -
مەن كىرىپ قالدىممۇ ياكى جەننەتكە؟
سۇرەتمۇ؟ ھەيكەلمۇ؟ ئېزىتقۇمۇ يا،
قىز دېگەن بولامدۇ گۈزەل مۇنداقچە؟
ھەرقانداق بىر قابىل ھەيكالتىراشمۇ،
چىقالماس مۇنداقچە گۈزەلنى ياساپ.
بەلكىم ئۇ پەرىشتە، چۈشكەن زېمىنگە
زېرىككەچ ئەرشتە شاد - خۇرام ئويناپ. . .»
يۇرەكتە ھېسسىيات ياسىدى دولقۇن،
ئاقتى قان تومۇردا خۇددى قىياندەك.
تولغاندىم قوقاسقا چۈشكەن قىل كەبى،
تولغاندىم شورلۇقتا يۇرگەن يىلاندەك. . .

سەن ئەسىر قىلدىڭكى تامامەن مېنى،
مۇقەددەس، سۆيىمەن ئەبەدىي سېنى.

*　　*

«يەنە بىر كۆرەيكى. . .» دېگەن ئۇمىدتە،
مۇقەددەس، زوق بىلەن قارىدىم ساڭا.
سەن سۆيگۈ ياغدۇرۇپ تەبەسسۇمىڭدىن،
مەن تەشنا جەننەت بوپ كۆرۈندۇڭ ماڭا.
گوياكى كۆيدۈرگەن بادەمدەك قارا
كۆزلىرىڭ چولپاندەك نۇرانىي چاقناپ.
نۇرانىي ئاھۇنىڭ كۆزىدەك، گۈلنىڭ
بەرگىدە چاقنىغان شەبنەمدەك ئويناپ.
كىرپىكىڭ قىياقتەك، ئويناق بۇلاقنى
قوغدىغان شەمشەرلىك قاراۋۇل گويا.
قاشلىرىڭ كۆڭۈلنى مەھلىياھ قىلغان
سۇيى مول، باغرى كەڭ بىر ئەگىم دەريا.
چېھرىڭدە جۇلالار قۇياش شولىسى،
ئۇ گويا گۆش گىردە قىزىرىپ پىشقان.
ئۇ گويا بىر ئانار، ھەر دانىسىدىن
گۈلگۈنرەڭ شىرىنلەر ئېتىلىپ تۇرغان.
نېمىگە ئوخشىتاي لېۋىڭنى سېنىڭ،
دەيمىكىن قىزارغان گىلاس، جىنەستە؟
ياق، نىگار، مەنبە ئۇ ئابىھاياتقا،
زەمزەممۇ باقىدۇ زوقتا - ھەۋەستە.
چاچلىرىڭ ھاياتقا پاسىۋان ئورمان،
مەجنۇنتال، سۇمبۇللار قالار ھەسرەتتە.
ھەر تېلى مەلئۇنلار كۆكسىگە خەنجەر،
ھەر تېلى ئاشىقلار ئۇچۇن گۈلدەستە. . .

مۇقەددەس، مۇقەددەس، جان پىدا جانان،
سەن ئەمەس پەرىشتە، ھەيكەل، يا سۇرەت.
سەن پەقەت مەن سۆيگەن ئانا يۇرت قىزى،
سەن پەرى، ئانا يۇرت ئېسىل بىر جەننەت.
ھۆسنىڭدە بار گۈلدەك يۇرتنىڭ سىماسى،
شۆكۆلاشقا قامىتىڭ مۇزتاغ، تەڭرىتاغ.
قەلبىڭدە ئانا يۇرت ئىشقى بىر گۈلخان،
ئەل ئۇچۇن، ئاھ، باغرىڭ مىسلى گۈزەلباغ.
يۇرىكىڭ ھامانە دەريادەك ئويغاق،
سوقىدۇ يۇرت ئۇچۇن گۇپۇلدەپ ئويناق.
ئانا يۇرت مۇقەددەس، ئۇنىڭدا ئۆسكەن
ھەربىر تال گۈل - گىياھ، تاشمۇ مۇقەددەس.
ئانا يۇرت باغرىدا ئاققان بۇلاقلار،
دەريالار، ھەتتاكى ياشمۇ مۇقەددەس.
شۆكۆلاشقا مۇقەددەس — ئانا يۇرت قىزى،
ئانا يۇرت ھەمدە سەن ئوخشاش بىرلا نام.
ئانا يۇرت ئىشقىدا يانغان كۆڭلۇمنى
بەردىمكى، مۇقەددەس، ساڭا مەن تامام.

*　　*

مۇقەددەس — جىگىرىم، ئانا يۇرت قىزى،
تەڭداشسىز ئىشقىڭدا باغلىدىڭ مېنى.
ئۆرتىنەر يۇرىكىم ھەرە چاققاندەك
ناۋادا، بىر دەقىق كۆرمىسەم سېنى.
سەن سۆيگۈ بابىدا ۋاپادار سەنەم،
سەن قەلبىم تۆرىدە مۆھتەرەم قۇياش.
سەن مېنىڭ جۇشقۇنلاپ تۇرغان يۇرىكىم،
بەختىمدۇر سېنىلا «سۆيگۈم» دەپ ئاتاش.
سۆيگۈگە تۆرەلگەن ئىدىم جاھانغا،
قەلبىمگە سۆيگۈنى ئورناتتىڭ ئۆزۈڭ.
سۆيمىگەن، سۆيمەسمەن سەندىن باشقىنى،
ئۆمرۈمنى سۆيگۈدە ياشناتتىڭ ئۆزۈڭ.
سېنىڭدىن ئايرىلىش مەن ئۇچۇن مامات،
سەن بىلەن گۈللىنەر، ياشنار بۇ ھايات.
«ۋاپادار ئاشىقىم» دېسەڭلا مېنى،
مەن بەخت كۆكىدە قاقارمەن قانات.
سەن ئۇچۇن پىدادۇر ھەردەم ئەزىز جان،
ئىشەنگىن، سىناپ باق دائىما مېنى.
مۇقەددەس — جىگىرىم، ئانا يۇرت قىزى،
مەڭگۈلۈك سۆيگۈدە سۆيىمەن سېنى.

ساقى

—ئابدۇرېھىم ئابدۇللانىڭ شۇنامىلىق غەزىلىگە مۇخەممەس

ئەسقەر ھۈسەيىن

خۇمار ئۆلتۈردى، شەپقەت قىل، سىنىڭدىن جان سوراي ساقى،
ۋۇجۇدۇم مىسلى چاڭقاق چۆل، مەيىڭدىن قاندۇراي ساقى،
قەدەھسىز ئۆتكىچە بىرئان، ساڭا مىڭ قۇل بولاي ساقى،
يېنىڭدا بىردەمى مېھمان بولۇپ بىر ئولتۇراي ساقى،
رەھىم ئەيلە، غەمىم لەشكەرلىرىدىن قۇتۇلاي ساقى.

كۆرۈڭ، يا بولدى ئوق قەددىم، ئېگىپ بەستىمنى چىركىنلىك،
قەدەھكە يەتمىدى ئىلكىم، كېسىپ دەستىمنى چىركىنلىك،
دەرىخا، قىلدى بەربات گۈل پۇراش قەستىمنى چىركىنلىك،
خاراموش ئەيلىدى ھەيھات، بوغۇپ نەپسىمنى چىركىنلىك،
ۋۇجۇدۇڭ بەھرىدىن ئەنبەر ھىدىنى بىر پۇراي ساقى.

ھەمىشە بىر بېشىمغا سالدى مىڭ سەۋدانى مەجنۇنلۇق،
بۇ مەجنۇنلۇقنى سورساڭ لەيلىنىڭ ئىشقىدا مەھرۇملۇق،
بۇ مەھرۇملۇقتا ئال چېھرىمنى زەر رەڭ قىلدى سۇلغۇنلۇق،
قەدەھىڭ بەرقىدىن يالقۇن چېچىپ يانغاندا بىر چوغلۇق.
يۈزۈم يالقۇنلىنىپ — پارلاپ، يېنىنجاپ چوغلىناي ساقى.

مەيىڭدىن بىنەسىپ كىمكى، ئەلەم دەشتىدە سەرسان شۇ،
نەسىپتۇر كىمكە بىر ئوتلام، ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان شۇ،
تېگىشمەك قەترەسىگە جاننى خوپتۇر، چۈنكى جانان شۇ،
تېمىتقىن مەينى باغرىمغا، كۆيۈپ «پىژ» قىلسا ئارمان شۇ،
ھاياتنى تەن ئېلىپ بىردەم، كۈلۈپ بىر ئويغىناي ساقى.

ئەگەر مەي سۇنمىساڭ نامەرد توپىدا چانمىدىم ئەسلا،
ئەگەر مەست، ئەسلى تەبئىم بۇيرۇقىدىن يانمىدىم ئەسلا،
كۈلەيمەن مەستۇ ـ ھوشياركىم، كۈلۈشتىن قالمىدىم ئەسلا،
غەلەت ئېيتتىم كۈلەلمەيمەن، ياشاشقا قانمىدىم ئەسلا،
قۇچاقلاپ جاننى جانانەك بىھوش تولغىناي ساقى.

گويا مەردلىكتە هاتەممەن①، قاچانكى مەيدە مەستا بولدۇم،
قاچان هوشياركى مەن، قارۇن②كەبى هىممەتتە پەس بولدۇم،
ئىچىپ جان قاقشىشنى كۆرمىدىم، چۈنكى ئەلەس بولدۇم،
ۋۇجۇدۇم ئىلكىدە تۇتقۇن ئىدىم، هەيرانۇ - هەس بولدۇم،
بۇرۇن قانداقچە يۇردۇممەن، مۇشۇنداق ئوينىماي ساقى.

تونى هەم سەللىسىن هەييام گۆرۆگە قويغىنى بارمۇ؟
ئېلىپ سۇنغان ساپال قولغا ناۋائى سورغىنى بارمۇ،
زەلىلى بىر تېتىپ «كەلتۇر» دېبان ئاھ ئۇرغىنى بارمۇ؟
كۆپۈكلەپ، جۇش ئۇرۇپ شائىر قېنىدەك تۇرغىنى بارمۇ؟
قۇيە! شۇنداق مەيىڭ بولسا ئىچىپ بىر يۇلقۇناي ساقى.

جاهاننى مىسلى جام ئەيلەپ، ئىچەيمەن، نەچچە تولدۇرساڭ،
ماڭا كەۋسەر نە ئاززۇ، مەي بىرلە غەمدىن قۇتۇلدۇرساڭ،
هۆسەيىنگە نەهاجەت رەهنەما، ياندا ئۆزۈڭ تۇرساڭ،
مېنى شاد ئەيلىگەن قىلمىشلىرىڭدىن دوزىخى بولساڭ،
خۇداغا ئىلتىماس ئەيلەپ، بېهىشتىن قوغلىناي ساقى.

بەخت كۈيى

نۇر موللاق

يەلسىرى ئاۋۇدى يول - يول سىزىقلار،
رەڭگىدىن بۇرۇنقى قىزىللىق ئۆچتى.
قۇندۇزدەك چېچىغا قوندى قىرۇلار،
شۇ زىبا قامەتتىن گۈزەللىك كۆچتى.

مەيلىغۇ، بۇنىڭغا ئەپسۇسلىغىم يوق،
كۈپايە مەن ئۈچۈن سۆيگۈ - ساداقەت.
كەتسىمۇ ئېچىلغان گۈلدەك ياشلىقى،
قەلبىمدە رەپىقەم سۆيۈملۈك ئەبەد.

چۈنكى زور ئىشەنچتە مېھرىنى باغلاپ،
ئۇ مېنى دىلىدىن ئۆمۈرلۈك سۆيگەن.
بولغاچقا ئەزەلدىن مۇھەببىتى پاك،
جېنىدەك ئېزىزلاپ ئاسرىغان، كۆيگەن.

ئۆتكۈزدى مەن بىلەن تالاي يىللارنى،
تۇرمۇشنىڭ يۈكىنى بىللە كۆتۈرۈپ.
نى ئېغىر ئىشلارغا كەلگەندىمۇ دۈچ،
باقمىدى چىرايىن بىر قېتىم تۈرۈپ.

ئۇ بىلەن كۆڭۈللۈك كۈنلىرىم هەرچاغ،
يار ماڭا خۇشاللىق ئېچىپ كەڭ قويۇن.
سېزىمەن رەپىقەم بولمىسا بىر پەس،
ئۆي ئىچى چۆلدەرەپ ئۇچقاندەك قۇيۇن.

تەنهالىق دەردىنى تارتمىدىم پەقەت،
كەلگەچكە رەپىقەم بولۇپ چىن دەرمان.
يۈرىكىم قېنىدىن قەدىرلەپ ئۇنى،
مەڭگۈلۈك سۆيۈشتۇر مەندىكى ئارمان.

---

① هاتەم — رىۋايەتلەردىكى سېخىلىق بىلەن شۆهرەت قازانغان شەخس.
② قارۇن — قەدىمكى مىسىر رىۋايەتلىرىدىكى مال - دۇنياسىنىڭ كۆپلۈكى، هەمدە بېخىللىق ۋە خەسسىلىكى بىلەن داڭ چىقارغان كىشى.

بوۋاي ئۇزۇندىن بۇيان مىدىر - سىدىر قىلماي ياتاتتى. ئۇ ياتقان ياغاچ كارىۋات كۈن نۇرى تۈگۈل يورۇقمۇ چۈشمەيدىغان ئەڭ ئىچكىرى ئۆيگە قويۇلغانىدى. كونىراپ ئەبجەقى چىقىپ كەتكەن كارىۋاتنىڭ چىرىگەن پۇتلىرى ئېگىلىپ كېتىۋاتقاندەك، ھايال ئۆتمەيلا سۇنۇپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.

بوۋاينىڭ چاچ - ساقال ۋە بۇرۇتى، ھەتتا كىرپىكلىرى ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك ئۆسۈپ كەتكەنىدى. قاردەك ئاقارغان، چىگىشلىشىپ كەتكەن بۇ ئۆسۈندىلەر ئۇنىڭ چىرايىنى يېپىۋېلىپ يۈز - كۆزىنىمۇ تۈزۈك پەرق ئەتكىلى بولمايتتى.

بوۋاي يوغىناپ ۋە ئۇزىراپ كېتىۋاتاتتى. كۆپتەك ئىششىغان قورساقلىرى تار كارىۋاتقا پاتماي قالغانىدى. «مۇشۇ قاراڭغۇ ئۆيدە ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟... مۇشۇنداقلا...» ئۇ ئېغىر - ئېغىر تىنىپ قوياتتى. «قانداق زامان بۇ؟!... زادى قانداق جاھان بۇ - ھە؟!...» ئەمما، ئۇنىڭ ئېغىر تىنىشلىرىنى، قاتتىق تۇۋلاشلىرىنى ئۆزىدىن باشقىلار ئاڭلىيالمايتتى.

قاچاندۇر بىر چاغلاردا، تاشقىرىقى ئۆيدىن — تولىمۇ يىراقتىن خوتۇنى، باللىرى ۋە نەۋرە - چەۋرىلەرنىڭ ئاۋازى غۇۋا ئاڭلانغاندەك بولدى.

— خەقلەر بوۋامنىڭ قورسىقىنى تاغاردەك ئىششىپ كېتىپتۇ، دەيدىغۇ. راستىمۇ موما؟

— ئىششىق ئەمەس، كۆپۈك ئۇ، بالام. قورساق كۆپۈكى!

— نېمە كۆپۈككەن ئۇ، ئاپا؟ يوپيورۇق ئۆيدە، ئاچ - يالىڭاچ قويماي، پاكىز بېقىۋاتساق دادامنى؟ دادام ياتقان ئۆي ھەممىمىزنىڭكىدىن يورۇق، ئازادىغۇ تېخى؟!

— ئو... ھوي، بىلمەيسەن، بالام. بۇ ئۇنىڭ كېسىلى. ياش ۋاقتىدىمۇ «بۇ ئۆي نېمانداق قاراڭغۇ» دەپ مەن بىلەن ئۇرۇشاتتى. ھەدېسىلا جىلە بولۇپ، كىملەرنىدۇر تىللايتتى. ئۇنىڭ ئۆمرى شۇنداق نارازى بولۇپ، قايناش بىلەنلا ئۆتتى.

— دادام ياش ۋاقتىدا تۇتقان ئۆي مۇشۇ شۇدۇ؟

— شۇ، بالام.

— ھە، مانا ئەمەسمۇ؟... بەزى ئادەملەرزە!...

بوۋاي بۇنداق سۆزلەرگە ئېرەن قىلمايتتى. ئۇلار بوۋاينى ئەزەلدىن چۈشەنمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، نەۋرە - چەۋرىلەر تۈگۈل باللارمۇ ئۇ يىلدىن - بۇ يىلغا ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ قويمايتتى.

بوۋاينىڭ بەدىنى كۈنسايىن يوغىناپ ئۇزىراپ بېشى ۋە پۇتى كارىۋاتقا سىغماي قالغانىدى. كارىۋاتنىڭ قۇرت يەپ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن شاللىرى پات - پات چاراسلايتتى.

موماي بىرنەچچە كۈندە بىر قېتىم كىرىپ بوۋاينىڭ ئېغىزىنى يېپىۋالغان ساقال - بۇرۇتلىرىنى ئاستا قايرىپ - دە، ئۇنىڭ گەز باغلاپ ئاقىرىپ كەتكەن ئېغىزىغا ناننى ئۇشتاپ ئۇۋاقلاپ

• ئاببااس مۇنىياز

سالاتتى، سۇ تېمىتاتتى. بىراق، بوۋاي بۇنى چايناپ يۇتىدىغاندەك قىلمايتتى. مومايمۇ بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايتتى. بەزىدە بوۋايغا بىر - ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قوياتتى:

— سەۋرى قىلىسىلا دادىسى. جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق، دەپتىكەن. . .

مومايىنىڭ سۆزى تۈگە - تۈگىمەيلا كارىۋات يەنە چاراسلاپ كېتەتتى. چاچ - ساقال بېسىپ كەتكەن بوۋايىنىڭ چىراي ئىپادىسىنى كۆرگىلى بولمىسىمۇ موماي ئۇنىڭ غەزەپلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. قوپال ھاسىسىنى كۆتۈرۈپ قوغلاپ كەتكەن چاغلىرى، «تالاق قىلىۋېتىمەن!» دەپ تۇرۇۋالغانلىقى يادىغا كېلىپ شۈركىنىپ كېتەتتى. ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كېتىدىغاندەك، ئۇزۇندىن بېرى قولى تەگمىگەن ھاسىسىنى ئېلىپ يەنە ئۆزىنى بولۇشىغا دۇمبالايدىغاندەك بىلىنەتتى. . .

— ماقۇل مەن چىقاي. . . مەن يەنە كىرىمەن. . .

قورقۇپ غال - غال تىترەپ تۇرغان موماي، شۇ سۆزنى قىلىپلا ئۆزىنى سىرتقا ئاتاتتى.

بوۋاي ياتقان ئۆيدىن چاراسلىغان ئاۋاز ئۈزۈلمەي ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

كېيىنكى كۈنلەردە موماي بوۋايىنىڭ بەدەنلىرىمۇ چاراسلاۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى.

— داداڭنىڭ تېنى چاراسلاۋېتىپتۇ بالام. غەزەپ تېشىغا تېپىپتۇ.

— يوق!

ئانىسىدىن تۇغۇلغانلىقىدىنىمۇ گۇمان قىلىدىغان بالىلارغا بۇ گەپ قىلچىلىك تەسىر قىلمىدى. ئەكسىچە ئۇلارنىڭ غەزىپىنى قوزغىدى. ئۇلار بوۋاي ھەققىدىكى ھەرقانداق خەۋەرنى ئاڭلىماسلىققا ئەھدى قىلىشتى.

بوۋاي ئۆزىنى ئىككى دۇنيانىڭ پاسىلىدا تۇرۇۋاتقاندەك، پانىي ۋە باقىي ئالەمنى ئوخشاشلا كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. خىيالدەك كۆرۈنمەس، چۈشتەك ئۆتكۈنچى، جاندەك سىرلىق بىر ھالەتتە لەيلەپ ياشايتتى. ئۆزىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىغا ئەسلا ئىشەنمەيتتى. ئۇ خىيالىي تۇيغۇ ئىچىدە ئۆز ئەكسىنى كۆرەتتى: غايەت يوغان، ئۇزۇن بىر بوۋاي، كارىۋات ئۇنىڭ ئۈچۈن تولىمۇ كىچىك بىر قونداق، ئۇنىڭ شاللىرى ئېگىلىپ يەرگە چاپلىشاي دەپ قالغان. پۇتلىرى يادەك ئېگىلگەن، يۈزىنى ساقال - بۇرۇت باسقان. قولتۇق، مەيدە ۋە ئاللىقانداق بىر يەرلىرىدىكى تۈكلەر قاسماقلىشىپ تېرىدەك تاراقلاپ تۇرغان تامبال، كۆڭلەكلەرنى تېشىپ چىققان. كارىۋات ئەتراپىدىن چىدىغۇسىز بىر خىل سېسىق پۇراق تارقىلىپ تۇرىدۇ. ئۆي قاراڭغۇ. ھەممىلا يەر قاراڭغۇ! . . .

ھويلىدىن، يىراق - يىراقتىن بىر تالاي كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى، گۇدۇڭشىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىناتتى. لېكىن بوۋاي بۇنداق تاۋۇشلارنى چۈشەنمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ چاراسلاپ يېرىلىۋاتقانلىقىنىلا سېزەتتى. . .

پايانسىز يېشىل يايلاق، قۇياش پارقىراپ تۇرغۇدەك، زەرەخەتمىگە كەلگەن كىشىلەر ھەددى - ھېسابسىزمىش. كېلىۋاتقانلار يەنە بىرەر يىلدىمۇ قويرۇقى ئۈزۈلمىگۈدەك دەرىجىدە كۆپمىش. ئاش - تاماق، نازۇ - نېمەتلەرنىڭ تۈرلىرى ساناپ تۈگەتكۈسىز بولۇپ، زەرەخەتمىدە ئىشلىمەيدىغان، ئۇ كۆرۈپمۇ باقمىغان تاماقلار تۇرغۇدەك. ئۇ، نام - شەرىپىنى تولا ئاڭلىغان، لېكىن دىدارلاشمىغان بىرسى ئېگىز بىر هارۋىغا چىقىۋېلىپ سۆزلەۋاتقۇدەك:

— زەرەخەتمىنى زاراتگاھتا — تارچىلىقتا ئەمەس، ئوچۇقچىلىقتا — مۇشۇنداق يايلاقتا قىلغۇلۇق. بۇ يەرگە ھەممە كېلەلەيدۇ. خالايىق، ھەممىڭلارنىڭ ھەققى بار. مانا يايلاق، مانا بۇلاق، ئەنە كۈن، ئەنە تۇپراق! . . . كۈلۈڭلار، قېنىڭلار! . . .

بوۋاي باشقا بىر يەردىمىش. كارىۋات چاراسلاپ تۇرغۇدەك. چاراسلاۋاتقان بوۋاي قىھ - قىھلاپ كۈلگۈدەك. . . غەلىتە پاسىل. قاراڭغۇ بىر تەرەپتە ئاسمان پەلەك ئوت. يەنە بىر تەرەپتىن غۇر - غۇر شامال خۇشبۇي پۇراقلارنى ئېلىپ كەلگۈدەك. بىردىنلا كۈچلۈك بىر سادا ياڭرىغۇدەك:

— ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار! بۇ يەردە ھەق ۋە باراۋەرلىك تارازىسى، ئۇ يەردە راھەت قوغلىشىپ كۆرەڭلەپ كەتكەنلەر مانا بۇ يەردە ئوتقا — قاراڭغۇغا مەھكۇم! ئۇ يەردە دەرد ۋە مۇشەققەتكە

بەند قىلىنىپ، قاراڭغۇ ئۆيدىن چىقالمىغانلار، مانا ئەمدى راھەتخانىغا — شاماللىق ئايدىڭغا نائىل! ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار! كۆرەڭ راھەتنىڭ پۇشايمىنىنى، دەردۇ - ھەسرەتنىڭ تىلەك - ئارمىنى. كېچىنىڭ كۈندۈزى، كۈندۈزنىڭ كېچىسى بار. بۇ يەردە ھەممىگە ھەممىنى ئېيتتىمىز! . . .

بوۋاي بۇلارنىڭ چۈشى ياكى خىيالى ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى. ھېلى غىل - پاللا كۆرگەن بۇ ئىش ئۇنىڭغا بىرنەرسىدىن بېشارەت بېرىۋاتامدۇ - نېمە؟ ئۇ، پانىيلىقنىڭ ئاخىرقى پاسىلى بىلەن باقىيلىقنىڭ تۇنجى قىرىنى تەڭ دەسسەپ تۇرۇۋاتقان ئەمەسمىدى؟

بوۋاينىڭ بەدەنلىرى ئاستى يەرگە چاپلىشىپ قالاي دېگەن كارىۋات بىلەن قوشۇلۇپ قاتتىق چاراسلايتتى. ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ ھەممىلا يېرىدىن تېشىپ چىققان قويۇق، ئاپئاق تۈكلەر بىر خىلدا دىرىلدەپ تىترەيتتى. ئۇچىسىدا كىيىم بار - يوقلۇقىنىمۇ بىلگىلى بولمايتتى. ئۆسكىلەڭ چاچلىرى ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالغان بېشى ۋە بەكلا ئۇزىراپ كەتكەن تۈكلۈك پاچاقلىرى تېگى يەرگە تاقاشقان كارىۋاتنىڭ ئىككى بېشىدىكى تۇسمىسىنى سۇندۇرۇپ پەسكە ساڭگىلاپ تۇراتتى. بوۋاينىڭ بەدەنلىرى ھەر قېتىم نەپەس ئالغاندا بىر چاراسلايتتى.

ئۇ چاراسلاش ئىچىدە بەدەنلىرىنىڭ ھەممىلا يېرىنى قومۇشتەك ئۇزۇن تۈكلەر بېسىپ كەتكەنلىكىنى خىرە - شىرە سېزەتتى ۋە شۇئان كۆز ئالدىغا بوۋىسى سۆزلەپ بەرگەن «قومۇش ئادەم» رىۋايىتى كېلەتتى.

. . . ئادەم ئۆلمەسلىككە يارىتىلغانىكەن. . .

بەك - بەك ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى قوپالماي يېتىپ، پۈتۈن بەدەنلىرىنى ئوت، قومۇشلار بېسىپ كەتكەن دادىسىنى ئالداپ - سىلاپ دەرياغا تاشلىۋېتىپ كەلگەن يىگىتمۇ ئاخىرى «قومۇش ئادەم» گە ئايلىنىپتۇ. ئۇ تولىمۇ ئاجىزلاپ كەتكەچكە، ئورنىدىن قوپۇش تۈگۈل ئۇيان - بۇيانىغىمۇ ئۆرۈلەلمەي ياتىدىكەن. غىزانىمۇ ئۆزى يېيەلمەيدىكەن. يىگۈزۈپ قويسا «تويدۇم» دېيىشىنى بىلمەيدىكەن. ئۇنى باللىرى ھاجەتكە ئېلىپ چىقىدىكەن، ئۆرۈپ قويىدىكەن. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. . . باللىرى ئۇنىڭغا ئاش - تاماق بېرىشتىن، ئۆرۈپ قويۇشتىن، ھاجەتكە ئەپچىقىشتىن زېرىكىپتۇ. ئۇنتۇلغان بوۋاي ئۇزۇن يىللارغىچە ئۆرۈلەلمەي يېتىۋېرىپ، پۈتۈن بەدەنلىرىنى ئوت، قومۇش تېشىپ چىقىپتۇ. ھەممىلا يېرىنى قومۇش بېسىپ، ھەقىقىي بىر «قومۇش ئادەم» گە ئايلىنىپ قاپتۇ. . .

بىر كۈنى باللار «قومۇش ئادەم» گە ئايلانغان دادىسىنى ئەسكە ئېلىشىپتۇ. ئۇلار خېلى ئۇزاق مەسلىھەتلىشىپ گەپلىرىنى پىشۇرۇۋېلىشقاندىن كېيىن، چوڭ ئوغۇل دادىسىنى ھاپاش قىلىپ دەريا تەرەپكە ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئاجايىپ سىپايىلىق بىلەن دادىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپتۇ. . . دەرياغا يېقىن كەلگەندە، بوۋاي تۇيۇقسىزلا زۇۋانغا كېلىپ:

— ئوغلۇم، مېنى ئاۋۇ باش تەرەپتىكى قايناملىغا تاشلىغىن، مەنمۇ دادامنى — سېنىڭ بوۋاڭنى شۇ يەرگە تاشلىۋەتكەن، — دەپتۇ.

بوۋاي شۈركىنىپ كەتتى. ئۆزىنىمۇ «قومۇش ئادەم» گە ئوخشاتقۇسى كەلدى. لېكىن ئۇ، ھېچكىمگە يامانلىق قىلمىغان. يېتىملىكتە چوڭ بولغاچقا، «قومۇش ئادەم» گە ئايلانغان دادىسىنىمۇ كۆرمىگەنىدى. ئەمدىلىكتە ئۇ مۇشۇنداقلا ئۆلۈپ كېتەرمۇ؟ «قومۇش ئادەم» دەك قومۇش بېسىپ ئەمەس، يوڭ ئادەمدەك چۈپۈر بېسىپ؟! . . . تارچىلىقتا، مۇشۇ قاراڭغۇدا!

بىرھازادىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىدىن «ۋىل» لىدە بىر خىيال كەچتى. «مۇشۇ پېتى ئۆچەككە كىرىپ كەتكەن بولسام - ھە؟» بۇ خىيال ئۇنى قايتا ئۈمىدلەندۈردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئېسى - يادى «ئۆچەك» كە كىرىشتىلا قالغانىدى. ئەگەر شۇنداق بولسا مەڭگۈ ئۆلمەيتتى. ئۆچەككە كىرىۋالاتتى، چىقاتتى، يەنە كىرەتتى. . .

بوۋاينىڭ يېنىغا ئۇزۇنغىچە يولىمىغان موماي بىر كۈنى بىرەيلەننى باشلاپ كىردى. ئۇ ئىلگىرىكى چاغلاردا بوۋاينىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ چىقىپ كەتكەن تېۋىپ ئىدى. ئۇلار قاراڭغۇ ئۆيدە سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ بوۋاينى تاپتى ۋە قورقۇپ تۈۋلىۋەتكىلى تاس - تاماس قالدى. ئۇلارنىڭ قولىغا ئۇرۇنغىنى غايەت زور ۋە ئۇزۇن چۈپۈر گەۋدە ئىدى!

— دە. . . دەسلەپتە قورسىقى كۆپكەن.

مۇنداق. . .— قورققىنىدىن تەرلەپ كەتكەن مو-
ماي كېكەچلەپ تۇرۇپ ئىككى قولى بىلەن قور-
سىقىنى كۆرسەتتى.

— قا. . . قا. . . قاچان كۆپكەن؟— ئاران شۇنداق دېيەلىدى تېۋىپ بوۋاينىڭ يېنىدىن قېچىپ تۇرۇپ.

— كاككۇك كەلگەن يىلى.

مومايىنىڭ سۆزلىرى تېۋىپنىڭ قولنىغا كىرمەيتتى. ئۇ بۇ ئۆيدىن تېزرەك چىقىپ كېتىشكە ئالدىرايتتى.

— نېمە يېگەن؟

— ئاچارچىلىق يىلىدا بوغۇز① يېگەن.

تېۋىپ بوۋاينىڭ قويۇق تۈك باسقان قولنىڭ بېغىشىنى ئېھتىيات بىلەن تۇتۇپ كۆردى. كۆزنى يۇمۇپ تومۇرنىڭ سوقۇشىنى تىڭشىدى. تېۋىپ بوۋاينىڭ تومۇرنى تۇتۇۋېتىپ بەدەنلىرى غال - غال تىترىدى. ئىختىيارسىز هالدا قورقۇنچ بېسىپ، چىشلىرى كاراسلىدى.

— بۇ زات ئۇ. . . ئۆچەككە كىرىپتۇ!

— ئۆچەك؟. . . بۇ. . . بۇ قانداق گەپ؟

— خۇداغا ئامانەت! . . . ئۇنىڭ ئۆچەكتىن قانداق شەكىلدە چىقىدىغانلىقىنى بىر خۇدا بىلىدۇ. . . خۇ. . . خۇدا بىلىدۇ! . . . بىز. . . ھەممىمىز بەندە! . . .

ئېغىزنى يوغان ئاچقىنىچە هاڭۋېقىپ قالغان موماي شۇندىلا هازىر زىمىستان قىش پەسلى ئېكەنلىكىنى ئەسكە ئالدى. راست، ئۆچەك دېگەنگە قىشتا كىرىدۇ ئەمەسمۇ، يىلانمۇ، پاقىمۇ، ھەرىمۇ. . . لېكىن بۇ ئادەم. . .

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۆيدىن مومايىنىڭ قارىسىمۇ يوقتى. ئەمدى بوۋاي ياتقان قاراڭغۇ ئۆيدىن چاراسلىغان ئاۋازلا ئەمەس، پېشىپ كەتكەن كۆكچى قوغۇننىڭ يېرىلغىنىغا ئوخشاش «ۋارس - ۋۇرس» قىلغان ئاۋازلارمۇ ئۈزۈلمەي ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

بوۋاينىڭ غايەت زور چوڭلۇك جىسمى ئوگە - ئوگىلىرىدىن ئاجراپ، يېرىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ بەزى جايلىرى تىلىم - تىلىم كېسىلگەن، بەزى قىسمى باش پىيازنىڭ پوستىدەك سويۇلغان، ئايرىم يەرلىرى زەي تارتقان تامنىڭ سۇۋاقلىرىدەك ئۆۋۈلۈپ ئۆچۈپ چۈشكەندى.

بوۋاي ئېغىر تىناتتى. بىراق تىنىقىنى ئۈزىمۇ ئاڭلىيالمايتتى. «ئۆچەككە كىرسەم ئىدىم، — دەيتتى ئۇ زېھنىنى يىغىشقا تىرىشىپ، — ئۇ چاغدا قايتا جان كىرەتتى. تىلىكىمنى ئىشقا ئاشۇراتتىم. . .» شۇئان، ئۇنىڭ بەدەنلىرى ۋاراسلاپ، چاراسلاپ تېخىمۇ يوغان يېرىلدى. ئەمدى ئۇ، ئۆزىنى راستىنلا ئۆچەككە كىرگەندەك هېس قىلىۋاتاتتى. «مۈشۈ تېرە ۋە تۈكلىرىمنى تاشلاپلا ياپياش بىر ئادەم بولۇپ چىقسام. . .» ئۇ، زەبەردەس يىگىت بولۇپ كېتىۋېتىپ ئۆز خىيالىدىن يانىدى، «بولمايدىكەن! . . . ئادەم بولۇپ نېمە قىلالىدىم؟ . . . قېرى هالىتىمدە چىقسام، ھېچنېمىگە يارىمايمەن. ياشىرىپ چىقسام، قىز خۇمارىم ئەگىشىپ چىقىدۇ. خوتۇن خەققە ئامراقلىقىمدىن تىلىكىمنى ساتقان ئادەممەن. ئۇنىڭدىن باشقا. . . ئۇ ئاجىز، ئۇ يارامسىز! . . . يەنە نېمەدەپ؟ ! . . . ئادەم بولۇپ ئۆچەككە كىرمەيمەن، ئۆچەككە كىرسەم ئادەم بولمايمەن! . . .»

بوۋاينىڭ بەدەنلىرى تېخىمۇ قاتتىق ۋاسلىداپ يېرىلماقتا ئىدى. ئۇ كۈچۈنۈۋاتاتتى. «ئۆچەكتىن قوي بولۇپ چىقسامچۇ؟ . . .» ئۇ ئەزەلدىن قوي گۆشى يەپ كەلگىنى ئۆچۈنمىكىن، بىرىنچى بولۇپ ئېسىگە قوي كەلدى.

موماي قاراڭغۇ ئۆيدىكى كۈچلۈك ۋارسلىداشنى، ئارقىدىنلا بىر قوينىڭ قاتتىق مەرىگىنىنى ئاڭلىدى. هايال ئۆتمەيلا قويدەك بىرنەرسىنىڭ ئېچكىرىكى ئۆيدىن سىرتقا چېپىپ چىقىپ كېتىۋاتقان تىۋىشىنى سەزدى. . .

. . . ئەگمەچ مۈڭگۈزلۈك ئاق قوشقار ئۇزۇندىن بويان نىشانلاپ كەلگەن سېمىز بىر ئادەمنى زەرب بىلەن ئۈستى. يىقىلغان ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپلا يوغان بىر پىچاقنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى. قوشقار قاچمىسا بولمايتتى. قاچتى. . . لېكىن، بىرھازادىن كېيىن ئادەملەر ئۇنى قورشاپ تۇتۇۋېلىشتى.

— يەم - بوغۇز بېرىپ سەمرىتىپ قويسام، مېنى ئۈسۈشنى ئۆگەنگەنمۇ هايۋان! تىقىلىپ كەتكىنىڭ، ئەجىلىڭمۇ توشقان. . . كەل!

ھېلىقى سېمىز ئادەم ۋالىلداپ تۇرغان پەچاقنى قوشقارنىڭ بوغۇزىغا تەڭلىدى. ئۇ، ئايەت

① بوغۇز — گۈرۈچ تىرپىسى.

ئوقۇيدىغاندەك قىلمايتتى. «ئىم!... هارام بولىدىغان بولدۇم... ئايەتنى ئۆزۈم ئوقاي... لائىلەهە ئىللەللاھ...»

شۇئان نەدىندۇر مۆڭلۈق ئەزان ئاۋازى كەلدى. مۆگدەپ ئولتۇرغان موماي بىر قوينىڭ قورقۇنچلۇق ئاۋازدا مەرىگىنىنى ئاڭلىغاندەك بولدى. تىنىمسىز هاسىراۋاتقان بىرنەرسىنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيگە گۈپۈلدەپ كىرىپ كېتىۋاتقان تىۋىشىنى خىرە - شىرە سەزدى.

ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىدىغان ئاۋازلار توختىمايتتى. بوۋاينىڭ سېسىق پۇراق تارقىتىپ تۇرىدىغان چۇپۇرلۇق قىسمى چۇۋۇلغان قاسراقتەك يېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئارىسىدىن قانداقتۇر بىرنەرسە تىرىلىپ چىقىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىنى دەماللىققا پەرق قىلغىلى بولمايتتى. چۈرۈك تەن بىر خىلدا تىترەيتتى. پۈتۈن بەدىنىنىڭ تەكشى سىلكىنىپ تۇرۇشى يېڭى جانىنىڭ تېزرەك تەندىن ئاجراپ چىقىشىغا ئىنتىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

«قوي بولسامۇ تىلىكىم ئىشقا ئاشمىغۇدەك. ئۇنىڭدىن كالا ياخشى ئەمەسمۇ؟... ئۇزۇن مۈڭگۈزى بار، كۈچلۈك...»

ئەزان ئاۋازىغا ئۇلاپلا موماي بىر كالىنىڭ هۆركىرىگەن ئاۋازىنى، ئارقىدىنلا كالىدەك پۇشۇلدايدىغان بىرنەرسىنىڭ بۇلۇڭ ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقان شەپىسىنى ئاڭلىدى.

دەرغەزەپ بىلەن بارغان كالا هېيلىگەر رەقىبىنىڭ بوغۇزىنى يەپلا قىساسىنى ئۇنتۇغان؛ ئالدىنىپ قوشقا قېتىلار چاغدا، غايىب بىر ئاۋازنىڭ تۈرتكىسى بىلەن قېچىپ كەلگەنىدى.

«كالىمۇ بولمايدىكەن!... بولمايدىكەن!...»

ئۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ كالا گۆشىمۇ يەپ يۈرگىنى ئۈچۈن، قويدىن كېيىنلا شۇ يېقىملىق ياۋاش كالا ئېسىگە كەلگەنىدى. لېكىن ئۇ، كالىمۇ، قويمۇ ئۆچەككە كىرەلمەيدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ كەتكەنىدى. «ۋاي دۆتلۈكۈم!...» دېدى ئۇ، ئۇزاق ۋاقىتتىن كېيىن ئۆز گۆشىنى يېگۈدەك بولۇپ، «قايتا ئۆچەككە كىرەلەيدىغان جانلىق بولۇپ تىرىلسەم، يەنە نېمە بولماقچى؟ شۇڭا كۈنۈم مۇشۇكەن!... ئېشەك، توڭگۇزچۇ؟... ۋاي ئۆلەي، ئۇلار دېگەن هارام!... ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە يوقمۇ، ئۆچەككە كىرەلەيدىغان؟...»

ئۇنىڭ ئازراق شامال چىقسىلا ئۆچۈپ قالىدىغان جىنچىراغدەك پىلدىرلاپ قالغان زەئىپ روهى بەكلا خوراپ كەتتى. پۈۋلەپ قويسىلا توزۇپ كېتىدىغان بىر قوۋۇز ئىستەك تۇتۇق زېهنى يەنە خىرەلەشتى. يېرىلغان تەن كۈچلۈك سىلكىنىشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى.

تىنىمسىز تىترەۋاتقان ئۇزۇن ۋە ئاپئاق تۈكلەر سىم چوتكىدەك تىكلىشىپ تۇراتتى. قويۇق تۈكلەر ئارىسىدىن بوشىنىش ئالدىدىكى ئانىنىڭ ئاۋازىدەك ئەلەملىك ۋە ئاغرىق كىشىنىڭ نالىسىدەك ئېچىنىشلىق بىر چىڭقىلىش، بىر خىل ئازابلىق ئىنجىق ئاڭلىناتتى. بوۋاي ئاداققى كۈچ - قۇۋۋىتىنى يىغىۋاتقاندەك قىلاتتى. «نېمە بولۇشنى بىلمەيدىغان قانداق بەندە مەن؟ هېلىمۇ ياشاپتىمەن... يەر يۇتۇپ كەتمەپتۇ مېنى!... ئۆچەككە كىرەلەيدىغان، چىقالايدىغان، ئۇچالايدىغان هەم قاچالايدىغان جانلىق نېمىدۇر؟... پاشا، چىۋىن، هەرە... توغرا، هەرە! ئۇ، هەرە بولىدۇ. كۈنىكىنى تاشلىۋەتسە كۆچىدىغان، لاي چاپلىسا ئۆلىدىغان سېرىق هەرە ئەمەس، رەقىبىنى قاچۇرالايدىغان، چاققىنىنى ئۆلتۈرەلەيدىغان قارا هەرە بولىدۇ!... ئۇ، ئۆچەككە كىرىدۇ، چاقىدۇ، قاچىدۇ. ئاھ، تىلىكىم!...»

چاراسلاش ئەۋجىگە چىقتى. ئۈيقۇچان موماي بۇ قېتىم ئاجايىپ يوغان بىر قارا هەرىنىڭ قاتتىق غوڭۇلداپ چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى.

ئۆمۈر بويى يىغىپ كەلگەن زەهىرىنى كۆزلىگەن يېرىگە ئارقا - ئارقىدىن بىرقانچە قېتىم سانجىۋەتكەن هەرە تولىمۇ ئۇزاقتا كۆرۈنگەن نۇر تۆچكىسىغا — يىراق ئۈپۈققا قاراپ ئوقتەك ئۇچۇپ كەتتى...

سىرتتىن، يىراق - يىراقتىن نۇرغۇن كىشىنىڭ چۈشىنىكسىز گۇدۇڭشىشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاراڭغۇ ئۆيدىكى تېگى يەرگە چاپلىشىپ قالغان كارىۋات بىر خىلدا چاراسلايتتى...

ۋەتەن ۋە بۇرچ

غەربىي رايوندىكى ھەسسەن شەرەپلىسىن

(ئەدەبىي ئاخبارات)

چېن جې، جياۋ شۇەن

نىياز ئەمەت تەرجىمىسى

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

«سېگان قەبىلىسى» دىكى كىشىلەر

يول ياساپ، كۆۋرۈك سالىدىغان، ئۇ جايدىن بۇ جايغا يۆتكىلىپلا تۇرىدىغان كىشىلەر بۇرۇندىنلا «سېگان قەبىلىسى» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ چېگرا رايوننىڭ يول بارلىكى جايلىرىدا ئۇلارنىڭ — تاشيول ياسىغۇچىلارنىڭ ئاياغ ئىزلىرى بار. . .

1957 - يىلى باش باھار، زاما ماڭباۋدا تۇرۇشلۇق قىسىم ئېگىزلىكتە ياشايدىغان ئاپەتكە ئۇچرىغان 10 مىڭ كىشىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاشلىق ياردەم قىلغاچقا، قىسىمنىڭ ئىككى ئايدىن بېرى ئاشلىقى ئۈكسۈپ قالدى. مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونى خەلق ئىشچىلىرىنى تەشكىللەپ قىسىمغا جىددىي ئاشلىق يۆتكەشنى قارار قىلدى. كوئېنلۇن تىغىننىڭ شىمالىي ئېتىكى ۋە قەشقەر، خوتەن ۋىلايىتىدىن بىر ھەپتە ئېچىدىلا 30 مىڭ تۇياق ئېشەك ۋە 3 مىڭ تۆگە يىغىلىپ، 19 ترانسپورت ئەترىتى تەشكىللىنىپ، ئالى رايوندا تۇرۇشلۇق قىسىمغا ئوزۇق - تۈلۈك ۋە ھەربىي لازىمەتلەر توشۇلدى.

بىر قېتىملىق ئاشلىق ۋە تەمىنات يۆتكەش ئۈچۈن ئالى رايونغا بارغان 3 مىڭ «چۆل كېمىسى» -- تۆگىنىڭ 30 ى، 30 مىڭ ئېشەكنىڭ 3 مىڭىلا تىرىك قايتىپ كەلدى.

بۇنچىۋالا زور بەدەل تۆلەنگەن بولسىمۇ، ماڭباۋدا تۇرۇشلۇق قىسىمدىكى ھەر بىر كوماندىر - جەڭچى ئاران كۈنىگە تۆت سەردىن ئۇنغا ئېرىشتى. بۇنچىلىك ئوزۇقلۇق بىلەن بۇنداق جايدا جاننى ساقلاپ قالغىلى بولمايتتى!

قىسىم ئىنتايىن مۇشكۈل ئەھۋالدا قالدى!

شىنجاڭ - شىزاڭ تاشيولىنى ياسىماي بولمىدى. شىنجاڭنىڭ قاغىلىق ناھىيىسىدىن شىزاڭنىڭ ئالى رايونىغىچە بولغان مۇساپە 1140 كىلومېتىر بولۇپ، بۇنىڭ 1000 كىلومېتىرى دېڭىز يۈزىدىن 4000 مېتىر ئېگىز ۋە تىك كەتكەن تاغلاردىن ۋە قار - مۇز يىل بويى ئېرىمەيدىغان، قاتتىق سوغۇق بولىدىغان رايوندىن كېسىپ ئۆتەتتى.

دۇنيا بويىچە ئەڭ ئېگىز جايدا ياسىلىدىغان بۇ يولدا 1956 - يىلى ئىش باشلىنىپ، بىر يېرىم يىلدىن كېيىن پۈتۈن لىنىيىدە قاتناش باشلاندى. ئاددىي بولسىمۇ تاشيول بار بولدى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن شىزاڭنىڭ ئالى رايونىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى تۆپكى كاپالەتكە ئىگە بولدى.

كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە 30 نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. كوئېنلۇن باغرىدىكى تاشيولدا دائىم قاتنايدىغان شوپۇرلار شىنجاڭ - شىزاڭ تاشيولىنىڭ خەتەرلىك بۆلىكىنىڭ بالدۇرراق قايتىدىن ياسىلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتەتتى.

1994 - يىلى 8 - ئايدا، كوئېنلۇن باغرىدا نۇرغۇن يىللاردىن بۇيان قاتناپ كېلىۋاتقان پېشقەدەم شوپۇر جاڭ فا يەنە ماشىنا بىلەن كوئېنلۇنغا قاراپ يول ئالدى. ئۇ كۈنى جاڭ ئۇستام ئانچە كۆچىمەيلا زاشى داۋىنىغا چىقىۋالدى. ماشىنا ئە-

گىلىدىغان جايدا روھىي ھالىتى جىددىيلىشىپ كەتكەن جاڭ ئۇستامنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇشتۇمتۇت ئاق سىرلانغان رىشاتكىسى بار بىر يېپيېڭى پولات چىۋىقلىق سېمونت كۆۋرۈك نامايان بولدى. بۇ بىر خىيالىي تۈيغۇ ئەمەستۇ - ھە؟

جاڭ ئۇستام ماشىنىسىنى تورمۇزلىدى - دە، ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ قارىدى، دەرھەقىقەت پولات چىۋىقلىق بېتوندىن سېلىنغان مۇستەھكەم ۋە يېپيېڭى كۆۋرۈك كۈئېنلۇن تېغىنىڭ چوققىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. جاڭ ئۇستام كۆۋرۈككە يۈگۈرۈپ باردى - دە، ئاق سىرلانغان بىخەتەرلىك رىشاتكىسىنى سىلاپ كەتتى. كۆزلىرىدىن ھاياجان ياشلىرى تاراملاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. بىرنەچچە يىل بۇرۇن، دەل مۇشۇ مەزگىلدە ئۇ ئۇستىسى لاۋ چېن بىلەن بۇ يەرگە كەلگەنىدى. كونا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋاتقاندا چېن ئۇستام ماشىنىنى پۈتۈن دىققىتىنى يىغىپ بىر سۇك - بىر سۇڭدىن سىلجىيتتى، ئۇستىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان جاڭ فانىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەنىدى. ماشىنا كۆۋرۈكنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، ئۇلار ماشىنىنىڭ قىڭغىيىپ چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى تۈيدى. . . جاڭ فا ماشىنىنىڭ كابىنكىسىدىن قاڭقىپ چىقىپ ئېغىر يارىلاندى. چېن ئۇستام بولسا ماشىنا بىلەن بىللە ئۇستىدە ئاپئاق بۇلۇتلار لەيلەپ يۈرىدىغان بۇ قار دېڭىزىدا ئەبەدىي كۆز يۇمدى. . . مانا بۈگۈن، جاڭ فا كەڭ ۋە تۈپتۈز بۇ يېپيېڭى كۆۋرۈكنى كۆرۈپ قانداقمۇ ھاياجانلانمىسۇن!

دۇنيا بويىچە ئەڭ ئېگىز بۇ كۆۋرۈكنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتىنىڭ كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى باشقارمىسى سالغان. ئون نەچچە يىل مابەينىدە، بۇ باشقارما تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدا چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى كۆۋرۈكتىن 160 نەچچىنى سالغان.

مازا داۋىنى دېڭىز يۈزىدىن 5221 مېتىر ئېگىز بولۇپ، ھاۋادىكى ئوكسىگېننىڭ مىقدارى دېڭىز يۈزىدىكى ئوكسىگېن مىقدارىنىڭ ئاران يېرىمىغا تەڭ، بۇنداق جايدا ئادەم مېڭىسى ۋە ئەزالىرى ئوخشىمىغان دەرىجىدە شىكەستلىنىپ، بەدەننىڭ ئىقتىدارى ئاجىزلاپ كېتىدۇ. شۇڭا بۇ جاي «ھاياتلىق چەكلەنگەن رايون».

شىنجاڭ يول - كۆۋرۈك باش شىركىتىنىڭ 1 - باشقارمىسىدىكى كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەردىن ئېگىزلىكتە ئۇدا تۆت - بەش يىل ئىشلىگەنلىرى مىڭغا يېتىدۇ. ئۇلار كۈنلەپ، ئايلاپ، يىللاپ جانىنى ئۇپرىتىدىغان بۇ ئېغىر ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتماقتا. ئۇلارنىڭ يىل بويى يەيدىغىنى پىرېسلانغان قۇرۇق كۆكتات، تۇزلانغان سېرىق پۇرچاق. سۇ ۋە ئوزۇق - تۈلۈك ئۆكسۈپ قالىدىغان ئىشلار دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. ئىككى - ئۈچ تال يېڭى كۆكتات پارچىسى سېلىنغان كۆكتات شورپىسى ئەڭ مەززىلىك تاماق سانىلىدۇ.

مۇز داۋاندىكى ئىشچىلار چېدىرلىرىنىڭ ھەممىسى تۇڭ تۇپراق ئۈستىگە تىكىلگەن بولۇپ، چېدىر يىل بويى ئىللىمايدۇ، كېچە - كۈندۈز ئوت ئۆچمەيدۇ. چېدىر ئاززاق ئىللىپ قالسىلا، كىچىك - كىچىك كۆلچەكلەر ھاسىل بولىدۇ. چېدىر ئىچى پۈتۈنلەي ئېرىقچە، كۆلچەكلەر بىلەن تولۇپ كەتكەچكە، كارىۋات ئۈستىدىكى يوتقان - كۆرپىلەر سىقسا سۇ تامچىلىغۇدەك دەرىجىدە نەم تارتىپ كېتىدۇ.

يول - كۆۋرۈك باش شىركىتىنىڭ 1 - باشقارمىسىدىكى 3 مىڭدىن ئارتۇق كادىر ۋە ئىشچى - خىزمەتچى 50 - يىللاردىن تارتىپ كۈئېنلۇن داۋانلىرىدا يول ياساپ كەلمەكتە. ئۇلار بۇ جەرياندا نۇرغۇن قىشنى ئۇزىتىپ باھارنى كۈتۈۋالدى، كۈئېنلۇن تېغى، چۆللۈك، قۇملۇق، پامىر ئېگىزلىكى ئۇلارنىڭ ماكانى بولدى. شىنجاڭنى ئېچىش - گۈللەندۈرۈش مېدالىغا ئېرىشكۈچى، مۇنەۋۋەر كوممۇنىست، كۆڭ فەنسېنچە ياخشى كادىر يولداش ما يى قار - شۇۋىرغانلىق ئېگىزلىكتە 18 يىل، خوتەندە 20 نەچچە يىل جاپالىق ۋە بېجانىدىل ئىشلەپ، گۈزەل ياشلىق باھارىنى چېگرا رايوننىڭ تاشيول ئىشلىرىغا بېغىشلىدى.

بوران - چاپقۇنلۇق نەچچە ئون يىل، بىرنەچچە ئەۋلاد كىشىنىڭ ياشلىق باھارى، بىرنەچچە ئەۋلاد كىشىنىڭ بەخت - سائادىتى ۋە خۇشاللىقى مانا مۇشۇنداق جاپالىق ۋە مۇشكۇل شارائىتتا ئۆتتى. ھەر بىر تارام يول بىر قەھرىمانلىق داستانى، ھەر بىر يول ياسىغۇچى بىر پىدائىلار مارشى.

شىنجاڭدىكى ئىككى چوڭ ئويمانلىق ئارىسىـ

دا تەڭرىتېغى شەرق - غەرب يۆنىلىشىدە سوزۇلۇپ ياتىدۇ، بۇنداق جۇغراپىيىلىك تۈزۈلۈش شىنجاڭدىكى يول ياسىغۇچىلارنى جۇڭغار ئويمانلىقى بىلەن تارىم ئويمانلىقىنى تۇتاشتۇرىدىغان تاشيول قۇرۇلۇشىدا ئېغىر بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر قىلغان.

مايتاغ - كۇچا تاشيولىنىڭ ياسىلىشى جۇڭگونىڭ تاشيول قۇرۇلۇشى تارىخىدىكى بىر چوڭ مۆجىزە دەپ ئاتالغان. ئومۇمىي مۇساپىسى 526 كىلومېتىر كېلىدىغان بۇ تاشيولنىڭ تەڭ يېرىمى دېڭىز يۈزىدىن 2 مىڭ مېتىر ئېگىز بولغان سوغۇق ۋە ئېگىز رايوندىن ئۆتكەچكە، يولنىڭ ئىككى ياقىسىنىڭ گېئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشى ئىنتايىن مۇرەككەپ ئىدى.

1974 - يىلى، قوراللىق ساقچى قىسىم قاتناش 2 - باش ئەترىتىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەر تەڭرىتېغىغا ئورۇنلىشىپ، ئون يىل جاپالىق كۆرەش قىلدى. كوماندىر - جەڭچىلەر ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى، ئىرادىسى، مېھىر - مۇھەببىتى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭنى تۇتاشتۇرىدىغان 2 - تاشيولنى ياساپ پۈتتۈردى.

ياۋ خۇچېڭ بولسا لىي فېڭچە ياخشى كادىر، پارتىيە 11 - قۇرۇلتىيىنىڭ، 4 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى ئىدى.

يەكشەنبە، شەرق سۈزۈلۈشكە باشلىغان چاغ. ياۋ خۇچېڭ ئويغىنىپلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە، ئاشخانىدىن ئۈچ هورنانىنى ئېلىپ، ئىككى توپا ئىنتىرىش ماشىنىسىنى ئەگەشتۈرگىنىچە تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە قاپسىلىپ قالغان ئىككى روتا ئۈچۈن قار ئىنتىرىپ يول ئېچىشقا ئاتلاندى.

چۈش مەزگىلىدە ۋاقتىلىق يولدا قاتناش باشلىناي دەپ قالغانىدى، تۇيۇقسىز 10 مىڭ كۇب مېتىر كەلگۈدەك توپلانما قار گۈمۈرۈلۈپ چۈشتى، شەپقەتسىز قار ياۋ خۇچېڭنى يۇتۇۋەتتى. كىشىلەر ئۇنى نەچچە ئون مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى قار دۆۋىسىدىن كولاپ چىقارغاندا، ئۇنىڭ تىنىقى توختىغان، پەقەت قول بېغىشىدىكى سائىتىلا چېكىلداپ مېڭىپ تۇراتتى، بۇ — 1978 - يىلى 9 - ئاپرېل ئىدى.

تەڭرىتېغىدا يول ياسىغۇچى جەڭچىلەر يول ياساشنى بىر كۈنمۇ توختاتمىدى. كۆپ يىلدىن بۇيان، بۇ جەڭگىۋار قىسىم 10 مىليون كۇب مېتىر قار - مۇزنى ئادالىدى، 10 مىڭ قېتىمدەك قار گۈمۈرۈلۈشنى باشتىن كەچۈردى، كوماندىر - جەڭچىلەردىن 16 كىشى گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەن قاردا ياش جېنىدىن ئايرىلدى، جۈملىدىن بىر قېتىملىق قار گۈمۈرۈلۈشتە يەتتە نەپەر جەڭچى قۇربان بولدى.

شىنجاڭدىكى 16 مىليوندىن ئارتۇق هەر مىللەت خەلقى ئۆزلىرى ئۈچۈن يول - كۆۋرۈك سېلىش داۋامىدا قۇربان بولغان كوماندىر - جەڭچىلەرنى تا بۈگۈنگىچە ياد ئېتىپ كەلمەكتە. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق هۆكۈمىتى ۋە ئۈرۈمچى هەربىي رايونى يول ياساش جەريانىدا شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان 126 نەپەر كوماندىر - جەڭچىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، تەڭرىتاغ تاشيولىنىڭ ئوتتۇرا بۆلىكىدىكى مەنزىرىسى كۆركەم بولغان چورما يايلىقىدا ئىنقىلابىي قۇربانلار خاتىرە مۇنارى تىكلەپ، بۇ ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ نامىنى ئاشۇ هەيۋەتلىك خاتىرە مۇنارىسىغا ئويۇپ قويدى. تەڭرىتېغىنىڭ ئىچكىرىسىگە جايلاشقان نىلقا ناهىيىسىنىڭ تەۋەسىدە كىشىلەر ئەڭ ئۇستا هەيكەلتىراش تەكلىپ قىلىپ، تەڭرىتاغ تاشيولىدىكى «ئەڭ خەتەرلىك جاي» دېگەن نامى بار يۇشمولگاي تونىلىغا يېقىن بولغان گۈل - گىياهلار ئارىسىدا ئۈچىسىغا يامغۇرلۇق چاپان، بېشىغا بىخەتەرلىك قالپىقى كىيگەن، قولتۇقىغا گاز ئۇشكە قىسقان هالدا كۆكرىكىنى كېرىپ يىراقلارغا نەزەر سېلىپ تۇرغان جەڭچىنىڭ گرانىت تاشتىن يونۇپ ياسالغان ئون نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى هەيكىلىنى تۇرغۇزدى.

ئۆزگىچە جۇغراپىيىلىك مۇهىت تاشيولنى شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ قان تومۇرىغا ئايلاندۇردى. بۇ چوڭ قان تومۇرنىڭ راۋانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، تۈمەن چاقىرىملىق تاشيول لىنىيىسىدىكى «مۇهاپىزەتچى»لەر ئېگىز تاغ، قۇملۇق، چۆل - جەزىرە، ئوتلاقلاردا تەبىئەت بىلەن كۈرەش قىلىپ، سوغۇق، قار - مۇز، كۆچمە قۇم، كەلكۈن، شورلۇق بىلەن قەيسەرانە ئېلىشىپ نۇرغۇنلىغان مۆجىزىلەرنى ياراتتى. ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى، مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا خادىمى شۇ ماۋشياڭ 50 - يىللاردا شىئەن قاتناش

مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ يىراق چېگرا رايون — شىنجاڭغا كېلىپ، ئۆزىنىڭ بارلىق ئەقىل - پاراسىتى ۋە يۈرەك قېنىنى تاشيول قاتناش ئىشلىرىغا بېغىشلىغان. 1992 - يىلىنىڭ باشلىرىدا تاشيول باش ئۇچاستىكىسىنىڭ بۇ باشلىقى، ئالىي ئىنژېنېر ھەددىدىن زىيادە چارچاش سەۋەبىدىن ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىرىنچى سېپى بولغان تاشيول ئۈستىگە يىقىلدى. 56 ياشلىق بۇ كىشى يورۇق دۇنيا بىلەن بىمەزگىل خوشلاشتى. ئۇ كىشىلەرگە مەڭگۈلۈك ئېچىنىش ۋە چەكسىز قايغۇ، سېغىنىشنى قالدۇرۇپ كەتتى.

«تاشيول مۇھاپىزەتچى»لىرىنىڭ تۆھپىلىرى كونا يىپەك يولىنىڭ كۆچۈشى ۋە ئۇزارتىلىشىغا ئەگىشىپ تارىخ بېتىدىن ئورۇن ئالغۇسى.

غەربىي رايوندىكى ھەسەن - ھۈسەن بەش قىتئەگە تۇتاشتى

تارىخىي ھالقىش ۋە ئىلگىرىلەش نۇقتىسىدىن شىنجاڭنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشى ھەم ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى ھەر تەرەپلىمە كۆزەتسەك، مۇنۇلارنى ئوڭايلا بايقىۋالالايمىز:

شىنجاڭدىكى يۇقىرى سۈرئەتلىك، يۇقىرى دەرىجىلىك تاشيوللار يېڭى ئەسىرنىڭ تاڭ نۇرىدا جۇلالىنىپ، شىنجاڭنىڭ 21 - ئەسىردىكى ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئىستىقبالىنىڭ شانلىق مەنزىرىسىنى يورۇتماقتا!

شىنجاڭنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشىنىڭ كۆلىمى يېقىنقى ئون يىلدا زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى:

جۇڭگو - پاكىستان تاشيولىنىڭ دۆلىتىمىز تېررىتورىيىسى ئىچىدىكى بۆلىكى، لەنجۇ - شىنجاڭ تاشيولىنىڭ شىنجاڭ چېگرىسى ئىچىدىكى بۆلىكى ئۆزگەرتىپ ياسالدى؛

قۇتۇبى - قارامايى قوشۇمچە تاشيولى، دۆلەت يولى 216 - لىنىيە بېيتۈن - داخۇاڭشەن تاشيولى، مارالبېشى - يەكەن تاشيولى ۋە قورغاس، باقتۇ، ئالاتاۋ ئېغىزى، تورغات، تاكشكەن ئېغىزى تاشيولى ياسالدى؛

گەنگۇ جىلغىسى، لاۋفېڭكۇ چيابوزى يول بۆلىكى ئۆزگەرتىپ ياسالدى؛

سان - ساناقسىز ئۆلكە، ناھىيە، يېزا تاشيوللىرى ياسالدى ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالدى.

خۇسۇسەن 1993 - يىلى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تاشيول قۇرۇلۇشىنى ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانىدا بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، ئۇنىڭغا 700 مىليون يۈەنگە يېقىن مەبلەغ سالدى، بۇ پۇل «7 - بەش يىللىق» پىلان مەزگىلىدىكىدىن 180 مىليون يۈەن ئارتۇق، بۇ پۇل 28 تاشيول قۇرۇلۇش تۈرى ئۈچۈن ئىشلىتىلدى، بۇ قۇرۇلۇش تۈرلىرى ئىچىدە دۆلەتنىڭ، قاتناش مىنىستىرلىكىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ نۇقتىلىق 9 تۈرى بار. بۇنىڭ ئۈچى سودا ئېغىزىغا تۇتىشىدىغان تاشيوللار.

بۇ بىر يىلدا شىنجاڭنىڭ تاشيول قۇرۇلۇش تارىخىدا مۇنداق تۆت «ئەڭ» بارلىققا كەلدى:

بىرىنچى، تاشيول قۇرۇلۇشى تۈرى ئۈچۈن سېلىنغان مەبلەغ ئەڭ كۆپ بولدى؛

ئىككىنچى، قۇرۇلۇش تۈرى ئەڭ كۆپ بولۇپ، دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ تۆت بۆلەك دۆلەت يولى، سودا ئېغىزىغا بارىدىغان ئۈچ تاشيول ۋە بىر ئۆلكە يولى بولۇپ جەمئىي سەككىز تۈر نۇقتىلىق قۇرۇلۇش تۈرىگە كىرگۈزۈلدى؛

ئۈچىنچى، ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلگەن مۇساپە ئەڭ ئۇزۇن (1 مىڭ 900 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ) بولدى؛

تۆتىنچى، پۈتكەن تاشيوللارنىڭ سۈپىتى ئەڭ ياخشى بولدى، دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنغان دۆلەت يولى 312 - لىنىيىنىڭ قۇمۇل - لياۋدۇن بۆلىكى، سانجى - قۇتۇبى بۆلىكى، 314 - لىنىيىنىڭ سەي - ما بۆلىكى، 216 - لىنىيىنىڭ شىبېت - خوتۇرقاي بۆلىكى، شۇنىڭدەك ئىككى سودا ئېغىزىغا تۇتىشىدىغان چىڭشىخوزا - قورغاس، باينبۇلاق - چۆچەك تاشيولى قاتارلىق ئالتە تاشيول ئەلا سۈپەتلىك ئىنشائات بولۇپ باھالاندى.

يول ياسىغاندا كۆۋرۈك سېلىشقىمۇ توغرا كېلىدۇ.

شىنجاڭنىڭ مۇستەھكەم پولات چىۋىقلىق بېتون كۆۋرۈكلىرىنىڭ سانى 1994 - يىلى 2406 بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 59 مىڭ 595 مېتىرغا يەتتى. بۇ كۆۋرۈكلەر شىنجاڭنىڭ تاشيول قاتنىشىنىڭ راۋانلىقىغا ئاساسىي جەھەتتىن كاپالەتلىك قىلدى. تارىم دەرياسى كۆۋرۈ-

كىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1 مىڭ 600 مېتىر، مەكىت ناھىيىسىدىكى زەرەپشان دەرياسىغا سېلىنغان كۆۋرۈكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 935.73 مېتىر بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە ئەڭ ئۇزۇن بۇ ئىككى كۆۋرۈك ھەسەن - ھۈسەنگە ئوخشاش، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىنى تۇتاشتۇرغان ھالدا جۇلالىنىپ تۇرىدۇ.

«تەڭرىتېغىنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدا كۆۋرۈك سېلىپ، دۇنيانىڭ جاي - جايلىرىغا تۇتاشتۇرىمىز». بۇ شىنجاڭ يول - كۆۋرۈك باش شىركىتىنىڭ شوئارى. بۇ شىركەت 1994 - يىلى ئىچكى ئۆلكىلەردە، چەت ئەللەردە بولۇپ بىر يىلدا 22 چوڭ كۆۋرۈك سالدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى شاڭخەي - نىڭبو يۇقىرى سۈرئەتلىك تاشيولىغا سېلىنغان يەتتە كۆۋرۈك ۋە پاكىستاننىڭ شىمالىي تاغلىق رايونىغا سېلىنغان تۆت يەۋقۇلئاددە چوڭ كۆۋرۈك خېرىدارلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

شىنجاڭنىڭ يول ۋە كۆۋرۈك قۇرۇلۇشىدىن سۆز ئېچىلسا، خوتەن، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى تىلغا ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ئىككى ۋىلايەتتە زىيارەت قىلغانلىكى ئادەم يول ياساشنىڭ گېپىنى چىقارسىلا، مەيلى ئۇ رەھبەر بولسۇن ياكى ئاددىي ئامما بولسۇن چىرايى ئاجايىپ نۇرلىنىپ كېتىدۇ.

ئون يىل ئىچىدىلا خوتەن ۋىلايىتىدىكى يەتتە ناھىيە ۋە بىر شەھەردىكى 86 يېزا - بازارنىڭ 82 سىدە ئاسفالت يول بولۇپ، ئومۇمىي مۇساپىسى 1 مىڭ 530 كىلومېتىرگە يەتتى؛ 1 مىڭ 275 مەمۇرىي يېزىنىڭ 1 مىڭ 243 سىدە تارماق تاشيول بولۇپ، ئومۇمىي مۇساپىسى 2 مىڭ 180 كىلومېتىردىن ئاشتى.

ئەۋلادتىن ئەۋلادقا ھارۋا يولىدا قاتناپ كەلگەن خوتەن خەلقى ئىشىكتىن چىقىپلا ئاپتوبۇس - ماشىنىلارغا ئولتۇرۇپ، يىراق جايلارغا بارالايدىغان بولدى، خوتەن خەلقى بۇنىڭدىن قانداقمۇ خۇشاللانماي، ھاياجانلانماي تۇرالىسۇن!

خوتەن ۋىلايىتىدە تاشيوللارنىڭ قىسقا مەزگىل ئىچىدىلا يېزا - كەنتلەرگىچە تۇتاشتۇرۇلۇشىدىكى ئاساسىي تۆھپە خوتەن ۋىلايەتلىك قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى غەيرەت ئابدۇللاغا مەنسۇپ.

دەل مۇشۇ ئىسمى جىسمىغا لايىق «يولچى باشقارمىسى باشلىقى» يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە قاتراپ، ئۇنىڭ - بۇنىڭ بىلەن جاڭجاللىشىپ يۈرۈپ ئون يىل جەريانىدا زور بىر تۈركۈم «يولچى شۇجى»، «يولچى ھاكىم»، «يولچى يېزا باشلىقى»لارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى. 1994 - يىلى بۇ «يولچى باشقارما باشلىقى» شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «شىنجاڭنى ئېچىش، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش مېدالى»غا ئېرىشتى؛ 1995 - يىلى مەملىكەتلىك ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىپ بېيجىڭغا بېرىپ ئەمگەك نەمۇنىچىلىرىنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشتى.

خوتەننىڭ تەجرىبىسى نېمىلەردىن ئىبارەت؟

ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى پارتگورۇپپىسىنىڭ شۇجىسى، مۇئاۋىن نازىر جاۋ باۋجۇننىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشىنىڭ زور تەرەققىياتقا ئېرىشىشىدىكى ئاچقۇچ ئۇلارنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويغانلىقىدا. «بېيىيمىز دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن تاشيول ياسىشىمىز كېرەك» دېگەن بۇ شوئارنى ئېغىزدىلا توۋلىغان بىلەن ھېچ ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ، بەلكى ئۇنى ئەمەلدە كۆرسىتىش كېرەك. خوتەننىڭ مالىيىسىدە قىيىنچىلىق كۆرۈلگەن ئەھۋالدا، ئۇلارنىڭ ناھىيە، يېزا تاشيوللىرىنى مۇشۇنداق ياخشى ياسىيالىشىدىكى سىر ئۇلارنىڭ تاشيولنىڭ بېيىش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ھەقىقىي يوسۇندا چۈشىنىپ يەتكەنلىكىدە.

ئالتاي ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمە «تاشيول قۇرۇلۇشىنى تەشكىللەش، قوللاشنى ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى نەتىجىسىنى تەكشۈرۈشنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلىش كېرەك» دەپ تېخىمۇ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويدى.

بۇنداق قىلمايمۇ بولمايتتى، چۈنكى ئالتاي چەت - ياقا ۋىلايەت بولۇپ، ئىقتىسادنى تەرەققىي

قىلدۇرۇشتا تاشيولغا موھتاج ئىدى.

دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ سىياسىتى يەنىلا:

«ئىقتىسادىي قىممىتى يۇقىرى بولغان جاينىڭ ئاكتىپلىقىمۇ يۇقىرى بولىدۇ، قايسى جاي يۈرۈشلەشكەن مەبلەغنى ئەمەلىيلەشتۈرەلىگەن بولسا، شۇ جاينىڭ ئالدىنقى مەزگىللىك خىزمەت تەييارلىقى ياخشى ئىشلەنگەن بولىدۇ، بۇنداق جايلاردا تۈرلەرنى يولغا قويۇپ، تاشيول ياساش ۋە كۆۋرۈك سېلىش كېرەك» دېگەندىن ئىبارەت.

ئالتاي ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە بىرنەچچە يىل ئىچىدە، كەينى - كەينىدىن ئۈچ قېتىم قىزىل خەتلىك ھۆججەت تارقاتتى. بۇ ھۆججەتلەردە «ئالتاي ۋىلايىتى تەۋەسىدە تاشيول ياساش، كۆۋرۈك سېلىش، يول ئاسراش داۋبەنى، قاتناش بېكىتى قاتارلىقلارنى سېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن چۆل، بىنام، تەبىئىي ئوتلاق ياكى كولانغان قۇم - شېغىل، تاش ئۈچۈن ئېلىنىدىغان ھەممە ھەق - خىراجەتلەر كەچۈرۈم قىلىنىدۇ ۋە باشقا ھەقلەرنىڭ كېمەيتىشكە بولىدىغانلىرى كېمەيتىلىدۇ، كەچۈرۈم قىلىشقا بولىدىغانلىرى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ» دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەن.

بۇ نېمىدېگەن دانا سىياسەت - ھە! «7 - بەش يىللىق» پىلان مەزگىلىدىن 1993 - يىلىغىچە ئالتاي ۋىلايىتىدە يېڭىدىن ياسالغان، كېڭەيتىپ ياسالغان ۋە ئۆزگەرتىپ ياسالغان تاشيول 680 كىلومېتىر، ئاسفالىت يول 710 كىلومېتىر، سېلىنغان كۆۋرۈك 412، ياسالغان ناھىيە، يېزا يولى 405 كىلومېتىر بولۇپ، شۇ يىلى بۇ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 1 مىليارد يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدىكى كانچىلىقتىن ئىبارەت بىر تۈردىلا ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 120 مىليون يۈەنگە يەتتى.

خوتەن، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىن باشقا، يەنە قۇمۇل، ئىلى، تارباغاتاي، بايىنغولىن، بۆرتالا، ئاقسۇ، قەشقەر، تۇرپان قاتارلىق ۋىلايەت، ئوبلاستلارمۇ ئارقا - ئارقىدىن تاشيول ياساش پىلانلىرىنى تۈزۈپ، خەلقنىڭ قوللىرى ئارقىلىق بۇ پىلانلارنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ئۆلكە يولى، دۆلەت يولىنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ، دۇنيانىڭ جاي - جايلىرىغا تۇتىشىدىغان غەربىي رايوننىڭ ھەسەن - ھۈسىنىنى ھاسىل قىلدى.

يېرى كەڭ، بايلىقى مول بولغان شىنجاڭ 1985 - يىلىدىن باشلاپ ئىقتىسادنى يۇقىرى سۈرئەتتە تەرەققىي قىلدۇرۇش پىلانىنى يولغا قويغاندىن بۇيان، يىلىغا 20 مىليون توننا ماددىي ئەشيا، 1 مىليون يولۇچى (قېتىم) ئىچكى ئۆلكىلەرگە ياكى ئىچكى ئۆلكىلەردىن توشۇلدى. 2 مىليون توننا ماددىي ئەشيا، 1مىليون يولۇچى (قېتىم) چەت ئەلگە چىقىرىلدى ياكى چەت ئەلدىن كىرگۈزۈلدى، شۇنداقتىمۇ ھازىر بار بولغان تاشيوللار جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان ئىقتىسادىي ئالاقىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتىدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى 2020 - يىلىدىن بۇرۇن شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئاساس قىلىپ، «بىر تۇتاش پىلانلاش، ھەرقايسى بۆلەكلەرنى ئۆز ئارا تۇتاشتۇرۇش، قاتلامغا بۆلۈپ مەسئۇل بولۇش، بىرلىكتە تورلاشتۇرۇش» پرىنسىپى بويىچە، شىنجاڭدىكى تاشيوللارنى «y» شەكلىنى ئاساسىي قاتناش شەكلى قىلغان، «ئۈچ ئۇزۇنسىغا، ئۈچ توغرىسىغا» بولۇشنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان قۇرۇلۇش دائىرىسىنى پىلانلاپ چىقتى.

ئۇزۇنسىغا سوزۇلىدىغان تاشيوللار:

1. ئالتاي - بېيتۈن - قارا تۇنىك - ۋۇسەيۋەن - فۇكاڭ - ئۈرۈمچى - بالغۇنتاي - كورلا - چاقىلىق لىنىيىسى بولۇپ، ئومۇمىي مۇساپىسى 1 مىڭ 438 كىلومېتىر.

2. قىزىلتاغ ئېغىزى - ئالتاي - بۇرچىن - ئوتۇبۇلاق - قاراماي - كۇيتۇن - چورما - بايىنبۇلاق - كۇچا - شايار - قاراقاش لىنىيىسى بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1 مىڭ 800 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ.

3. قاناس ئېغىزى - قابا - جېمىنەي - قوبۇقسار - دۆربىلجىن - چۆچەك - چاغانتوقاي - ئالاتاۋ ئېغىزى - بۆرتالا - ۋۇتەي - غۇلجا - چاپچال - موڭغۇلكۈرە - شات - مۇزداۋان - تۆگە بەيلىچ - قورغاس - ئۈچتۇرپان - ئاقچى - قارا جول - كونا گازارما - تۆپە - ئۇلۇغچات - ئېركىستان لىنىيىسى بولۇپ، ئومۇمىي مۇساپىسى 2 مىڭ 019 كىلومېتىر.

توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان ئۈچ لىنىيە

مۇنۇلار:

1. شىڭشىڭشيا - قۇمۇل - تۇرپان - ئۈرۈمچى - شىخەنزە - كۈيتۈن - جىڭ - ۋۇتەي - چيڭسخوزا - قورغاس لىنىيىسى، ئومۇمىي مۇساپە 1 مىڭ 447 كىلومېتىر كېلىدۇ.

2. پارچە ساغال - توخسۇن - كورلا - بۈگۈر - كۇچا - توقسۇ - ئاقسۇ - سەنپېن ئېغىزى - ئاتۇش - قەشقەر - خونجىراپ لىنىيىسى بولۇپ، ئومۇمىي مۇساپىسى 1 مىڭ 700 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ.

3. ئەننەنبا - چاقىلىق - چەرچەن - نىيە - خوتەن - يەكەن - قاغىلىق - قەشقەر لىنىيىسى، ئومۇمىي مۇساپىسى 1 مىڭ 900 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ. «ئۇزۇنىسىغا ئۈچ تاشيول، توغرىسىغا ئۈچ تاشيول» غول لىنىيىسىنىڭ ئومۇمىي مۇساپىسى 10 مىڭ كىلومېتىردىن ئاشىدۇ، ھازىر بۇ لىنىيىنىڭ كۆپ قىسىم بۆلىكىدە ماشىنا قاتناۋاتىدۇ. بۇ لىنىيە تولۇق پۈتكەندە تارىم ۋە جۇڭغار ئويمانلىقىنى ئوراپ تۇرىدىغان، تەڭرىتاغنى كېسىپ ئۆتۈپ شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭنى تۇتاشتۇرغان، شەرقتە ئىچكى ئۆلكىلەرگە، غەربتە قوشنا دۆلەتلەرگە بارغىلى بولىدىغان تاشيول تورى شەكىللىنىدۇ.

«ئۇزۇنىسىغا ئۈچ تاشيول، توغرىسىغا ئۈچ تاشيول» نىڭ غول لىنىيىسىنى قۇرۇپ چىقىشقا جەمئىي 100 مىليارد يۈەنگە يېقىن پۇل كېتىدۇ. بۇ غايەت زور قۇرۇلۇش ئۈچۈن دۆلەت ۋە قاتناش مىنىستىرلىكى پۇل ئاجراتقان بولسىمۇ، لېكىن مەبلەغ يەنىلا ناھايىتى كەمچىل. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى كۆپ خىل سىياسەت ۋە تەدبىر تۈزۈپ چىقىپ، مەركەز بىلەن يەرلىك بىرلىشىپ مەبلەغ چىقىرىش، دۆلەت بىلەن كوللېكتىپ، شەخسلەر بىرلىكتە مەبلەغ سېلىش، ئۆزى مەبلەغ جۇغلاش بىلەن چەت ئەل مەبلىغىنى جەلپ قىلىشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش فاڭجېنىنى يۈرگۈزۈپ، ھەرقايسى ساھە - تەرەپلەرنىڭ قاتناش ئۇل مۇئەسسەسەلىرىنى قۇرۇپ چىقىش ئاكتىپلىقىنى قوزغىماقچى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، دېڭىز بويىدىكى تەرەققىي تاپقان ئۆلكە - رايونلار شىنجاڭنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشىغا مەبلەغ سېلىشقا ئىلھاملاندۇرۇلىدۇ، چەت ئەل سودىگەرلىرىنىڭ بۇ غول لىنىيە قۇرۇلۇشىغا مەبلەغ سېلىشى ۋە مەبلەغ قوشۇشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ؛ تاشيول قۇرۇلۇشى ئېلىپ بارغان تارماقلارنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك تاشيول ياسىغاندا، يېڭىدىن سېلىنغان تاشيولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا يەر - زېمىن ئېچىش، ئىقتىسادىي تەرەققىيات، تۇر تۇرغۇزۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا ئىجازەت بېرىلىدۇ.

بۇ يىل «9 - بەش يىللىق» پىلان يولغا قويۇلغان تۇنجى يىل، بۇنىڭدىن كېيىنكى بەش يىلدىن 15 يىلغىچە بولغان مەزگىل شىنجاڭ كەڭ كۆلەمدە ئېچىلىدىغان، زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدۇرۇلىدىغان، قىياپىتى زور دەرىجىدە يېڭىلىنىدىغان مەزگىل، شۇنداقلا تاشيول قاتنىشى تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلىدىغان يېڭى مەزگىل بولۇپ قالىدۇ.

خەلق تاشيول ۋە تاشيولچىلارنىڭ شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت، ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ۋە خەلقىنىڭ ماددىي، مەنىۋى تۇرمۇشى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىسىدىن چوڭقۇر مىننەتدار!

40 نەچچە يىل مابەينىدە شىنجاڭ تاشيول ئارقىلىق ئۆز ئىگىلىكىنى زور دەرىجىدە يۈكسەلدۈردى!

40 نەچچە يىلدىن بۇيان، شىنجاڭ تاشيولغا تايىنىپ ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىستراتېگىيىسىنى يۈرگۈزۈپ كەلدى!

ھالبۇكى، شىنجاڭدا بار بولغان ھازىرقى تاشيوللار نۆۋەتتىكى ئىقتىسادنى يۇقىرى سۈرئەتتە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئېھتىياجىغا زادى ماسلىشالمايۋاتىدۇ.

شىنجاڭنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشى تېخى تاماملانغىنى يوق.

شىنجاڭنىڭ تاشيول قاتنىشى سىستېمىسىدا ئىشلەۋاتقان 80 مىڭ ھەرمىللەت كادىر، ئىشچى - خىزمەتچى بىردەك مۇنداق ئەكس سادا قايتۇردى:

— بىز داۋاملىق تاشيول ياساپ، تېخىمۇ زور تۆھپە قوشىمىز!

(خەنزۇچە «جۇڭگو غەربىي رايون ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1996 - يىل 10 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

شېئىرلار

دىلمۇرات تەلئەت

پەرھات ئىلياس تەرجىمىسى

دىلمۇرات تەلئەت 1963 - يىلى 22 - سېنتەبىر غۇلجا ناھىيىسىنىڭ كېپەكيۈزى يېزىسىدا زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۈرۈمچى تۆمۈريول ترانسپورت مەكتىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن قۇمۇل توك ئىشلار ئىدارىسىدە ئىشلىگەن. ھازىر قۇمۇل تۆمۈر- يول 1 - باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى 1983 - يىلىدىن باشلانغان. كىچىكىدىن خەنزۇچە ئوقۇغان بولغاچقا، ئەسەرلىرىنى خەنزۇچە يازغان. بىر قىسىم شېئىرلىرى ئىچكىرى ئۆلكىلەردە نەشىر قىلىنىۋاتقان ئەدەبىي ژۇرنال ۋە شېئىر توپلاملىرىغا كىرگۈزۈلگەن. «قۇملۇق» ناملىق شېئىرى «ھازىرقى زامان ياشلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىدىن تاللان- ما» ناملىق خەنزۇچە توپلامغا كىرگۈزۈلگەن. ئۇ يەنە رەسساملىق بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن.

دىلمۇرات تەلئەت يېقىندا يەنە ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ «ئۆمۈر مەنزىللىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ تۈگەتتى. خەنزۇچە «قۇملۇق روھى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشرگە تاپشۇردى.

* * *

ئىشەنچىم كامىلكى، ئانا تەبىئەت بارلىق ئىلھاملارنىڭ مەنبەسى. گۈزەل تەبىئەت ماڭا سەممىمىي ۋە سۈزۈك خاراكتېر ئاتا قىلدى. مەن تەبىئەتتىن ئايرىپ بولغان، يەنى مېنىڭ يىلتىزىم تەبىئەتتۇر. يىلتىزىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن چوقۇم ئويناق يوپۇرماقلىرىمنى چىقىرىشىم، ياپراقلىرىمنىڭ ئاددىيلىقىغا يىلتىزىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى سىڭدۈرۈشۈم كېرەك. شۇ سەۋەبتىن، تۇغۇلۇشىمدىنلا تەبىئەت بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەنمەن ھەم رەسىم سىزىشقا ئىشتىياق باغلىغانمەن. لېكىن ئاستا - ئاستا شۇنى ھېس قىلدىمكى، رەسىم سىزىش بىلەنلا ھەقىقىي چىن تۇيغۇلىرىمنى تولۇق ئىپادىلەپ بولالمايدىكەنمەن. شۇڭا «رەسىمدە شېئىر بار، شېئىردا رەسىم» دېگەن ئەقلىيە سۆز بويىچە، بەزى مەشھۇر شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇشقا ۋە شۇلارنىڭ ئىلھامى بىلەن شېئىر يېزىشقا كىرىشتىم.

مەن تاگور، بايرون، پۇشكىن قاتارلىق چەت ئەل شائىرلىرىنىڭ، ئېلىمىزنىڭ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى لى بەي، دۇفۇ قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇغانمەن. لېكىن ماڭا ھەممىدىن چوڭقۇر تەسىر قىلغىنى يەنىلا ئۇيغۇر 12 مۇقام شېئىرلىرىدىكى پەلسەپىۋى چوڭقۇرلۇق ۋە ھەقىقىي تۇيغۇ.

شېئىر — رەڭدار شامال، پۇراقلىق يامغۇر، ھېسسىياتلىق روھ. شاماللارغا يېشىل ھايات ۋە زەڭگەر كۆك، شۇنداقلا رەڭگارەڭ دۇنيا مۇجەسسەملەشكەن. شېئىر كىشىلەرگە شادلىق ۋە ئازاب بىلەن تولغان ھاياتنىڭ بوران - چاپقۇن، قار - شىۋىرغانلىرىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. روھسىز شېئىر بەئەينى قورقۇنچلۇق مۇردىدۇر. شېئىر دېمەك مېنىڭ ھاياتىم.

تەكلىماكان

ئازابلىق ۋە لېكىن ياش تۆكمەس زېمىن،
ئۆچمىگەن ھاياتلىق سەندە ئەزەلدىن.
ياڭرايدۇ كولدۇرما كۆيۈك چۆللەردە
غۇۋا بىر ئەسلىمە بېرىپ قەدىمدىن.

شاماللار ئەۋجىدە بالقىيدۇ ئۆلۈم،
توغراقلار بەستىدە ئۈمىد ۋە كۈرۈم.
كۆزلىرى چەكچەيگەن لەكمىلىك ئۆلۈكلەر،
قارىسام ئۇلارغا غەش بولۇر كۆڭلۈم.

مۆڭلىنىپ ئاقىدۇ قەدىمىي تارىم،
تەشۋىشلىك لوپنۇرغا تۆۋلار بىتىنىم:

قورقما ناتونۇش، قوپال تۇرقىمدىن،
كۆچلۈك ئەل يۈرىكى مېنىڭ يۈرىكىم.

بۇ يەردىن كەچمىشتۇر بىپاك ئۆسەكلەر،
ھەم جەسۇر قەسەملەر، تالماس تىلەكلەر.
تۆگىلەر ئۈن - تىنسىز، كۆزىگە زورلار،
تادان سودىگەرلەر پايدىنى كۆزلەر.

قىزىل چاچ ئالۋاستى تۇرار غەربتە،
قامچىسى تارسىلداپ تېگەر شەرققە.
بەتلەنگەن ساناقسىز رەھىمسىز ياراغ
ئەركەكلىك ئۇرغىغان جەسۇر يۈرەككە.

قاراقچى كېمىدىن چىقىپ شەرقتە،
قىر - چاپقا باردى شەرقىي دىيار غەربىگە.
قانلىق تون كىيگەنچە پاتتى كەچكى كۈن،
تەڭرىتاغ قارانچۇق بۇ قانسىز تەنگە.

سوقماقتا ئىزغىرىن يالىڭاچ جىسمىڭ،
ۋە لېكىن ئەزەلدىن يوقتۇر كىيىمىڭ.
تۈن كېچە ئۆزىچە خۇش بولۇپ كۈلەر
سۆيۈپ شۇ گىرىمسىز، توزانلىق مەڭزىڭ.

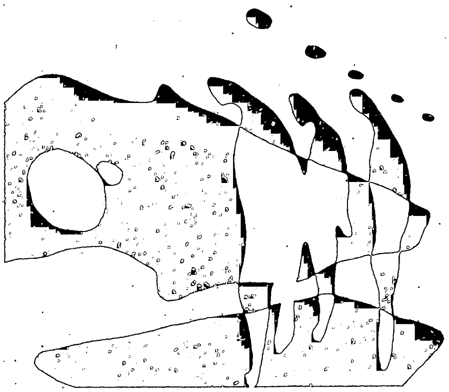

غىلىلدار قۇم كىرگەن كۆزۈڭ ئايدىڭدا،
ياش تۆكەر تىنىمسىز قەلىمىم بۇندا.
يۇلتۇزلار ئىشەنچىڭ كۆرۈپ، كەلگەندەك
بولىدۇ مەن يازغان تەكلىماكانغا.

كارىز

تۇرىدۇ
تەڭرىتاغنىڭ كۆكسىنى بېسىپ،
بەئەينى
دانە - دانە كەھرىۋالاردەك.
ئۆتكۈزۈلگەن
ئابى ھايات - كۆركەم مەشۇت يېپ،
تاقىغان
سەكراتتىكى چۆللەرگە بېزەك.

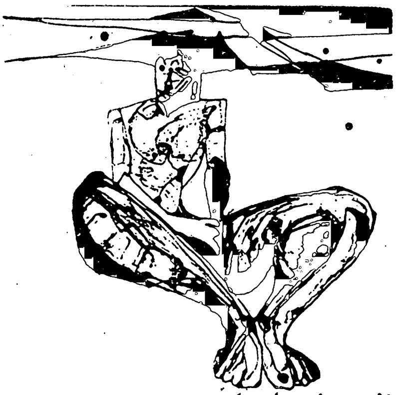

ئۇز رۇخساردىكى
تاتلىقىنا زىناق ئۇ گويا.
ئاستاغىنا سۆيۈپ قويۇشتىن
ئۇيالغان شۇ كىرورەن قىزى
چېھرىدىكى جىلۋىدار شولا،
سۇلۇ چاچلىرى
يەلپۈنىدۇ تالايۇ تالا،
مەڭگۈ ئۆچمەس خۇشپۇراقلىرى
كەمسۆز ئاشۇ چۆل قەۋملىرىگە
شوخ ھاياجان قىلىدۇ ئاتا.

جەم بولۇشقان دوستلار بەزمىگە،
يۈرىكىدە چەكسىز ھاياجان،
قوللىرىدا كۈمۈش جام تۇتقان.
تەڭرىتاغنىڭ زەمزەملىرىدۇر
جام ئىچىدە ۋىلىلداپ تۇرغان.
باقار ئۇلار بۇزرۇكۋارىغا—
گۈلگە تولغان بوغدا ئاتىغا
چېچى تامام ئاپئاق ئاقارغان.

شامال ئۇچقۇر، بۇلۇتلار جەۋلان،
غەرب تامان قىيسايدى قۇياش،
ئېقىنلاردا سانسىز قايناملار
ئۇيۇقچە بولغان بىر تۇتاش.
ياش يۈرەكلەردە
قەدىم ھېسلار ئاتەشكە ئوخشاش.

گاراڭ قەلبلەر
بولدى بىردىن زىرەك ھەممە شاش.

سۇزۇك ئايدىڭ،
رەت - رەت كارىزلار،
يالتىرايدۇ يۇلتۇزلار كەبى.
قۇلىقىمغا پىچىرلار ئۇلار:
يىراقلاردا ئانا دىيارىم،
ئۇنتۇپ قالما، ئۇنتۇما مېنى...

تۇر

يىمىرىلگەن دەردلىك ئەسلىمەڭ
شۇ كۆمۈكسىز سۆڭەكلەر ئارا.
سېنى قەدىم، گىرىمسەن يوللار
تاشلاپ كەتكەن چۆلنىڭ بويىغا.
ئۇرۇلماقتا ماتا يەكتىكىڭ
جۇت قۇترىغان دەشتى سەھراغا.

ئۇرۇش ئوتى لاۋۇلداپ يانغان،
جەڭ ئاتلىرى كىشنەپ ھارمىغان،
كۆك زېمىننىڭ كەچمىشىن باسقان،
ئاغا - ئىنى راسا ماسلاشقان.
ھۇن يۇرۇشى، تالان - تاراجلار
نالىلەرگە سەۋەبچى بولغان
ھەم ئەسىرلەر تۇر ماڭلىيىغا
مۆھۈر بولۇپ ئورنىشىپ قالغان
ئۆتتى تالاي - تالاي دەۋرلەر،
يوقالمىدى سادىق قەلبلەر،
ئېگىز كۆكتە قىلىپ نامايىش
ئۆكسىمىدى ئوت ۋە تۇتەكلەر.
نى كەچمىشلەر ئۆتتى بېشىدىن،

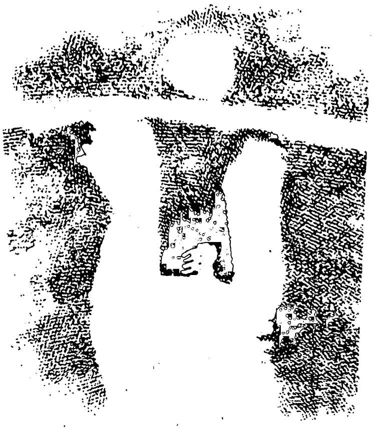

مەغرۇرلۇقى يىتمىدى لېكىن،
بولسىمۇ گەر قانچە ئەسىرلەر.

كېچە

تۈن كېچە
ئەرۋاھلارنىڭ قۇترىغان چېغى.
بەتبەشىرە كۆرۈنەر شۇنچە
كۈن بولمىغاچ ئاينىڭ جامالى.
غەمكىن بولۇپ قالار چىراغلار
كۆرگىنىدە يۇلتۇزلۇق كۆكنى.
سەرپ قىلماق لازىم كېچىدە
بىر كۈندىكى جىمى ئۇلجىنى.
ئاتالمىش ئۇيقۇ
پەقەتلا بىر ئۇيقۇلۇق سەيلە
ياكى ئەركىن يۇرۇش بەئەينى.
گۆر مىسالى قاراڭغۇ كېچە،
شام نۇرلىرىغا
لىق تولغاندۇر ھەسرەت شارابى...

قۇملۇق

قېرىغان قۇياشمەن،
مەندىن كۆيۈپ قالغىنى پەقەت
پايانى يوق قۇملۇقلا، خالاس.
تومۇز ۋە ئاياز،
كېچە ۋە كۈندۈز،
ئاسمان مېنى قىيناپ توختىماس.

باھاردا مەن يوق،
مەندە ھەم باھار،
بوران مېنى قىلدى قاتاڭغۇر
ھەممە مىسكىن ئەلنى خارۇ - زار.

شېئىرلىرىمدا مەن بار،
بار مەندە ھەم شېئىرلىرىم تامام.
شېئىرىمدىن يېلىنجايدۇ ئوت،
ئوت ئىچىدىن بالقىيدۇ ناخشام.
تىلىكىم شۇ:
مەھشەرىگە ئىنسانىيەتنىڭ
مىسرالىرىم مەڭگۇ كۆمۈلمەس.
قۇملۇق ئەسلا رىۋايەت ئەمەس!

سۇ پۇتۇكلەر

ئەزىزى

1

خەير - خوش ناخشام،
چۈمۈلۈپ كېتىمەن چاقناشلىرىڭغا —

ئاشىقلار كۆزىدە سۇزۇلگەن يالقۇن.
خەير - خوش ساقى
ياد ئېتەرسەن بەلكىم سەن مېنى،
بەرق ئۇرسا قولۇڭدا مەستلىك
قەدەھلەر ئەكسىدە گۈللىسە ئالۋۇن.

2

كىشنىمەكتە سەرخۇش ئاۋازدا،
دەقىيانۇسنىڭ ياغاچ ئاتلىرى.
ئېرىمەكتە
گىرىمسەن روجەكلەردە،
گۇمبەزلەرنىڭ مۇناجاتلىرى.
غۇۋا چىراغلار
ئۆكۈپ كەتكەن تەبەسسۇم بىلەن
كۆكۈللەرنى ئوۋلايدۇ تىنماي.
كوچىلاردا يوچۇن خېنىملار،
تېنەپ يۈرەر ساراي تاپالماي.
ئەسنىمەكتە
ئۆمۈچۈك تورىغا ئېسىلغان سائەت.
دەررىخا
يالقۇنلارغا ئىنتىزار شاراب.
مەست بولغان قەدەملەر يۇتىدۇ ھەسرەت.

3

زاھىدلىق تونىنى كىيگەن تۇرنىلار
بىلمىدىم، باھارنى قايانغا باشلار؟
خۇشپۇراق قەبرىدىن ئۇنۇپ چىقسا گۈل،
يىغلارمۇ ياش تۆكۈپ چۆلدىكى تاشلار؟
سېزەرمۇ
چىمەنلەردىن ئۆرلىگەن كۈيىنى،
مۇز ئىلكىدە غەمكىن ئېچىرقاش؟
خادا تاش كۆيەرمۇ
ساھىل يۇتەرمۇ،
دېڭىزنىڭ تەكتىدىن ئۆرلىسە قۇياش؟

4

تەۋرىتىدۇ بۆشۈككە بۆلەپ،
ئاي نۇرىنى يالپۇز پەپىلەپ.
تۆكۈلىدۇ
دەرەخلەرنىڭ پېشىل چۈشلىرى،
شامالللارغا نازلاپ، ئەركىلەپ.
سەجدە قىلار
يۇلتۇزلارغا ئەما مەلىكە،
تاڭلىرىغا ئاپئاق قوت تىلەپ.
ئەي كېچە!
قارا رەڭلىك شەھۋەت چېچەكى،
بىر دەقىقە يوقالغان سېزىم.
ئۆرتىمەكتە ئۇچقۇنلىرىڭنى
سۇ ئۇستىدە ئۇيۇغان ئىزىم.

5

ئۆزىدەك ئويچان
ئۆزىدەك ھەسرەتلىك بىر قەدىم چۈشنى،
يامغۇردەك خۇرسىنىپ چۈشەيدۇ ئورمان.
بۇندا قۇشلار يوق
قۇشلار يوپۇرماقا ئايلانغان
خازان بولغان
ئىزسىز توزىغان. . .

6

ئولتۇرىمەن موخۇركا چېكىپ،
غەرق بولار
پۇرۇم - پۇرۇم ئىسلارغا ئاسمان.
يوقىلار كېلەچەك
يوقىلار ئۆتمۈش
قېنىمنىڭ ئەۋجىدە ھۆۋلىسا قىيان.

باشلاپ كەلدى پەرۋانە
نوتىنى ئازدۇرغان روھ كۈيلىرىنى،
كۆيۈۋاتقان قاناتلىرىدا.
ئاقارغان ۋاقىتقا ئوقۇپ مەرسىيە
ئويغاندى ھېسلىرىم، ئويغاندى ھوما.
تۇرغىنىم سۇ ئۆزرە ئوخچىغان يالقۇن
بۇ يەردە ئورمان يوق، قۇشلارمۇ ھەتتا.

7

غايىب بولدى
ئاي شولىسى بىھوش نىگاھتا،
يۇلتۇزلارغا ئايلاندى كۆز ياش.
بۇلۇتلار كۆيدى
پارە - پارە بولدى يادا تاش.

كېتىپ بارار پادىچى
ئۆركەشلىگەن ساھىللار ئارا.
سوزۇلماقتا شامالغا ئەپسۇن
يەلكەن يارا
خادا تاش يارا.

مەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا

زاماندىن پاكزات

زاماندىن پاكزات 1971 - يىل غۇلجا ناھىيە چۇلۇقاي يېزىسىدا تۇغۇلغان، ئۆز يېزىسىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1988 - يىلى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ھازىرغا قەدەر شىنجاڭ دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىنىڭ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ ھازىرغا قەدەر «تارىم غۇنچىلىرى»، «ئىلى دەرياسى»، «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى»، «ئىلى گېزىتى»، «تەڭرىتاغ»، «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى» قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا 100 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەر ئېلان قىلىپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلدى. ئۇ ئېلان قىلغان بالىلار شېئىرلىرىمۇ بالىلارنىڭ سۆيگۈسىنى قوزغاپ كەلمەكتە.

يىڭناغۇچ قانىتى

يىڭناغۇچ، يىڭناغۇچ مېنىڭ دىلكىشىم،
كىر بۇ دەم قەلبىمگە ئۇچۇپ خىيالەن.
كۆيدۈرۈپ، ئۇجۇقتۇرۇپ ئاچچىق يارىنى،
ئەينەكتەك شۇ سۈزۈك قانىتىڭ بىلەن.

تەر باسقان ياستۇققا قويۇپ بېشىمنى،
كۆزۈمنى يۇممەن كۆرۈشكە سېنى.
سۈنىمەن دالىدەك ئالقانلىرىمنى،
ئاۋايلاپ، پەپىلەپ سۆيۈشكە سېنى.

ھېلىمۇ بارمىدۇ ئاشۇ چاتقاللىق،
مەن سېنى شۇ يەردە ئالغانىدىم تۇتۇپ.
مېنىڭ بەك ساددا ۋە سەبىيلىكىمدىن،
گۈزەل ئۇچ قانىتىڭ كەتكەنتى سۇنۇپ.

ئېسىمدە ئاشۇ چاغ ئالقانلىرىمدا،
بىچارە بىر ھالدا تىترەپ تۇرغىنىڭ.
ئېسىمدە تومپايغان كۆزلىرىڭ بىلەن،
ئازابلىق ئۆكسۈشتە قاراپ قويغىنىڭ.

سېنىڭ شۇ قارىقىڭ ئەزگەن دىلىمنى،
(شۇ چاغدا مەن بۇنى بىلمەيتتىكەنمەن).

چاتقاللىق ئىچىگە قويۇۋېتىپ سېنى،
سۇنغان بىر قانىتىڭنى ئېپ كەتكەن ئىدىم.
سەبىيلىك، زوقلىنىش، قىزىقىش بىلەن،
قويغانىدىم شۇ سۈزۈك قاناتنى ساقلاپ.

مانا ئۇ تىترىگەن بارماقلىرىمدا،
ئاپئاق شام نۇرىدا نۇرىدۇ چاقناپ.
كىم بىلەر بۈگۈنكى كۈندە مېنىمۇ،
كېتىشنى بىراۋنىڭ ئازابقا تاشلاپ.

ھېلىمۇ بارمۇ سەن مېنىڭ دىلكىشىم،
يۇمۇلاق كۆز، ئۇزۇنچاق، ئوماق يىڭناغۇچ.
تىلەيمەن تەڭرىدىن ساڭا ئۇچ قانات،
بۇ كەڭرى باغلاردا، چاتقاللاردا ئۇچ.

ئۈچ كەزگەن شۇ مېنىڭ كونا مەھەللەمنى،
قونۇپ باق مۈكچەيگەن تاملارغا ئاپئاق.
قونۇپ باق قىزىرىپ پىشقان شوخلىغا،
بالىلار شوخلىغا كېلىدۇ ئامراق.

ئۈچ كەزگەن شۇ يېشىل يايلاقلىرىمنى،
مەن قېمىز ئىچكەن شۇ ئۆيلەرنى يوقلا.
بەلكى بار ھېلىمۇ مەن ئاچقان بۇلاق،
ئېسىڭدە ساقلىغىن ھەممىنى پۇختا.

ئېچىلىپ كەتكەندۇ گۈللىرىم سانجاق،
ئويناشسۇن ئۇ يەردە كېپىنەكلەر شاد.
ئۆسكەندۇ ئۇ يەردە يېڭى قارىغايلار،
پۈركەنگەن تاغلىرى قارلارغا قات - قات.

ئامان بول دىلكەشىم ئوماق جانىۋار،
چېچەن بول، شاخلاردا ئۈمۈچۈك تورىغا.
پەخەس بول تۇتۇلما دوراپۇرۇشقا،
ئۇ سېنى ئەيلەيدۇ قوشۇپ دورىسىغا.

سەن ئەگەر باش قويغان بولساڭ يەرئارا،
بىلىمەن، تۇپراققا ئايلاندىڭ پۈتۈن.
پىلدىرلاپ ياندۇ روھىڭ نۇر بولۇپ،
ھەتتاكى قەلبىمنى باسسىمۇ تۈتۈن.

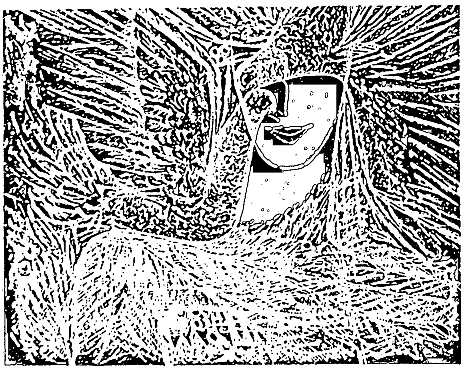

تىلەيمەن تەڭرىدىن ساڭا بىر قانات،
ئۈچ تىنماي كۆك بويلاپ، تىنماي - تىنماي ئۈچ.
نېمە سەن؟
بىلمەيمەن ئۆزۈممۇ ئېنىق،
بەلكى سەن - روھىمسەن ئوماق يىڭناغۇچ.

خاتىرە سەن مېنىڭ سەبىيلىكىمگە،
ئۆمرۈمنىڭ سىردىشى ئوماق يىڭناغۇچ.

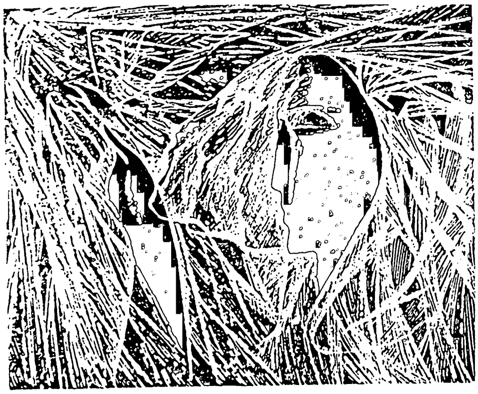

مەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا

مەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا،
ئۆمىلەپ
غىچىرلىغان ئەقلىنىڭ ۋاقتى،
مېنىڭ بىلەن كەتتى قوشۇلۇپ.

مەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا،
ئۇچۇپ يۈرەتتىم كېپىنەك بولۇپ،
ھېسسىياتنىڭ ۋاقىت شەبنىمى،
باش - كۆزۈمگە كەتتى تۆكۈلۈپ.

مەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا،
يۈرەر ئىدىم مەغرۇر شاد كۈلۈپ.
ئۆرۈمچى ۋاقتى بىلەن ئۇچراشماقتىمەن،
بۈيۈكلىكىمگە قالدىم پۈكۈلۈپ.

قاسراق

دەرەخنىڭ ئۈچىدا ناخشا ئېيتىمەن،
ئاپتاپتا زېرىككەن تومۇزغا بولۇپ.
جىلۋىلىك تومۇزنىڭ سېكۇنتىدا،
قوتۇلغان ھېسسىيات ئۆتمەكتە كۆيۈپ.

قوياشنىڭ ئالتۇنرەڭ نۇرلىرى تىترەپ،
توقاچلار لېۋىنى ئەيلىدى چاك - چاك.
بۇلبۇلنىڭ سەۋدايى ئاھاڭى پىشىپ،
ئايلاندى توخۇمغا يۇمىلاق ھەم پاك.

تولىمۇ ئۇسسىدى تاشلار جىم يېتىپ،
تۇرماقتا ھەم ئۇلار ئۆزىگە پېتىپ.
ھەي ئۇلار ئۈچۈپمۇ كەتكەن بولاتتى،
تۇرمىسا بۇلاقلار ناخشىلار ئېيتىپ.

ئەي مېنىڭ ئۆمرۈمنىڭ تومۇز ئاپتىپى،
كۆيدۈرگىن سەن مېنى كۆيدۈر تۈمەن رەت.
تولىمۇ زېرىكتىم ئۆزۈم ئىچىدە،
چىقايمەن شاكالنى يىرتىپ سۆڭگى رەت.

ھاياتنىڭ بەندىلىك توپا - توزانى،
قونماقتا تەڭرىدەك روھىمغا كېلىپ.
شۆلگىيىم ھاك قىلىپ قاتۇردى ئۇنى،
قالىمەن قاسراققا يەنە قامىلىپ.

ئىككى شېئىر

ئايگۈل مۇتىۋۇللا

ئىزدەش

قەلبىمدىكى سوغۇق بىر تۇيغۇ
ئۇيۇماقتا جۈپ - جۈپ ئىزلاردا.
شۇۋىرلايدۇ سېرىق غازاڭلار
كاج تەقدىرنىڭ ئالقانلىرىدا.

زارىقىشتا تۇرغان كۆز نۇرۇم
ئۇزاپ بارار غەرب تەرەپكە.
سىردىشايلى ئۇزاقتىن - ئۇزاق
كاۋاپدانىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ
ئاستا - ئاستا يوقاپ ئۆزۈمدىن
كەچلىك بازار يولىنى بويلاپ
ئاقتۇرىمەن كېچە باغرىنى
ئاھ بىمەنە سوغۇق شۇ سىما
ئۇۋىسىدىن چىقىدۇ ئۈركۈپ. . .

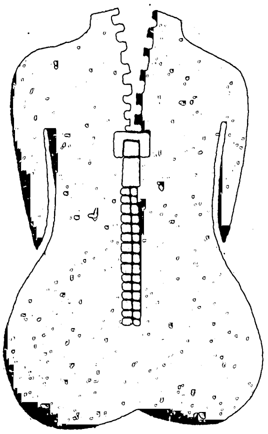

تۇنۇگۈننى ئۇزىتىش

قار — ئۆتكۈرنىڭ جىمجىت ئاۋازى،
يېتىمغىلا قالار ئەسلىنىپ
ئۇزاپ كەتتى ئىككىنچى بىرسى.
پەلەمپەينى ساناپ زارلىنىپ،
ئاپئاق قارلار ئاۋۇتۇپ يولنى.
تۇنۇگۈننى ئۇزاتماقتا ئېھ!

ئىككى شېئىر

ئەسقەر يۈسۈپ

قىسمەت

چۈشلىرىمدە ئېتىمەن باغاش
سېنى ھەر كەچ غەمكىن ساۋاقداش.
ئويغىنىمەن سەھەردە، لېكىن
ياستۇقۇم ھۆل، كۆزلىرىمدە ياش.

بولمىساقمۇ كۈندە بىر سىرداش
قۇلىقىمدا شۇنداق پىچىرلاش:
بەختسىزلىك باشقا بىر ئامەت
نېسىپ بولغان بەختكە ئوخشاش!

بولالمىدىڭ سەن ماڭا قولداش
بولالمىدىم مەن ساڭا يولداش.
ئىككى جايدىن كۆرۈپ تۇرىمىز
بىرلا يەردىن چىقىدۇ قۇياش. . .

خاتىرە

كۆكلۈك كەبى قارىيىپ قۇياش،
پېشىنگەندە كېچىدىن ئورمان.
قارىچۇقىڭدا لىغىرلىغان ياش
ئەسلىرىمدە ياسىدى گۆلخان.

ئويقۇسىز تۈن، ئۇنتۇلغان دىلدار
تۈز يولدىمۇ ماڭغىن ئاۋايلاپ.
مەن بېرەمدىم كۆكلۈككە ئازار،
كەتمىگەندە مېنىلا تاشلاپ.

ۋەتىنىڭدە مەستخۇش ياتىدۇ،
قان دېڭىزى چۆكۈرگەن ئارال.
كۈلۈمسىرەپ قاراۋاتىدۇ
ئۆمۈر بويى كۈلمىگەن ئايال.

نەسىرلەر

يادىمدا دۇنيادىن يىراق بىر ماكان

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت

1

ھەممە نەرسە خۇددى تۇتۇندەك غايىب بولدى. پەقەت مەۋجۇدىيەتنىڭ مۇشۇ دەقىقىسىلا بىزنى نامايان قىلىپ تۇرۇپتۇ. يىراق ئۆتمۈش، چەكسىزلىككە سوزۇلغان ئۇزاق يول خۇددى كەلگۈسىدەك مەۋھۇم. بىز ھېچنېمىنى ئەسكە ئالالمايمىز، ھەتتا ئۆزىمىزنى، ئەپسانىگە ئايلانغان دۇنيانىڭ تۇنجى كۈنى بىزنى سەرسانلىقتا تىنەشكە مەھكۇم قىلدى.

تەنھالىق، غېرىبلىقتا ئۆزىمىزنى ئىزدىمەكتىمىز. بىراق بۇ ئۇنتۇلغان ھېكايەت، ھېچكىم ئاڭلاشقا ئەقىدە قىلغان ئەمەس. ھەممىمىز خامۇشلۇق ئىچىدە مەۋھۇم بىرنەرسىنى ئىزدەيمىز. بەلكىم بۇ «مەن» ، گويا گۆدەكنىڭ ئويۇنچۇقىدەك بۇزۇپ تاشلانغان. بەرباتلىق ھەممىنى ئۆزگەرتمەكتە. تالاي يول بەلگىلىرى غايىب بولغان. بىز كەتمەكنى ئىزدەيمىز پەقەت «مەن» ئىچرە.

يادىمدا دۇنيادىن يىراق بىر ماكان،
بارمىدۇ ئۇنىڭغا قايتىشقا ئىمكان.

يۇرەك شۇنچىلىك زەئىپ، گۈگۈم ھەممە يەرگە يېيىلغان. كۆل بويىدىكى ئەما قىزدەك مىسكىنلىكتە كۈي توقۇيمىز. كۈي خۇددى كېچىدەك قەلبىمىزگە يېيىلماقتا. ئۈمىد خۇددى ئايغا ئوخشايدۇ. يىراقتىن بىر قول يىلاندەك سوزۇلۇپ كەلمەكتە. بەلكىم ئۇ ئاشۇ يىراق دۇنياغا تۇتاشقاندۇر. بىراق ھەممە نەرسە ناتونۇش، ھەتتا ئۆزىمىزمۇ خۇددى چالا سىزىلغان رەسىمدەك، بەلكىم بىر بالا سىزماقتا بىزنى، ئۇ سىزار تاكى ئاي يۈتكەنگە قەدەر.

2

بۇ قۇشلار توزىغان ماكان، ئەقىل گاھىدا ئۇنىڭغا ئوخشاپ قالغان، جىمجىتلىق ھەممە يەرنى بۆلگەنغان. بۇ يەردە موھتاج ئەمەس ھېچقايسىمىز، ھەتتا يوپۇرماقلارنىڭ شىلدىرلىشىمۇ يوقالغان. مەۋجۇدات خۇددى «مەن» دەك ئۇلۇغ يوقىلىش ئىچىدە ياشىماقتا. شۇڭا ئۆز - ئۆزۈمنى ئىزدەيمەن، پەقەت يىراقتىكى ئۆزۈمنى. بەلكىم كۆلەڭگە يىراقتىكى مەندۇرمەن. ئۇ يېنىمدىلا تاپىنىمغا تۇتاشقان، لالما ئىتتەك مەڭگۈ ماڭا ئەگەشكەن. بەلكىم پاجىئە مۇشۇ يەردىن باشلانغان.

3

ئېتىقاد يوقالغان كۈنى ئۆلۈم بىزگە بىردىنبىر ھەمراھ بولغۇچىدۇر. كىمكى ئۆلۈۋېلىشنى خالىسا ئۇ كائىناتنىڭ ئىگىسىنى ئۇنتۇغۇچىدۇر. بىز ھەممىمىز ئۇنتۇغۇچىدۇرمىز. ھايات غازاڭدەك تۆكۈلمەكتە. نىشان ئەخلەتتەك تاشلىنىپ قالغان، بىز ئۆزىمىزنى ئەبەدىيلىككە پاكىزلاشقا ئىنتىلمەكتىمىز. ۋاقىت خۇددى بىزدەك پاكپاكىز شىلدىرلاپ ئاقماقتا. ھەتتا ئىشەنچمۇ پاكپاكىز ئېقىپ كەتتى. بەدخەج بايۋەچچىنىڭ قۇرۇق يانچۇقىدەك بىزنى مەۋجۇدىيەت مەسخىرە قىلماقتا.

يوقلۇق بىلەن پاكلانغان روھ يېڭى مەدەنىيەتتەك گۈزەل كۆرۈنىدۇ. بۇ تەھقىقكى بەزلەشنىڭ ھامىيىسى. ئۇ ۋۇجۇدىمىزغا ھاۋادەك سىڭمەكتە. بىز موھتاجلىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمىز. چۈنكى موھتاجلىق نېرۋىمىزنى چىرىتكەن. بىز ھامان بىر دەستە گۈل ئاشۇ ھاۋادا ئۆسۈپ يېتىلگەن.

4

بەختلىك بولغۇم يوق. لېكىن ھامان بەخت ئىزدەيمەن. بەزىدە ئازاب شۇنچىلىك شېرىن، لې-

كىن ئازابتىن شۇنچىلىك بىزارمەن. كۆڭۈل گۈل تەشتىكىدەك سۇنۇق، روھ باياۋاندىكى گىياھتەك سولغۇن، نەزەر ئايازدىكى تۇماندەك خىرە.

مەن داۋاملىق ساڭا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتىمەن. تەن غەمدىن مۇستەسنا، چەۋەندازدەك زەپەردەست، بىراق قورقۇنچ ئۆلۈمدەك يېقىن. ساڭا قول بەرگۈچى بار، سېنى سۆيگۈم بار ھەتتا ھالاك بولساڭمۇ. بىز يېقىنلاشماقتىمىز. سەزگۈلەر تارتىشماقتا. ئۈمىد توي كۈنىدىكى قىزدەك چىرايلىق، مۇراد قىزلىقتەك لەززىتى. بىراق مەن ئەبەدىلئەبەد سەندىن يىراقتا. گەرچە سەن پەرىشتىدەك ۋۇجۇدۇمنى سىيلاپ تۇرساڭمۇ.

تەن چىرىمەكتە. كۆلەڭگۈ كېچىدەك ئۇزارماقتا. ھايات قېرى قىزدەك تېتىقسىز، زۇلۇمدەك قورقۇنچلۇق. بىراق ئۇ ياشاشقا مەنە بەرگەن. مەن شۇ يەردىن بەخت ئىزدەيمەن. بىراق بەختلىك بولغۇم يوق.

5

ئازاب ئۇ قەلبىمدە ئۈنگەن گۈل - گىياھ. مەن ئۇنى پەپىلەپ سۆيۈپ ئۆستۈرگەن.

گۈل تۇزىغاچقىلا قەدىرلىك، سولغاچقىلا گۈزەل. بىراق بەرباتلىق مەڭگۈلۈك. غازاڭ گۈلدەك ئېچىلمايدۇ. باھار يېڭى نەرسىلەرگە خۇشتار. بەرباتلىق يەنىلا ئەڭ يېقىن نەرسە. ئۇ يېقىنلاشقانچە گۈزەللىك تېخىمۇ سۆيۈملۈك بولىدۇ. قىسمەت دائىرىسىنى تەڭرىگىچە كېڭەيتىدۇ. چۈنكى بۇ پانى دۇنيا ھەممىگە بۇ قىسمەتنى مەھكۇم قىلغان.

مەن نېمىشقا ساڭا ئىنتىلىمەن ئازاب؟ نېمىشقا سېنىلا سۆيىمەن مىسكىنلىك؟ چۈنكى سەن مېنى چىغ قالپاق توقۇغاندەك ئاۋايلاپ توقۇپ چىقتىڭ. مەن سەن بولغاچقىلا مەۋجۇت، سېنىڭ مەۋجۇدىيىتىڭ مېنى گۈلدەك ئېچىلدۇردى، مەن شۇڭلاشقا سېنى قەلبىمدە پەپىلەپ ئۆستۈرىمەن. بىراق مەن بىچارە، سەن بولغاچقىلا تەنھا، روھىم بىماردەك چۈشكۈن.

گۈل تۇزۇيدۇ، گىياھ سولىدۇ. مەن شۇڭلاشقا سېنى سۆيۈشكە ئىنتىلىمەن.

6

مەن سېنىلا سۆيەتتىم پەرىشتەم. بىراق سەن يىلاندەك زەھەرلىك. ساڭىلا چوقۇناتتىم ئىلاھە، بىراق سەن زۇلۇمدەك قەھرلىك. مەن تۇماندەك غەمكىن، بۇلۇتتەك مىسكىن. پەقەت كۆك ئاسمانلا مېنىڭ سىردىشىم. زېمىن سەنلا ماڭا قوينىڭدىن ماكان بەردىڭ. باغرىڭغا يېشىمنى تۆكىمەن، دەردىمنى تۆكىمەن.

سېنى قەدىرلەيمەن ھاۋا پەقەت ئانا بولغانلىقىڭ ئۈچۈنلا. ساڭا ئېچىنىمەن ئادەم، سېنىڭ ئازغىنىڭ ئۈچۈنلا. بەلكىم سېنى ئازدۇرغان شەيتان ئەمەستۇر، ھاۋا سېنى ئالدىغاندۇر.

مەن ئۆزۈمنى سۆيگۈچى شەيتانغا ئالدانغۇم بار. پەقەت شەيتانغا، لېكىن ھاۋا، سەن مېنى ئالدىما.

ئىككى نەسىر

ئەنۋەر تاشتۆمۈر

ئاق كەپتەر

باغلىرىمدا تاشقىنلاپ ئولتۇرۇپ ساڭا ئاتاپ يازغان ئۇزاق يىللارنىڭ شانلىق خاتىرىلىرىنى يۈتتۈرۈپ قويغاندەك قىلىمەن، قۇرغاق چۆل شاماللىرىدا كۆكلىمىگەن ئىستەكلىرىمدە پەقەت سېنىڭ ناتىۋان ئوبرازىڭلا ساقلىنىپ قالدى.

قېرىغان دەۋر مانانلىرى ساڭا ئويچان تىكىلگەن كۆزلىرىمگە رەڭسىز تور پەردىلەرنى ئېسىپ، بۇ سىرلىق جۇدالىقنىڭ تەنتەنىسىگە تورۇلۇپ تولغىنىپ ئۇسسۇلغا چۈشتى.

كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق، ھەمىشە سېنى قوللىرىم بىلەن سىيلاپ ئەركىلىتىش تەقەززالىقىدا ئۆرتىنىمەن. تىنجىماس ئىچكى ئوتلىرىمنىڭ گۈرۈلدەشلىرىدىن ھەمىشە سېنىڭ پارلاق ياۋا پەرۋازىڭنى خىيال قىلىپ سىلكىنىمەن...

ئېھ، قەپىسىمدىكى ئاق كەپتەر!

ۋاقىتنىڭ خۇپىيانە تىللىرى قۇلاقلىرىمىزغا ئاللىنېمىلەرنىدۇر پىچىرلاپ ئۆتۈپ كەتتى. بىز بىر - بىرىمىزنىڭ سۇلغۇن چىرايىغا تەڭقىسلىقتا غايىبانە ھالدا قارىشىپ ئولتۇرۇپ، ئارىمىزدا مەۋھۇم زاھىر بولۇۋاتقان ھىجران كۈيلىرىگە ئاستا - ئاستا چۆكۈپ كەتتۇق.

مانا، سېنىڭ كۈچلۈك ئاسمىنىڭ، مېنىڭ بىپايان دالام بۇ كۈيلەر ئىچىگە قانداقمۇ سىغسۇن!؟

ئېھ، قەپىسىمدىكى ئاق كەپتەر، مەن سېنى يۈرىكىمدىكى ھىجران كۈيىنىڭ يىپ - بۇغۇچلىرىدىن يېشىپ، كۆككە — سەن پەرۋاز قىلالايدىغان بىپايان ئوچۇقچىلىققا قويۇپ بېرەي، زامانلارنىڭ خەتەرلىك قىيالىرىدىن، قانلارنىڭ دەھشەتلىك قىيانلىرىدىن ھالقىپ مەزمۇت تاۋلانغان قاناتلىرىڭ بىلەن ئۇچۇپ كەت! سېنىڭ سامادىكى پەرۋازىڭدىن مەھبۇس روھىمنىڭ چۇقان - سۈرەنلىرى، يىراقتىكى خۇشناۋا ئۈنلىرىڭدىن يېتىم ئىستىكىمنىڭ دولقۇنلۇق ناخشىسى ئاڭلانسۇن!

سەن بىر چاغلار ئىشقى ئوتلىرىدا يېنىپ ئاق پەرىشتەڭنى تاپقاندا ئۇنىڭ بىلەن بۇ تەرەپلەرگە كېلىپ قالساڭ، ئۆزۈڭ ماڭا تۇتقۇن بولغان قەدىمكى شەھەر خارابىسىدە توختاپ ئۆت. ئۇ يەردە مېنىڭ موھتاجىڭدا جان تەسەددۇق ئەيلىگەنلەر قاتارىدا قۇرۇق قاقشال خادا تىكىلگەن كىچىككىنە قەبرەم، قەبرەم ئۈستىدە كۆزى ئوچۇق قالغان روھىم قاسراقلىرى بار. سەن قەبرەمنى توققۇز قېتىم ئايلىنىپ پەرۋاز قىل، خادامغا ئېسىلغان توققۇز تولۇمغا قونۇپ توققۇز قېتىم ئۈنلەپ بەر. روھىم ئۈندىن ئۆز چۇقانىنى، ئۆز ناخشىسىنى ئاڭلاپ ساڭا ئوخشاش قاناتلانسۇن، ساڭا ئوخشاش خۇشال تەبەسسۇم ئەيلىسۇن!

... ئاق كەپتەر يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ياۋا پەرۋازىدىن تارىغان بىر شادىيانە كۈي يۈرىكىمگە ئىختىيارسىز ئېقىپ كىردى. ئەسلىگە قايتىشقا ئوخشايدىغان ھاياتىي تۇيغۇ ئىچىدە ئۆزگىرىش ياساپ ئاللىبۇرۇن دالىلاردا قانات قېقىپ ئۇچۇۋاتقانلىقىمنى ھېس قىلدىم.

ئاق كەپتەر يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى، كۆك سەتھىدە يەنە بىر ئاق قۇياش پارلىدى!

قەدىمىي شەھەر ئادەم دېڭىزىدا سۈپسۈزۈك چايقالماقتا، بالىلارنىڭ يېڭى ئەپسانىسى ساليوت گۈللىرىدەك ھەريان چېچىلىپ پورەك ئاچماقتا.

ئاق كەپتەر يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى. ئۇنىڭ قۇياش نۇرىدا يارقىن تاۋلانغان ئاپئاق پەيلىرى تىمتاس گۈگۈم قوينىدا ھىجران كۈيىگە بۆلەنگەن دالىلارغا يۇلتۇز بولۇپ تۆكۈلمەكتە ئىدى...

ئاق كەپتەر، سەن ئاقلىقىمنىڭ يارقىن سىماسى، مەۋھۇم كۈيلىرىمنىڭ نۇر - جۇلاسى، ھايات تىنىقلىرىمنىڭ رىتىم مېلودىيىسى!

مانا، مەن ساڭا ئايلانغان كەپتەر، سەن ماڭا ئايلىنىدىغان مۇقەددەس روھ پەرىشتىسى. پەرۋاز قىلماقتىمەن، دالىلاردا، ئۇ ھەم ئۇ ئارىلىقلىرىدىكى پىنھانە تىنىق بوشلۇقلاردا...

كۆڭۈل قۇشۇم

1

ئەي كۆڭۈل قۇشۇم، پىنھانە غارىڭدا زاھىدلارنىڭ ھېكمەتلىرىگە مەھلىيا بولۇپ ئولتۇرۇۋەرمە.

كېچىدىن بېرى پىغانلىق ناۋا قىلغان بۇلبۇلنىڭ ئۈنى ساڭا يېشىل ئورماننىڭ يېشىل ساماسىدىن دېرەك يەتكۈزدى. غارلىرىڭدىن چىقىپ چىغىر يول بويىدىكى ئارچا دەرەخلىرى يېنىغا كېلىپ تۇرغىن. ئۇ يەردىكى بوشلۇق ۋە سۈكۈت سېنىڭ قارىڭ بىلەن ناخشاڭغا ھېلىغىچە ئىنتىزار بولۇپ تۇرۇپتۇ. قۇم دۆڭلىرىدىكى ئېغىر ھارغىنلىق خىيالسىمان شاخلاپ كەتكەن ئورمان يوللىرىدا چېچىلىپ يېتىپتۇ، قۇشلار يوپۇرماقلار ئارىسىدا ئەپچىلگىنە ئۇۋا ياساپ پاناھلىنىپتۇ، توزىغان گۈل - چېچەكلەر ھەممە

يەردە توي چاچقۇسىدەك ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ . . .

سەن سېھىرلەنگەن زەرھەل قەپەسنىڭ نىمجان مەھبۇسى ئەمەس!

سەن، مەپتۇنكار ئالۋۇن باغلىرىنىڭ كۈيچى تۇتقۇنىمۇ ئەمەس!

پىنھانە غارىڭدىن قۇياشتەك پارلاپ چىق ۋە ياكى بۈركۈتتەك قەيسەر قانات قېقىپ چىق، كۆڭۈل قۇشۇم! يېشىل ئورمانىنىڭ يېشىل ساماسى ھېلىغىچە سېنىڭ پارلاق پەرۋازىڭغا ئىنتىزار بولۇپ تۇرۇپتۇ.

2

ئەي كۆڭۈل قۇشۇم، كىچىككىنە ھۇجراڭدا ئۆتنە بىرىلگەن ھەم ئۆتنە ئېلىنغان بىھۇدە ھىجرانلار بىلەن قاناتلىرىڭنى بوغۇچلاپ يېتىۋەرمە.

ئەييارلارنىڭ قەدىمى ئىشىك ئالدىڭغا كېلىپ ئۇزۇن - ئۇزۇن تەسىرلىك قىسسىلەرنى سۆزلىگەن، لىرىك شېئىر - قەسىدىلەر بىلەن ياش تۆككەن چاغلاردىمۇ، بۇ ۋەقەلەرنى ئۆزۈڭ بىلەن ھېچبىر ئالاقىسى يوق يوچۇن تارىخ بىل! زەڭگەر چۈشلىرىڭ چۇۋۇلغان كوچا دوقمۇشلىرىدا مەن - مەنلا دەيدىغان، ئۆز نەپسى - قارنى ئۈچۈن ئۈيۈلۈشنىڭ ئورنىغا مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈمسىرەيدىغان ئالا - يېشىل ئادەملەر يۈرىدۇ.

رەڭدار ئۆڭلەردىكى قېنىق بوياقلار تەكتىگە نەزەر سال كۆڭۈل قۇشۇم، ئۇ تەبىئەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەسلى مەنىسىدىن ناھايىتى يىراق. ئۇ ئۆڭلەردە سەن بىلىشنى كۈتمەيدىغان ھەم بىلىشنى خالىمايدىغان دەھشەتلەر گويا پەردە كەينىدىكى سۇيىقەستچىدەك ئۆزىنى يوشۇرۇۋالغان.

. . . يارا ئېغىزىدىن ھېلىغىچە قان تېمىپ تۇرىدۇ، داغلار يۇلتۇزلار ئەكسىدە قارىيىپ بارىدۇ، قاڭسىق پۇراق كۆلكە چوڭقۇرلۇقىدىن دىماغنى ئېچىشتۇرغۇچى چاڭ - توزان مىسالى ئۆرلەپ تۇرىدۇ . . .

ئاھ كۆڭۈل قۇشۇم، سەن بىپايان خىيال ئېكىنزارىنىڭ ئازغۇن ئەركىسى ئەمەس!

سەن بەختىيار ئۇۋۇچىنىڭ بەختسىز ئولجىسىمۇ ئەمەس!

مانا، ئورماندىكى سولغۇن ئىستەكلەرنىڭ سولغۇن چېقىنى يامغۇرلۇق گۈگۈمنى ئىشارە قىلدى. مەن قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا يۇيۇنۇپمۇ، يەنە يامغۇرلۇق كېچىدىكى قايناملاردا چۆمۈلۈشكە تەييار تۇرۇپتىمەن!

3

ئەي كۆڭۈل قۇشۇم، تۇنۇگۈنلەرنىڭ قۇلۇپلانغان ئۆيلىرى ئالدىدا ئەرۋاھتەك ئەگىپ يۈرۈۋەرمە.

بۈگۈننىڭ خاتىرە بەتلىرى ئاللىبۇرۇن ئېچىلدى، ئۇنىڭغا ھەم ئەتىنىڭ تەۋەللۇت سىرلىرى سەۋەبلىك يوسۇندا پۈتۈلمەكتە.

ۋاقىت چوڭقۇرلۇقىدىن ئىلاھنىڭ سىماسى پارلايدۇ. قۇلۇپلانغان ئۆيلەرنىڭ غۇۋا دېرىزىلىرىدىن ئېھتىمال شۇ مۇقەددەس سىماھنىڭ نۇرلۇك - تۇمەن نەرسىلەردىكى روشەن ئىزناسىنى كۆرگەنسەن!

قايتىپ كەل، سېنى ھىجران كۈيىگە بۆلەپ شادلىق نېسۋەڭدىن ئايرىغان ئازابلىق ئەپسانە قايتا تەكرارلانمىسۇن!

مەن سېنى چاقىرغان سەھەر مېنىڭ ماتەم كۈيىم چېلىنغان دەملەر بولۇپ قالمىسۇن!

ماكانسىز روھ سەرسانىدۇر. گۈگۈملاردىن ھالقىپ كېتىدىغان تاشقىنلىق ۋاقىت يوللىرى مانا ھېلىغىچە سېنىڭ رەڭدار ھەرىكەتلىرىڭگە ئىنتىزار بولۇپ تۇرۇپتۇ!

سەن ھاياتلىق جەزىرىسىدىكى بىر ھارغىن يولۇچى ئەمەس!

سەن ئەرۋاھلار روھىغا سەدىقە قىلىنغان مۇناجات پىرىخونىمۇ ئەمەس!

تار، تىنجىق ھۇجراڭدىن كەڭرى ساماغا ئۇچۇپ چىق كۆڭۈل قۇشۇم! ئۇندا سەييياھ شاماللار بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۆز كۈيلىرىڭنىڭ تىلسىمىنى يەشكىن، ئۆز ھۆرلۈكىڭنىڭ مەنىسىنى تاپقىن، ئۆز شادلىقلىرىڭنىڭ مەڭگۈلۈك رىتىم - مېلودىيىسىنى يارىتقىن! سەن پەقەت ئۆزۈڭگە، ئۆزۈڭگە ئوخشايدىغان نەرسىلەر بىخ سۈرگەن يېپيېڭى دۇنياغا، قان - دىل يىپلىرى بىلەن چىگىلگەن مۇقەددەس ھەم شېرىن رىشتىڭگىلا قەرزدار!

ئەسەر ۋە بەس - مۇنازىرە

بىز قۇرماقچى بولغان شېئىر روھى

(ماقالە)

ئىمىن ئەھمىدى

1

ئەگەر بىزدىن بۇرۇنقى پەيلاسوپلارنىڭ ياكى قەدىمكى يۇنان رىۋايەتلىرىنىڭ شېئىر — ئالەم ياراتقۇچى تەرىپىدىن مۇزىكا، رەسىم ۋە ھەيكەلتىراشلىق بىلەن بىرلا ۋاقىتتا پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاق ئىنئام قىلىنغان بىرىنچى سەنئەت. شۇنداقلا ئۇ ئالەم ياراتقۇچى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان، ئۇنىڭغا ئەڭ يېقىن دېگەن سۆزلىرى راست بولسا، ھەمدە «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ تەرىپلىنىۋاتقان بۇ مۇقەددەس تۇپراقتا نوتىسى قالدۇرۇلمىغان 12 مۇقام مۇزىكىلىرىنى ئۇنىڭ تارىخى، كلاسسىك تېكىستلىرى بىلەن قوشۇپ ئەستە ساقلاپ كېلىۋاتقان ئەجدادلىرىمىزنىڭ ھازىرقى ئوغۇل - قىزلىرىمۇ يۇقىرىدا قەيت قىلىنغان سۆزلەرنىڭ بەرھەقلىكىگە قايىل بولسا، ئۇنداقتا شائىرلارنىڭمۇ مۇزىكانتلار، رەسساملار، ھەيكەلتىراشلار بىلەن بىر قاتاردا ئالەم ياراتقۇچىغا ئەڭ يېقىن ۋە ئۇ ياخشى كۆرىدىغان سەنئەتكارلاردىن ئىكەنلىكىگە قايىل بولۇش كېرەك. مۇنداق بولۇشتىكى مۇھىم ۋە ماھىيەتلىك سەۋەبلەرنىڭ بىرى، شائىرلارنىڭ ۋە باشقا سەنئەتكارلارنىڭ ئاجىز زىممىسىگە ئاجايىپ يۈكسەك ۋە ئېغىر بىر ۋەزىپىنىڭ يەنى ئۆزى ياشاپ تۇرغان دەۋردىكى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ رېئال ھاياتىغا ۋە پارلاق ئىستىقبالىغا كۆيۈنۈش، ھەمدە ھاياتلىقنىڭ كەلگۈسى ھەقىقىتىنى ئىزدەپ تېپىشتىن ئىبارەت سەلتەنەتلىك بىر بۇرچنىڭ يۈكلەنگەنلىكىدە. ئەلۋەتتە، مۇنداق بىر ۋەزىپە ۋە بۇرچنى نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيان سان - ساناقسىز سىياسىيونلار، ئىقتىسادشۇناسلار، پەيلاسوپلار، ھەربىي سەركەردىلەر، دىنىي ئۆلىمالار، قانۇنشۇناسلارمۇ ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ رېئاللىقىنى، ئۇلارنىڭ پارلاق ئىستىقبالىنى، ھاياتلىقنىڭ ئاخىرقى ھەقىقىتىنى ئۆز ئالدىغا ھەرخىل مەيدان، ھەرخىل مۇددىئا، ھەرخىل كۆزقاراشلار بىلەن چۈشەندۈردى، ئۇنىڭ ئاخىرقى شەرھىينى دىققەت قىلغان ياكى قىلمىغان ئەھۋالدا، قەستەنلىك ياكى سەۋەنلىك تۈپەيلى ھەرخىل ئوخشاش بولمىغان مەنپەئەت تورى، ھوقۇق دائىرىسى، گۇرۇھ - مەزھەپلەرنىڭ ئىرادىسى بىلەن باغلاپ قويدى. نەتىجىدە ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان ھايات مۇئەممالىرى مۇئەمما پېتى قېلىۋەردى. ھالبۇكى، بىز يۇقىرىدا تىلغا ئالغان شائىرلارلا بۇ ھەقتە لىللا مەۋقەدە تۇرۇپ سۆزلەش ئۈچۈن تىرىشتى. «تىلى قىلىچتىن ئىتتىكرەك»، «تەپەككۇر يولى قىلدىنمۇ نازۇكراق» بولغان بۇ شائىرلار سەنئەتنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولغان شېئىرىيەت مۇنبىرىدە تۇرۇپ، ئىنسانلارغا ۋاكالىتەن بارلىق مۇرەككەپ ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى، سىياسىي داۋالغۇشلارنى، مەۋجۇتلۇقنىڭ بوران - چاپقۇنلىرى ۋە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنىڭ ئىمكانىيەتلىرىنى، جۈملىدىن ئىنسانلارنىڭ نازۇك ۋە يوشۇرۇن ئىچكى دۇنياسىنى، ئۇلاردىكى ۋەتەنپەرۋەرلىكنى، كوللېكتىۋىزملىقنى، دوستلۇق - ۋاپادارلىقنى، ئۇلارنىڭ شادلىق - يىغىلىرىنى ۋە ئاچچىق كۈلكىلىرىنى، ئۇلاردىكى دەرد - ئەلەم ۋە ئارزۇ - ئىستەكلىرىنى دېڭىز تەكتىدىن ئۈنچە - مارجان ئىزدىگەندەك قېتىرقېنىپ ئىزدىدى. ئۇلار ئالەمنى ياراتقۇچى يەتتە كۈندىلا يارىتىپ قويۇپ بولدى قىلغان بۇ ئالەمنىڭ ئۆتمۈشى، بۈگۈنى ۋە ئەتىسى ھەققىدە باش قاتۇردى. ئومۇمەن شائىرلار چىنلىقنى، ياخشىلىقنى، گۈزەللىكنى كۆككە كۆتەردى، ساختىلىقنى، بىمەنىلىكنى، رەزىللىكنى قامچىلىدى. ئەسىرلەردىن بۇيانقى ئەمەلىيەتمۇ ۋەتەننىڭ گۈزەل تاغ - دەريالىرى ھەققىدە، ئەركىن ۋە پارلاق تۇرمۇش ھەققىدە، ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق بەختى ھەققىدە ئالدى بى-

لەن چار سالغانلارنىڭ باشقىلار ئەمەس، بەلكى شائىر ئىكەنلىكىنى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلاپ كەلدى. ئۇلارنىڭ غايەۋى كېلەچەك، رېئال مەۋجۇتلۇق، يۈكسەك ئىنسانىي پەزىلەت، ئادىمىيلىك ئەخلاق ئۆلچىمى، پاك سۆيگۈ ھەققىدە يازغان يالقۇنلۇق مىسرالىرىنى بىر - بىرىگە دۈشمەن بولغان ھەر ئىككى تەرەپنىڭ، شاھلارنىڭ ۋە گادايلارنىڭ ئىرق ۋە مىللەت ئايرىمىغان ھالدا كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ، ئاپىرىن ئوقۇغانلىقىغا ھازىرغىچە ئىككىلەنمىگەن ھالدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپ تۇردى.

شېئىرنى تاماشا سايىمىنى، تىل ئويۇنى ياكى قورساق كۆپىكىنى چىقىرىۋېلىش قورالى قىلىۋالغانلار شېئىرنىڭ ماھىيەتلىك سەنئەت ئۆلچىمى ۋە ئۇنىڭ پرىنسىپلىرىنى تىكلەپ بېرەلمەيدۇ. ئۇلار زامانداشلىرى تەرىپىدىنلا مەسخىرە قىلىنىپلا قالماي، تارىخنىڭمۇ مەسخىرىسىگە قالىدۇ. ماھىيەتلىك تۇرمۇش مەنزىرىسىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلماي، غىل - پال ئۆتۈپ كېتىپ بارغان چاكىنا مەمەدانلىقنىلا قوغلىشىپ، ئاجايىباتلىق ياراتماقچى بولغان تېخنىكىلىق مىسرالار، بىزگە ئالىيجانابلىق، يۈكسەكلىك، قەھرىمانلىقنىڭ مۇنارلىرىنى تىكلەپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭا جىنايەتنى سوت قىلالايدىغان، ئېتىقادتىن ۋاز كەچمەيدىغان، مەغلۇبىيەت ۋە ئاسىيلىق، نامراتلىق ۋە ئېزىلىش ئارىسىدا تۇرۇپمۇ مەۋجۇتلۇقنىڭ شان - شۆھرىتىنى قوغدىيالايدىغان، قىيامەت قايىم يېتىپ كەلگەندىمۇ، لەھەت ئىچىدىكى زۇلمەتنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىگە تەن بېرىدىغان قەلەم ئىگىلىرى بىرەر مەزگىلگە ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىگە مەنسۇپ بولىدۇ. بۇلارنى ھېس قىلغانلار، بۇلارنى چۈشەنگەنلەر دەل شېئىر روھىنى بىلگەنلەر ۋە ئۇنىڭدا تەۋرەنمەي تۇرالىغانلار بولىدۇ.

سەنئەتنىڭ ئەڭ قەدىمكى ژانىرى بولغان شېئىردىن سۆز ئاچقاندا، پۈتۈن ئېلىمىزنى شېئىر دۆلىتى دېسەك قىلچە ئارتۇق كەتمەيدۇ. تۇنجى گىگانت شائىر، ئۇلۇغ ئەدىب چۇ يۈەن (مىلادىدىن بۇرۇنقى 340 - يىلىدىن 278 - يىلىغىچە) يازغان «جۇدالىق زارى» مەيلى جۇڭگو شېئىرىيەت تارىخىدا بولسۇن، مەيلى دۇنيا شېئىرىيەت تارىخىدا بولسۇن مەڭگۈلۈك مەنىۋى قۇدرەتكە ئىگە ئۇلۇغ ئەسەر. يەتتە كۈندىلا يارىتىلىپ مىليون يىللار ئۆتكەندىن كېيىنكى چۇ بەگلىكىنىڭ چۇ يۈەن ياشاپ تۇرغان دەۋرىگە قەدەر، ئېلىمىزدە ھېچكىممۇ دۆلەتنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈن، خەلق دۇچ كېلىۋاتقان تەقدىر توغرىسىدا چۇ يۈەندەك قايغۇرمىغان، چۇ يۈەندەك ياش تۆكمىگەندى. ئۇ ھەددى - ھېسابسىز سېلىنىشتۇرما، ئۇچقۇر تەپەككۇر، مۇستەقىل ئەقىل - پاراسەت بىلەن شۇنداق بىر تەڭداشسىز سىياسىي لىرىكا ياراتتىكى، ئۇنىڭدا ئايان بولغان روھ، ئۇنىڭدا جەۋلان قىلغان سەمىمىيلىك، ئۇنىڭدا بەرق ئۇرغان جەڭگىۋارلىق، ئۇنىڭدىكى ئادەم قەلبىنى زىلزىلىگە سالىدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىك مەڭگۈ مېڭىۋاتقان قۇياشقا ئوخشاش شەرق ئاسمىنىدا تاھازىرغىچە چاقناپ تۇرماقتا، ئۇنىڭدىكى چىنلىق دولقۇنلۇق چاڭجياڭ سۈيىگە ئوخشاش ئېلىمىز زېمىنىدە ھازىرغىچە كۆۋەجىمەكتە. پۈتۈن شېئىر چۇ يۈەننىڭ ئۆزىگە خاس ئىندىۋىدۇئاللىقى ۋە بەدىئىيلىك بىلەن ئۇنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىنى، گۈزەل غايىگە بولغان ئىنتىلىشىنى، شۇ چاغدىكى رېئاللىققا بولغان تەنقىدىي جاسارىتىنى ئىپادىلەپ بەردى. شېئىر قەيسەر، مەردانە لىرىك قەھرىماننىڭ شانلىق ئوبرازىنى يارىتىپ، كىشىلەرگە ئىنسانىيەت مەۋجۇتلۇقىدىكى چىنلىقتىن ۋە ئۇنىڭ ئاخىرقى ھەقىقىتىدىن بېشارەت بەردى. مېنىڭچە، بىز تەشەببۇس قىلماقچى بولغان بۇ خىل شېئىر روھى چۇ يۈەندىن ئىلگىرى ياشىغان سىياسىيونلار، پەيلاسوپلار، ئىقتىسادشۇناسلار، ھەربىي سەركەردىلەر، دىنىي ئۆلىمالار ۋە قانۇنشۇناسلارنىڭ قولىيازمىلىرىدا مۇنداق ھالەتتە ئوتتۇرىغا چىقمىغانىدى.

شىمالىي چى بەگلىكىنىڭ ۋەزىرى خوغۇرسۇر ئالتۇن (487 - 567) خان ئالىيلىرىغا سىيانپىلار تىلىدا دېكلاماتسىيە قىلىپ بەرگەن تۇنجى ئۇيغۇر شېئىرى «تۇرا قوشىقى» دىن تارتىپ شېئىرىيەت ئاستانىسىغا قەدەم قويغان ئۇيغۇرلارنىمۇ شېئىرىيەت مىللىتى دېيىش كېرەك. مىلادى 1069 - 1070 - يىللار ئارىسىدا يېزىلغان «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ مۇئەللىپى يۈسۈپ خاس ھاجىپ 13290 مىسرالىق بۇ گىگانت ئەسەر ئارقىلىق، بىزگە 11 - ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىسى، قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ئىجتىمائىي ھايات بىلەن ئىجتىمائىي ئىدېئولوگىيىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى، بولۇپمۇ كۆچمەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مۇقىم ئولتۇراقلىشىپ ياشاشقا ئۆتكەن مەزگىلدىكى روھىي ھالىتىنى، مىللىي پسىخىكىسىنى، ئىنتىلىشىنى، شۇ دەۋردىكى ئا-

دەملەرنىڭ ئىدىيىۋى قاراشلىرى، ئەخلاق ـ پەزىـ
لىتى، ئىپتىكىلىق نۇقتىئىنەزەرلىرى، پەلسەپە
ئىدىيىسى، تەبىئەت، قانۇن، دۆلەت قاتارلىق
زور ئىجتىمائىي ۋە تەبىئىي پەن ساھەسىدىكى
ئىزدىنىشلىرىدىن ئاجايىپ يۈكسەك سەمەرىلەرنى
قالدۇردى. ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك مەدەنىيىتى،
ھىندى ـ بۇددا مەدەنىيىتى، ئەرەب ـ پارس ئىسـ
لام مەدەنىيىتى، گرېك مەدەنىيىتى ئۆزئارا گىـ
رەلەشكەن «يىپەك يولى» تۇگۈنىدىكى بۇ ئەسەر
مەزمۇنىنىڭ مولluقى، پىكىرلىرىنىڭ ئىنچىكىـ
لىكلىكى، تىلىنىڭ گۈزەللىكى، پەلسەپىۋى پىـ
كىرلىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، شەكلىنىڭ ئۆزگىـ
چىلىكى ئارقىلىق بىزنى ئاجايىپ بىر غايىۋى
مەنزىرىگە، تەڭرى مەركەز ئەمەس، بەلكى ئىنـ
سان مەركەز، بەخت ـ سائادەتنىڭ مەركىزى خۇـ
داكۈيلۇق ياكى تەركىدۇنيالىق ئەمەس، بەلكى بىـ
لىم بىلەن ئەقىل ـ پاراسەت، تەقدىرگە تەن بېـ
رىش مەركەز ئەمەس، بەلكى تەبىئەت قانۇنلىرىنى
ۋە دۆلەت باشقۇرۇش قانۇنلىرىنى ئىگىلەش مەرـ
كەز دەيدىغان نۇرلۇق بىر تېمىغا باشلاپ كىرىپ،
بىزگە ئىنسانىيەتنىڭ پارلاق كەلگۈسىدىن بېشاـ
رەت بەردى. تەكرارلاش ئەيىب ئەمەسكى، يۈسۈپ
خاس ھاجىپتىن ئىلگىرى ئۆتكەن ھېچقانداق بىـ
رەر ئۇيغۇر ئەربابمۇ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ ئاساـ
يىشلىقى، دۆلەتنىڭ ئىسەنلىكى ۋە خەلقنىڭ ئاـ
مانلىقى ھەققىدە مۇنداق شېئىرىي مىسرالارنى
تىزمىغانىدى. يۈسۈپ خاس ھاجىپنى ھەم شېئىـ
رىي ئالاھىدىلىك، ھەم دراماتىك خاسلىق، ھەم
ھېكايىچىلىق ئامىللىرى بولغان مۇشۇنداق بىر
ئەسەرگە ئۈندىگەن نەرسە، دەل ئۇنىڭدىكى بىز
تەكىتلىمەكچى بولغان ۋە بىز يېڭىۋاشتىن قۇرۇپ
چىقماقچى بولغان شېئىر روھىنىڭ ئۆزى ئىدى.

بىز بۇ يەردە ماركس تەرىپىدىن «ئوتتۇرا
ئەسىردىكى ئەڭ ئاخىرقى، شۇنداقلا يېڭى دەۋرـ
نىڭ ئەڭ دەسلەپىدىكى شائىر» دەپ ئاتالغان دانـ
تى «1265 ـ يىلىدىن 1321 ـ يىلىغىچە) نى
تىلغان ئالماي تۇرالمايمىز. ئۇ 14233 مىسرالىق
شېئىرىي ئەسەر «ئىلاھ كومېدىيىسى» ئارقىلىق
پۈتۈن ئىتالىيە مىللىتىنىڭ ئىستىقبالى ھەققىدە
ئىزدەندى، ئىنسانىيەتكە قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقـ
لۇققا ئۆتىدىغان نۇرلۇق بىر يولنى كۆرسەتتى.
ئەسەر پارچىلىنىپ كەتكەن ئىتالىيىنىڭ ئىجتىماـ
ئىي رېئاللىقىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلدى، دىنىي
مۇئەسسەسەلەرنىڭ چېكىدىن ئاشقان جىنايەتلىرىـ
نى شەپقەتسىزلىك بىلەن پاش قىلدى. دۇنيانىڭ
يېقىنقى زامان تارىخىغا تەئەللۇق يېڭى ئىدىيە،
ئىلمىي قاراشلارنى دادىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويـ
دى. ئەسەردىكى تەسۋىرىي بايانلار، ئەسەردىكى
پىكرىي مەنزىرە، ئۇنىڭدىكى سىمۋوللۇق ئوخشىـ
تىشلار، سېلىشتۇرما ۋە سېھىرلىك ئىپادىلەش
ئۇسۇلى، ئەگرى ـ توقاي سيۇژىتلار ئورۇنلاشتۇـ
رۇلغان پېرسوناژلار ۋە تەبىئەت دۇنياسى پۈتۈن
ئەسەرگە غايەت مۇكەممەل قامۇس شەكلىنى ئاتا
قىلدى. شائىردىكى شىجائەت، تەپەككۇر، ئۇنىڭـ
دىكى پائال تەشەببۇسلار، ئۇ تەرغىپ قىلغان روـ
ھىي دۇنيا ئوقۇرمەنلەرگە ئىدىيىۋى قوزغىلىش
ۋە بەدىئىي زوقلىنىش ئېلىپ كەلدى. ئەسەردىكى
كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان ھەر بىر چاقىرىق ھەقىـ
قەتەنمۇ ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئاقسۆڭەكلەر مەدەنىـ
يىتى ئۈستىدىن چىقىرىلغان بەدىئىي خۇلاسە.
ياۋروپادىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىـ
نىش مۇقەددىمىسى، ياۋروپا ئەدەبىيات تارىخىدىـ
كى دەۋر بۆلگۈچ مۇنار بولۇپ قالدى.

نۆۋىتىدە شۇنىمۇ سۆزلەش كېرەك: دانتى
«ئىلاھ كومېدىيىسى» دە يارىتقان كونۇس شەكىلـ
لىك دوزاخنىڭ بىرىنچى قەۋىتى سوتخانا، ئۇ
يەردە قەدىمكى يۇنان شائىرى گومىر، پەيلاسوپـ
لاردىن سوقرات، پىلاتونلارنىڭ روھى بار. ئۇ
باقىي ئالەمدىكى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بىردىنبىر
نۇر چاقناپ تۇرىدىغان جاي. زىناخورلار، ئاچـ
كۆزلەر، كۆزى تويماسلار، ئورۇشقاقلار، ئاسىيـ
لار، مۇستەبىتلار، جەمئىيەتكە بالا ـ قازا ئورۇـ
قىنى چاچقۇچىلار، ماختانچاقلار، ھەسەتخورلار،
ھورۇنلار، ساخاۋەتچىلەر، رەھىمدىللار، ئاشقلاـ
ر، ئادىل پادىشاھلار ۋە باقىي ئالەمگە سەپەر قىلىـ
دىغانلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ سوتخانىدىن ئۆتىـ
دۇ. ئېھتىمال، مۇشۇ دەملەردە چۇ يۇەندەك،
يۈسۈپ خاس ھاجىپتەك ئىنسان ۋە يۇرت قايغۇـ
سىنى قىلغان شائىرلىرىمىز، دانتى بىلەن بىرـ
لىكتە ھېلىقى سوتخانىدىن ئۆتۈپ جەننەتكە كىـ
رىپ بولغاندۇر. ئۇ يەردە پەرىشتىلەرگە شېئىر
روھىدىن دەرس بېرىۋاتقاندۇر. تېخى سەپەر قىلىـ
مىغانلار ئۇلار بار جايغا كىرەلەمدۇق ـ يوق؟
بۇمۇ بىزدىكى شېئىر روھىغا باغلىق بىر ئىش.

2

بىلىنسكى شېئىر توغرىسىدا سۆزلەپ كېـ
لىپ: «بۇ دۇنيادا ئۆزىچە ياكى ئۆزىگىلا تايىنىپ
ئۇلۇغلۇق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن بىرەرمۇ شاـ

ئىر يوق، ئۇلار ئۆزىنىڭلا دەرد - ئەلىمى ئارقىلىق ياكى ئۆزىنىڭلا بەخت - سائادىتى ئارقىلىق شائىر بولالمايدۇ. ھەرقانداق بىر ئۇلۇغ شائىر ئۆزىنىڭ دەرد - ئەلىمى بىلەن بەخت - سائادىتىنى جەمئىيەتنىڭ ۋە تارىخنىڭ تۇپرىقىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇزالىسا، شۇ ئارقىلىق جەمئىيەتنىڭ، دەۋرنىڭ شۇنداقلا ئىنسانىيەتنىڭ ۋەكىلى ۋە ئاۋازىغا ئايلىنالىسا، ئاندىن ئۇلۇغ بولالايدۇ» دېگەندى. مۇشۇ سۆزلەرگە ئاساسلانغاندا، بىز شېئىرىيەت مىللىتى ۋە «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ ئاتىلىۋاتقان مۇشۇ مۇقەددەس تۇپراقتا، ئەگەر نادىر شېئىرلىرىمىز ئارقىلىق يۇقىرى سەۋىيىدىكى ئوقۇرمەنلەر قوشۇنىنى قۇرۇپ چىقمىز، شېئىرنى 50 - يىللارنىڭ ئالدى - كەينىدىكىدەك ئېتىزغا كېتىپ بارغان دېھقانلارمۇ، زاۋۇتتا ماڭغان ئىشچىلارمۇ، دەرستىن يانغان ئوقۇغۇچىلارمۇ، كېسەل كارىۋىتىدا ياتقان بىمارلارمۇ ئوخشاشلا زور ھۆرمەت بىلەن ئوقۇيدىغان ھالەتنى بارلىققا كەلتۈرىمىز دەيدىكەنمىز، ئۇنداقتا ئالدى بىلەن شېئىرنىڭ ماھىيىتىگە ۋە شېئىر روھىغا ئاساس بولىدىغان مۇنداق ئۈچ شەرتنى ۋە ئاساسىي ئامىلنى ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇشىمىز لازىم. بىرى، مىللىتىمىزدە قەدىمدىن تارتىپ ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان مۇنەۋۋەر شېئىرىيەت ئەنئەنىسى؛ ئىككىنچىسى، ئېلىمىزدىكى، جۈملىدىن مىللىتىمىزدىكى زامان ۋە ماكاندىن ھالقىغان، پۈتۈن دۆلەتكە ۋە خەلقئاراغا يۈزلەنگەن، بىز پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدىغان ئۇلۇغ شائىرلاردىن ۋە ئۇلار ياراتقان مەنىۋى بايلىقنى، بەدىئىي جەۋھەرلەرنى ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇشىمىز لازىم؛ ئۈچىنچىسى، نۆۋەتتە غۇلغۇلا قىلىنىۋاتقان شېئىرنىڭ ماھىيىتى، شېئىرنىڭ ئىجتىمائىي تۆھپىسى ۋە شېئىردىكى گۈزەللىك ئىلمى توغرىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئىختىلابلارنى ئىلمىي مۇنازىرە ئارقىلىق ھەل قىلىپ، شائىرلاردىكى بەدىئىي تالانت بىلەن ئادىمىيلىك پەزىلەت مەسىلىسىنى توغرا ھەل قىلىشىمىز لازىم.

بىر پارچە ئەدەبىي ئەسەرنىڭ كلاسسىك ئەسەر بولالىشى، ئۇنىڭ مۇنەۋۋەر شېئىرىيەت ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلالىغان ياكى قىلالمىغانلىقى، ئۇنىڭ زامان ۋە ماكاندىن ھالقىپ، دادىل ھالدا 21 - ئەسىرگە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەسىرلەرگىمۇ كىرەلىشى ياكى كىرەلمەسلىكى، ئۇنىڭ پۈتۈن مەملىكەتكە ياكى خەلقئاراغا يۈزلىنەلەيدىغان دەرىجىگە يېتەلىشى ياكى يېتەلمەسلىكىدە ناھايىتى ئاددىي، لېكىن تارىختىن بۇيان سەل قاراشقا بولمايدىغان، مەيلى چۈ يۈەن، مەيلى يۈسۈپ خاس ھاجىپ، مەيلى دانتى ئوخشاشلا ئەمەل قىلىپ كەلگەن بىر ئامىل بار. ئۇ بولسىمۇ شۇ بىر پارچە بەدىئىي ئەسەرنىڭ ياكى شېئىرنىڭ ئۆز رايونى، ئۆز مىللىتى، ئۆز دۆلىتى ئىچىدىكى كەڭ ئوقۇرمەنلەر ياكى تاماشىبىنلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان ياكى قوبۇل قىلىنمىغانلىقى. ھەرقانداق بىرەر سەنئەتكار، ھەرقانداق بىر پارچە بەدىئىي ئەسەرنى دۇنياغا يۈزلەندۈرۈش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۇنى ھەر بىر مىسرا، ھەر بىر جۈملىلىرىدىن شائىر ياكى يازغۇچى ياشاپ تۇرغان تۇپراقنىڭ ھىدى پۇراپ تۇرىدىغان، ئۇنىڭ تىنىش بەلگىلىرىدىن شائىر ياكى يازغۇچى ياشاپ تۇرغان تۇپراقتىكى سۇلارنىڭ شىلدىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان قىلىش كېرەك. ئۇنىڭ پۈتۈن مەزمۇنىغا ۋە بەدىئىي ئالاھىدىلىكىگە شۇ تۇپراقنىڭ ئالاھىدىلىكى، مىللىيەتلىك سىڭگەن بولۇش كېرەك. شۇ چاغدا، بۇ ئەسەرنى كۆرگەن ھەرقانداق ئىرق، ھەرقانداق مىللەت ئوقۇرمەنلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا شائىر ياكى يازغۇچىنىڭ مۇبارەك نامى ئەمەس، بەلكى ئالدى بىلەن شۇ يۇرتنىڭ، شۇ مىللەتنىڭ، شۇ ئىجتىمائىي ماكان ۋە زاماننىڭ سىماسى پەيدا بولالايدۇ. بۇلۇتلار قانچە ھەيۋەتلىك بولسىمۇ، ئۇ ئۆزى لەيلەپ يۈرگەن كۆك ئاسمان ئاستىدىكى زېمىنغا يىلتىز تارتمىغاچقا، ئۇ شۇ يەرگە تەئەللۇق بولالمايدۇ. شۇڭا ئۇ يامغۇر بولۇپ تۆگەپ كەتكەنگە قەدەر ئۆزىنىڭ كىمگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىسپات ئېتەلمەيدۇ. ئالايلۇق، يۇنان شائىرى گومىر «ئىلىئادا»، «ئودىسسا» ئېپوسلىرى ئارقىلىق، بۆرە سۈتى ئېمىپ چوڭ بولغان شۇ بىر ئەۋلاد ئادەملەردىكى بۆرىلەردە بولغان قەيسەرلىك بىلەن ئانىلارچە مېھرىبانلىقنى كۈيلەپ، قەھرىمانلىقنى كۆتۈرۈپ چىققاندا، ئۆز ئەسىرىنىڭ دۇنياغا يۈزلىنىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان بولغىيدى؟ شېكسپىر بىلەن بالزاك، تولستوي بىلەن دوستىيوۋسكى، لى بەي بىلەن دۇفۇ قاتارلىقلار ئىجتىھاد بىلەن ئىجاد قىلىۋېتىپ ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە تەئەللۇق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى پەرەز قىلمىغان بولغىيدى؟ لېكىن ئۇلار پۈتۈن دۇنياغا، پۈتۈن ئىنسانىيەتكە تەئەللۇق بولۇپ كەتتى. بۇ يەردىكى مۇھىم سەۋەب، ئۇلار ئۆزلىرىنى چوڭ قىلغان شۇ زېمىندىكى رېئال ھاياتنى چىنلىق بىلەن ئىپادىلىدى، شۇ زېمىندىكى دەۋر ئا-

لىمانلىرىنى، تارىخىي ئىزنالارنى، ئۆرپ - ئادەتـ
لەرنى سادىقلىق بىلەن ئەكس ئەتتۇردى. بىلىنىسـ
كى دەل مۇشۇ ھەقتە توختىلىپ: «گىيوتىنىڭ
ئىجادى مەيلى قانچىلىك مۇرەككەپ ۋە مول مەزـ
مۇنلۇق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ ھەر بىر
پارچە ئەسىرىدىن ئوخشاشلا گېرمانىيە پۇراپ تۇـ
رىدۇ، پوشكىنىنىڭ زور كۆپ ساندىكى لىرىكىلىدـ
رى، ھەتتا ئۇنىڭ بىرقانچە پارچە ئىپۇسلىرى
گەرچە مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتە ياۋروپا ئۇسـ
لۇبىنى ئەكس ئەتتۇرگەن بولسىمۇ، لېكىن پۇشـ
كىنىنىڭ يەنىلا ھەقىقىي رۇس مىللىي شائىرى
ئىكەنلىكى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇرىدۇ. سەن
ئۇنى بايرۇن، گىيوتى، شىللىرلارنىڭ ئەسەرلىدـ
رى بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋەتسەڭمۇ، ئۇلارنى يەنىلا
‹ پۇشكىن › نىڭ دېمەكتىن باشقا ئىلاج يوق. يەنە
بىر قېتىم تەكرارلاي: شائىر مەيلى قايسى دۇنياـ
دىن ئۆزىگە ئىجادىيەت مەزمۇنى ئالغان بولمىدـ
سۇن، مەيلى ئۇنىڭ پېرسوناژلىرى قايسى دۆلەتـ
كە مەنسۇپ بولمىسۇن، شائىر مەڭگۇ ھالدا ئۆز
مىللىتىنىڭ روھىي ۋەكىلى، ئۇ يەنىلا ئۆز مىلـ
لىتىنىڭ كۆزى ئارقىلىق شەيئىلەرنى كۆزىتىدۇ
ۋە ئۇلارغا ئۆز تامغىسىنى باسىدۇ. قانچىكى تالانتـ
لىق شائىر بولسا، ئۇنىڭ ئەسەرلىرى شۇنچە ئوـ
مۇمىي بولىدۇ؛ قانچىكى ئومۇمىي بولغان ئەسەرـ
دە مىللىيەتلىك شۇنچە كۆپ بولىدۇ. مۇنداق ئەـ
سەرلەر ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل بولىدۇ» دېگەنىدـ
دى. ناھايىتى روشەنكى، بارلىق سەنئەتكارلارـ
نىڭ ئىجادىيەت يىلتىزى، بارلىق ئەدەبىيات -
سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ ھەقىقىي قىممىتى، ناھاـ
يىتى زور دەرىجىدە ئۇنىڭدىكى خەلقچىللىقتىن،
مىللىيەتلىك ۋە مىللىي ئالاھىدىلىكتىن، شۇ
مىللەتنىڭ پەۋقۇلئاددە تۇرمۇش مۇھىتىدىن، شۇ
مىللەتتىكى دەۋر روھىدىن كېلىدۇ.

يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان ئۇيغۇر شېئىدـ
رىيىتىدىكى بۇ خاسلىق ۋە ئىندىۋىدۇئاللىق،
مىللىي ئالاھىدىلىك سۇسلاپ كەتتى. چاكىنىلىق
ۋە غەيۋەتخورلۇق، ھاياتلىقنىڭ چۆرىسىدە لاغايـ
لاپ يۈرىدىغان ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار شېئىدـ
رىي مىسرالارغا دەخلى - تەرۇز قىلدى. دەۋر
روھىنى جاكارلايدىغان، خەلقنىڭ يۈرىكىدىن بېـ
شارەت بېرىدىغان، مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئادەمـ
لەردە رىزونانس ھاسىل قىلىدىغان (ئورتاق تۇيـ
غۇ پەيدا قىلىدىغان) قۇرلار ئازايدى. ئىدىيىۋىدـ
لىكى چوڭقۇر، قوزغىتىش كۈچى زور، روھنى
ئويغىتىدىغان، زەئىپ تەنگە مادار، ئاجىز يۈرەكـ
لەرگە قۇۋۋەت بېرىدىغان قۇرلار كۆپ ئۇچرىمايـ
دىغان بولدى. ئىنسانىيەتتىكى ئورتاق گۈزەللىكـ
تىن مۇستەسنا ھالدا شەخسىي ئاھۇ - نادامەتنى
كۆتۈرۈپ چىقىدىغان تەمسىز، يىگىلەپ قالغان
ئەسەرلەر بارلىققا كېلىپ قالدى. ھەتتا ھەممىنى
ئىنكار قىلىش پوزىتسىيىسى بىلەن تۇرمۇش
ئۈستىدىن كۈلىدىغان، ئۆتۈپ كەتكەن شانلىق تاـ
رىخنى تەنقىد قىلىدىغان، سەلتەنەتنى، يۈكسەكـ
لىكنى، قەھرىمانلىقنى قارغايدىغان، ئۇنىڭغا قوـ
شۇپ ئۆزىنىمۇ بىر تىيىنغا ئەرزىمەس قىلىۋېتىدـ
دىغان شېئىرلارمۇ پېزىلدى. پىكرىي مەنزىرىدـ
كى يوشۇرۇن بېشارەتلەر كۆپىيىپ، قەستەن
غەۋغا چىقىرىدىغان، دارىتمىلايدىغان، بۇتنايدىغان
كەيپىياتلار ئەدەپ كەتتى. بۇ يالغۇز نەزەرىيىدىكى
قالايمىقانچىلىقنىڭ ئاقىۋىتى بولۇپلا قالماي،
بىزدىكى مەدەنىيەت ساپاسى، ئادىمىيلىك بۇرچـ
نىڭ ئاجىزلىشىپ قالغانلىقىنىڭمۇ ئاقىۋىتى.
مېنىڭچە بۇ يەردە شائىرلىرىمىزدىكى؛ يازغۇچىدـ
لىرىمىزدىكى، بارلىق سەنئەتكارلىرىمىزدىكى
تەربىيىلىنىش ھەممىمىزنىڭ دىققەت - ئېتىباردـ
نى قوزغاش كېرەك. بولۇپمۇ شائىرلارنىڭ ئۆزدـ
نىڭ ئىدىيىۋى، بەدىئىي، ئادىمىيلىك ساپاسى
شېئىرلارنىڭ بەدىئىي قىممىتى ۋە ئىجتىمائىي
ئورنىنى بەلگىلەيدىغان مۇھىم بىر تەرەپ. ھەرـ
قانداق بىر پارچە شېئىردا ئالدى بىلەن شائىرلارـ
نىڭ ئۆزىدىكى يۈكسەكلىك، ئادىمىيلىك، ئەخلاـ
قىي پەزىلەت گەۋدىلەنگەن بولۇشى كېرەك. بىز
دەۋاتقان ئادىمىيلىك شائىردىكى ئىجتىمائىي تۇرـ
مۇش بىلەن ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولغان مۇـ
كەممەل ۋە مۇقىم روھىي ھالەت ۋە مۇستەھكەم
ئىرادىنىڭ بىرىكمىسى. ئىجادچانلىقى ئىنتايىن
كۈچلۈك مۇرەككەپ روھىي ئەمگەك بىلەن شۇـ
غۇللىنىدىغان شائىرلاردا چاكىنىلىقنىڭ چاڭ -
توزانلىرى قونمىغان پاكىز روھىي مەيدان، ئەرـ
كىن قانات قاقىدىغان ۋىجدانەن تەپەككۇر، ئالەمـ
دىكى پۈتۈن سۆيگۈ - مۇھەببەتنى قاچىلىيالايدـ
غان مەنىۋى تۇيغۇ، ئېگىلمەيدىغان، سۇنمايدىغان
قەيسەر ئىرادە بولۇش كېرەك. گىيوتى بۇ ھەقتە
«سەنئەتتە ۋە شېئىردا، ئادىمىيلىك ھەممىدىن
مۇھىم» دېگەنىدى. دېمەككى، شائىرلاردا يۈكـ
سەك، پاكىز، ئالىيجاناب پەزىلەت بولغاندا، ئاندـ
دىن چىنلىق سۈيى بىلەن سۇغۇرۇلغان، ياخشىدـ
لىق بىلەن تاۋلانغان، گۈزەللىك بىلەن يولداش
بولغان شېئىر بولىدۇ. شۇڭا بىز شائىرلاردىن
ۋەتەننى، خەلقنى سۆيۈشنىمۇ بىلىش كېرەك،

ئۆزىنىمۇ ياخشى كۆرۈشنى بىلىش كېرەك، ئۆزىـ
گە ئوخشاش گۈزەل شېئىرلارنى يارىتىش كېرەك
دەپ تەلەپ قىلىمىز.

3

بىز بىر زامانلاردا پوشكىن بىلەن لېرمونـ
توۋدەك شائىرلارنىڭ ئۆز رەقىبلىرى تەرىپىدىن
ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدۇق. كېيىنكى ۋاـ
قىتلاردا يېسېنىن، ماياكوۋسكىدەك شائىرلارنىڭ
خىلمۇخىل سەۋەبلەر تۈپەيلى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالـ
غانلىقىنى بىلگەنىدۇق. ئېلىمىزدىمۇ چۈ يۈەندەك
ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ بېلىقلارغا يەم قىلىۋەتـ
كەن، خەيزى، گې مەيدەك شېئىر ئۈچۈن ئۆزىـ
نىڭ جېنى بىلەن ۋىدالاشقان شائىرلارنىڭ بولغانـ
لىقىدىن خەۋەر تاپقانىدۇق. لېكىن شائىرلارنىڭ
ئۆزى يازغان شېئىرلارنى ئۆزى هالاك قىلىۋاتقانـ
لىقىنى، ھەتتا شېئىرنى ھالاك قىلىش سەۋەبىـ
دىن ئۆزىنىمۇ ھالاك قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىغاـ
نىدۇق. مىڭ ئەپسۇس، يېقىنقى يىللار مابەينىدە
ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشقا پېتىنمىغان بىلەن شېـ
ئىرلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە پېتىنالايدىغان قاپ يۈـ
رەك شائىرلار بارلىقىقا كېلىپ قالدى. مۇشۇلارغا
ئاساسلانغاندا بىر قىسىم ياخشى نىيەتلىك ئوقۇرـ
مەنلەر «جۇڭگو شېئىرىيەت مۇنبىرىدە شېئىرنىڭ
ھايات ـ ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك سىگنال ئاۋازى
جاراڭلاپ قالدى» دەپ بىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويـ
دى. بەزىلەر ھەتتا «شېئىر مۇنقەرز بولدى»،
«شېئىر ئۆلدى» دەپ توۋلىدى. تېخىمۇ ئېچىنارـ
لىقى، بەزىلەر شېئىردىكى ھالسىراشنى، شېئىرـ
دىكى زەپىرانلىقنى بازار ئىگىلىكىگە دۆڭگەپ
قويدى، بەزىلەر شېئىرىيەتتىكى زەئىپلىكنى پۇلـ
پەرەسلىكتىن، يىمىرىلىشكە يۈزلەنگەن مەدەنىـ
يەت روھىدىن، ھازىرقى زاماندىكى چاقماق تېزـ
لىكىدە تارقىلىۋاتقان ئۈچۈر ھادىسىسىدىن، كىنو ـ
تېلېۋىزىيەلەردىن كۆردى، بەزىلەر شېئىرىيەتتىـ
كى چۈشكۈنلۈك كەڭ ئاۋامنىڭ مەدەنىيەت ساپاـ
سىنىڭ تۆۋەنلىكىگە باغلىق، ئوقۇرمەنلەر شېئىـ
رىيەتكە ۋاپاسىزلىق قىلىۋاتىدۇ دەپ ۋايىسدى. . .

مېنىڭچە، شېئىرىيەتتىكى كېسەللىك شاـ
ئىرلارنىڭ ئۆزىدىن كېلىپ چىقتى. شائىرلارنىڭ
ئۆزىنى قەدىرلىمىگەنلىكى، شائىرلارنىڭ بىر ـ
بىرىنى پىسەنت قىلمىغانلىقى، ئۇلاردىكى ئۇيغۇر
شېئىرىيىتى بىر پۈتۈن گەۋدە دېگەن قاراشلارنىڭ
يوقىلىۋاتقانلىقى شېئىرلارنى يامان كۈنلەرگە قالـ
دۇردى. ھالبۇكى بىزدە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، نىم
شېھىت، ل. مۇتەللىپ، تېيىپجان ئېلىيوپ،
ئا. خوجايوپ قاتارلىق ئۆز شېئىرلىرى قويىنىدا
مەڭگۈ ھايات ياشايدىغان شائىرلار بولغانىدى.
ئوسمانجان ساۋۇتتەك ئالىمدەك يۈرىكىگە ئالەمچە
مۇھەببەتنى قاچىلىيالايدىغان ئوت يۈرەكلەر پۈتۈن
زېھنى ۋە ئەقلى بىلەن شېئىرىيەت مۇنبىرىگە جان
ۋە قېنىنى تەقدىم قىلغانىدى. ئۇلار ئالدى بىلەن
شېئىرىيەتكە ھاياتىي كۈچ بېرىش ئۈچۈن تىرىشـ
قانلاردىن ئىدى. تۆمەنىڭ ئەپسۇس، يېقىنقى
كۈنلەردە بەزى شائىرلىرىمىز ياكى ھەۋەسكارلىـ
رىمىز ئۆزلىرىدىكى ساپانىڭ تۆۋەنلىكى، تونۇش
جەھەتتە يۈز بەرگەن قايمۇقۇش، نەزەرىيىدىكى
خاتا يېتەكلەش، ئەدەبىي تەنقىدتىكى باشقىلارنىڭ
كۆزىگە قاراپ جان بېقىش، نىشاندىن ئېزىپ كېـ
تىش قاتارلىق سەۋەبلەردىن ئۆز شېئىرلىرىنىڭ
جېنىغا زامىن بولۇشقا باشلىدى. ئەمەلىيەتتە، بۇ
خىل ئەھۋال يەنى شېئىرنى ئۆلتۈرۈپ قويۇش،
ئۇ شائىرلارنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشىدىنمۇ ئېـ
غىر توختايتتى. چۈنكى بىرەر شائىر باشقىلار
تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن، ياكى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈـ
ۋالغان تەقدىردىمۇ، پەقەت ئۇنىڭ شېئىرلىرى
ئۆلمىگەن بولسا، ئۇلار ئۆز شېئىرلىرى بىلەن
ھايات ياشاۋېرەتتى. ئەگەر شېئىرلىرى نىمجان
ياكى ئۆلۈۋاتقان شائىرلار قانچە ئۇزۇن ئۆمۈر
كۆرۈشنى خالىغىنى بىلەنمۇ، ئۆز شېئىرلىرى
بىلەن بىرگە ئۆلگەن بولاتتى. ناۋادا ئۇلاردا ھەقىـ
قىي شېئىرىيەت روھى بولغان بولسا، دېمەك ئۇـ
لار ئۆز شېئىرلىرىدا مەڭگۈ ئۆلمەس بولۇپ قېلىـ
ۋېرەتتى. بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن چۈ
يۈەن، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، دانتىلارنىڭ قايسىـ
سى ئۆلۈپ كەتمىدى؟ لېكىن ئۇلارنىڭ شېئىرلىـ
رى ھاياتلىقىلا يۈزلەنگەن بولغاچقا، ئۇلاردىن
قايسىسى ئۆلۈپ كەتكەن قاتارغا چىقتى؟ بۇ يەردىـ
كى ھەقىقەت شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، شېئىر خۇدـ
دى لۇ شۈن ئەپەندى ئېيتقاندەك «پارغا ئايلىنىۋاتـ
قان قان»، كۆيۈۋاتقان روھ، ئىنسان روھىنىڭ
ئېنىكئانىسى، ئالەمنىڭ ئەكس ساداسى.

شائىرلاردا ئاڭلىق مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى،
بۇرچ تۇيغۇسى، ئازاب تۇيغۇسى بولۇش كېرەك.
ئۇلاردا ۋەتەن ئېڭى، مىللەت ئېڭى بولۇش كېـ
رەك. ئۇلاردا ئادىمىيلىك پەزىلىتى بولۇش كېـ
رەك. مۇشۇ ئەھۋالدىلا، پەقەت مۇشۇ شارائىتتىلا
بىز يوقىلىۋاتقان شېئىر روھىنى قايتا تاپالايمىز.
تېخى ھالاك بولمىغان شېئىر روھىنى قايتا تىكـ
لىيەلەيمىز، شېئىرنىمۇ، ئۆزىنىمۇ نابۇت قىلىـ
ۋاتقان شائىرنى قۇتقۇزۇپ، كەڭ خەلققە يۈز كېـ
لەلەيدىغان نادىر شېئىرلارنى يارىتالايمىز.

شېئىردىكى قاتلام ئامىللىرى

(مىكرو ماقالە)

قۇدرەت قۇربان

شېئىرىي جەۋھەرلەرنىڭ خىسلەتلىك خۇرۇچى بولغان شېئىرىي تىل سىجىل كېڭەيىشچان قاتلاملىق تۈرۈلما ھاسىل قىلىپ، شېئىردىكى ئەڭ كىچىك ئىلاستىك بىرلىك — ئىماگدىن (ھېسسىي ئوبرازدىن) تەركىب تاپىدۇ. شېئىردىكى ھەر بىر ئىماگ ئۆز ئارا چەكلىنىش، ماسلىشىش ۋە تولۇقلىنىشتىن ئىبارەت گارمونىيىلىك خۇسۇسىيەت ئارقىلىق شېئىرىي كونتېكىستتە مەۋجۇت بولىدۇ. شۇڭا شېئىردىكى قاتلاملىق چوڭقۇرلۇق توغرىسىدا توختىلىشتىن بۇرۇن شېئىرىي ئىماگ ھەققىدە قىسقىچە توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئىماگ شېئىردىكى ئىدراك بىلەن تۇيغۇنىڭ بىرىكمە جۇلاسىدىن ئىبارەت. ئۇ (ئىماگ) شېئىرنىڭ ئوبيېكتىپ پوست قاتلىمى بولۇپلا قالماي، سۇبيېكتنىڭ ئەركىن تەسەۋۋۇر مەنبەسى. ئىماگنىڭ تاشقى پوستى سۇبيېكتنىڭ ماددىي ئاساسى. شائىرنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى سۇبيېكتىپ ئامىللار تىل ۋاستىسى ئارقىلىق شېئىرغا كۆچكەندە شېئىرىي ئىماگنىڭ كۆپ قۇتۇپلۇق، ستېرېئولۇق ئېكرانىدا جىلۋە قىلىدۇ. شۇڭا، شېئىرىي ئىجادىيەت ۋە شېئىردىن بەھرىلىنىش جەريانى تۇيغۇنىڭ سىمۋوللىشىش جەريانى، ئوبيېكتتىن سۇبيېكتقا ئۆتۈش جەريانى شۇنداقلا روھنىڭ چەكسىزلىككە پارلىنىش جەريانىدۇر.

ئالايلۇق، شائىرنىڭ كۆز ئالدىدىكى ياكى تەسەۋۋۇرىدىكى باياۋان پەقەت ئوبيېكتىپ مەنىدىكى باياۋانلا ئەمەس، سۇبيېكتنىڭ (قەلبنىڭ) سىمۋولى ۋە ھاۋالىسى، ئۇ (شائىر) باياۋاننىڭ ھەسرەتلىك نىداسىنى غايىبانە ئاڭلىيالايدۇ، ئۇنىڭدىكى چاڭقاپ ياتقان ئاندا - ساندا، غېرىبانە گۈل - گىياھلاردىن ئۆلمەس روھنىڭ غۇۋا سىماسىنى كۆرەلەيدۇ.

شېئىردىكى ھەر بىر تارماق ئىماگ بىرىكىپ شېئىرنىڭ ئومۇمىي گەۋدىسىنى لىنىيە قىلغان ئاساسىي ئىماگنى تەشكىل قىلىدۇ ھەم شېئىرنىڭ قاتلاملىق قۇرۇلمىغا ئىگە گىرەسىمان مۇناسىۋىتىنى شەكىللەندۈرىدۇ. شېئىردىكى قاتلام ئامىللىرىنى كونكرېتلىقتىن ئابستراكتلىققا، بىر قۇتۇپلۇقتىن كۆپ قۇتۇپلۇققا، شېئىرىي تەسەۋۋۇردىن مېتافىزىك بىۋاستە سەزگۈگە چوڭقۇرلاش نۇقتىسىدىن تۆۋەندىكىدەك تۆت ئاساسىي نىسپىي قاتلامغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن.

بىرىنچى، سېمانتىكا قاتلىمى.

شېئىرنىڭ دەسلەپكى قاتلىمى بولغان سېمانتىكا قاتلىمىدا تىلنىڭ ئەسلى مەنىسىدىن سىرت، سىمۋوللۇق مەنە، ئوخشىتىلغان مەنە، كۆچمە مەنە، قارىمۇ - قارشى مەنە قاتارلىقلار مەۋجۇت بولۇپ، بۇلار ئەسلى مەنە بىلەن مۇئەييەن مۇناسىۋەت تورىغا ئىگە بولىدۇ. شېئىردىن بەھرىلىنىش جەريانىدا سېمانتىكا قاتلىمىدىن ھالقىش باسقۇچى چوڭ - كىچىك كونتېكىستلارنىڭ ھەم بەھرىلەنگۈچىنىڭ مەدەنىي تەربىيىلىنىش سەۋىيىسىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. بەزىلەر تىلنىڭ ئەسلى مەنە دائىرىسىدىن ئاھايىتى تېزلا ھالقىپ، ئوخشىتىلغان مەنە ۋە سىمۋوللۇق مەنە قاتارلىقلارنى ھېس قىلالايدۇ، بەزىلەر تىلنىڭ ئەسلى مەنىسىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلالمايدۇ. نەتىجىدە تىلنىڭ تومتاق، ئۇقۇملاشقان چەكلىك مەنە مۇھاسىرىسىگە بەنتلىنىپ، شېئىردىن سەنئەت نۇقتىسىدا تۇرۇپ بەھرىلىنىشى مۇمكىن بولماي قالىدۇ.

ئىككىنچى، ئوبراز قاتلىمى.

بەھرىلەنگۈچى شېئىرنىڭ سېمانتىكا قاتلىمىدىن ئىچكىرىلەپ، شېئىرىي تەپەككۇر، باغلانما تەسەۋۋۇر ۋە باغلانما تۇيغۇ ئارقىلىق شېئىرىي ئىماگقا ماس ھالدىكى جانلىق شېئىرىي ئوبرازنى ھېس قىلغاندىلا، بەھرىلىنىش جەريانىدىكى قايتا

ئىجاد قىلىشقا يېتەرلىك ئاساس ۋە ئەركىن تەسەۋۋۇر زېمىنى هازىرلىنىدۇ. دېمەك، شېئىرىي تەسەۋۋۇرى يېكىنمە هالەتتىكى بەھىرلەنگۈچى شېئىر قاتلاملىرىنىڭ تاشقى ئۆتكەللىرىدە قاپسىلىپ قېلىش ۋەجىدىن ھەرقانچە ئېسىل شېئىرمۇ ئۇنىڭغا قارىتا ئۆزىنىڭ ئىچكى گۈزەللىكىنى ۋە جەلىبكارلىقىنى بەخش ئېتەلمەيدۇ.

ئۈچىنچى، كونتېكىست قاتلىمى.

بۇنىڭدا بەھىرلەنگۈچى يەنە بىر قاتلام چوڭقۇرلاپ، ھەر بىر بۆلەك كونتېكىستتىكى ئىماگ ۋە سىنتاگمىلارنى بىرلەشتۈرۈپ، شېئىرنىڭ بىر پۈتۈن ئاساسىي كونتېكىستىگە تەدرىجىي يۈزلىنىۋاتقان تەپەككۇر يۆنىلىشىدە، بىر پۈتۈن شېئىرنىڭ ئېستېتىك قىممىتى، مەنىۋى سىغىمچانلىقى، بىۋاسىتە تۇيغۇ تىندىنسىيىسى، شېئىرىي مۇھىت ۋە شېئىرىي كەڭلىك قاتارلىقلار تەسىرىدە بىر پۈتۈن ئاساسىي ئىماگ ۋە شېئىرىي تۇيغۇ ئىلكىدىكى سېھىرلىگۈچى «ئىندۇكسىئون كۈچ»نىڭ غايىبانە ئىختىيارىغا ئۆتۈپ كەتكەن بولىدۇ.

تۆتىنچى، بىۋاسىتە تۇيغۇ قاتلىمى.

يۇقىرىدىكى قاتلامدىن ئۈزلۈكسىز ھالقىش يۈكسەكلىكىگە مۇشەررىپ بولالىغان بەھىرلەنگۈچى تەپەككۇر بوشلۇقىنى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىپ، شېئىردىكى مېتافىزىك بىۋاسىتە تۇيغۇ قاتلىمىغا شۇڭغۇيدۇ. بۇ قاتلامنىڭ پايانسىزلىقى بەھىرلەنگۈچىنى تەجرىبىدىن ۋە تىلدىن ھالقىغان بىۋاسىتە تۇيغۇغا، فىزىكىلىق ماكان ۋە زاماندىن ھالقىغان پسىخىك ماكان ۋە زامانغا، ئۆزىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر روھىي قاتلاملىرىنى بىمالال تىڭشىيالايدىغان «ئالاھىدە ئىقتىدار»غا، ئادەم، ئالەم ۋە تەڭرىنىڭ تەڭكەش سىمفونىيىسىدىن بەھىرلىنىپ ۋەھدەت شارابىنى ئىچىيالايدىغان خىسلەتلىك لەھزىلەرگە نائىل بولالايدۇ. بۇ باسقۇچقا يېتەلىگەن شېئىرنىڭ قىممىتى ماكان ۋە زاماننىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماستىن، دەۋردىن دەۋرگە، زاماندىن زامانغا ھالقىپ، بۈيۈك سەنئەتنىڭ مەڭگۈلۈك سېھرىي كۈچىنى ساقلاپ قالالايدۇ. كلاسسىكلىرىمىزدىن ئەلشىر ناۋائىي، مەشرەب قاتارلىقلارنىڭ شېئىرلىرى ئەنە شۇ باسقۇچقا يەتكەچكە، جاھان ئەدەبىياتى خەزىنىسىدىكى بىباھا قىممىتىنى ئەسىرلەر مابەينىدە ساقلاپ كەلمەكتە. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىمىزدە ئاز بىر قىسىم شائىرلىرىمىزنىڭ، بولۇپمۇ تەلەپچان بەزى ياش شائىرلىرىمىزنىڭ قىسمەن شېئىرلىرىدىن بۇنداق پايانسىز، سەرسانە، مۇقەددەس ئىلاھىي روھنىڭ ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى ئۆتكۈنچى جىلۋىسىنى تەخىرسىز روھىي چاڭقاقلىق ئىلكىدە غىل - پال ئۇچرىتىپ قالىمىز، خالاس.

(بېشى 79 - بەتتە)

سوۋغا قىلغانىدى. شۇڭا باشقىلار «باھار پەسلى كەلدى» دېيىشسە، بوۋاي: «يېشىل مۇھەببەت. . .» دەيتتى. يېشىللىقنىڭ ئىنسانلارنىڭ دىلىنى يۇمشىتىپ، يۈرىكىنى ئېرىتەلەيدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلەتتى. بوۋاينىڭ ئەندىشىسى مومىيى بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بارغان ئالقانچىلىك زېمىندىكى يېشىللىقنىڭ قۇرت - قوڭغۇزلارنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلىنىپ قېلىشى ئىدى. مومىينىڭ ئىسمى بىلەن ئىسمىداش بۇ پەسىل بوۋاينىڭ كۆڭلىگە بەكمۇ ياقاتتى. ھەر يىلى باھار كېلىشى بىلەن جاھان يېشىللىشىدىغانلىقى، مەھەللىداشلارنىڭ تېخىمۇ ئىناق - ئىجىللىشىپ كېتىشى بوۋاينىڭ روھىنى كۆتۈرەتتى. ئايالى باھارخانمۇ خۇددى باھاردەك ئىللىق ھەم كۆيۈمچان ئىدى. . .

بوۋاينىڭ نەپسى بوغۇزىدىلا قىسىلىپ قالىدىغاندەك قىلاتتى، ھەتتا بۇ رېئاللىقنى كۆرۈش قۇۋۋىتى يوقىلىۋاتقان بىر جۈپ كۆزىمۇ ئاستا - ئاستا يۇمۇلۇپ، كائىنات دۇنياسىدىن بارا - بارا يىراقلىشىۋاتقاندەك بىلىندى - دە، بۇنىڭدىن گۇمانلانغان بوۋاي، قولى بىلەن كۆزىنى بىر ئۇۋۇلاپ بېقىشنى ئويلاپ قالدى. شۇ پەيتتە بوۋاي پۈتۈن بەدىنىنىڭ تاشتەك قېتىپ كەتكىنىنى، قولىنىڭمۇ بادىردەك سۇنۇلۇپ قالغىنىنى بىلمەيتتى. . .

ئوغۇللىرىدىن باشلاپ كېلىنلىرىگىچە ھەتتا ئۇششاق نەۋرىلىرىمۇ ئۇنىڭ تېزرەك جان ئۈزۈشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، ناھايىتى تاقەتسىزلىك ئىچىدە تولىمۇ جىددىيلىشىپ ئاخىرى جىمجىت بىر سېكۇنتنى كۈتۈۋالدى. . .

ئەدىبلەر ھەققىدە پاراڭ

— ھەقىقەت ئەكس ئەتكەن ئەخلاق - پەزىلەت دېمەكتۇر.

—يۈسۈپ ھۈسەيىن

كىشىلەر ئۇنىڭ «نەپەس ۋەزنى» دە شېئىر يازىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. «نەفەس ۋەزنى» دېگەن بۇ ئىبارە كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئانچە تارتىپ كېتەلمىدى. ھېچبىر سەھىپىدە ئىلمىي مۇلاھىزىلەرمۇ بولمىدى. ئەكسىچە، يۈسۈپ ھۈسەيىننىڭ «نەپەس ۋەزنى» دىكى ئۇزۇن مىسرالىق شېئىرلىرى كىشىلەرنىڭ مەسخىرىسىگە ئۇچرىدى. بىزدە يەڭگىلتەك مەسخىرىلەر ئاز ئەمەس. بىز خۇدىمىزنى يوقاتقان ھالدا كۈلۈشنى ياخشى كۆرىمىز. بۇ كۈلكىلەردىن تارىخى، دەۋرى مەسئۇلىيەتنى ئىزدەپ تېپىش قىيىن، پىكىرلىرىمىز تراگېدىيىلىك چوڭقۇرلۇققا نامرات بولغاچقا، تارىخ ئوتتۇرىغا قويغان سوئاللارغا جاۋاب بېرىشتىن شۇنچە يىراقتا تۇرۇپتىمىز. بىزنىڭ ئەگەشمە، تەقلىدىي رېئاللىق تۇيغۇمىز ئۆزىمىز كەلتۈرۈپ چىقارغان نۇرغۇن مەسىلىلەرنى دەسسەپ ئۆتۈپ كەتتى. ئاخىرى نۇرغۇن ئىشلار ئۆز ۋاقتىدا ھەل بولماي كېلەچەككە مىراس بولۇپ قېلىۋەردى.

خۇددى «نەپەس ۋەزنى» ئىلىم شەرەندازلىرىنىڭ دىققىتىدىن خالى قالغاندەك، يۈسۈپ ھۈسەيىن شۆھرەت سەلتەنىتىدىن تولىمۇ يىراق بىر سەھرادا تۇپراقنىڭ ھەقىقىي ساپ پۇرىقىغا جۆر بولغان ھالدا زامانىمىز كىشىلىرى ھەزىم قىلالمىغان ئىلاھىيەت پىكىرلىرىنى تەلقىن قىلىپ، تولۇق خاكسار بىر شەخسكە ئايلاندى.

• ئابدۇقادىر جالالىدىن

مەن بۇ كىشىگە ئۇنىڭ «نەپەس ۋەزنى» دىكى شېئىرلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن قىزىقىشقا باشلىغانىدىم. بۇ چاغدا قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتاتتىم. گەرچە بىز بىر شەھەردە ياشاۋاتقان بولساقمۇ، ئەدەبىيات كوچىسىدىكى ئېھتىراسلىق ھېسلار تۈپەيلى، مەندە ئۇ كىشى بىلەن دىدارلاشقۇدەك جۈرئەت تۇغۇلمىغانىكەن. كېيىن خىزمەتكە چىقتىم. ئۈرۈمچى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىككى يىل ئىشلەپ، شىنجاڭ مائارىپ شۆبۈەنى ئىلمى باشقارمىسى قارمىقىدىكى «شىنجاڭ مائارىپ شۆبۈەنى ئىلمىي ژۇرنىلى» غا تەھرىر بولۇپ يۆتكەلدىم. تەھرىرلىك ھاياتىمدىكى قىزىق بىر ئىش مۇنداق باشلاندى: باشلىقىمىز بىر پارچە ماقالىنى مېنىڭ كۆرۈپ بېقىشىمغا بەردى، بۇ دەل يۈسۈپ ھۈسەيىننىڭ «نوپۇز ھەققىدە» دېگەن ماقالىسى ئىكەن. دېمەك، مەن خېلىدىن بېرى دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان مىستىكلىك شائىر يۈسۈپ ھۈسەيىننىڭ ئىملاسىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتىم. خەتلەر زىچ ۋە قويۇق يېزىلغان بولۇپ، گەۋدىسى ۋە شەكلى بىر قىسىم چىغاتاي ئۇيغۇر ئىنشالىرىغا ئوخشاپ كېتەتتى، ماقالە مەن تەھرىرلىك نۇقتىسىدا تۇرۇپ كۆرگەن ماقالىلەرنىڭ ئىچىدە مېنى ئەڭ سۆيۈندۈرگەن ماقالە بولدى. ماقالىدە نوپۇزنىڭ نورمال ۋە بىنورمال تەرەپلىرى، نوپۇزنىڭ زومىگەرلىك ئامىللىرى جەمئىيەتشۇناسلىق، ئېستېتىكا، پسىخولوگىيە تەرەپلىرى بويىچە قويۇق

پەلسەپۋى تۇستە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، ئاپتورنىڭ تىل ئىشلىتىش جەھەتتىكى خاسلىقى مېنى جەلپ قىلىۋالغانىدى. پروفېسسور ئەپەندىلەرنىڭ باش ماقالە ئورامىدىكى جۈملىلىرى ۋە كونسېپىك خاراكتېرىدىكى پىكىرلىرىنى كۆرۈۋېرىپ چارچىغان زېھنىم يۇسۇپ ھوسەيىندىن قۇتلۇق خەۋەر ئىشىتكەندەك شېئىرىي ئىلھام سەزدى. رابغۇزى تەسۋىرلىگەن نەبىلەرنىڭ بىرەر ۋارىسى زاھىر بولغاندەك، ئۇنىڭ ئارامبەخش شامىلى يەلپۈپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ماقالىگە ئىشلىتىشكە بولىدىغانلىقى ھەققىدە پىكىر يازدىم. كېيىن بۇ ماقالىنى بېسىش - باسماسلىق مەسىلىسى باشقارمىمىزدىكى چوڭ مەسىلىگە ئايلاندى. ئاخىرى ماقالە ئىنستىتۇتنىڭ مەلۇم بىر رەھبىرىنىڭ كۆرۈپ بېقىشىغا يوللاندى.

«ماقالىدە ئىدېئالىزملىق خاھىش ئېغىر، ئېنگلىسنىڭ نوپۇز كۆزقارىشىغا زىت، ئەگەر بۇ ماقالىنى سىلەر باسساڭلار مەن قارشى ماقالە يازىمەن» - ماقالىگە نىسبەتەن بىزنىڭ ئالغان جاۋابىمىز ئەنە شۇنداق بولدى. بىز بۇ گەپتىن قورقۇپ كېتىپ ماقالىنى ئېلان قىلمىدۇق.

مەن كىتاب كۆرسەم تىل ۋەپىكىردىكى خاسلىقنى بەكرەك ئىزدەيمەن، ئاپتورنىڭ سەرگۈزەشتىسىگە ۋەكىللىك قىلالايدىغان بىرەر - ئىككى ئېغىز گەپنى ئۇچرىتالىسام، كىتابنىڭ پاخال يەرلىرىنى ئەپۇ قىلىۋېتىمەن. كىتاب ئوقۇپ ئاپتور تەرىپىدىن ئالدىنىپ قالىدىغان ئىشلاردىن خالاس بولماق تەس. يۇسۇپ ھوسەيىندە ئۇسلۇب خاسلىقى بولۇش بىلەن بىرگە ئىجادىلىقمۇ زور ئىدى. خەنزۇ تىل - يېزىقىدا نەشىر قىلىنغان كلاسسىك پەلسەپە ئەسەرلەرنى كۆرگەندە ئۇيغۇرچە ھەل قىلالمىغان بەزى ئاتالغۇلار يۇسۇپ ھوسەيىننىڭ يازمىلىرىدا ئوبدان ھەل بولغانىدى. ئۇ غەرب پەلسەپىسىنى شەرقنىڭ، جۈملىدىن ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيەت چەمبىرىنىڭ ئاشقازىنى بىلەن ھەزىم قىلغانىدى. يۇسۇپ ھوسەيىننىڭ مەنۋىيەت خەزىنىسىدە گرېك، رىم، ئەرەب، پارس، ھىندى مەدەنىيەت مىراسلىرىدىكى گۈزەل نەمۇنىلەر تېپىلاتتى. ئۇ ئۆزى يولۇقتۇرغان ئۇچۇرلارنى، زامانىۋى ئىلىملەرنى ھېكمەت قازىنىدا بىرلىكتە ئېرىتىپ، يېڭى مەھسۇلاتلارنى يارىتىشقا ماھىر كىمياگەر ئىدى. مۇشۇنداق روشەن تەسىرات مەندە يۇسۇپ ھوسەيىن بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش ئىستىكىنى پەيدا قىلدى.

ياشلىقنىڭ شۇنداق بىر پەرىشان چاغلىرى بولىدۇ — ئارزۇلىرىڭ جاھانغا پاتمايدۇ، باشقىلار سېنى چۈشەنمەيدۇ، كىشىلەردىن ئاسانلا رەنجىپ قېيىداپ قالىسەن، بولۇپمۇ دەۋرنىڭ ھەسرىتىنى ھۆددىگە ئالغان بىر شائىر پۈتكۈل كائىناتنىڭ پۇقراسى سۈپىتىدە شور پېشانىلەرگە ئورتاق تىل بىلەن خۇداغا پىچىرلايدىغان بولۇپ كەتكەندە، ئۇنىڭ ئاشىقانە يۈرىكىنى چۈشىنىدىغان نە بىر قىز، نە بىر يولداش تېپىلمايدۇ، سەن بىر ئاددىي بەندە بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن ئىنسانلار ئارىسىدىكى دوستلارغا خۇمارمۇ بولۇپ قالىسەن. دوست ئاسان چىقمايدۇ. مانا مۇشۇ چاغدا بىر ئىجتىمائىي سائادەتتىن قۇرۇق قالساڭمۇ، يېگانە قەلبىڭ يېپيېڭى تۇيغۇ ۋە پىكىرلەرنىڭ ئۈنۈملۈك تۇپرىقىغا ئايلىنىدۇ. شۇندىلا قەلبىڭدىكى مۇتالىئەگە شېرىك بولالايدىغان ئارىفلارنى ئىزدىگۈڭ كېلىدۇ.

پەرىشان دەقىقىلەر مەنىلەر دېڭىزىنىڭ تەھرى، بۇ دېڭىزنىڭ تەكتىدە ئاداققىچە ئۆچمەيدىغان پىراق يالقۇنى بولغاچقا ھەمىشە قايناپ تۇرىدۇ. پول ۋالېرى دېڭىزدىكى ئەبەدىي يېڭى باشلىنىشتىن ھايات سىرلىرىنى كۆرسەتكەنىدى.

شائىر مۇزدەك دېڭىزنىڭ ئاستىدا ئوت بار دەيدۇ، بۇ گەپنى كۆيۈپ تۇرغان كىشىلەر رەت قىلمايدۇ.

پەرىشان دەقىقىلەر ئىنساندىكى خاسلىقنىڭ رېئاللىق ئۈستىدىكى قانائەتسىزلىكىدىن كېلىدۇ، ئەتراپىدىكى تەرتىپ، ئادەت ۋە تۇرمۇش لوگىكىسىنىڭ بويۇنتۇرۇقلىرىدىن ئۆزىنى چەتكە ئالالىغان كىشىلەر مەنۋىيىتىدىكى قۇدرەتنى گاھ - گاھ، خىرە - شىرە كۆرۈپ قالىدۇ. خاسلىق ئىسيانى ئۆز يامراشلىرى داۋامىدا ھامان بىر سىدقىلىشنى تېپىدۇ. شۇڭا، ئۆكتىچىلەرنىڭ سۆزلىرى كەسكىن تەنقىد خاراكتېرىگە ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە چوڭقۇر تراگېدىيىلىك يىلتىز ھەم مۇڭلۇق تۇرمۇش ئارقا كۆرۈنۈشىگە ئىگە.

شۇ مەزگىللەردە تۇرمۇشۇم بەكلا تەرتىپسىز ئىدى، روھىم تۆۋەن، نېرۋام چارچىغانىدى. چۈشكۈنلۈك ئۆزىنىڭ ئېغىر قاناتلىرى بىلەن باش ئۈستۈمدە ئەگىپ يۈرەتتى، ئۇنىڭ پەرۋازىدىن چىققان سوغۇق شامال ئىچ - تېشىمنى زىمىستان كەيپىياتىغا ئەسىر قىلاتتى، ھېمىڭۋاي، كاۋاباتا ياسۇنارى، يېسىنىنلارنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشى ھەققىدىكى ئويلار كاللامنى چۇلغىۋالاتتى. كىشىلەرنىڭ ئەتىگەندە سۈت سېتىۋېلىشلىرى، توي نەغمىلىرى، ھۆپىگەرلەرنىڭ قىزغىن توۋلاشلىرى. . . ئەنە شۇنداق ئاددىي، نورمال كىشىلىك تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى ئەقلىمگە سىغمايدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇلۇغۋار تەنھالىقتىكى كىشىلەرنىڭ ئىستىكىنى پەقەت خۇدالا چۈشىنىدۇ. كرېست ئۈستىدىكى ئەيسا ئاسىي بەندىلەرنىڭ بارلىق گۇناھلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ «ئۇلارنى كەچۈرگىن» دەپ پىچىرلىغاندا، ئەيساغا يۈرگۈزۈلگەن جازانى تاماشا قىلىشۋاتقان گۇمراھلار بۇنى ھەرگىز ئاڭلىيالمىدى. ئەيسا پەقەت ھەق ئىگىسىلا چۈشىنىدىغان بىر سىرنى ئۆزىنىڭ ئاشۇ قالتىس دوقمۇشىدىن ئىلگىرىلا دالالەتلىرىگە سىڭدۈرۈۋەتكەنىدى.

ئاشۇ پەرىشانلىقلار ۋە بىئاراملىقلار مۇقەددەس تەنھالىقتىكى ۋەھىمە پەللىگە يېتەلمىسىمۇ، ھاۋادىن نەپەس ئېلىش ھوقۇقىغا ئىگە بىر ئادەمنىڭ ياشلىقى ئۈچۈن سالماقلىق پىكىر ئېلىپ كېلىدىغان روھى تولغاق ئىدى.

ئاشۇنداق بىر كەيپىياتتا يۈسۈپ ھۈسەيىنگە خەت يازدىم. پىكىرلىرىمنى، ھېسلىرىمنى، روھىي قايناللىرىمنى تۆكتۈم. ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي يۈسۈپ ھۈسەيىندىن جاۋاب خەت كەلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ خېتىدە «نەپەس ۋەزنى» نىڭ كېلىپ چىقىشى، غەمكىنلىكنىڭ نەپەس بىلەن مۇناسىۋىتىنى شەرھىيلىگەنىدى. مەكتۇب ساھىبى بۇ خەتكە خېلى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلغان بولۇپ، روھىيەت ھادىسىلىرىگە نىسبەتەن مۇئەللىپنىڭ سەمىمىي ئەقىدىسى بىلىنىپ تۇراتتى.

كەيپىيات نەپەسنىڭ قانداق بولۇشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ، دەيتتى يۈسۈپ ھۈسەيىن. شۇنداق ئىكەن، نەفەسنىڭ ئۆزگىرىش قانۇنىيىتى ئارقىلىق كەيپىياتقا تەسىر كۆرسىتىش تامامەن مۇمكىن. بىر قېتىملىق نەپەس سۈمۈرۈش ۋە چىقىرىش بىلەن مەزمۇنلىنىدۇ، بىز نەپەس ئالغىنىمىزدا مۇئەييەن ئوكسىگېن مىقدارى ئورگانىزمىمىزدىكى تۇرلۇك ئايلىنىشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ. نەتىجىدە، ئوكسىگېن قان ۋە نېرىپ سۈپەتلىرى بىلەن قوشۇلۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئادەم مەلۇم تۈرتكە تۈپەيلى پىكىر قىلسا، ئاشۇ ئوكسىگېن مىقدارىنىڭ تۈر ئۆزگىرىشلىرى بەدەندىكى ئېلېمېنتلارغا شۇنداقلا تەپەككۇر ئېنېرگىيىسىگە، ئاخىرى ئاۋازغا، ھەرپكە، بەلگىلەرگە ئايلىنىدۇ. دېمەك «نەپەس» ھالقىسى ئارقىلىق ماددا ۋە روھنىڭ ئىچكى - تاشقى ئالەملىك ئايلىنىشلىرىنى كۆرۈپ يېتەلەيمىز. «نەپەس ۋەزنى» دىكى شېئىرلار كىشىلەرگە ئوبراز، ئارزۇ - ئارمان خىللىرى بىلەن تەسىر كۆرسىتىش بىلەن بولدى قىلمايدۇ، بەلكى يەنە ئۇ ھەزىم جەريانىدا مۇئەييەن نەپەس قانۇنىيىتى ئۈستىگە قۇرۇلغان تاۋۇش ئېقىمىنى ياكى جۈملە (مىسرا) قۇرۇلما ئارقىلىق ئادەتتىكى نەپەس مىقدارىنى ئۆزگەرتىدۇ، شۇ ئارقىلىق ئورگانىزمدىكى فىزىكىلىق، پسىخىكىلىق ئۆزگىرىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. كىتابخان شېئىرنى ئوقۇش جەريانىدا نەپەسنىڭ ئىنقىتىدارى ئارقىلىق ئۆزى سېزىپ يېتەلمىگەن مەنىۋى ھاياتنى باشتىن كەچۈرىدۇ.

يۈسۈپ ھۈسەيىن يۇقىرىقى قاراشلىرىنى بۇددا دىنى ۋە تويىن دىنىدىكى بەزى تەلىماتلار ئارقىلىق ئىزاھلىغان، خەنزۇلاردىكى «نەپەس گۇمپىسى» نىڭ قائىدىلىرىنى شېئىرىيەتتىكى كەيپىيات، ھېسسىيات ھادىسىلىرىگە تەدبىقلىغانىدى.

بىزنىڭ ئوقۇش ھاياتىمىز ئاللىبۇرۇن كەلتۈرۈپ چىقىرىلىپ، چاسلاپ قويۇلغان تەييار ئۇقۇملارنى ئاڭلاش بىلەن ئۆتكەنىدى. بىر مەسىلە ئۈچۈن ئۇنداق كەڭ مەدەنىيەت ئىقلىملىرىدىن دەلىل ئىزدەيدىغان پەزىلەتلەرنى كەمدىن - كەم ئۇچرىتاتتۇق. يۈسۈپ ھۈسەيىن ماڭا قۇم توچكىسى ئارقىلىق كائىنات ھالىتىنى ئىشارە قىلىشتەك خىلۋەت بىر كوچىنى كۆرسەتكەندەك بولدى. ئەمما، يۈسۈپ ھۈسەيىن قۇمدىن ئىبارەت ئالەم پونكىتىدىكى كۆرسەتكۈچلەرنى ئالەمنى بىر ئالغان روھىي قۇۋۋەت بىلەن ھەرىكەتلەندۈرەتتى، ئۇلارنى ئۆزى بىلگەن سىفىرلار بىلەن خاتىرىلەپ ئالاتتى. ئېيىنشتېيىن تەجرىبە بىلەن روھىي رادىئولوگىيىنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە تەڭ تاياندى. ئۇ بارمىقىنى بىر چىقىرىۋىدى، دەقىقە ئارا سان - ساناقسىز زامان دەرۋازىلىرىنى تېشىپ ئۆتتى. ھەر بىر سەييارە ئۇنىڭ چەكسىز ماكان - زامان ئوربىتالىرى بىلەن پۈتكەن كاللىسىنىڭ ھۈجەيرىسىگە ئايلاندى. شۇڭا ئاندىروتوماس: «ئېيىنشتېيىننىڭ ئاپئاق چاچلىرى كائىناتتا لەپىلدەپ تۇرىدۇ» دېگەنىدى.

يۈسۈپ ھۈسەيىندە بەرەس كېسىلى بار ئىدى. ئۇ ئاشۇ تۈپەيلى كېلىپ چىققان مەيۈسلىكلىرىنى، كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن چىقىپ تۇرغان يىرگىنىش ئالامەتلىرىنى، يېتىمسىراشلىرىنى، ئەلنىڭ كۆزىدىن خالى بىگانىلەرچە ھاياتىنى يېزىپ، ماڭا روھىي ئىستىغپارغا ئوخشاپ كېتىدىغان سەرگۈزەشتىلىرىنى كەڭ كۆشادە ئىزھار قىلغانىدى. «قۇياش تازا قىزىغان پېشىن مەزگىللىرىدە قىزىل دەريا ۋادىسىنى ئايلىنىپ، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ تەنھالىقىنى تەجرىبە قىلدىمەن» دەپ يازغانىدى ئۇ. بۇ گەپ ماڭا شېئىردەك تەسىر قىلغانىدى. ھېرمان ھېسسى ياش چاغلىرىدا ساكيامۇنى باشتىن كەچۈرگەن روھىي

بىشارەتلەرنى قايتا ئاڭلاش ئۈچۈن خىلۋەت بىر تاغ باغرىدا دەرەخ ئاستىدا ئولتۇرۇپ بېقىپتىكەن. مەن قۇرئان قىسسىلىرىنى ئوقۇغىنىمدا ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ جەننەتتىكى ئانتىك تەنھالىقى ھەققىدە پىكىر قىلماپتىكەنمەن. پىكىر قىلىش ئادىتىگە ئىگە كىشىلەر ئۈچۈن ھەرقانداق نەرسە ئاجايىپ پەلسەپىۋى سىستېمىنىڭ يىپ ئۇچى بولالايدۇ.

ئەخمەد يەسەۋى 63 ياشقا كىرگەندە، مۇھەممەد پەيغەمبەردىن ئارتۇق ياشامدىم دەپ ئوچۇق گۆرگە كىرىۋالغانىكەن.

يۇسۇپ ھۇسەيىن، ھىرمان ھېسسى، يەسەۋى... بۇلار روھنى تەجرىبە قىلىشنىڭ ئۇپۇقىدا ئۇچرىشىپ تۇرىدۇ، بىز ئۇنى نۇر غەمزىسىدە كۆرۈپ تۇرىمىز.

بىر پارچە خەت روھىيەت سىرلىرى ھەققىدە كۆپ يىپ ئۇچى بەردى. نىمىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىش، نىمىلەرنى ئاختۇرۇش كېرەكلىكى ھەققىدە مەندە نۇرغۇن ئويلىنىش بولدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئارىمىزدا نورمال خەت ئالاقىسى باشلاندى. ئۇ ئېلان قىلىنغان شېئىرلىرىمنى كۆرگەندىكى روھىي مۇئەممالىرىنىڭ يېشىملىرىنى دەرھال يېزىپ ئەۋەتتى.

ئارىدا بىرەر يىل ئۆتتىغۇ دەيمەن، يازلىق تەتىلدە ئانامنى يوقلاپ قەشقەرگە باردىم. يۇسۇپ ھۇسەيىننى ئاتايىتەن ئىزدەپ كۆرۈشتۇم. ئۇ ماڭا بىر قاراشتىلا ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن ئادەمدەك كۆرۈندى. بېشىغا شەپكە كىيىۋالغان، ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ كەتكەنىدى. قارىغاندا، ئۇ ئۆزىنى جاھانساز زىيالىيلاردەك پاكىز، رەتلىك، خۇشخۇي تۇتۇشقا ئانچە ئەھمىيەت بېرىپ كەتمىسە كېرەك. ئۇ دائىم شۇنداق يۇرەمدۇ ياكى مەن تاسادىپىي بىر ئەھۋالدا شۇنداق ئۇچراتتىممۇ، بۇنىسى نامەلۇم. پەرىزىمچە، ئۇ ئاشۇنداق يۇرۇشتە تەبىئىيلىك ھېس قىلسا كېرەك. ئۇنىڭ سالاھىيىتىنى بىلمىگەن كىشىلەر ئۇنى دېھقان دەپ ئويلاپ قالاتتى.

بىز بىرلىكتە شەھەر كوچىلىرىنى ئايلاندۇق، خەلق باغچىسىنى ئارىلاپ، سايىلەردە مۇتالىئە قىلدۇق، تاماق يېدۇق، پارىڭىمىز ئاساسەن شەرق تەسەۋۋۇپچىلىقى ھەققىدە بولدى. ئۇ ماڭا ئەلشىر ناۋائىنىڭ «لىسانۇتتەيىر» (قۇشلار تىلى) دېگەن ئەسىرىنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىشىمنى ھاۋالە قىلدى. بىرمۇنچە قۇشلار تاكامۇلىنى ئىزدىدى، يەتتى، ھېچنېمە يوق دېيىشتى. «قۇشلار تىلى» نىڭ ئىدىيىسى ئۇنىڭ قىسقىچە تونۇشتۇرۇشچە ئەنە شۇنداق ئىدى. بۇ دەل فرانسوز يازغۇچىسى ئالبېرت كامۇسنىڭ مەۋجۇدىيەتچىلىك ئىدىيىسىگە يېقىن ئىدى.

«قۇۋۋەت ھەزىمدە» دېدى ئۇ تاماق يەپ قايتىۋاتقىنىمىزدا، «ئات بىدە يەيدۇ، تۆگە پاخال يەيدۇ، ئادەم ئاشۇ پاخاللارنىڭ جەۋھىرى بولمىش گۇرۇچنى يەيدۇ، ئۇنى باشقا قۇۋۋەتلىك خۇرۇچلار بىلەن قوشۇپ ھەر خىل تائاملارنى ئېتىپ يەيدۇ. بىراق، ئات بىلەن تۆگە جىسمانىي جەھەتتىن ئادەمدىن كۈچلۈك. سەۋەب شۇ يەردىكى، بىدە بىلەن پاخال ئات ۋە تۆگىنىڭ ھەزىم قىلىشى، ئۆزلەشتۈرۈشى ئارقىسىدا ئادەمگە نېسىپ بولمىغان جىسمانىي قۇۋۋەتنى ھاسىل قىلدى. بىراق، ئادەم دۇنيانى ئەقلىي ھەزىم قىلىش بىلەن ۋاستىگە ئېرىشتى. بۇمۇ بىر خىل كۈچ».

«بىر كۈنى ئاشخانىغا تاماق يېگىلى كىردىم» دېدى ئۇ يەنە، «بىر يىگىت باشقىلار غاجاپ قويغان سۆڭەكنى كوروسلىتىپ چايناۋاتاتتى. مەن ھەيران بولۇپ قارىدىم. يىگىت قاۋۇل ۋە كېلىشكەن بولۇپ ماڭا قارىغاندا ساغلام تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئەۋزەل نەرسىلەرنى يەپ، قوللىرىم بەرەس. بۇنداق سېلىشتۇرما نەدىن كەلدى؟ مەسىلە ھەزىم قىلىشتا».

بۇ ھەقىقەتەن غەلىتە پىكىر ئىدى. ئەمما، ھەممىدىن بەك ئۇنىڭ كۆزىتىش ئادىتىگە قىزىقتىم. ئۇنىڭ كۆزىتىش نۇقتىسى قانچىلىك كەڭ بولمىسۇن، بەربىر ھەممىسى ئۆزىنىڭ روھىي سۇپىتىنى مەركەز قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەتراپىدا يۈز بەرگەن ھەرقانداق بىر ئىش ئۇنىڭدىكى روھىي تۇگۇنىنىڭ ئاللىگورىيىلىك كۆرۈنۈشى ئىدى.

بىزنىڭ سۆھبىتىمىز ئاشۇنداق ئاخىرلاشتى. كېيىن قەشقەرگە قايتا بارغىنىمدا، ئۇنى ئىزدىگەن بولساممۇ كۆرۈشەلمىدىم. كىشىلەر ئاسانلىقچە ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى ئېيتىپ بېرەلمەيدىكەن. ئېھتىمال، ئۇ خىزمەتداشلىرى ئارا ئۇنتۇلغان بىر ئادەمگە ئايلىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك.

بىز خەت يېزىشىپ تۇردۇق. ئۇ ھەقىقەتەن ھوسۇللۇق ئادەم بولۇپ، بىرلا ۋاقىتتا خەت بىلەن قوشۇپ ماقالىلىرىنى ئەۋەتەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن خىجىلمەنكى، مەن ئۇنىڭ نۇرغۇن خەتلىرىگە جاۋاب يازالمىدىم. مەن ئۇنىڭ ماقالىلىرىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ تىل ئۇسلۇبى، پىكرى مېتودىدىن ئىلھام ئالاتتىم ۋە مۇۋاپىق بىرەر مەتبۇئاتقا ھاۋالە قىلاتتىم.

ئاڭلىسام، يۇسۇپ هۇسەيىننى ساراڭ دېگەنلەر بولغانىكەن، ئۇنداق دەيدىغانلار هازىرمۇ يوق ئەمەس. بەزىلەر ئۇنىڭ ماقالىلىرىنى كۆرۈپ «قىزىتمىسى ئۆرلەپ قېلىپ يېزىپتۇ» دەپ جاۋاب بەردى. مەن هېچنېمە دېمىدىم. بەزى ماقالىلەرنى ئۇلاردىن قايتۇرۇپ ئېلىپ ساقلاپ قويدۇم. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى مەتبۇئاتلاردا ناهايىتى ئاز ئېلان قىلىندى. ئاساسلىق سەۋەب، ئۇ هېچكىمگە ئوخشىمايدىغان ئۇسۇلدا پىكىر قىلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ نەچچە نۇر يىللىق چوڭقۇرلۇقىدا ئولتۇرۇپ ئۆزىدىن ناهايىتى يىراقتا قالغان جاهانسازلارغا توۋلىغاندا، ئۇنىڭ ئاۋازى بىلىنەر - بىلىنمەس چىقىدۇ. دېمىسىمۇ هەقىقەتەن قاتتىق ۋارقىراپ جاكارلىمىسىمۇ هەققانىيەت قۇلىقى بار ئادەملەر ئاڭلىيالايدۇ. نادانلارنىڭ قۇلاق پەردىسى يىرتىلىپ كەتكۈچە ۋارقىرساڭمۇ ئۇلار چۈشەنمەيدۇ. دانالار جىمجىتلىقتىن ۋەهىگە ئېرىشىدۇ.

يەنە باشقا سەۋەبلەرمۇ بار، مۇهەررىرلەر ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇشنى تەس كۆرىدۇ، ئۇنىڭ هادىسىلەرگە ئىچكىرىلەپ كىرىشى ناهايىتى مەۋهۇم. ئۇ رېئال بىلەن خىيالنى پەرقلەندۈرمەيلا بىر پۈتۈن مەۋجۇدىيەت دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭ تەتقىقات خاراكتېرلىك ماقالىلىرىدە خىيالىيلىق بەكلا ئېغىر، ئۇ دەۋر بىلەن دەۋرنى، شەخس بىلەن شەخسنى، شەيئى بىلەن شەيئىنى بۇددىزمدا دېيىلگەن سامسارا روهى بىلەن تۇتاشتۇرىدۇ. مەڭگۇ تايىنىپ تۇرىدىغان بىر روهىي سۇبىستانسىيە ئۇنىڭ دۇنياسىدىكى بارلىق تۇرلەرنى ئارىلاپ تۇرىدۇ ياكى باغلاپ تۇرىدۇ. يۇسۇپ هۇسەيىن گويا سانلىق تەپەككۇردىن خالى ئىدى، ئۇنىڭ نەزەرىدىكى سان كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ئېلىم - بېرىم، هېساب - كىتاب، خاتىرىلەش - ئۆلچەش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىستېمال خاراكتېرىدىكى سان بولماستىن، بەلكى روهنىڭ هەرىكىتى ياكى تەقى - تۇرقىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان ماهىيەتلىك بەلگە ئىدى. ئۇ ماتېماتىكىدىكى سانلارنى فورمال لوگىكا كاتېگورىيىسىدىن چىقىرىپ، يۇسۇپ هۇسەيىن دۇنياسىنىڭ خاس هەرپلىرىگە ئايلاندۇراتتى. ئومۇمەن، سانلار، هەرپلەر، بەلگىلەر، گېئومېتىرىك شەكىللەر قانداق تەرىزدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر يۇسۇپ هۇسەيىننىڭ باشقىلار چۈشىنىپ كېتەلمىگەن ئۆز - ئۆزىنى ئىزاهلىشىدىكى خۇسۇسىي ماتېرىيال ئىدى.

كىشىلەر يۇسۇپ هۇسەيىننى ئانچە چۈشەنمىدى. ئەمما، ئۇنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى. ئۇ نام چىقىرىش، ئۇلۇغ شەخسلەردىن بولۇش، كىتاب چىقىرىش، ئىقتىسادىي نەپ ئۈندۈرۈش ئۈچۈن پىكىر قىلمىدى. ئەكسىچە، ئۇ پىكىر قىلمىسا تۇرالمايدىغانلىقى ئۈچۈن پىكىر قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ «پىكىر ئېقىمى» دېگەن خۇراپات تۈپەيلىدىن سەن «لوپا ئەينەك مېتودىغا دۇچ كېلىسەن» دېگەن پىكرى بويىچە، خاس پىكىر يولىنى ئىزدەشتە تىنىمسىز تەۋەككۈلچىلىك قىلدى.

ئۇ دەل ئاشۇ تەۋەككۈلچىلىك روهى، ئۆزگىچە، غەلىتە پىكرى ئۈچۈن هاقارەتلەندى، يەكلەندى ياكى پىكىر ئەهلى ئۈچۈن كەم تېپىلىدىغان يېگانە تۇرمۇش ئۇسلۇبىغا ئېرىشتى. ئامېرىكا شائىرى ئېدگار ئاللان پوئې ئامېرىكا ئەدەبىيات تارىخىدىكى ئۆلمەس قۇرلارنى يېزىۋاتقاندا، ئامېرىكا جەمئىيىتى ئۇنى ئاچ قويغانىكەن، ئۇ ئاچلىق دەردىدىن تەهرىر بۆلۈملىرىگە مۇراجىئەت قىلغانىكەن. ئۇ بەختسىز هاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۇ دۇنياغا كەتكەندىمۇ تۆهمەتكە قالغانىكەن. دۇنيادىكى هەقىقىي ئىجادكارلارنىڭ نۇرغۇنلىرى بەختسىزلىك ۋە نامراتلىقتىن قۇتۇلالمىغان.

بىزنىڭ يۇسۇپ هۇسەيىن بەلكىم ئاچ قالمىغاندۇ، ئەمما ئۇ هېچ بولمىغاندا «ساراڭ» دېيىلدى، بىزدە باشقىلارغا ئوخشىمىغان يولنى تۇتقانلار ئاسانلا «ساراڭ» غا ئايلىنىپ قالىدۇ. بىزدە ئاتالمىش پەزىلەتنىڭ خان تاجىنى ئامىباب ئادەملەر دەل ۋاقتىدا كىيەلەيدۇ. تارىخ ئۈچۈن ئاز - تولا ئىش قىلغانلار تۆهمەتكە قالىدۇ ياكى كېچىكىپ چۈشىنىلىدۇ. تىرىكلىكىدە قەدىر - قىممەت تاپالمىغان ئەهلى پازىللار ئۆلگەندىن كېيىن كەچۈرۈمگە ئېرىشىدۇ ياكى ئۇنتۇلىدۇ، هەرقانچە بولسا بىرقانچە ئون يىل، بىرقانچە يۈز يىلدىن كېيىن ئۇنىڭغا ئابىدە تىكلىنىدۇ. بېخىللارچە باها بېرىلىدۇ.

يۇسۇپ هۇسەيىن ئاغرىنىشنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك تۇرىدۇ. ئۇ ئۆزىمۇ شۇنداق دېگەن:

«بىلدۇرۇلسە مەلۇمدۇر، بىلدۇرۇلمىسە
مەجهۇلدۇر،
كۆنمىگۈچە مەجبۇرىيەت، كۆنگەنگە
مەمنۇنىيەت».

بەلكىم، بەختنىڭ نېمىلىكى هەققىدە يۇسۇپ هۇسەيىننىڭ جاۋابى باردۇر.

بەلكىم، ئۇ ئۆزىنى ئىسپاتلاشقا ئۈلگۈرەر.

ستۇدېنتلار

مۇھەررىردىن:

ستۇدېنتلار ئەدەبىياتىمىزدىكى ھاياتىي كۈچى ئۈستۈن، ئۈمىدلىك قوشۇن، ئەدەبىياتىمىزدىكى نۇرغۇن يېڭى ھادىسە-لەرنى شۇ دەۋردىكى ستۇدېنتلار ئاپتورلارنىڭ دادىل ئىزلىنىشىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، ستۇدېنتلار تۇرمۇشى، ياشلىق رومانتىكىلىقى ئەدەبىياتىمىزدىكى گۈزەل قىزىقارلىق تېما، ھەرقايسى ئالىي مەكتەپتىكى جۇشقۇن مەنىۋى كەيپىيات-نى ئۆزىدە نامايان قىلىپ كېلىۋاتقان ستۇدېنتلار ئىجادىيەت كۈرژۈكلىرى ئۈچۈن ھەرقايسى يەرلىك ئەدەبىي ژۇرناللار بىرلىشىپ «ستۇدېنتلار» ناملىق سەھىپىنى تەسىس قىلدۇق. ھەرقايسى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىلىرىنىڭ بىز بىلەن ئالاقىلىشىپ يېقىندىن ياردەمدە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئالۋۇن

جېلىل خېلىل

1

چېقىلغان چۈشتى باشقا
ئۆزۈم سەرسان
كوچىمە قۇم تېنىم گويا ئۈزۈپ ماڭغان.
قاغجىراق تەبىئەتنىڭ قاقاس تىلى
ئويىنتىپ مېنى يوقلۇق شىرىنىسىدە
مەنىسىز ۋەھىمىسىنى قىلار بايان.
چوش بولۇپ يانغىنى راست ئاسماننىڭ
كۈل بولۇپ توزغىنى راست تۇپراقنىڭ
يانتاقلار قېنى ياكى قىزىل يۇلغۇن
كەتتىم ئۇلار تاشلاپ باتنىمىنى
راستىمدۇ ياڭرىغىنى غەم سازىنىڭ؟!
كۆزلەرنى غەلەتلىگەن بالا جىنلار
يىلىكى بەلكى زېمىن سۆڭىكىنىڭ.
كەت كېيىك، ئوۋچىلىرىڭ غالجىر سېنىڭ
كوچ توغراق، كەتتى تاشلاپ قاغىلىرىڭ
نە قۇدرەت سېنى بۇندا ئېلىپ قالغان
قورۇشقا باشلىماقتا يىلتىزلىرىڭ!...

ئەزەلدىن مېنى باغلاپ ماڭدى چاڭقاش
قېنىكىن جانغا تامغان ئوغۇز سۈتى؟
قېنىكىن ئىمانىمغا قىبلە - دىلبەر
قېنىكىن غاردىن چىققان بۆرە ئىزى؟
تىتىلغان ئوي - خىيالىم، تەن پەرىشان
چۆرگىلەيمەن قۇملۇق ئارا دەردكە تولۇپ.
سالىدۇ ئەتراپىمدا روھلار قىقاس
ۋە ئۇرار بىردىن مېنى قويۇن بوگۈپ.
ئاھ... كۆيگەن دېڭىز ئۆزۈڭ - تەكلىماكان
قايغۇدىن كۆكلەپ تۇردۇم يىقىلماستىن
كىشىلەر بىلمىسىمۇ كىملىكىمنى
مۇقامنىڭ لەرزى بىلەن پەلەكلەرگە
ئاھىمنى ئۆچمەس قىلىپ يېزىپ چىقتىم.
بارخانغا كۆمۈلگەندۇر كەچمىشلىرىم
سۇ ئىزۇر ئاتەش چۆلدە مەۋجۇتلىقىم.
يۇلتۇزۇم، قۇندۇزۇم، ئەي ئۈمىد كەئبەم
ئەسىرلىك كۆيۈشتە قالدۇرۇپ مېنى
ئىز، نىشان ئەيلىبان كارۋانلىرىڭغا
باياۋان قەپىسى ئىچرە سولىدىڭ!...

2

شامالغا ئايلانغاندۇر قوتلۇق بېشىم
ئۆزۈمدىن يوقتۇر ئۆزگە چىن ھەمراھىم.
ئىچ سىرىم كېزىپ قايناق باياۋاننى
ياردار ھۇقۇش كەبى كۈيلەر دائىم.

3

يورىمەن ئەرۋاھى بولۇپ دەستلەرنىڭ
يوقالغان بىرنەرسەم ئالىبۇرۇنلا.
رىزقىم قۇمدىمۇ، تاغدا يا باغدا
ئۆتتىمۇ سۇدىمۇ كۈن ياكى ئايدا

بېرەلمەس كارۋانلار بۇلارنى سۆزلەپ
كېتىشكەن ئۇلارمۇ ئۇزاپ يىراققا.
كەل مانى، كەل زەرە دۇشت،
كەل رەسۇلىللا
مەن نە دەپ ئۇن - تىنسىز كۆيىمەن زادى؟!
چىقارغىن ئەسلىمنى ھېكمەتلىرىڭدىن
بۇ غەپلەت دەشتىدە ئازغاشتىم، تالدىم
نەدىدۇر يوللارنىڭ قۇتۇپ يۇلتۇزى...
كەل كىيىك يايلىغىن كۆكسۈمدە ئەركىن
كەل توغراق چىچىمنىڭ ئورنىدا ئۆسكىن.
كەل يۇلغۇن روھىمغا بولغىن يار - يۆلەك
كەل يانتاق نەپرىتىم بولسۇن تىكىنىڭ.

كەل كارۋان يىپەك يول باردۇر تېنىمدە
سىلەرنى مەنزىلگە يەتكۈزەي ئېسەن.
كەل دىنلار مۇقام قىپ چالاي سىلەرنى
بىلسۇن بۇ جاھان قانداقلىقىمنى
ياكى مەن باھادىر ياكى ئۆلەرمەن.
ياشىدىم ئەسىرلەپ يىرىلىپ چاك - چاك
كۆرۈنۈپ ھەر تۇرلۇك شەكىل مەندە.
ئەۋجىمدە پىرجەڭگى ئۇزمەي كەلدى كۈي
جان بېرىپ باياۋان يىلتىزلىرىغا!...

(شىنجاڭ مائارىپ ئىنىستىتوتى)

ئىككى شېئىر

تۇرغۇنجان تۇرسۇن

سۈكۈت جىلۋىسى

كۆك يارغۇچى ئىدالىرىڭ بار
ماڭا قاراپ يىغلايسەن دىلدار.
قورام تاشقا ئوخشاش يۈرىكىم
يولاتمايدۇ ئۆزىگە باھار.

بۇلۇتتىكى يېشىل ئاۋازىڭ
يۈرىكىمگە كىرگەن ۋاقىتتا
ئايلىنىدۇ رەڭسىز سۈكۈتكە.

يالغۇز تۇرغان ئۆزۈمگە قاراپ
چۈش سىرتىدا كېتىمەن يىغلاپ.
ئاۋازىمنى سۈمۈرگەن قۇشلار
قونسا سېنىڭ كىرپىكلىرىڭگە،
بىردىن كۈلۈپ كېتىسەن، ئۈنۈك -
تاغ باغرىنى كېتەر قۇچاقلاپ.
قۇش كىرىدۇ ئۆڭكۈرگە ئۇچۇپ،
روھىم شۇدەم شاۋقۇنلۇق تۈندىن
ئاستا - ئاستا كېتەر يىراقلاپ.

يۈرىكىمدە يېشىل ئاۋازلار
مەنىسىگە ئېرىشكەن چاغدا
چۈش يىپلىرى چىرمايدۇ مېنى.

ئىشكاپ

مەن موھتاج ئىشكاپقا، كىيىملىرىمنى
يوشۇرۇپ بىخەتەر، ئۆزۈمنى تۈندە
ھەقىقىي ھالەتتە كۆرۈشۈم ئۈچۈن.

ئامرىقىم، كۆزلىرىڭ ئۆتكۈر بولسىمۇ،
ۋە ماڭا بىر ئۆمۈر نەزەر سالساڭمۇ
ئەسلىمنى كۆرۈشكە يەتمەس قۇدرىتىڭ،
مەن ساختا، مەن ساختا ماھىيىتىمنى
كۈندۈزى كىيىمگە سېلىپ ساقلايمەن.
كېچىسى ئەخلاققا سېلىپ ساقلايمەن.

ئىشكاپقا باستۇرۇپ كىرسە گەر كىتاب،
كىيىمىم نائىلاج كېتىدۇ ئازلاپ
ۋە بىر كۈن تامامەن كېتىدۇ يوقاپ.
شۇ دەقىق ھەقىقىي قىياپىتىمدە
بىر ئېگىز چوققىدا كېتىمەن چاقناپ،
ئەمما سەن ئەسلىمنى كېتىسەن تاشلاپ.

(شىنجاڭ مائارىپ ئىنىستىتۇتى)

قوش ۋۇجۇتتىن قۇياش ئاستا مارايدۇ

خاسىيەت ئىمىن

گۇگۇملارنىڭ رومكىسىنى كۆتۈرۈپ،
بۇلاقلارغا كەيپىلىكنى ئۆگەتتۇق.
ھاياجاندا گىياھلارغا يۆگىلىپ،
شاماللارنىڭ كۈلكىسىنى تۈگەتتۇق.

پىچىرلىشىپ قالدى گۈزەل تۇيغۇلار
يۈرەكلەرگە ئارمانلارنى تېمىتىپ.

ئىنتىزارلىق سۆيگۈ سۇنسا تۈنلەرگە،
يۇمشاپ كېتەر نەم تۇپراقلار ئېرىشىپ.

سۆيگۈ سۇنار تىنچ ئورمان ساھىللار،
يېتىرقايدۇ ئۇندا پەقەت تولۇنئاي.
قوش ۋۇجۇتتىن قۇياش ئاستا مارايدۇ،
تۈن نىسبىدە تۈننى تاڭغا ئۇلىماي.

(شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى)

ئىككى شېئىر

ھەبىبۇللا مىجىت

ياردىن ئايرىلىش ئالدىدا

بۇ يەردە قىيامەت بولماقتا ھازىر،
ھەر ئىككى يۈرەكتە توپان بالاسى.
قەبرىگە كۆمۈلگەن ئۆلۈكلەرسىمان،
چۆكمەكتە پىنھانغا سۆيگۈ كېمىسى.

كۆز ياشلار گۈرۈلدەپ كۆيمەكتە ئاچچىق،
سارغۇچ رەڭ چېچەكلەر مۇزلۇق ئەقىدە.
لەنەتلەر ئېتىلار ساليۇتلارسىمان،
ئويلىغۇم كەلمەيدۇ سۆيگۈ ھەققىدە.

يۈرەكلەر پۈتۈنلەي بوپ قالغان سەزمەس،
رومانتىك كۈيلەردىن ئالمايدۇ تىنىق.
تۇنجۇققان ۋاپانىڭ سالغا تاشلىرى،
چۆللەردە تەمتىلەپ يۈرۈشى ئېنىق.

سۆيگۈنۈم يىراقلار مېنىڭدىن ئاستا،
ئەلەملىك قەلبىمدە تامچىلىتىپ قان.
بىلمەن سۆيگۈدىن قالساقمۇ مەھرۇم،
ياشايدۇ يۈرەكلەر سۆيگۈدە نىمجان.

پەرىشتەم

تىنۋىشسىز كۆكۈلدە كاككۇك ئۈنى بار،
خىيالچان يۇلتۇزلار كۆزىدە شەبنەم.
سەن ئەركە بەختىمنىڭ بولۇپ قاتنىلى،
قول سېلىپ قەلبىمگە كىردىڭ پەرىشتەم.

قوللاردا سىلكىنىپ تۇرغىنى يۈرەك،
بىر مەۋھۇم ئۈمىدلەر نۇر تۆكەر سىم - سىم.
خازانلار يوللاردا ياتار چېچىلىپ،
ھىدىڭنى قۇچاقلاپ مىسكىن تىلىكىم.

گىلاستەك لەۋلەردە ئاتەش بار جەزمەن،
روھلارنىڭ بېتىگە سۇۋار گۈلسۈرۈخ.
ئەلەڭگۈ قەلبىمدە ئارمانىنىڭ چۈشى،
سەيياھتەك تەلمۈرەر يانچۇقى قۇرۇق.

بۇ يوللار سوزۇلغان ئۇپۇقتىن قايان؟
كۆرۈنەر بەك غۇۋا كۆزلەر بوستانى.
ئۈمىدكە بۆلەنگەن ئۈمىدسىز تىلەك،
توختىماي چاقىرار، توختىماي مېنى.

(شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى)

ياشارغان تۆت قۇلاق

(ھېكايە)

ئەمەتجان مۇھەممەت

قاراڭغۇ ئورماندا كېچىچە مېڭىپ ماداردىن كەتكەن جۇۋان تاڭ ئاتارغا يېقىن بىر چوڭ دەرەخنىڭ تۈۋىدىلا ئۇخلاپ قالدى. ئۇ چۈش كۆرگەن، چۈشىدە تاز ئۇنى قوغلاپ كېلىۋاتاتتى.

— توختا دەيمەن، ھۇ بۇزۇق توختا.

تاز قولىدىكى ئۇزۇن قامچىسىنى سىلكىپ جۇۋانغا ۋارقىرايتتى. جۇۋان جان - جەھلى بىلەن قېچىپ ئېگىز دۆڭنىڭ ئارقىسىغا ئۆتكەندىن كېيىن ناھايىتى كەڭ كەتكەن ئېتىزلىققا چىقىپ قالدى - دە، بىر چەتتە كەتمەننىڭ سىپىغا ئېسىلغانچە، باشلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان بۇغدايلارغا ئېگىلىپ قالغان، ئورۇق، تونۇش گەۋدىنى كۆرۈش بىلەن تەڭ خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتتى:

— ۋاي مەكۇنا، مېنىڭ مەكۇنام! . . .

جۇۋان يۈگۈرگىنىچە مەكۇنانىڭ پۇتلىرىغا ئۆزىنى ئاتتى. ئەمما ئۇنىڭ مەكۇنانىڭ ئورۇق پۇتلىرىنى تۇتماقچى بولغان قوللىرى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى. مەكۇنا كەتمىنىنى دولىسىغا سالغانچە بارغانسېرى ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كۆزدىن يۈتتى.

تازنىڭ بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن جۇۋان كۆزلىرىدىكى ياشنى سۈرتكەچ ئورنىدىن تۇردى. ئەمما پۇتلىرىدا بارغانسېرى جان قالمايۋاتاتتى. شۇنچە قىينىلىپ ئالغان ھەربىر قەدىمى بىكارغا كېتىۋاتقاندەك بىر قەدەممۇ ماڭالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. جۇۋان ئاخىرى يىقىلدى. ئۇ ئەمدى تازنىڭ ھاسىراشلىرىنىڭ شۇنچىلىك يېقىنلاپ كەلگەنلىكىنى، قامچىنىڭ ئىلگىرىكىدەك بوش قىرسىلدىغانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلىپ يەتتى - دە، كۆزلىرىنى يۇمدى.

— سىڭلىم، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ.

جۇۋان يېقىملىق بىر ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتەردى. ئۇنىڭ ئالدىدا قىزىل گەدەنلىك، پۈتۈن بەدىنىدىن قاسماق چىقىپ تۇرغان تاز ئەمەس، بەلكى ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي تۇراتتى.

— سىلى؟ !

بوۋاي جۇۋاننىڭ ھەيرانلىق ھەم بىر خىل تارتىنىش ئارىلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىگە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلىپ ئالقىنىنى ئاچتى. ئۇنىڭ پاختىدەك ئاپئاق ئالقانلىرى ئارىسىدا بىر چوڭ، بىر كىچىك ئىككى خالتا تۇراتتى.

— مانا سىز ئىزدەۋاتقان نەرسە، — دېدى بوۋاي كۈلۈپ تۇرۇپ، — قېنى ئېلىڭ.

جۇۋان قورقۇش ھەم گۇمان ئارىلاش بوۋايغا يېقىنلاپ قوللىرىنى سوزدى.

خېلىلا تىكىلىنىپ قالغان كۈن جۇۋاننىڭ كۆزلىرىنى بىرھازا قاماشتۇردى. جۇۋان چاپاق باسقان كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغاچ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. تۆت قۇلاقلار جىجىۋەتكەن يۈزلىرى ھېلىغىچە ئېچىشاتتى. كۆزلىرى يېنىدا تۇرغان خالتىلارغا چۈشۈشى بىلەن ھەيرانلىقتا تۇرۇپ قالدى. «نەدىن كېلىپ قالغان نەرسىلەركىن؟» جۇۋان ئاخشامقى چۈشىنى غۇۋا ئېسىگە ئالدى.

راست، ئۇنى تاز قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك قىلىۋاتاتتى. كەينىدىن تاز يۈتۈپ بىر بوۋاي پەيدا بولۇپ ئىككى خالتىنى سۇنغاندەك قىلغان. شۇ خالتىلار بولۇپ قالمىسۇن يەنە. ئۇنداقتا ھېلىقى بوۋاي كىم، ئالۋاستىمۇ - يە. مۇشۇنداق ئادەمسىز ئورمانلىقتا ئالۋاستى كۆپ بولىدىغان، لېكىن ئۇ ھېچ ئالۋاستىغا ئوخشىمايدۇ. شۇنداق نۇرلۇق، شۇنداق پاكىز، «سىڭلىم» دېدى تېخى. مۇشۇ كەمگىچە ئۇنى ھېچكىم ئۇنداق چىرايلىق ئاھاڭدا سىڭلىم دەپ باقمىغان. بۇ مەكۇنانىڭ ھېلىقى خوتۇن دېگىنىدىن مىڭ ھەسسە ئىللىق تۇيۇلدىيا.

ۋاي ئاتامەي خىزىر بولۇپ قالمىسۇن يەنە. راست خىزىر. ئاپئاق ساقاللىق، بېشىدا چىرايلىق سەللىسى، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان، ۋاي ئەخمەقلىقىم نېمىشقا قوللىرىنى تۇتۇپ

باقمىغاندىمەن، خىزىرنىڭ باش بارمىقىنىڭ سۆڭىكى يوق دەپ ئانىسى دېگەندەك قىلغان. ۋاي دۆتلىكىم، جۇۋان بىر هازاغىچە خىزىرنىڭ يۇمشاق قوللىرىنى تۇتۇپ ئۇنىڭدىن دۇئا ئالالمىغانلىقىغا ئېچىنىپ ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەپ چىقتى. هېلىمۇ ياخشى، خىزىر ئۇچراپ قالغىنى، بولمىسا تاز ئۇنى نېمىلەرنى قىلىۋېتەتتىكىن - تاڭ.

توۋا، قارىمامدىغان هېلىقى مەكۇنا دېگەن ئەبگانىڭ « ۋاي ئېرىم» دەپ قويسا «خوتۇن نېمە بولدۇڭ؟ » دېمەكتە يوق، كەتمەننى دولىسىغا سېلىپ گېدىيىپ كېتىپ بارغىنىنى. نېمىشقىمۇ پۇتلىرىغا ئېسىلغاندىمەن، ۋاي ئىشقى يوق ئېشەك. ۋاي ساددىلىقىم. توۋا نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىۋاتىمەن - هە! ؟ بۇ بەرىبىر چۈشقۇ، لېكىن بۇ خالتىلار؟ . . .

توغرا بىر چاغلاردا ئانىسى ئېيتقان، ئۆتمىدىكى ئىشلار چۈشىدە ئايان بولىدۇ دەپ. ئۇنى تاز چوقۇم ئىزدەپ چىققان. هېلىقى كىشىمۇ چوقۇم خىزىر. تازنى خىزىر ئاداشتۇرۇۋەتكەن گەپ. ئەمدى تاز ئۇنى مەڭگۈ تاپالمايدۇ.

توختا، خالتىنىڭ ئىچىدە نېمىلەر باركىن؟

خىزىر ئاۋۋال كىچىك خالتىنى ئاچقىن دېگەندەك قىلغان. جۇۋان ئالدىراپ كىچىك خالتىغا قولىنى سېلىۋىدى، بىر دانە ئىسسىق توقاچ چىقتى. توقاچنىڭ مەززىلىك هىدى دىمىغىغا ئۇرۇلغاندا بىر كۈننىڭياقى ئاغزىغا هېچنېمە سالمىغان جۇۋاننىڭ قورساقلىرى قايتىدىن كورۇكىراشقا باشلىدى. جۇۋان هەممىنى ئۇنتۇپ توقاچنى ئىشتىها بىلەن يېيىشكە كىرىشتى. ئۇ ئۆز ئۆمرىدە بۇنداق مەززىلىك توقاچنى يەپ باقمىغانىدى.

توقاچنى پاك - پاكىز يەۋەتكەن جۇۋان بىردىنلا ئۇسساپ كەتكەندەك بولدى. هېلىمۇ توقاچ يۇمشاق بولغاچ سۇسىزلا يەۋەتتى. بولمىسا. . .

جۇۋان ئەتراپقا زەن سېلىپ قارىدى.

ئورمانلىقنىڭ چېتىدىكەنمەن. ئورمانلىقنىڭ چېتىدە چوقۇم سۇ بولۇشى مۇمكىن، بەلكىم ئاشۇ دۆڭنىڭ كەينىدىلا سۇ باردۇر.

جۇۋاننىڭ قۇلىقىغا قاياقتىندۇر سۇنىڭ يېنىك شىلدىرلاشلىرى ئاڭلانغاندەك بولدى، ئۇ گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويۇپ دۆڭگە ماڭدى.

جۇۋان مۇزدەك تاغ سۈيىنى گۇپۇلدىتىپ ئىچىپ قانغاندىن كېيىن ئەتراپقا قاراپ هەيران بولغىنىدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆمرىدە بۇنداق چىرايلىق جاينى كۆرۈپ باقمىغان. دەريانىڭ بىر تەرىپىدە توپ - توپ قويلار ئوتلاپ يۈرەتتى. يەنە بىر تەرىپىدە بولسا باشلىرىنى كۆتۈرەلمەي پىشىپ كەتكەن بۇغدايزار ئۆرۈكلۈك چوڭ باغقا تۇتىشىپ كەتكەنىدى. جۇۋان مەي باغلاپ پىشقان ئۆرۈكلەردىن ئېتىكىگە لىق تولدۇرۇپ مۇزدەك دەريا سۈيىدە چايقاپ ئاغزىغا سالدى. ئۆرۈكلەر جۇۋاننىڭ ئاغزىدا بىر - بىرلەپ ئېرىپ كېتەتتى.

«نېمىدېگەن تاتلىق، نېمىدېگەن شېرىن. . . » دەيتتى جۇۋان ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ.

جۇۋان تاكى كەچ كىرگۈچە ئۇياقتىن - بۇياققا چېپىپ يۈردى. قانغۇچە ۋارقىرىدى، ئۇسسۇل ئوينىدى، ناخشا ئېيتتى. «جەننەتكەن، جەننەت» دەيتتى جۇۋان مەكۇنانىڭ هويلىنىڭ ئىچىدىن باشقا هېچيەرنى كۆرمەيدىغان قەپەستەك ئۆينى ئەسلەپ. ئەمدى ئۇ مۇشۇ يەردە قېلىپ قالىدۇ. ئۇنى مەكۇنانىڭ قەپەستەك ئۆيىمۇ، تازنىڭ قامچىسىمۇ بوزەك قىلالمايدۇ. بۇرۇنقىدەك خەقلەرنىڭ ئىشىكىدە بىر نانغا زار بولۇپ يۈرمەيدۇ. ئەمدى ئۇنىڭغا ئەرنىڭ لازىمى يوق. ئۇ ئەرلەرگە ئۆچ. ئەرلەرنىڭ هەممىسى ئوخشاش، بىرى ئېشەك، بىرى ئالدامچى، بىرى مۇشتۇمزور، تەييارتاپ. شۇنداق قىلىپ جۇۋان بۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. ئەمما ئۇ مەززىلىك توقاچلارنى ئاران ئۈچ كۈنلا يېيەلىدى. تۆتىنچى كۈنى كىچىك خالتا غايىپ بولغاندا پۈتكۈل ئەتراپنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپ چىققان بولسىمۇ تاپالمىدى. جۇۋان سىرلىق قورقۇنچ ئىچىدە لەسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

خىزىر ئېلىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ئەمدى قانداقمۇ قىلار؟ مېۋىلەرغۇ بار، ئەمما. . .

جۇۋاننىڭ كۆزلىرى باشلىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغان بۇغدايلارغا چۈشۈشى بىلەن كۆڭلى پاللىدە يورۇپ كەتتى.

توغرا، بۇغدايلار بولغاندىكىن، چوڭ خالتا، چوڭ خالتىدىن هەرقانداق سايمانلارنى تىلىۋالايدۇ. ئۇنىڭغا خىزىر شۇنداق دېگەندەك قىلغان.

جۇۋان ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ خالتىغا قول سالدى. ئورغاق، شۇنداق ئۇنىڭغا ئەڭ مۇهىمى يەنىلا ئورغاق. ئاندىن كېيىن سوقا، كىچىك ياغۇنچاق. . .

جۇۋان خالتىدىن ئۆزى تىلىگەن سايمانلارنى بىر - بىرلەپ ئېلىپ يېنىغا دۆۋىلىۋېتىپ، مېۋە - چېۋىلەر بىلەن ئازراق ناشتا قىلىپلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

كۈنلەر شۇنداق ئۆتەتتى. جۇۋان توختىماستىن ئىشلەيتتى. هەر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ ئاز -

ئازدىن ئورما ئوروپ خېلى كۆپ ئون قىلىۋالدى. ئورماندىكى ياغاچلارنى كېسىپ ھەر ھالدا دالدا بولغۇدەك ئاددىي كەپىدىن بىرنى سېلىۋالغانمۇ بولدى.

جوۋاننىڭ قوللىرى قاپارغان، بەللىرى مۈكچەيگەن بولسىمۇ قىلچىمۇ ۋايسىمىدى. جان-جەھلى بىلەن ئىشلەيتتى. پەقەت ئىشلىگەندىلا ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىمەن دەپ ئويلايتتى جوۋان. جوۋان ھەر قېتىم پايانسىز گۈزەل تەبىئەتنىڭ باغرىغا نەزەر سالغىنىدا، يەلپۈنۈپ تۇرغان ياۋا گۈللەرنى ھىدلىغىنىدا مەكۇنانىڭ ئاشۇ كىچىك تۈڭلۈكتەك ئاسمىنىدىن بۆلەك ھېچيەرنى كۆرگىلى بولمايدىغان قەپەستەك ھويلىسىنى ئەسكە ئېلىپ، ھەر قېتىم ئورغاقنىڭ يالتىراپ تۇرغان بۇغدايلارنىڭ ئالتۇنرەڭ غوللىرىغا سېلىنىۋاتقاندا بىر چاغلاردا تازنىڭ زورى بىلەن باشقىلارنىڭ تىل-ئاھانىتىنى ئاڭلاپ ئورما ئورغان ۋاقىتلارنى ئەسكە ئېلىپ ھازىرقى كۈنلىرىدىن مىڭ مەرتىۋە رازى بولاتتى. ئۆز كۆڭلىدە خىزىرغا رەھمەتلەرنى ئوقۇيتتى. خىزىرنىڭ ئاپئاق ساقاللىق نۇرلۇق يۈزىنى، يېقىملىق ئاۋازىنى ئەسلەيتتى. ئايال كىشى بولۇپ كەتكەن بولسا قانداق ياخشى بولاتتى-ھە! بەلكىم ئۇ ئايالمۇ، ئەرمۇ ئەمەستۇ، چۈنكى ئۇ خىزىردە.

جوۋان بەزىدە خىزىرنىڭ چۈشىگە قايتىدىن كىرىشىنى تىلەپمۇ ئۇخلاپ قالاتتى. ئەپسۇس...

شۇنداقتىمۇ جوۋان ھەركۈنى نامىزىدا خىزىرغا رەھمەت ئېيتىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. ناماز ئوقۇشنى كىچىك چاغلىرىدا ئانىسىدىن ئۆگىنىۋالغان بولۇپ كېيىن مەكۇنانىڭ ئۆيىدە خالىسا ئوقۇپ، خالىسا ئوقۇمايتتى. تاز بىلەن بىرگە بولغان كۈنلەردە بولسا پەقەتلا ئوقۇمىدى. مانا ئەمدى ئۇ پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن ئوقۇيتتى. ئۇ ھەر قېتىم جەيناماز ئۈستىدە قىبلىگە قاراپ ئولتۇرغاندا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاپئاق ساقاللىق خىزىر كۈلۈمسىرەپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

خېلى كۈنلەردىن كېيىن سادىر بولغان بىر ئىش جوۋاننىڭ ئەمگەك ھەم ناماز بىلەن باغلانغان تىنچ تۇرمۇشىنى پۈتۈنلەي قالايمىقان قىلىۋەتتى.

شۇ كۈنى جوۋان تاغ تۆپىسىدە گۈل تېرىۋېتىپ يىراقتىن بىر كىشىنىڭ ئورمانلىققا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى.

«شۇ كەمگىچە بۇ جايدا ھېچكىمنى كۆرۈپ باقمىغان، ھەجەپ بۇگۈن، مەكۇنامىدۇ، تازمىدۇ-يە؟» جوۋاننىڭ پۈتكۈل تېنىگە ئاجايىپ بىر تىترەك ئولاشتى. «ياق، تازدەكمۇ قىلمايدۇ، تاز ئۇنىڭدەك ئېگىز ئەمەس. مەكۇناغىمۇ ئوخشىمايدۇ. مەكۇنا ئورۇق ھەم دۈمچەك، بەلكىم مەكۇنا جوۋاننى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن بىرى بولۇشى مۇمكىن. راست، مۈرىسىدە مىلتىقتەك بىر نېمە تۇرىدۇ-تېخى».

جوۋان خىلمۇ خىل تەشۋىش ھەم خىيال ئىچىدە ئىككى-ئۈچ كۈننى ئۆتكۈزۈۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى. «خۇداغا شۈكرى، ئوۋچىدەك قىلىدۇ. مەكۇنا ئەۋەتكەن كىشى بولسا بۇ چاققىچە چېقىلماي قالمايتتى. مەيلى نېملا بولمىسۇن ئېھتىيات قىلىش كېرەك. ئۇمۇ ئەردە».

شۇنىڭدىن كېيىن جوۋاننىڭ جىمجىت، بىر خىل تۇرمۇشىغا ناتونۇش ئوۋچى كېلىپ قوشۇلدى. جوۋان بۇ ناتونۇش كىشىنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەن تاغ تەرەپتىن كېلىپ كەچ بولغاندا يەنە خىلمۇ خىل ھايۋان ھەم ئۇچار قۇشلارنىڭ ئۆلۈكلىرىنى ئارتىپ قايتىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەتتا ئوۋچىنىڭ قاچان كېلىپ، قاچان قايتىدىغان ۋاقىتلىرىغىچە تونۇش بولۇپ كەتتى. بۇنداق چاغلاردا جوۋان ئامال بار ئۇنىڭغا كۆرۈنمەسلىككە تىرىشاتتى. ئۇ كەپىسى بىلەن دەريا بويىدىكى بىر تۈپ سۆگەتنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنغانچە قىزىقىش ھەم قورقۇش ئارىلاش ئۇنىڭ قامەتلىك گەۋدىسى تاكى كۆزدىن يۈتكىچە قاراپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. خېلى كۈنلەردىن كېيىن قوناق ئوتاۋاتقان جوۋان يېقىنلا يەردىن ئاڭلانغان ناتونۇش لېكىن بوم ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتى.

— خېنىم، چايلىرىدىن بىر يۇتۇم ئىچىۋالسام بوپتىكەن.

جوۋان قورۇنۇش ھەم تارتىنىش ئارىلىشىپ كەتكەن مۇلايىم كۆزلەر بىلەن ساقال باسقان يۈزلەرنى كۆرگەندە بىر دەقىقە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن قۇم چۆگۈندىن قىزىق چاينى ساپال قاچىغا قۇيۇپ ناتونۇش كىشىگە سۇندى. شۇنىڭدىن كېيىن جوۋاننىڭ كۆز ئالدىدا، قۇلاق تۈۋىدە شۇ بىر ئېغىز سۆز بىلەن مۇلايىم كۆزلەر پات-پات تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

جوۋان ناتونۇش كىشىنىڭ ھەر قېتىم قىزىق چاينى سۈمۈرگەچ ئۇزاقتىن-ئۇزاق تىكىلىپ قالغانلىقىنى سەزگەندە بىئارام بولاتتى.

مەيلى قارىسا قاراۋەرسۇن، كارىم بولمىسىلا بولدى. قالغىنىغا خىزىر بار. ھېچكىم چېقىلدمەن دەپ خام خىيال قىلمىسۇن، لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ھېچ يامانلىق چىقىپ تۇرمايدۇ. شۇنداق نۇرلۇق، شۇنداق مۇلايىم. مەكۇنانىڭ ھېسسىياتسىز كۆزلىرى بىلەن تازنىڭ شەھۋەت يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىگە پەقەتلا ئوخشىمايدۇ. توۋا، ئەر كىشىنىڭ كۆزلىرىمۇ شۇنداق بولىدىكەن - ھە! جۇۋان ئەنە شۇنداق خىلمۇ خىل خىيال ھەم قورقۇنچ ئىچىدە يۈرەتتى. جۇۋان ئۈچۈن يەنىلا ئەڭ قورقۇنچلۇقى ئاللىقاچان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بىر سېزىمنىڭ ئويغىنىشى بولۇپ قالدى.

بۇ خىل سېزىم تۇنجى قېتىم ئاشۇ بوران ئارىلاش يامغۇر ياغقان دەھشەتلىك كېچىدە باشلانغانىدى. شۇ كېچىسى قاتتىق شىۋىرغان بولدى. جۇۋان ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان ئەڭ قاتتىق چاقماقنى، ئەڭ قاتتىق بوراننى كۆردى. قاتتىق بوران كېچىچە خۇددى سانسىزلىغان بۆرىلەرنىڭ ھۆۋلىشىدەك گۈركىرەپ ئۇنىڭ ئاجىز كەپىسىگە ئۆرۈلگەندە جۇۋان تۇنجى قېتىم ئاجىزلىقنىڭ، يالغۇزلۇقنىڭ ئازابىنى تارتتى. تۇنجى قېتىم قورقۇپ ساراسىمىگە چۈشۈپ، ئىختىيارسىز قامەتلىك ئوۋچىنىڭ سىماسىنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدى..

جۇۋان بوراندا بارا - بارا قىڭغىيىپ كېتىدۋاتقان كەپىسىگە قاراپ پۇتى كۆيگەن توخۇدەك تاخلاپ نېمە قىلىشنى بىلمەي يۈرگەن شۇ پەيتتە قامەتلىك ئوۋچى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى. كۈچلۈك چاقماق يورۇقىدا ئۇنىڭ يامغۇردا ھۆللەنگەن ساقاللىق يۈزى لىپ قىلىپ ئۆتتى.

— بۇنى كىيىپ ئورمانلىقتا پاناھلانسىلا، — دېدى قامەتلىك ئوۋچى داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالغان جۇۋانغا ئۈچىسىدىكى جۇۋىنى سۇنۇپ. توڭلاپ، تىترەپ تۇرغان جۇۋان نېمىگىدۇر بىر خىل ئىنتايەتمەنلىك بىلەن ئۇنىڭ قولىدىكى جۇۋىنى ئېلىپ ئۈستىگە ئارتتى. جۇۋىدىن كەلگەن ئەر كىشىنىڭ تەر ئارىلاشقان ھىدى بۇرنىغا ئۇرۇلغاندا جۇۋاننىڭ مۇزدەك قېنىغا ئۇزاقتىن بۇيان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بىر خىل قىزىق ئېقىمنى تاراتتى. شۇنىڭدىن كېيىن جۇۋان پات - پات شۇ كېچىنى ئەسلەپ قالىدىغان، ئۆزىمۇ بىلمەي قامەتلىك ئوۋچىنىڭ يولىغا قارايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭغا ئەمدى ئىش بۇرۇنقىدەك خوشياقمايتتى. كۈندۈزلىرى دەريا بويىدا ئۇزاقتىن - ئۇزاق خىيال سۈرىدىغان، كېچىلىرى بىر كەمگىچە ئۇخلىيالمايدىغان، كۆز ئالدىدا پات - پات ساقاللىق يۈزلەر بىلەن مۇلايىم كۆزلەر تەكرارلىنىدىغان بولۇپ قالدى. جۇۋان بەزىدە بىر خىل شېرىن ئىستەكنىڭ ئاستا - ئاستا پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەندە شېرىن چۈشتىن ئويغانغاندەك چۆچۈپ كېتەتتى - دە، ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەپ نامىزىدا خىزىردىن ئۆزىنى بۇنداق بولمىغۇر ئويلاردىن خالاس قىلىشنى تىلەپ كېتەتتى، ئەپسۇس. . .

قامەتلىك ئوۋچىنىڭ ئىككى كۈندىن بۇيان جىمجىتلا يوقاپ كېتىشى جۇۋاننى راستتىنلا ساراسىمىگە سېلىپ قويدى. ئەنە كېلە، مانا كېلە دەپ تاقەتسىز تاق بولغان جۇۋان ئاخىرى كەپە ئارقىسىدىكى ئېگىز دۆڭگە قاراپ ماڭدى. پەقەت مۇشۇ دۆڭدىنلا ئۇنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقان ياكى كەلمەيۋاتقانلىقىنى بىلەلەيتتى. جۇۋان ئاۋال پاكارراق دۆڭگە چىقتى، كۆرەلمىدى. ئۇنىڭدىن ئېگىزگە چىقتى، كۆرۈنمىدى. تېخىمۇ يىراقنى كۆرۈش ئىستىكىدە يانغان جۇۋان ئەڭ ئېگىز دۆڭگە ياماشقاندا توپىسى بوشاپ كەتكەن تۆپىلىك گۈمۈرۈلۈپ كەتتى - دە، قاتتىق ۋارقىرىغانچە ئارقىغا ئۇچۇپ چۈشتى.

جۇۋان كۆزلىرىنى ئاچقاندا ئۆز ئۆيىدە ياتاتتى. ئۆي ئىچىدە ھېچكىم يوق. قىرغاۋۇل گۆشىنىڭ مەززىلىك ھىدى پۈتۈن ئەتراپنى قاپلىغان. جۇۋان پۇتلىرىنى سۆرەشتۇرۇپ دېگۈدەك سىرتقا چىقتى. سىرتتىمۇ ھېچكىم يوق. قازاندا قىرغاۋۇل گۆشلىرى بىر خىلدا ۋىلىقلاپ قايناپ تۇراتتى. جۇۋاننىڭ كۆزلىرى ئوچاق بېشىدىكى تونۇش جۇۋىغا چۈشۈشى بىلەن يۈرىكى جىغغىدە قىلىپ قالدى - دە، ئىتتىك جۇۋىنى ئېلىپ يۈزىگە ياقتى.

ئۆز كۆڭلىدە ئاجايىپ رەھمەتلەرنى ئېيتىشنى ئويلاپ يۈرگەن جۇۋان قامەتلىك ئوۋچىنىڭ ساقال باسقان سورلۇك يۈزى، مۇلايىم ئۆتكۈر كۆزلىرىنى كۆرۈش بىلەن تەڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ گەپ قىلالماي قولاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى. «توۋا، نېمە ئىش بۇ؟» دەپ ئويلايتتى جۇۋان.

ئىلگىرى بۇنداق بولۇپ باقمىغان، مەكۇنا بىلەن، تاز بىلەن بىرگە بولغاندىمۇ بۇنداق بولمايتتى. مۇھەببەت دېگەن شۇمىكەن - يە؟

جۇۋان بەزىدە قورقۇپمۇ قالاتتى. ئۇنىڭ ئىلگىرىكى قەلب يارىلىرى ساقايمىغان، ھەر قېتىم تازنى، مەكۇنانى، ساھىبقىران يىگىتنى ئەسلىگەندە قامەتلىك ئوۋچىمۇ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا باشقىچە سىياقتا كۆرۈنۈپ قالاتتى. شۇڭىمۇ جۇۋان قامەتلىك ئوۋچى ئۇزاقتىن بۇيان ئېغىزىدىن چىقىرالمىغان سۆزلەرنى ئېيتقاندا ئۇنى رەت قىلىدى.

شۇ كۈنى قامەتلىك ئوۋچى ئۇزاق - ئۇزاق سۈكۈتتىن كېيىن ئاندىن بوش ھەم سىلىق ئاھاڭدا شۇنداق دېگەنىدى:

— خېنىم بىر گەپنى ئېيتسام خاپا بولامىلا؟

جۇۋاننىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ كەتتى.

— ياق.

— خېنىم، ماڭا تېگەملا، بىز...

— ياق، مەن توي قىلماسلىققا قەسەم قىلغانمەن.

جۇۋان ئېغىزىدىن بۇ سۆزنىڭ قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيمىدى - دە، يۈگۈرگەنچە ئۆزىنى كەپىگە ئاتتى.

جۇۋان ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قامەتلىك ئوۋچىنىڭ ئۇزۇنغىچە يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ ئارقىدىن ئورنىدىن تەسلىكتە تۇرۇپ بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە كېتىپ بارغانلىقىغا قاراپ تۇردى.

شۇنىڭدىن كېيىن قامەتلىك ئوۋچى كەلمەي قويدى. ئەمما ھەر كۈنى كەچ ئەتراپتىن ئاجايىپ بىر مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىدىغان بولۇپ قالدى.

ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۈم بۇلبۇلۇڭ بولۇپ سايراپ،
ۋەسلىڭگە يېتەرمەنمۇ كۆڭلۈم خۇش بولۇپ يايراپ.
ئاھ، كۆڭلۈم خۇش بولۇپ يايراپ.

جۇۋان ئۆرتىنەتتى، ئازابلىناتتى، ناخشا كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىشقا تەمشىلەتتى - يۇ، يەنە تۇرۇپ قالاتتى. ناخشا ھەر كۈنى كەچ بىر خىلدا ئۇزاققىچە داۋاملىشاتتى. ناخشىدىن بالقىغان چەكسىز مۇڭ - ئازاب جۇۋاننىڭ يۈرىكىنى پۇچۇلايتتى.

ئازابلىق كۈنلەر چېكىگە يەتكەن بىر كېچىسى جۇۋان بارلىق ئىككىلىنىشلەرنى قايرىپ قويۇپ ناخشا كەلگەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئۆستەڭ بويىدا ئاينىڭ ئاقۇچ نۇر تەكتىدىكى ساقاللىق يۈزلەر بىلەن قىزارغان، تەلمۈرۈپ تۇرغان كۆزلەرگە تىكىلىپ بوش پىچىرلىدى:

— راستىنلا مېنى چىن نىيەتلىرى بىلەن ئەمىرلىرىگە ئالامىلا؟

— جېنىم بىلەن.

— ئەتە موللا ئەكەلسىلە، نىكاھ ئوقۇتايلى.

شۇنداق قىلىپ جۇۋان توي قىلىۋالدى. ئۇ بارغانسېرى ئۆزىنىڭ خاتا قىلمىغانلىقىغا ئىشىنىشكە باشلىدى. ئۇزاقتىن بۇيان ئىنتىلگەن نەرسىگە ئېرىشكەندەك بولدى.

قامەتلىك ئوۋچى ئوۋدىن قايتقاندا خۇشال ئالدىغا چىقاتتى. ئىشلەپ ھارغاندا ئالدىغا چاي - تاماق ئەكىلەتتى. ئۇنىڭ ئېگىز، قامەتلىك گەۋدىسىگە، مۇلايىم، مېھرىبان كۆزلىرىگە قاراپ تويمايتتى. قامەتلىك ئوۋچىمۇ جۇۋاننى ئۆز سۆيگۈسى بىلەن، قىزغىن - قىزغىن قۇچاقلاشلىرى بىلەن، مۇلايىم، ئىللىق سۆزلىرى بىلەن جاۋاب قايتۇراتتى.

جۇۋان ھەر قېتىم ئۆز بەختىدىن سۆيۈنگەندە خىزىرنى يادىغا ئېلىپ ئۇنىڭغا رەھمەتلەرنى ئوقۇيتتى.

شۇ كۈنى جۇۋان خىزىر سوۋغا قىلغان خالتىغا ئاخىرقى قېتىم قولىنى سالغىنىدا ئۇنىڭ قولىغا بىر كىچىك خالتا چىقتى. خالتا ئىچىدە قانداقتۇر بىر ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقلىرى تۇراتتى. (شۇنىڭدىن كېيىن چوڭ خالتىمۇ غايىب بولدى.) جۇۋان خالتىدىكى ئۇرۇقلارنى پۈتكۈل يايلاققا تەكشى چېچىپ چىقتى. ياز كېلىپ گۈل - گىياھلار پۈتۈن يايلاقنى قاپلىغاندا پۈتكۈل ئەتراپنى غۇچچىدە تۆت قۇلاقلار قاپلىدى.

باھارنىڭ مەيىن شامىلىدا يەلپۈنۈپ، دىرىڭلاپ تۇرغان، سانسىزلىغان تۆت قۇلاقلار «تۆت قۇلاق بەخت، تۆت قۇلاق بەخت...» دەپ ئۈنسىز شىۋىرلاۋاتقاندەك، جۇۋاننى ئۆز قوينىغا چاقىرىۋاتقاندەك قىلاتتى. جۇۋان قوللىرىنى كەڭ يايغىنىچە تۆت قۇلاقلار بار تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

يېشىل مۇھەببەت

(ھېكايە)

مۇتەللىپ ئوسمان

1

بوۋاينىڭ نەپسى قىسىلىۋاتاتتى. بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى ئۆزىنى سۇغا تاشلاپ ئۆلۈۋالغان ئىككى ئاشىق - مەشۇقنىڭ ۋاپادارلىقىدىن قوزغالغان مەمنۇنىيەت تۇيغۇسى ئۇنىڭ يۈرەك باغرىدىن تېخىچە ساقىغىنى يوق. ۋاراڭ - چۇرۇڭى ئۆي ئىچىنى بىر ئالغان بۇ باللارنىڭ ھەممىسى بوۋايغا تەئەللۇق ئىدى. بوۋاي ھازىر سەكراتتا ياتقان بولۇپ، ئۆمرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدا كىندىك قېنى تۆكۈلگەن بۇ زېمىننى ئوبدانراق كۆرۈۋېلىش بىلەن باللىرىغا ۋەسىيەت قالدۇرۇۋاتاتتى. بوۋاينىڭ ئېغىزىنىڭ مىدىرلاۋاتقىنى ھەممىگە ئايان بولسىمۇ، لېكىن نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى.

— ئاۋۇ كىملەر؟ كىمنىڭ باللىرى ئۆزى دېۋەيلىشىپ تۇرغان؟! — دېدى بوۋاي بېلىدىن چىڭ قاماللاپ يۆلەپ ئولتۇرغان چوڭ ئوغلىغا، قات - قات قورۇقچىلار ئىسكەنجىسىگە ئېلىنغان كىچىككىنە ئورا كۆزىنى مىختەك تىكىپ.

— بۇ يەردە تاماشا بولغۇدەكمۇ - يە؟! — دەۋەتتى ئارقىدىنلا خىرقىراق ئاۋازىنى تەستە چىقىرىپ.

— ياق، ئاتا، كەچۈرسىلە! ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نەۋرىلىرى، — دېدى تارام - تارام تۆكۈلۈۋاتقان ياشلارنى كۆزىدىن يوشۇرۇشقا ئۇلگۇرەلمىگەن چوڭ ئوغلى.

بوۋاي ئۆز پۇشتىنىڭ شۇنچە كۆپلۈكىدىن سۆيۈندىمۇ ئىشقىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. بوۋاينىڭ بارلىق سەزگۈلىرى تېخى ناھايىتى نورمالدەك قىلاتتى. بوۋاي غىزادىن قالغىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى. شۇنداقتىمۇ رەسمى ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاندىن بۇيان چىرايى تېخىمۇ سوزۇلۇپ، تېرىلىرى پارقىراپ، چار ساقاللىرى تامامەن ئاقىرىپ ناھايىتى كۆركەملىشىپ كەتكەنىدى. بوۋاينىڭ قانداقتۇر بىرنەرسىنى كۆرگۈسى باردەك بويۇن سوزۇپ پات - پات ئۇيان - بۇيان قاراپ قوياتتى. سانسىز يىللار ئۆتۈپ كەتكەندەك قىلسىمۇ، بوۋاي ئۇچۇن مەڭگۈ كونىرىمايدىغان، ئۆز ئەسلىنى يوقاتمايدىغان، قەتئىي ئۇنتۇلمايدىغان بىرنەرسە كۆڭۈل قەسرىگە كۆمۈكلۈك ئىدى. بوۋاي شۇنىلا ئويلايتتى، كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى - دە، شۇ ھامان بوۋاينىڭ كۆز ئالدىدا يەنە بىر جۈپ كۆز نامايان بولاتتى. بۇ كۆز ئاجايىپ ئوتلۇق ئىدى.

2

بوۋاينىڭ ئەمدى ياراتقان ئىگىسىدىن ئاغرىنىشقا ھەققى يوق، ئۇ ھاياتىدا ئۆزى ئۈمىد باغلىغان، تىلىگەن ھەممە ئارزۇ - ئارمان، مۇراد - مەقسەتلىرىگە تولۇق يېتىشىۋالغان، پۈتۈنلەي ئېرىشىۋالغانىدى. لېكىن مومىيىدىن ئىككى يىل كېيىن قالغانلىقى ھەممە نەرسىدىن رەنجىشكە مەجبۇر قىلىۋاتاتتى. بوۋاي پۈتكۈل جاھاننىڭ جەننەت تۇسىنى ئالغان بۇ كىچىككىنە يېرىگە قاچانلاردا ماكانلىشىپ قالغىنىنى بىلمەيتتى. ئۇ، دۇنيادا موھتاجلىقتىن پۈتۈنلەي خالىي ياشىۋالغانىدى. تۇرمۇش مۇساپىسىدە دەرد - ئەلەم، ھەسرەت - پىغان دېگەنلەرنى پەقەتلا يولۇقتۇرمىغان، ھەتتا چۈشىدىمۇ بۇنداق بەخت قانۇنىيىتىگە خىلاپ كۆرۈنۈشلەرنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ناۋادا كىتابلاردىن بۇنداق كۆلپەتلىك جۈملىلەرنى ئۇچرىتىپ قالغۇدەك بولسا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي ھاڭۋاقىنىچە كىتابنى تاشلاپ قوياتتى. بوۋاينىڭ ياش ۋاقتى ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئۆتكەن بولۇپ، كۆرمىڭ قىزلارنى قوغلىشىپ، شۇلار ئارىسىدىكى ئەڭ ئېسىلىنى تاللىۋالغانىدى. قالغانلىرىغىمۇ ئۇۋالچىلىق سالمىغان... بوۋاي ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ كۆز ئالدىدىكى ئادالەتسىزلىككە يول قويمىغان، ھەرقانداق جايدا پوچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنمايتتى. بەتخەجلىككە جان - جەھلى بىلەن ئۆچ ئىدى... بوۋاينىڭ جىمجىت ياتقىنىنى كۆرۈپ ئوغلىنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىكى نەملىك كۆز

چاناقلىرىدىن فونتاندەك ئېتىلىشقا باشلىدى. نەۋـ
رىلەرمۇ نىمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغىنىنى بىلەلـ
مەي ئەنسىزچىلىك ئىچىدە كۆزلىرىنى ئالىچەكـ
مەن قىلىشىپ سۇكۇتكە چۆمگەنىدى. بوۋاي بۇـ
لاردىن خەۋەردار، ھېچقانداق بىر ئادەم باشقىلارغا
مەڭگۈ توغرا باھا بېرەلمەيدۇ، ھەتتا، ئاتىمۇ ـ
ئانىمۇ، بالىمۇ، دەيتتى بوۋاي ئىچىدە غۇدۇڭـ
شۇپ. . .

3

بوۋاينىڭ خىيالىغا ھەتتا قايتا ئەسلەش مۇمـ
كىنچىلىكى يوق ئىشلارمۇ كېلىۋالاتتى ـ دە،
نازۇك ھېسلار ئېغىپ تۇرغان يۈرىكىنى مۇجىيتـ
تى. ئۆزىنىڭ ھايات دەرىخىنى قۇرۇتۇپ، كېيەنـ
گە ئايلاندۇرىدىغان ئاخىرقى دەقىقىنىڭ چوقۇم
يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتى.
ئوغلى بوۋاينىڭ سەمىگە سېلىپ قويماقچى بولغان
بىر ئىشنى ئالىبۇرۇن ئۇنتۇپ قالغانىدى. باشـ
قىلارنىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ بولماقنىڭ ئانچە
ئاسان ئەمەسلىكى بوۋايغا ئايان ئىدى. بوۋاي تېزـ
رەك كۆزىنى يۇمۇۋالمىسا ئوغۇللىرى ھۆددىسىـ
دىن چىقىپ بولالىشىدىن ئۈمىد يوق. بوۋاي ئەقـ
لىگە كېلىپ تا ھازىرغىچە يىغلاپ باقمىغانىدى.
بالىلىرىنىڭ يىغلىغۇسى كەلمىسىمۇ مەجبۇرىي
يىغلىشىۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالدى ـ دە، ئۆزىنى
يىغىغا تۇتتى. ئوغۇللىرىنىڭ قايسىبىرىگە كايىـ
شىنى بىلەلمەيتتى. ئوغۇللىرى قارىماققا ناھايىـ
تى كۆيۈمچاندەك بىلىنەتتى، شۇنداقتىمۇ بىرەر
قىزى بولمىغىنىغا كۆڭلى يېرىم ئىدى. بوۋاينىڭ
ئەقىدىسى ھامان ھەممىدىن ئۈستۈن تۇراتتى، ئىـ
رادىسى ھەممىنى بويسۇندۇراتتى. . .

— ھۇ، بەڭۋاشلار! — دەيتتى بوۋاي يۈزىنى
تام تەرەپكە بۇراپ.

4

بوۋاي تولىمۇ ئۇزاق يىللار ئىلگىرىكى ئۆزىـ
نىڭ باللىق شولىسىنى غۇۋا بولسىمۇ ئۇزاقراق
خىيال قىلىۋېلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن ھېچـ
نېمىنى خىيالىغا كەلتۈرەلمىدى.

— توپتوغرا ئىككى يىل، — دەيتتى بوۋاي
ئاستا پىچىرلاپ. بوۋايغا مەلۇمكى، ھاۋانىڭ يىلـ
سىرى قۇرغاقلىشىپ كېتىشى مومىينىڭ ھاياتىـ
غا يوشۇرۇن تەھدىت سېلىپ كەلگەنىدى. بۇنىڭغا
بوۋاي ھېچ ئامال قىلالمىغىنىدىن بەزىدە ھەيران
بولاتتى، بەزىدە ئىچى پۇشۇپ تىپىرلاپ كېتەتتى.
ئۇ، ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرۇپ كەلـ
گەن يېشىللىق رىۋايىتىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇيالـ
مايتتى. مانا، توپتوغرا ئىككى يىل بولاي دېدى.
رىۋايەت تۈسىنى ئالغان سىرلىق كەچمىشنى ئۇـ
زۇپ قويغىلى، دەيتتى بوۋاي خىيال ئارىلىقىدا.

«ئىككى يىل ئاۋۋال مەنمۇ ئەل جامائەت
بىلەن خوشلىشىشىم كېرەك ئىدى، دەيتتى بوۋاي
يەنە خىيال دېسە خىيال ئەمەس، چۈش دېسە
چۈشكىمۇ ئوخشاتقىلى بولمايدىغان بىر خىل مەۋـ
ھۇملۇق كۆلەڭگۈسىدىكى گاڭگىراشتىن قۇتۇلـ
ماقچى بولۇپ. . . ئىككى يىل ئىلگىرى مومىيى
ھايات ئىدى. ئۇلار ھاياتنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدـ
ىرىدىمۇ ناھايىتى ئەپ ئۆتكەنىدى. ھەر يىلى جاـ
ھان يېشىللىششقا باشلىغاندا ئۇلارنىڭ ئۆيدە ئولـ
تۇرغۇسى كەلمەيتتى. ئۇلارنىڭ ياش چېغىدىكى
ياپيېشىل ئورمانلىق، قويۇق چىملىق بارا ـ بارا
قات ـ قات بىنالارنىڭ تەكتىدە قېلىۋاتاتتى. شۇنـ
داقتىمۇ ئۇلار خېلى ئۇزاق يول يۈرسىمۇ مەھەللە
چېتىدىكى كىچىككىنە بوستانلىقنى تېپىۋالغانـ
دى. ئۇ يەر ھەر يىلى ناھايىتى كېيىن يېشىل
تۈس ئالاتتى. تولىمۇ بالدۇر ئۆز ئەكسىنى تېپىـ
ۋالاتتى ـ دە، ھەممە نەرسىسى قۇرۇپ قاقشالغا
ئايلىناتتى. بوۋاي بىلەن موماي بۇنىڭدىن كۆڭلىـ
نى يېرىم قىلمايتتى. بىراق ئالەمشۇمۇل ئۆزگىـ
رىشلەرنىڭ تەبىئەت دۇنياسىغىمۇ سىڭىپ كىرـ
گىنىدىن بەكمۇ ئەپسۇسلىنىشاتتى. . .

5

بوۋاينىڭ پۇت ـ قولىدىن ماغدۇر كەتمىگەن
بولۇپ، تېخى مېڭىشتىن قالمىغانىدى. ئوغۇللىـ
رىنىڭ ئەنسىرىشىمۇ بىھۇدە ئىدى. بەلكىم باشـ
قىچە غەرەز بولۇش مۇمكىن. بوۋاي بۇنىڭدىن
نارازى بولۇپ ئۆزىنى ئوغۇللىرىدىن ئاغرىنىشقا
تامامەن ھەقلىق دەپ ھېسابلايتتى. بوۋاينىڭ پەـ
رىزىچە ئايالىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىنكى بۇ ئىككى
يىلدىمۇ جەزمەن پەسىللەرنىڭ ئۆزئارا ئالمىشىپ
تۇرۇشى ئېنىق. بوۋاينىڭ تەبىئەتنىڭ باشقا پەـ
سىللىرى بىلەن ئانچە خۇشى بولمىسىمۇ، باھار
پەسلىنى يۈرىكىدەك ئەزىزلەيتتى. بولۇپمۇ ياشـ
لىق باھارىدىكى تۈنجى يېشىللىق ئۇنىڭغا مۇھەبـ
بەت ئاتا قىلغان، باھار ئىسمىلىك بىر سۆيگۈ

(داۋامى 64 ـ بەتتە)

بازار جاشقىسى

● ئەركىنجان ئەمەت

(ھېكايە)

سىرتتا شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتاتتى. قاڭقى مەمەت تامچە ئۆتۈپ، تۇرغىلى بولماس بولۇپ كەتكەن ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا شۈمشىيىپ ئۇخلاۋاتاتتى. يامغۇر تامچىلىرىنىڭ داسقا، قاچىغا تېمىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھۆرى موماي بىر بۇلۇڭدا چەكچەيگىنىچە تىترەپ ئولتۇراتتى. يامغۇرنى تىللاپ غۇتۇلدىغان چاغدا يۈزىدىكى قورۇقلار تەڭ مىدىرلايتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرمايلا ھاسىسىنى ئۇزىتىپ نەۋرىسى قاڭقى مەمەتنى تۈرتتى. قاڭقى قوپمىدى. موماي قاڭقىنىڭ بېشىغا بىرنى سېلىۋىدى، ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى، مومايىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كىگىز، پالاز، تاغارلارنى يىغىشتۇرۇپ، ئەلەڭلەپ مېڭىپ چىقىپ كەتتى. قاڭقى پالاقشىپ قوغۇنلۇققا باردى. ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى قوغۇنلارغا يەتكەن يەرگىچە ياپتى. قوغۇن تازا پىشىدىغان چاغدا يامغۇر ياغقىنىنى، دەپ پىچىرلاپ سۆزلەپ كەتتى. قوغۇنلار ئەمدى سارغىيىشقا باشلىغان، ئۆزىمۇ تېخى بىرەرنى يەپ باقمىغانىدى. مۇشۇنداق يېغىۋەرسە قوغۇنلارنىڭ ھەممىسى يېرىلىپ كېتەتتى. چۈنەكلەر سۇغا توشۇپ كەتتى، قوغۇنىنىڭ تەمىمۇ قالمايدىغان بولدى، دېدى خۇددى يېنىدا بىرى تۇرغاندەكلا ئاۋازىنى چىقىرىپ. ئەتراپنى يامغۇرنىڭ پىلەكلەرگە شارىلداپ ئۇرۇلغان ئاۋازى قاپلىغان، ھاۋانىڭ قاپىقى بەك تۈرۈكلۈك ئىدى. قاڭقى مەمەت چاپىنىنى، ئىشتىنىنى سېلىپ قوغۇنغا ياپتى. بىر ئۇيان، بىر بۇيان چېپىپ يۈرۈپ ھاردى - دە، يالىڭاچ پېتى ئولتۇرۇپ قالدى. قوغۇن يېرىلىپ كەتسە، ساتالمىسا قىمارغا پۇلنى نەدىن ئالىدۇ. بۇدا مامۇت كورۇككە ئۇتتۇرغان پۇلنى چوقۇم قايتۇرۇپ ئېلىش كېرەك. بىر تۇرۇپ ئۇ مومايىنىڭ پۇلنى تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى موماي بازارغا بارالمايدۇ، ئۇ ئىچىدە خۇش بولدى. ئارقىدىنلا چىرايى تاتاردى. شۇ موماي دائىم قارغىغاچ ئولتۇرۇۋاتىمەن، دەپ مومايىنى ئىچىدە تازا تىللىدى. ئۇ مومايىنىڭ تېخىچە ئۆلمىگەنلىكىگە ھەيران بولاتتى. چاقماق چېقىپ ئەتراپنى يورۇتۇۋەتتى. يېقىندىكى قوغۇنلار پىچاق ئۇرۇۋەتكەندەك يېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ يامغۇرنىڭ ئۇرۇۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. مامۇت كورۇك ئانىسى ئۆلگەندىن كېيىن تىقىپ ساقلىغان تىللالىرىنى تېپىۋېلىپ باي بولۇپ كەتتى. قاڭقى مومىسىنىڭ تىقىپ قويغان نەرسىسى بارلىقىدىن گۇمانلىناتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سىزغان سىزىقىدىن چىقماي كۆرۈپ باقاي دەپ ئويلاپ باقتى. لېكىن ئارقىدىنلا يەنە ئالجىغان مومايىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ھەرقانداق ئادەم ساراڭ بولۇپ قالىدۇ، دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن ئۇ مومايىنى كۆپ خاپا قىلغان. ئەمدى ياخشىچاق بولۇۋالسا چېنىپ قالىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە. . . ئۇ تەڭقىسلىقتا قالغاندەك ئەتراپقا ئىتتىك قارىۋالدى، چىشلىرى كاسىلداپ كەتتى. ئۇنىڭغا سوغۇق ئۆتكەنىدى. تۇيۇقسىزلا ئىتقا كۆزى چۈشتى. كاتىكى سۇغا توشۇپ كەتكەن ئىت سىرتتا تىترەپ تۇراتتى. تۈكلىرى قوتۇر دۈمبىسىگە چاپلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قۇيرۇقىنى چاتىرىقىغا قىستۇرۇۋالغانىدى. قاڭقىغا ئىت توڭلاپ ئۆلۈپ قالىدىغاندەك

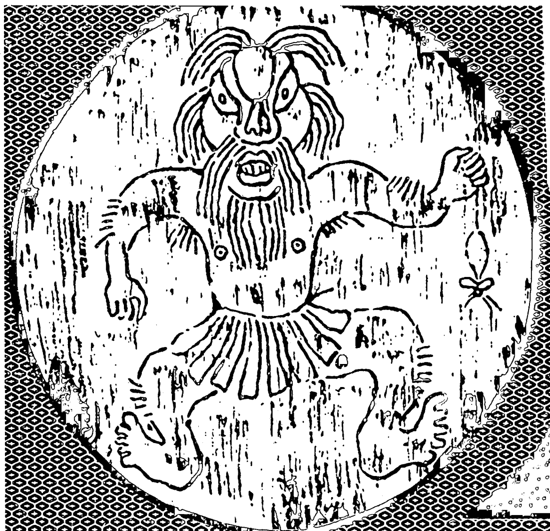

تۇيۇلدى. ئىت ئۆلۈپ قالسا، قوغۇنلۇقتا ئۇنىڭ ئۆزىنى باغلاپ قويسا. . . قاڭقى ئۆزىنى يالىڭاچ هالدا زەنجىرگە باغلاقلىق قىياپەتتە كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋىدى، تېخىمۇ توڭلاپ، تىترەپ كەتتى. ئۇ چاغدا ئىت چىۋىنلىرى ئولىشىۋالسا قانداق قىلار؟ ياكى پىت ئولىشارمۇ؟ ئىتنىڭغۇ قويرۇقى بار. قاڭقى قانداقمۇ قورىيالىسۇن؟ ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. چاپاننى ئېلىپ، يېرىلساڭ يې-رىل دەپ پېلەكلەرنى پىتنىلاپ ئىتنىڭ قېشىغا باردى. ئۇ ئىتنىڭ مۇنچىۋالا قېرىپ كەتكىنىگە هەيران بولدى. ئىتنىڭ ئۈستىگە چاپاننى ياپتى. بىچارە هايۋان ئانچە خۇشال بولغاندەك قىلمايتتى، ئۇ چاپاننىڭ تۈگمىسىنى ئىتنىڭ قورسىقىدىن ئې-تىپ قويدى. ئاندىن يۈگۈرۈپ بېرىپ پېلەكلەرگە يېپىپ قويغان ئەسكى كىگىزنىڭ بىر بۇرجىكى-دىن تۇتۇپ پېلەكنى مالتىلاپ ئىچىگە كىرىۋىدى، ئۇ تەرىپىدىن بېشى چىقىپ قالدى. ئۇ مەيلى بېشىم يېرىلمايدۇ، دەپ بېشىغا پېلەكنى تارتىپ ئۇخلاپ قالدى.

هۆرى موماي يامغۇر سەل پەسەيگەندە ئۇس-ساپ كەتتى. شۇ چاغقىچە بىرمۇ خەمەك - سويما تۇتقۇزمىغان قاڭقى تازىنى مىڭنى تىللىدى. كونا تور رومىلىنى ئارتىپ پاتقاق كېچىپ قوغۇنلۇققا باردى. قارىسا كىگىز، پالاز، تاغار. . . لار قالاي-مىقان يېپىقلىق تۇرۇپتۇ. قوغۇنلارنىڭ يېرىلىپ كەتكەنلىرىنى ئىلغا قىلالمىدى. ئۇنىڭ كۆزى تۈن قاراڭغۇسىدا ئەتراپنى ئارانلا پەرق قىلالايت-تى. هامىنى يېگەندىن كېيىن يېرىلمىغاننى يەي، دەپ كىگىزنىڭ بىر بۇرجىكىدىن چىقىپ تۇرغان بىرىنى تاپتى. تىزىنى قويۇپ بىر تارتتى. غەيرىي بىر ئاۋاز چىقىپ كىگىز ئاستىدىكى پېلەكلەر مە-دىرلاپ كەتكەندەك بولدى. موماي بىرلا چىرقى-راپ ئورنىدىن تۇردى. هاسىسىنى پىرقىرىتىپ چۆرۈۋەتتى. نېمىلەرنىدۇر دەپ ئارقىسىغا قاراپ-مۇ قويماي ئۆيگە قاراپ بەدەر قاچتى. قاڭقى كىگىز ئاستىدىن سوغۇرۇلۇپ قارىغاندا، قاراڭ-غۇلۇقتا ئالچاڭلاپ قېچىپ كېتىۋاتقان «ئەرۋاھ» نى كۆردى. قاڭقىنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. قورقۇپ كىگىزنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەت-تى.

قاڭقى پاتقاقلىقتا بەدەن شەكلىنى قالدۇرۇپ قويپتى. دەلدۈگۈنۈپ بېرىپ ئىشتانلىرىنى كىي-دى. چاپىنىنى ئىتنىڭ تېگىدىن تارتىپ ئېلىشقا كۆزى يەتمەي، ئۆيگە قاراپ ماڭدى. يول بەكمۇ پاتقاق ئىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كۆردىكى، موماي بىر دۆۋە ئەسكى - تۈسكى نەرسىنىڭ تېگىدە كۆ-رۈنمەيلا قالغانىدى. قاڭقى ئۆيۈقتىن بىر زاغرىنى ئېلىپ تاۋاقتا چىلىدى. چاي يوق ئىدى. ئۇ مو-ماينى ئىچىدە راسا تىللاپ، سوغۇق سۇ قۇيدى، ئاندىن بىردەم ئولتۇرۇپ قوغۇنلۇققا چىقىپ كە-گىز - كېچەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ كەلدى. يولدا مومايىنىڭ كالىچىنى تېپىۋالدى. ئۇ چاي ئىچكەچ بۇ قېرى قاچاندا قوغۇنلۇققا بارغاندۇ دەپ غۇتۇل-دىدى.

تاڭ تېخى يورۇمىغان، هاۋا يەنىلا سوغۇق ئىدى. ئۇ ئادىتى بويىچە مومايىنىڭ قېشىغا كەل-دى. موماي قورۇپ كەتكەندەك بولۇپ قالغان ئۆپكىسىنى تىترىتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. قاڭقى ئۇنىڭ بەتبەشىرە تۇرقىغا بىردەم قاراپ تۇردى. ئاندىن ئاستا تۈرتتى.

— هەي موما، قوغۇنلۇققا نېمىشقا باردىڭ؟ — دەپ سورىدى. قاڭقى ماموت كورۇكنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، مومايىنىڭ ئۇخلىغاندا گەپ سورىسا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى تاسادىپەن بىلىۋالغانىدى. موماي ئاغزىنى تامشىتىپ قويۇپ جىمىپ قالدى. قاڭقى يەنە سورىدى.

— هەي، هۆرەك، قوغۇنلۇققا نېمىشقا بار-دىڭ؟

— سويما يېگىلى.

— نېمىشقا كالىچىڭنى چۈشۈرۈپ قويدۇڭ؟ — قاڭقى ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈۋېرەك سورىدى.

— جىن باركەن، قورقۇپ كەتتىم، — دېدى موماي. قاڭقى بۇرۇن تولا سورىغان سوئالنى يەنە سورىدى.

— هۆرەك، تىللانى نەگە كۆمدۈڭ؟

— تىللا يوق.

— قاسىمباي بىر كوزا تىللا بېرىپتىكەن، نەگە كۆمدۈڭ؟

— يوق يەپسەن.

قاڭقى چۆچۈپ كەتتى. ئەمما مومايىنىڭ مە-دىرلىماي ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى ئا-رامىغا چۈشتى. ئۇ ئېڭەكنى يۆلەپ ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتتى: ئۆتكەندە ماموت كورۇك «قاڭقى، سەن قاچان ئۆتقان؟ سەن ئۆتتۈرمساڭ بىز كىم-دىن ئۆتىمىز؟! » دەپ مەھەللىلىك باللار ئالدى-دا ئەجەب مازاق قىلدى - هە، خەپ كورۇك، مەن سېنى بوغاز قىلىۋەتمىسەم. . .

قاڭقى ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالدى. بېشىغا تاقىقىدە قىلىپ تەگكەن كالتەك ئاۋازى بىلەن تەڭ ئويغىنىپ دىرىڭىدە ئورنىدىن تۇرۇپ

قوغۇنلۇققا قاراپ چاپتى. بىرھازا ھەپىلىشىپ چۆنەكلەرگە يىغىلىپ قالغان سۇنى چىقاردى. راسا ھارغان چاغدا يېرىلىپ كەتكەن قوغۇندىن بىرنى ئېلىپ يەي دەپ شۇنداق كۆتۈرۈشىگە قوغۇن ئىچىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقتى. ئۇ ئەمدى پاقىغا ئامەت كەپتۇ - دە، دەپ پۇتى بىلەن پاقىنى يىراققا ئىرغىتىۋەتتى. قولىنى قوغۇننىڭ يېرىقىدىن ئىچىگە تىقىپ ئۇرۇقنى سىيرىپلا ئېلىپ تاشلىدى ۋە يۈز - كۆزلىرىنى ئالا - بۇلىماچ قىلىپ قوغۇننى بىردەمدە سوقۇپ بولدى. ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ ئىتتىقا قارىدى. ئىتنىڭ تۆكلىرى سەل كۆپۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ چاپىنىنى لايغا مىلاپ رەسۋايى ئەزىم قىلىۋەتكەن، ئۆزى قوغۇنلۇقنى بىركىم كۆتۈرۈپ كەتسىمۇ تۇيمىغۇدەك ھالدا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

ھۆرى موماي شۇ كۈندىن تارتىپ قوپالماي قالدى. قاڭقىنى ئىشقىمۇ بۇيرۇمايدىغان بولدى. ھويلىدىكى ئۆچكىگىمۇ بىرنەرسە بەرمىدى. قاڭقىنىڭ قىمار ئويناشقا دەسمايىسى قالمىدى. ماموت كۇرەك «ھەي قاڭقى تاز، تونۇگۈن كاكىلىدىڭمۇ؟» دەپ ئۇنى زاڭلىق قىلىدۇ. ھەممىدىن مۇھىمى مومايدىن بايلىقنى سوراپ بىلىۋېلىشى.

— ھۆرەك، قاسىم باي نېمەڭ؟ — دېدى قاڭقى.

— يارىم.

— نەچچە ئەرگە تەگدىڭ؟

— بەشكە. مەن ئىشچان، چىرايلىق ئىدىم، —دېدى موماي. قاڭقى ئۇنىڭ بەتبەشىرە تۇرقىغا قاراپ ئالىيىپ قويدى.

— ئەمىسە تىللانى نەگە كۆمدۈڭ؟!

— يوق يەپسەن.

قاڭقى چۆچۈپ كەتتى. لېكىن موماي ئويغانمىغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يەنە سوئال سوراپ سېلىشىدىن قورقۇپ قوغۇنلۇققا چىقىپ ئۇخلىدى. ئاسماندىكى جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئۇنىڭ كۆزىگە بىر كوزا تىللادەك كۆرۈنۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ ئۆزى ئەزەلدىن تىللا كۆرۈپ باقمىغانىدى. پاشىلار غىڭشىلدايتتى. سوغۇق ئارىلاش مەيىن شامال زەيكەش پۇرىقىنى ئەپكىلەتتى. چۆنەكلەردە پاقىلار كۇركىرايتتى. پاشىلارنى ئۇچۇرالمىغان قانداق شامال بۇ! قېرى ئىت غىڭشىپ قوياتتى. قاڭقى ئاسمانغا قارىغىنىچە ئۇخلاپ قالدى. چۈشىدە ئۇ ئەسكى تامنى بىرنى تەپسە بىر كوزا ھەرە چۇشۇپ ئۇنى قوغلىغۇدەك، موماي چىشسىز ئاغزىنى يوغان ئېچىپ قاقاقلاپ كۈلگۈدەك.

تاڭ ئاتتى. ئۇ چۈشىنى بىردەمدە ئۇنتۇپ قالدى. ئۆيىگە بېرىپ چىنىگە زاغرىدىن بىرنى چىلىدى. ئاندىن ئىككى قوشۇق قوي مېيىنى سېلىپ، چاي قۇيۇپ دۇملەپ قويدى. ماموت كۇرۇك قايسى كۈنى شۇنداق پەيزى بىر شەيتان ھارۋىسى تېپىۋاپتۇ. ھەي كۇرۇك، ساڭا دادىڭ دۇئا قىلىپتىكەن. ماڭا دادام نېمىشقا دۇئا قىلمىغان بولغىيدى؟ ئۇ دادىسىنى ئويلىسا، قىماردا ئۇتتۇرۇپ ئانىسىنى ئۇرغان ۋاقتى كۆز ئالدىدا پەيدا بولاتتى. لېكىن چىرايى تازا ئېنىق ئەمەس ئىدى. قاڭقى قوي مېيىنىڭ پۇرىقىدىن ھوزۇرلىنىپ چاينى ئىچتى. ئاندىن موميىغا نان چىلاپ قويدى. ھۆرەك تونۇگۈن بىر موماي ئوت كۆچۈرۈپ قويغاندىن بېرى خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى.

قاڭقى كۈندۈزدە قوغۇنلارنى ئۈزدى. سانىنى كەم مەلۇم قىلدى. كەچ پىشىن بىلەن قوغۇنلارنى سېتىپ بولدى. پۇلنىڭ يېرىمىنى ئېلىۋېلىپ قالغىنىنى بەردى. موماي قاڭقىغا غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قويۇپ، كۈندە نەچچە قېتىم قاراپ باقىدىغان ساندۇقىغا سېلىپ قويدى. ساندۇقتا بىر پارچە كېپەنلىك رەخت بىلەن بىر ئاق رومال ۋە كونا - يېڭى كىيىملەر بار ئىدى. ئاندىن يەنە بۇلتۇرقى جىگدىدىن ئازراق بار ئىدى. قاڭقى ساندۇقتىكى نەرسىلەرنى بىرنەچچە قېتىم ئوغرىلاپ قىمار ئوينىغان، مومايىنىڭ ئېسى جايىدا بولمىغاچ تازا تۇيالمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ بۇلار ئاخىرەتلىكىم دەپ ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى. قاڭقىغا موماي ئۆچلۈكىدىن ھېچ نەرسە دەپ بەرمەي ئۆلۈپ قالىدىغاندەك كۆرۈندى.

كەچتە قاڭقى ئۆيگە كىردى. موماي تېخىمۇ سەتلىشىپ كەتكەندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ چىشسىز ئاغزى كۆك قۇرتتەك لۆمۈلدەپ تۇراتتى. قاڭقى دائىم ئۇنىڭ شۇنداق ئورۇق، تاياقتەك تۇرۇپمۇ ياشاۋاتقانلىقىغا ھەيران بولاتتى. ئۇنىڭ ئۆپكىسىدىن قۇرۇق تېرىنىڭ تاراقلىشىدەك ئاۋاز چىقاتتى. ئۇ بېشىنى يانغا بۇرىۋالدى. قاڭقى بۈگۈن نېمە سورايدىغانلىقىنى تازا ئويلىۋالدى. ناۋادا سورىۋالمىسا بۇ پىخسىق موماي سىرلىرىنى گۆرگە ئېلىپلا كېتىدۇ. قاڭقى شۇ قوتۇر كۇرۇكنىڭ ئالدىدا ئۆمۈر بويى بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئۆتىدۇ. كۇرۇك دائىم شەھەرگە قاتناپ تۇرىدۇ. قاڭقى شۇ چاغقىچە بىرەر قېتىممۇ بېرىپ باقمىدى. قىمارغىمۇ دەسمايە بولمىسا، دۇئا بولمىسا ئۇتقىلى

بولمايدىكەن! مومايغا دۇئا قىلىپ قوي، دېمەكچى
بولدى، ئۆلۈممنى تىلىدىڭ دەپ هاسا تەڭلىشىد-
دىن قورقتى. شۇنداقتىمۇ سورىماي تۇرالمىدى.
— هۆرەك، سەن ئۆلۈپ كېتىسەن، تىقىپ
قويغان نېمەڭ بولسا دەپ قويۇپ كەت، بىكار
ئارماندا كېتىسەن.

مومايدىن ئاۋاز چىقمىدى. قاڭقى تۇرۇپ
قالدى. موماي دائىم دەرهاللا جاۋاب بېرەتتى.
خېلى بولدى، هېلىقى كۈنى قوغۇنلۇقتىن قېچىپ
كىرگەندىن بۇيان، شۇنداق تەرسا مىجەز بولۇۋال-
دى. قاڭقى ئاۋازىنى مۇلايىم چىقىرىپ يەنە سو-
رىدى. مومايىنىڭ كانىيىدىن خارت - خۇرت قىل-
غان ئاۋاز چىقىپ كەتتى. ئۇ نېمە ئىش؟ دىققەتتە
تىڭشىۋىدى، موماي تەستە نەپەس ئېلىۋېتىپتۇ.
بىردەمدىن كېيىن ئۇ هوشىدىن كەتكەندەك بول-
دى. يۈزىدىن ئىسقا ئوخشاش كۆكۈش بىرنەرسە
كۆتۈرۈلدى. قاڭقى داڭ قېتىپ قالدى. كۆزىگە
ئىشىنەلمىدى. مومايىنىڭ كالپۇكلىرى لۆمۈل-
دەشكە باشلىدى. ئىس يەنە كۆتۈرۈلدى.

— قاڭقى مەمەت، — مومايىنىڭ ئاۋازى جان-
سىز تىترەپ چىقتى، — مەن ساڭا بىرنەرسە قال-
دۇرۇپ كېتىمەن، شەرتىم، مېنى ئۆلگەندىن
كېيىن قاسىم باينىڭ قېشىغا قويىسەن. ئاندىن
قەبرەمنى قاتۇرۇپ هەر پەيشەنبە يوقلاپ تۇرد-
سەن!

قاڭقى مەمەتنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەت-
تى. مومايىنىڭ ئويغاق ياكى ئۇيقۇلۇق ئىكەنلىكى-
نى بىلەلمىدى. تېخى قاسىم باينىڭ قېشىغا قوي-
غۇدەكمىشمەن. بۇ ئالجىغان موماي نېمىلەرنى
دەۋاتىدۇ، دەپ غۇدۇڭشىدى، بىر تۇرۇپ ئاڭلاپ
باقمايمەنمۇ دەپ ئويلىدى.

— قاڭقى مەمەت، تىڭشا هەم ئېسىڭدە مەھ-
كەم ساقلا، مەن ئۆلۈپ بىر يىلدىن كېيىن گۆ-
رۈمنى ئاچقىن. چوقۇم كەچتە. كېپىنىمنى بەك
يىرتىۋەتمە، ئاندىن سول پۇتۇمنىڭ هوشۇقىنى
ئالىسەن، ئۇنى قولتۇقىڭغا ئېسىۋالساڭ بولىدۇ.
ئاندىن مېنى ئۆز پېتىم كۆمۈپ قويىسەن. هو-
شۇق سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزىدۇ! — دېدى مو-
ماي.

موماي جىمىپ كەتتى. قاڭقى مومايىنىڭ
راست دەۋاتقانلىقىغا ئىشىنەلمىدى. ئۆزىنى قا-
سىم باينىڭ قېشىغا كۆمدۈرمەن دەپ شۇنداق
ئالجىۋاتامدۇ - يا! مەيلى نېمىلا بولسۇن سىناپ
بېقىش كېرەك. مومايىنىڭ غۇۋا تىنىقى بارلىقىنى
بىلگەندىن كېيىن كۆڭلى بىرئاز ئارامىغا چۈش-
تى. ماموت كۇرۇكنىڭ ئانىسى هوشۇق قويۇپ
كەتكەنمىدۇ؟ ئۆزىگىمۇ بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلىپ
بەرمىگەن ئىدىغۇ؟ سوراپ بېقىش خەتەرلىك.
ئەڭ ياخشىسى كۈتمەكتىن باشقا ئامال يوق. قاڭ-
قى مەمەت مومايغا گۇمان بىلەن قاراپ قويۇپ
قوغۇنلۇققا ماڭدى. بىرىپلا سويمىدىن بىرنى يې-
رىپ يېدى - دە، بىردەمدىلا ئۇخلاپ قالدى.
چۈشىدە گۆرگە كىرىپ قارىسا مومايىنىڭ قورسىق-
دا بىر كاللەك يىلان تۇرغۇدەكمىش، هوشۇقىنى
ئالغىلى قويمىغۇدەكمىش، قاڭقى ۋارقىراپ ئويى-
غىنىپ كەتتى. قېرى ئىت روهسىز بىرنەچچىنى
قاۋاپ قويدى. ئاسمان يۇلتۇزلار بىلەن توشۇپ
كەتكەن، قاڭقى مەمەتنىڭ كالپۇكىنى پاشا چې-
قىپ دوردايتىپ قويغانىدى.

قاڭقى ئويغانغاندا كۈن خېلى ئۆرلىگەنىدى.
ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىگە ماڭدى. يولدا
ئىزلارغا دىققەت قىلىپ هېچ نەرسىنى پەرق قىلال-
مىدى. ئۆيىگە يېتىنالماي تەستە كىردى. موماي-
نىڭ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولغاندەك بول-
دى. چاينى ئەزمىلىك بىلەن ئىچتى. قوي مېيى-
نى كۆپ سالدى. مومايغىمۇ نان چىلاپ قاچىنىڭ
ئاغزىنى كۆمتۈرۈپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن
ئەسنەپ كەتتى، مومايىنى تۇرتتى. ئۇ مىدىرلىمىد-
دى، يەنە تۇرتتى. قولىنى مەيدىسىگە ئېلىپ كې-
لىپ تىڭشىدى، هېچ ئاۋاز چىقمىدى. ئىتتىك
قوشنا ئايالنى چاقىرىپ كىردى. ئۇ ئايال يۈكۈ-
نۈپ ئولتۇرۇپ مومايىنى هۆرخان ئاچا، دەپ چا-
قىردى. پېشانىسىگە قولىنى ئاپىراي دېگەندە يو-
غان روچمۇن غۇڭ قىلىپ ئۇچۇپ كەتتى. شۇ-
نىڭ بىلەن ئاللا توۋا كۆتۈرۈپ هازا ئېچىشقا باش-
لىدى. قاڭقى ئىشىك تۈۋىدە هاڭۋېقىپ قالدى،
قوشنىسى مومايىنى پەرىشتىدەك سۈپەتلەپ قوشاق
قوشۇشقا باشلىدى. ئاۋازى شۇنداق يېقىملىق ئىد-
دى. هۆرى مومايىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى بىردەمدە يې-
قىن ئەتراپتىكىلەر ئاڭلاپ بولدى. ئۇلار كېلىپ
هەممىسى بىر بولۇپ هەرە تويىدەك غۇڭۇلداپ
هازا ئېچىشتى. قاڭقى بىلەن هېچكىمنىڭ كارى
بولمىدى. ئۇ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي ئۇ-
ياق - بۇياقتا چۆرگىلەپ يۈردى. يىغلاي دېۋىدى
كۆزىگە ياش كەلمىدى.

جامائەت مومايىنى ئۇلۇغ كۈندە ئۆلۈپتۇ، دەپ
نامازدىن كېيىن قويماقچى بولدى. قاڭقى باشقا
گېپى يوقلۇقىنى ئېيتتى. پېشىن نامىزىدىن كې-
يىن مومايىنىڭ نامىزى چۈشۈرۈلۈپ جىنازا يولغا
چىقتى. جىنازا ئالدىدا قاڭقى يالغۇز كېتىپ با-

راتتى. ماموت كۆرۈك ئۇنىڭغا يېتىشىۋېلىپ يېنىدا گەپ قىلماي ماڭدى. باشقىلار ئۇنىڭغا پاختىلىق چاپان، كونا قۇلاقچا كىيدۈرۈپ، بېلىگە ئاق بەلباغ باغلاپ قويغانىدى. قاڭقى بىر تۇرۇپ بۇ قېرى ئەجەب ئىنىسىق بىر كۈندە ئۆلدى. بىر يىل قانداق توشار، دەپ ئويلىسا، بىر تۇرۇپ موماي ئۆلىدىغان چاغدا ئالجىپ ئالجۇقا گەپ قىلغان بولغىيدى، دەپ ئويلايتتى. يول توپا بولغاچ ئۇزۇن سەپىنىڭ ئارقىسىدا چاڭ - توزان ئەگىشىپ كېلەتتى. ئۇنىڭ تەرلەپ ماجالى قالمىغىلى تۇردى. شۇ تاپتا پاقا شوراپ قويغان بولسىمۇ بىر قوغۇن بولسا ئەجەب ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلىدى. مەھەللە سىرتىغا چىقىپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن مازارلىققا بارغىلى بولاتتى. قاڭقى ئانچە - مۇنچە ئۇندەرىگەندەك ئانامەي، دەپ ۋارقىراپ قوياتتى. لېكىن ئۆزىنىڭ ۋارقىراۋاتقانلىقىغا كۆڭلىدە ئىشىنەلمەي كېلىۋاتاتتى. پاختىلىق چاپان شۇنداق ئېغىر، ئاسماندا قۇياش بارلىق زەھىرىنى ئۇنىڭغىلا سانجىۋاتقاندەك قادىلىپلا تۇرۇۋالدى. مېيىت ئۇزاتقۇچىلار ھېلىدىن - ھېلىغا جىنازا كۆتۈرۈشكە ئالمىشىپ تۇراتتى. قاڭقى بىر تۇرۇپ - بۈگۈن ئۆلگىنىمۇ ياخشى بولدى، ئۇلۇغ كۈن بولغاچقا كۆپ ئادەم كەلدى، دەيتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزى تونۇمايدىغانلارمۇ كۆپ ئىدى. قارىغاندا مومايىنىڭ تەڭتۇشلىرى خېلى باردەك قىلاتتى. ئۇلار چورۇقىنىڭ ئۇچىدا توپىنى كۆرەپ، توزۇتۇپ ماڭاتتى. قاڭقى پات - پاتلا ئانامەي، دادامەي، دەپ قويۇپ يىغى بىلەن تەرلىرىني سۈرتۈپ كېتىپ باراتتى.

مەھەللە كىچىك بولسىمۇ زاراتگاھلىقى خېلىلا چوڭ ئىدى. ئۇلار قەبرىلەرنى ئارىلاپ، كولاپ قويغىلى خېلى بولغان بىر گۆرنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇنىمۇ موماي ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئوخشايدۇ، ئەتراپىنى يانتاق، جىن تاۋۇزى قاپلاپ كەتكەنىدى. بەزى چوڭراق قەبرىلەرگە ئالا - تاغىل تۇغلار سانجىپ قويۇلغانىدى. ئىككى ئادەم گۆرنىڭ ئىچىگە سەكرەپ كىردى. ئىككى ئادەم مېيىتنى جىنازىدىن چىقاردى، كىگىزدىن يەشتى، ئاندىن تاشقىرىقى گۆرگە چۈشۈردى. بىرى مومايىنى ئىچكىرىكى گۆرگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى. گۆر كولانغىنىغا ئۇزۇن بولغاچ تاشقىرىقى گۆردە تۇرغانلار توپىغا كۆمۈلۈپ كەتتى. قاڭقى توپا بېسىققاندا قارىۋىدى، كېپەنلىكتىكى مومايىنىڭ ئېچىپ قويۇلغان يۈزى پارقىراپ كەتكەندەك بولدى.

مومايىنىڭ قىرقى توشقاندا قاڭقى مەھەللە - كويىدىكىلەرنى يارما ئاش ئېتىپ ئۇزاتتى. شۇ كۈنگىچە ئاق بەلباغ تونۇغۇسىز بولۇپ، پاختىلىق چاپان قۇرتلاپ كەتكەنىدى. ماموت كۆرۈك قوناق ياردەم قىلدى، ئۆيىگە ئانچە - مۇنچە تاماق ئەپكىرىپ بېرىپ تۇردى. شۇنداقتىمۇ قاڭقى «خەپ كۆرۈك، بىر يىلمۇ توشار» دەپ ئىچىدە خەپلەپ يۈردى. قاڭقىغا بېشىغا تېگىدىغان ھاسا ۋە خورەك ئاۋازىلا كەملەپ قالغاندەك تۇراتتى. ئۇ كەچتە قوغۇنلۇقتا ياتاتتى، قېرى ئۆچكە ئورۇقلاپ تۈگىشىپ كەتتى. بۇرۇنقىدەكلا يۇلتۇزلارنىڭ ئاسماندا جىمىرلاشلىرى، پاقىنىڭ كۇركىراشلىرى، پاشىنىڭ بىر كۈن بىر يېرىنى، يەنە بىر كۈن بىر يېرىنى دورداپ قويۇشلىرى... ئىشقىلىپ قاڭقى قوغۇندىن ئازراق پۇل قىلىۋالدى. ئەمدىكى ئۈمىدى يەنە گۆردە قالدى. بۇ موماي تىرىكىدە ئۆچ ئالالماي ئۆلگەندىن كېيىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن مېنى ئالداۋاتامدۇ - يا، دەپمۇ ئويلاپ كېتەتتى. زادى شۇ قوتۇر ھوشۇقتا نېمە كارامەت باردۇر؟ قاڭقى بىرى پېشىدىن تارتقاندەك مازارلىققا باردى. مومايىنىڭ قەبرىسىنى پەرق قىلالماي كۆپ جىلە بولدى. ئەتراپ قورقۇنچلۇق ھەم سۈرلۈك ئىدى. شىرىنقىدە قىلغان ئاۋازلا قاڭقىنى تىترىتىپ، جېنىنى ئېلىشقا يېتىپ ئاشاتتى. ئۇ ئەمدى گۆرنى ئېچىشقا قوربى يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كۆز ئالدىدا شۇنداق سەت ئالۋاستىلار پەيدا بولاتتى، يوقىلاتتى. بەزىسى مومايغا ئوخشايتتى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاچتى. ناۋادا بىر ئاۋاز «توختا!» دېسىلا قاڭقى ئۆلۈپ قالغان بولاتتى. بولدى، قېرى قاغىنىڭ گۆرىگە كىرمەيمەن. بويى بىلەن تەڭ ئالتۇن بەرسىمۇ، قوغۇنىنىڭ پۇلىنى تىقىۋالىمەن، ئىتىنىڭ ئورنىغا مېنى باغلامدىكەن تېخى... قوغۇنلۇققا كەلگەندىلا ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسەبىيلەرچە پىچىرلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەر كۈنى كەچتە شۇنداق قېچىپ كېلىدىغان، ئاغزىدا بىرنېمىلەرنى توختىماي پىچىرلايدىغان بولدى. مازارلىققا باراتتى، قاچاتتى، باراتتى، يەنە قاچاتتى، قەبرىلەر ئارىلىشىپ كەتتى. ئۇ ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ كۈندۈزدە ئۇ تۈيدۈرماي بېرىپ بىرنەرسىنى بەلگە قىلىۋالاتتى. كەچتە يەنە يۈتتۈرۈپ قوياتتى. كۆپ ۋاقتىنى مازارلىقتا ئالاقزادىلىكتە ئۆتكەزدى، كۆپ ئورۇقلاپ كەتتى. چىرايىدىن توپا ئۆرلىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ بىر يىل

توشمايلا ئۆلۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قورقۇپ
قالدى.

بۇ كۈنى ئاي قاراڭغۇسى بولغانىدى. قاڭقى
تىمسقىلاپ بىرى پېشىدىن تارتقاندەك مازارلىققا
باردى. خۇپتەن نامىزى ئوقۇلۇپ بولغىنىغا خېلى
بولغان ۋاقىت ئىدى. ئەتراپ تىمتاس، يېقىن
جايدىن قۇينىڭ مەرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتـ
تى. قاڭقى نىشاننى پەرق قىلالمىدى، ئادىشىپ
قالدى. كېيىن يەنە تام ياقىلاپ كىرىش ئېغىزىغا
كەلدى. ئاندىن نىشاننى ئۇدۇللىۋېلىپ ماڭدى،
بىر ئادىشىپ يەنە توغرىلىۋالدى. ئەتراپقا سىنچىـ
لاپ قارىدى. قەبرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىردەم
ئارام ئالدى. ئاندىن تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ توپىنى
تارتىشقا باشلىدى، توپا يۇمشاق، نەمخۇش ئىدى،
يۈرىكى قاتتىق سوقۇۋاتاتتى. ھەر سوققاندا ئۆزىـ
نىڭ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى.
ئاغزى قۇرۇپ كەتتى. پۈتۈن ئىچ باغرى، ئۆپكىـ
سىنى مازار توپىسى قاپلاپ كەتكەندەك ھېس قىـ
لاتتى. شۇنداقتىمۇ ئازلا قالدى، مۇنكىر - نەكىر
يەنە بىرپەستىن كېيىن. . . دەپ پىچىرلايتتى.
ئىچكىرىكى گۆرنىڭ خىشى كۆرۈنگەندە چېكە تو-
مۇرى يېرىلىپ كېتىدىغاندەك لوقولداپ سوقۇپ
كەتتى. ھەي، كاساپەت تومۇرلىرىم ئېتىلىپ
كەتمىگىيدى، دەپ پىچىرلىدى. بىردەم ئولتۇ-
رۇپ ئارام ئالغۇسى كەلدى، لېكىن ئالدىرايتتى.
بىر نەرسىنىڭ خارتىلدىغان ئاۋازى ئۇنى ئوڭدىسىـ
غا ئۇچۇرۇۋەتتى. ھوشىنى يىغىپ دىققەت بىلەن
تىڭشىدى، كۆزىنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.
ئاۋاز گۆردىن چىققاندەك قىلمايتتى، شۇندىلا
كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ كۆزىنى ئاچتى. گۆرنىڭ
يۇقىرى تەرىپىدە بىر ئىت ھاسىراپ تىلىنى ساڭـ
گىلىتىپ تۇراتتى. قاڭقى مەمەت چالمىدىن بىرـ
نى تېپىپ، پەملەپ تۇرۇپ ئاتتى. قورقۇپ تىتـ
رەپ كەتكەچكىمۇ تەگكۈزەلمىدى. ئىت قېچىپ
كەتتى، ئاندىن يىراقتا تۇرۇپ ھۇۋلاشقا باشلىـ
دى. قاڭقىنى سۇر بېسىپ پۈتۈن بەدىنى تەرلەپ
كەتتى. بىسمىللا، دەپ خىشقا قولىنى ئۇزاتتى
ۋە دەرھال تارتىۋالدى. گۇناھلىق ئىش قىلىۋېـ
تىپمۇ شۇنداق دېمە بولامدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ
قالدى. بولدىلا، ھەممىسى مومايغا ھېساب، ئۇ
خىشقا قولىنى ئۇزاتتى. خىشقا چاپلىشىپ قالغان
توپا شۇررىدە سىيرىلىپ چۈشتى. بىرنى، ئىككىـ
نى ئالدى. گۆر ئىچىدىن سېسىق پۇراق ئېتىلىپ
چىقتى. قاڭقى تۇمشۇقىنى پېشىدە ئورىۋېلىپ،
كۆزىنى يۇمۇپ تۇردى. ۋاقىت ئاستا ئۆتەتتى.

لېكىن بىر تۇرۇپ تاڭ ھازىرلا يورۇيدىغاندەك،
كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپ قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.
ئاخىرى تۇمشۇقىنى تۆشۈككە ئاپىرىپ باقتى. پۇـ
راق ئاۋۋالقىدىن سۇسلاپ قالغاندەك ئىدى. ئۇ
كۆزىنى يۇمۇپ بۇرنىنى پۈركەپ، بىر قولى بىـ
لەن سىيلاپ - سىيپىلاپ خىشلارنى سۆكۈشكە
باشلىدى. خىش بەك يوغان بىلىندى، ئۇنىڭ ئىـ
سىدە قېلىشىچە خىش بۇنچە چوڭ ئەمەستەك ئىـ
دى. ھېرىپ ھالىم قالمىغان ئوخشايدۇ، دەپ
ئويلىدى. قولىنى تۆشۈك ئىچىدە ئايلاندۇرۇپ
بېقىۋىدى، ئۆزى پاتقۇدەك ئېچىلغانلىقىنى ھېس
قىلدى. گۆرگە بىر تەرەپتىن شىرىلداپ توپا ئېـ
قىپ كىرىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ كەينىچە كىرىشـ
كە باشلىدى، تىنىقلىرى توختاپ قالدى. چېكە
تومۇرلىرى ئۇزاق - ئۇزاقتا بىر سوققاندەك، كالـ
لىسى تىترەپ كېتىۋاتقاندەك بىلىندى. گۆرگە
كىرىپمۇ بولدى، ئۇھ، دەپ هاردۇق ئالدى - يۇ،
شۇئان كۆڭلى ئېلىشىپ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ
كەتتى. بىرپەستىن كېيىن سۇبھانالللا، دەپ كۆـ
زىنى ئاچتى. ئالدىدا پارچە سۆڭەكلەر تېرىلىپ
ياتاتتى. ئەجەب ئىش، شۇنداق ئاسان قۇرت يەپ
كەتكەندىمۇ؟ خۇدا ماڭا ئىچ ئاغرىتقان ئوخشايدۇ،
دەپمۇ ئويلاپ قالدى. ئىچ - باغرىغا توپا - تۇمانـ
لىق سېسىق پۇراق سىڭىپ كەتتى. تۇيۇقسىز
ئۆزىنىڭ دەل ئۆلۈكنىڭ قورساق تەرىپىدە ئولـ
تۇرغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ ئورنىدىن چاچراپ
قوپتى. لېكىن بېشى گۆرنىڭ تورۇسىغا تېگىپ
لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. كاللىسى ئوڭ - تەتۈر
چۆرگىلەپ، گۆر دۈم كۆمتۈرۈلگەندەك بولدى،
ۋارقىراپ تاشلىۋىدى، كارنىيىدىن ھېچقانداق ئاـ
ۋاز چىقمىدى. گۆر ئاغزىدىن قاپقاراڭغۇ تۈن كۆـ
رۈنۈپ تۇراتتى. ئاغزى شۇ قاپقاراڭغۇ تۈننىڭ
دەھشەتلىك ئاغزىدەك، ھازىرلا ئۆزىنى يۇتۇۋېتىـ
دىغاندەك تۇيۇلاتتى. بۇ ئېغىز ئىچىدە كۆكۈش
نۇر چېچىپ تۇرغان ئىككى نەرسە كۆرۈندى. ئۇ
ساراسىمىگە چۈشۈپ قالدى، بىردەم قىمىرلىماي
تۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھېلىقى ئىتنىڭ كۆزى
ئىكەنلىكىنى بىلىپ بىرئاز جانلاندى. ئۇ ئەتراپقا
سەپسېلىپ يەرنى قارىسىغا سىيپىلاشقا باشلىدى.
كۆزى غۇۋا ئاقىرىپ تۇرغان بىر پارچە سۆڭەككە
چۈشتى. ئۇ ھوشۇقتەك تۇراتتى ھەم باشقا سۆـ
ڭەكلەردىن پەرقلىق ئىدى. ئۇنى ئالماقچى بولـ
دى. لېكىن ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. بىر
تۇرۇپ مومايىنىڭ ئۆزىنى ئالدىغىنىنى جەزم قىلاـ
تتى. بىر تۇرۇپ بالدۇر كېلىپ قالغانلىقىم ئۇـ

چۈن شۇنداق بولدى، دەپ ئويلايتتى. قاغىنىڭ
گۆردىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىشىغا ئىت بەدەر تىكى-
ۋەتتى. ئۇ ھوشۇقنى يانچۇقىغا سېلىۋالدى. قاي-
سى پۇتىنىڭكىنى ئالغاندىمەن دەپ دەرگۇمان تۇ-
رۇپ قالدى. قايتا كىرىشكە ماجالى قالمىغانىدى.
خىشلارنى كەلسە - كەلمەس تىزىپ، توپىنى ئىتى-
تىرىشكە باشلىدى. قانداقلا قىلسۇن ئەسلىدىكىگە
ئوخشىتالمىدى. باشقا يەردىكى قۇرۇق توپىدىن
چاپىنىغا ئۇسۇپ ئەپكىلىپ گۆر ئۈستىگە چاچتى،
يەنە ئوخشىمىدى. ئاخىر ئۆيىگە قاراپ بەدەر قاچ-
تى. ئىت قورقۇپ ئۇنىڭ ئالدىدا قاچتى. ئاخىر
ئىككىسى ئىككى تەرەپكە قاچتى. بىرپەستىن كې-
يىن ئىت ئۆزىنى قوغلىمايۋاتقانلىقىنى بىلىپ،
كۆكۈش كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قاراپ قالدى.

قاغىقى شۇ چاپقىنىچە ئۆيىگە كەلدى ۋە سو-
غۇق سۇدىن راسا ئىچتى، ئىچ - باغرىدىكى توپا -
تۇمانلار پاتقاققا ئايلىنىپ كەتكەندەك بولدى، بىر-
دەمدە لايدەك ئېزىلىپ ئۇيقۇغا كەتتى. چۈشىدە
قاسىم باينى كۆردى. ئۇ ئېتىكاپ ئالدىدا تۇرات-
تى. چاپانلىرى يىرتىق، بەدىنىمۇ مايماق كۆرۈ-
نەتتى. جامائەت ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇراتتى.
ئۇ بولسا ھوشۇقى يوق پۇتىنى كۆرسىتىپ جاما-
ئەتكە زارلىناتتى، قاقشايتتى، ئاقساپ مېڭىپ
قوياتتى. ھاسىسىنى شىلتىپ قوياتتى. جامائەت
غۇڭۇلداپ سۈرىلەرنى تەكشى ئاۋازدا ئوقۇيتتى،
بەزىلەر ياقىسىنى، پېشىنى چىشلەيتتى. ئويۇق-
نىڭ يېنىدىكى جىن چىراغ غۇۋا يورۇپ تۇراتتى،
ئاۋاز توختىغاندا پېشايۋاندىكى قارلىغاچنىڭ ياكى
باشقا قۇشنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاسىم
باي يەنە ھوشۇقىنى كۆرسىتىۋاتاتتى. . .

قاغىقى ئويغىنىپ قارىسا، كۈن خېلى ئۆرلە-
گەنىدى. كۆزىنى ئۇۋۇلاۋېتىپ چۈشىنى ئويلى-
دى. نېمىدىن بېشارەت بېرىدىغانلىقىنى ئۇقالماي
ئۇزاق ئولتۇردى. قوينىدا بىر ھوشۇق تۇراتتى.

ئۇ بىر كۈن كەچكىچە يۈرەكزادە بولۇپ يۈر-
دى. بىردەمدىلا ئاغزىنىڭ ئەتراپىغا قوقاق چىقىپ
كەتتى. ئۇ قىچىشىۋاتقان قوقاقنى تاتىلىغاچ ئو-
رۇق ئۆچكىگە قاراپ ئولتۇرىۋەردى. ئورۇقلاپ
كەتكەن ئۆچكە كىچىك بالا يىغلىغاندەك مەرەپ
قوياتتى، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتەتتى. نامازشام
بولغاندا ئۆچكە قاتتىق مەرىدى. قاغىقى چۆچۈپ
قارىغانىدى، ئۇ قاسىم بايغا ئوخشاپ قالدى. يا-
شاڭغىراپ تۇرغان كۆزلىرى، بىر تۇتام ساقىلى. . .
قاغىقى بىر ۋارقىراپلا ئۆيىگە قېچىپ كىردى.
سۇبھانالللانى شۇنچە تەكرارلىسىمۇ ئۆچكە مەرەش-
تىن توختىمىدى. ئاغزىدا دەل شۇ، نەق ئۆزى،
ئۆچكە، دەپ بىر بولۇڭغا تۈگۈلۈپ كىرىۋالدى،
ئاخىرى ئۇخلاپمۇ قالدى. چۈشىدە قاسىم باي ئاق-
ساق پۇتىنى خالايىققا كۆرسىتىپ زارلايتتى، قار-
غايتتى. بىردە ئۆچكىگە ئايلىنىپ مەسچىتتە چۆر-
گىلەپ يۈرەتتى، مەرەپ قوياتتى. قاغىقى بولالمى-
دى. ھويلىدا ئۆچكە مەرەۋاتاتتى. ئۇ ئاستا مې-
ڭىپ مازارلىققا باردى. گۆر ئوچۇق تۇراتتى.
كۆممەي كەتمىگەندەك ئىدىمغۇ دەپ ئويلىدى.
ئىشىنىڭ تېگىگە زادى يېتەلمىدى. قوينىدىكى ھو-
شۇقنى گۆر ئىچىگە تاشلىۋەتتى.

كۈن شۇنداق ئۆتىۋەردى. قاغىقى ئاچ قالمى-
دى، لېكىن قىمارنى شۇنىڭدىن كېيىن ئوينىمى-
دى. ھازىر كىچىچە مامۇت كورۇكنىڭ ئالتۇنلى-
رىنى ئۇتۇپ چۈشەپ چىقىدىغان بولدى. قاسىم
باي چۈشىدە كۆرۈنمىدى. يۈزىدىكى قوقاقلار بارا -
بارا يوقاپ كەتتى. قېرى ئۆچكە ئەمدى قاسىم باي
ئەمەستەك تۇراتتى. ئۇ ئۆينىڭ بىر ئېغىزىدىن
باشقىلىرىنى تاشلىۋەتتى، مەھەللە ئېغىزىدىكى
كۆل بېشىدا قارتمۇ ئوينىمىدى. كورۇك نەچچە
قېتىم دوغا چاقىرغان بولسىمۇ خەپ، شۇ ھو-
شۇقنى بىر ئالاي، شۇ چاغدا كارامىتىڭنى بىر
كۆرەي، دەپ ئىچىدە خەپلەپ يۈرۈۋەردى. قوش-
نىلىرى بۇ قاغىقىغا جىن چاپلاشقاندەك تۇرىدۇ،
ھېچ بولمىغاندا ئۆيلەپ قويساق بولاتتى، دەپ ئۇ-
نىڭغا ئەردىن چىققان يېتىم جۇۋاننى سايە قىلدى،
قاغىقى ئۇنىمىدى. قېرى ئاياللار ئۇھ تارتىپ ھەي
سېنىڭ پېشىڭدا. . . بۇ بالىنىڭ بىرەر كەمتۈك
تەرىپى بارمىدۇ - يە! دېيىشىپ ئامالسىز باش
چايقاپ قېلىشۋىرىشتى. بۇ گەپمۇ ئاستا - ئاستا
يۇتتى. بىراق، قاغىقى ئۈستىدە تەڭتۇشلار ئارى-
سىدا باشقا گەپلەر ئاۋۇپ قالدى. مامۇت كورۇك
بۇ دۆرەم تېخىمۇ يايراپ كەتتى، بىر كۈنى يۈزى-
دىن - يۈزىگە «ئوغۇل بالا دېگەن شۇ يەردىن
كەتكۈزۈپ قويسا. . . ھەي، ھەتتا قىمارمۇ ئوي-
نىيالمايدۇ» دېدى. ئامال يوق. قاغىقى چىداپ يۈ-
رۈۋەردى.

ئۇ بىر كۈنى چۈشتە قوپۇپ ئويلىنىپ قال-
دى. نېمىشقا مازارلىقنى ئۇنتۇپ قالغاندىمەن؟
ئۆچكىنى تاشلاپلا شۇ يەرگە بارمايمەنمۇ؟ ئۇ زەي-
كەشلىككە قاراپ ماڭدى. ئۇ يەر ئۈچ - تۆت
چاقىرىم كېلەتتى. بۇرۇنلاردا تولا بارىدىغان.
قاغىقى كەڭ سازلىقنى بىر كۆرۈپلا شۇنداق ئازاد-
لىنىپ قالدى، كۆڭلى بوزۇلۇپ يىغلاپ كەتتى.
كۆڭلىگە ئورنىشىۋالغان توپىلار ئېقىپ چىقىپ

كەتكەندەك بولدى. بىرەر بۇلاقنىڭ كۆزىگە چۈ-
شۈپ كېتىپ قالماي دەپمۇ ئويلىمىدى. ساز سۇ-
يىگە چۆمۈلۈپ قىن - قىنىغا پاتماي ئويناپ كەت-
تى. قاڭقى يەنە يىغلاپ تاشلىدى. بېلىقلار ئۇنىڭ
بەدىنىنى غىدىقلايتتى، سازلىقنىڭ ئەتراپى قو-
مۇش بىلەن قاپلانغانىدى، باشلىرىدا ئېغىر توز-
غاقلار ئىغاڭلاپ تۇراتتى، ئاندا - ساندا غازنىڭ
ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالاتتى. قاڭقى مومايىنىڭ ھو-
شۇقىنى ئۇنتۇپ كەتتى، سۇدىن چىقىپ شور يەر-
دە ياتتى. ساپسېرىق بىر قۇش يېقىنلا يەردە قۇي-
رۇقىنى لىكىلدىتىپ تۇراتتى. قاڭقى قوپۇپ ساز
سۇيىنىڭ يېنىغا باردى. ئۇششاق بېلىقلار تەرەپ -
تەرەپكە قېچىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇلار
ئاستا - ئاستا قاڭقىنىڭ ئالدىغا كەلدى، لەۋلىرى-
نىڭ ئارىسىغا كىردى. ئۇ چەبدەسلىك بىلەن لەش-
نى يۇلۇپ قۇرۇق يەرگە ئاتتى. ئاندىن كۆتۈرۈپ
سىلكىدى. باشمالتاقتەك پارقىراق زاغرا بېلىقلار،
بۇدرۇقفىنە بېلىقلار يەرگە سەكرەپ چۈشتى.
قاڭقى ئۇلارنى تېرىۋېلىپ ئۇزاق قاراپ كەتتى.
يۇمۇلمايدىغان كۆزلىرى، سىيلىق بەدىنى، قۇي-
رۇقلىرى. . . قاڭقى ماڭا سايە قىلىشقىنى مۇشۇ
بېلىقتەك بولسا كاشكى، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ-
نىڭچە ئۇ كۆرگەن ھەم ئېسىدە قالغانلارنىڭ ئىچى-
دە ھەممىدىن چىرايلىقى شۇ بېلىق ئىدى. ئۇ
بېلىقلارنى سۇغا سېلىپ قويدى. بېلىقلار دەسلەپ
تازا ئىشىنەلمەي تۇردى. كېيىن ھايت دېگۈچە
كۆزدىن يوقالدى. ئۇ قايسى بىرلىرىنىڭ قايسى
تەرەپلەرگە كەتكەنلىكىگە ئۇزاق سىنچىلاپ قاراپ
تۇردى. يۈرىكى ئېغىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىل-
دى. ئاندىن ئارقىمۇ - ئارقا بىرنەچچە قېتىم يەنە
شۇنداق قىلىپ ئوينىدى. بېلىقلارغا قانىدىغاندەك
ئەمەس ئىدى. قوش چاڭگىلىغا سۇ ئېلىپ بېلىق-
لارنىڭ ئالقىنىنى غىدىقلىشىدىن ئۇزاق، سۇ
سىرغىپ تۆگەپ كەتكۈچە ھۇزۇرلىنىپ تۇردى.
كەچكى شەپەق كۆل يۈزىنى قىزارتىۋەتكەندە
قۇشلارنىڭ ئاۋازى كۆپەيدى. سازلىق ئوتتۇرىسى-
دىكى دۆمبەللەردىن ياۋا ئۆردەكلەرنىڭ غاقىلدى-
غان ئاۋازى ئاڭلىناتتى. قاڭقى بىر دۆڭلۈكنىڭ
ئاستىغا كەلدى، دۆڭنىڭ ھەممە يېرىدە ۋىلىقلاپ
كىچىك - كىچىك بۇلاقلار چىقىپ تۇراتتى. ئۇ
بىر بۇلاق كۆزىنى كۆمدى. لېكىن سۇ بىردەمدە
كۆتۈرۈلۈپ چىقتى، چالما تېپىپ كېلىپ تىقى-
ۋەتتى، لېكىن سۇ بىردەمدە يېنىدىن چىقتى.
ئىشقىلىپ بۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئوينىغان ئو-
يۇن. ئۇ چاغدا مامۇت كورۇك بىلەن بىللە ئوي-

نايتتى. كورۇك ھازىرغۇ ئاينىپ كەتتى. قاڭقى
قورسىقى ئېچىپ كوركىراشقا باشلىغاندا، ئۆيىگە
قايتىپ كەلدى.
قاڭقى يېرىم كېچە بولغاندا ئويغىنىپ كەت-
تى. ئۇيقۇسى قاچقانىدى. ئولتۇرۇپ ئۇزاق ئوي-
لاندى. كۆز ئالدىدا بېلىقلار پەيدا بولمىدى. بۇلا-
قلار بۇلدۇقلاپ تۇرمىدى. ئۇ ئورنىدىن ئىتتىك
تۇرۇپ مازارلىققا قاراپ چاپتى. بىرنەرسە پېشى-
دىن تارتقاندەك بولدى. ئۇ چاققانلىشىپ كەتتى.
بىردەمدە ئۆزىمۇ ئۇقماي ئۆزىنى گۆرنىڭ خىشىنى
تارتىۋاتقان ھالدا كۆردى. ئىچكىرىدىن زەي،
سېسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ گۆر ئىچىگە
پۇتىچىلاپ چۈشتى. مېيىت ساقلا تۇراتتى. ئۇ
باشقا گۆرنى كولاپ قالغاندىمەنمۇ، دەپ ئەندىشە
قىلدى. كېيىن كېپەنلىكنى ئاستا تارتىپ سالدۇ-
رۇشقا باشلىدى، تۇرۇلۇپ قېلىپ كۈچەپ بىر
تارتتى، تۇيۇقسىز بىر پەشۋا كېلىپ ئېڭىكىگە
تەگدى. ئۇ ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. قاڭقى ئا-
جايىپ چوڭقۇر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپ باراتتى،
چۈشەتتى، چۈشەتتى. زادى تېگى كۆرۈنىدىغان-
دەك ئەمەس ئىدى. ۋاي، دەپ ئىككى قولىنى
شىلتىۋىدى، قولى نەم تويىغا تەگدى، قاڭقى ئۆ-
زىنىڭ قانداقسىگە گۆر ئۈستىگە چىقىپ قالغانلى-
قىنغا جاۋاب تاپالماي ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ كەتتى.
بىرنەرسىنىڭ ئېڭىكىگە تەگكەنلىكى ئېسىدە. ئې-
ڭىكىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. تاش-
قىرىقى گۆرگە سىيرىلىپ چۈشۈپ خىشنى ئېگىز -
پەس تىزدى. توپىنى جان - جەھلى بىلەن تارتىپ
چۈشۈرۈشكە باشلىدى. ئىچىدە «ئىت موماي، ۋا-
قىت توشمىدى، دەپ تەپكىنىڭمۇ - ھە؟ قېرى
قاغا، مەمەت قاڭقاڭنىڭ ھالىنى بىلمەمتىڭ! سەن
قېرى، ئۆلۈك تۇرۇپمۇ قانداق تەپتىڭ؟!» دەپ سۆز-
لەيتتى. راست، قانداق تەپكەندۇ؟ ئويلا - ئويلا ئۆيىگە
بەدەر قاچتى. ئۆيدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇي-
ماي قالدى. ئاندىن ئارقىسىغا يېنىپ ئۆيىگە
كىردى. ئۆچكە مەرىۋىدى، يۈرىكى تېخىمۇ سې-
لىپ كەتتى. ئۇ ھارغانىدى. تېزلا ئۇيقۇغا كەت-
تى. چۈشىدە چاچلىرى چۇۋۇق، كېپەنلىرى يىر-
تىق بىر موماي قاڭقىنى سۆرۈپ چىقتى. ئەتىسى
ئېڭىكىنىڭ مايماق بولۇپ قالغانلىقىنى ئەينەكتىن
كۆردى.
قاڭقى شۇنىڭدىن كېيىن خېلى ۋاقىتلارغىچە
مازارلىققا قورقۇپ بارالمىدى، گۇمانلاندى. مو-
مايىنىڭ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىنى تېخىمۇ جەزملەش-
تۇردى. لېكىن ئۈمىدىنى ئۈزەلمىدى. قارا قىش-

نىڭ ئۇزۇن كېچىلىرى مازارلىقتا دېلىغۇلدا بو-
لۇپ ئۇزاق - ئۇزاق تۇردى. قېرى ئۆچكىنى
سېتىۋەتتى. ئىت ئۆلۈپ قالدى. ئۇنىڭ چىللە-
دىن چىقمايدىغانلىقىغا ئۆزىنىڭمۇ كۆزى يەتكەن-
دى. مامۇت كۇرۇك بۇلتۇر شەھەرگە كىرىپ
كەتكەن پېتى قايتىپ چىقمىدى. كىشىلەرمۇ ئۇنى
ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى. بىراق مەھەللە - كويدى-
كىلەر قاڭقىنى ساراڭ دەپ بىلىدىغان بولدى.
بولمىسا مومىسىنىڭ گۆرىنى قازاتتىمۇ؟
ھەش - پەش دېگۈچە قوغۇن پىششىقى بولۇپ
قالدى. ئويلىسا شۇنداق تەسكە چۈشكەن كۇنلەرنى
قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىگە ئۆزىمۇ بىرنەرسە دېيەل-
مەيتتى. قوغۇننىڭ باش بۇرنىنى قورقماي ئۆزى
يەۋالدى. بازارغا ھەپتىدىن كېيىن ئەكىرسە قد-
مارغا لايىق ئازراق بىرنەرسە چىقىرىۋالدۇ. ئۇ
كېچە - كېچىلەپ ئاسمانغا قاراپ ياتاتتى. خىيالى-
غا بىلىقتا ئوخشاش چىرايلىق قىزلار كىرىپ تۇ-
راتتى. لېكىن ئۇلار كۆپرەك جىنغا ئوخشايتتى.
پاشا غىڭشىپ ئۇخلاتمايتتى. ئەتراپنى پاقا، چې-
كەتكىنىڭ ئاۋازى بىر ئالغانىدى، غۇر - غۇر
شامال زەيكەشنىڭ، قوغۇن پىلەكلىرىنىڭ پۇرد-
قىنى ئېلىپ كېلەتتى. قاڭقى كۆزى ئەمدىلا ئۇيد-
قۇغا بېرىپلا ئويغىنىپ كەتتى. بىرى ئۇنى تۇرت-
كەندەك قىلغانىدى. خېلى ئويلاپ كۆردى. ۋا-
قىتنى تەپسىلىي ھېسابلىدى. ئاندىن مازارلىقتا
ئۇچقاندەك باردى، كولىدى، بەك چوڭقۇر كولد-
دى. بۇ قېتىم ئازمىدى. تېگىگە يەتكىلى بولماي-
دىغاندەك تۇراتتى. ئاخىرى قانچىلىك ۋاقىت ئۆت-
تىكىن، گۆر ئېچىلدى. قاڭقى ھوشۇقنى ئالغىچە
يۈرىكىم يېرىلىپ كەتمىسىلا بولاتتى، دەپ ئويلد-
دى. بۇ قېرى موماي يەنە بىرەر توزاق قۇرۇپ
ئولتۇرغان بولمىسۇن، ئاۋايلاش كېرەك. ئېگىد-
كىمگە تەپكەن قېرى... ياكى ئۇرغاندۇر... سەت
ئالىجۇقا، ياق، توۋا، پەرىشتىدەك قېرىغان مو-
مام، ئېسىل مېھرىبان چوڭئانام ئىدى. كۆيۈم-
چان، بىلىقتەك مومام. ئۇ گۆرنىڭ ئېچىگە كىر-
دى، ئىسكىلىت تېرىلىپ تۇراتتى. مېيىتنىڭ
سول تەرىپىنى تەستە پەرق قىلدى. ھوشۇق پار-
قىراپ نۇر چېچىپ تۇراتتى، ئۇ ئالدى، قوللىرى
كۆيۈپ كەتكەندەك بولدى. سۆڭەكلەر تېرىلىپ
كەتتى، ئاھ، مومامنىڭ ھوشۇقى، سېنى بىر
يىل كۈتتۈم، مازار چاشقىنىدەك ھەممە يەرنى
كولاپ بولدۇم، خۇددى ئىتتەك. قاڭقى ھوشۇق-
نى كۆزلىرىگە سۈرتۈپ كەتتى. يۈرىكىگە تاڭ-
دى، ئاندىن گۆردىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى، چد-
قىپلا يېتىپ قالدى. كۆڭلى كەتكەندەك بولدى.
ئاھ، خۇدا، قوغۇنۇمنى تېرىسام بولماپتى، بىلد-
قىمنى، بۇلىقىمنى ئويىنسام بولماپتى. ماڭا قاي-
سى كۇنلەرنى كۆرسىتەر ئەمدى بۇ ھوشۇق، مې-
نى راستىنلا مۇرادىمغا يەتكۈزەرمۇ؟!
ئاۋات شەھەرنىڭ كوچىسىدا قاڭقى تېنەپ -
تەمتىرەپ يۈرەتتى. ئۇ خۇش بولۇپمۇ كەتمىدى،
ماگىزىنلارغا كىردى، چىقتى. ماگىزىن ئەينىكد-
گە قارىسا ئۆزىنىڭ شۇ يىرگىنچلىك بەتبەشىرد-
سى، مايماق ئېگىكى، قارا ئورۇق يۈزى...
بۇلار ھوشۇقتا تۆلىگەن بەدەل. ئۇ ئاخىرى نېمىگە
ئېرىشەر؟ قاڭقى بۇ يەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ قانداق-
لىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ
مەتۇدەك دوقۇرۇپ يۈرۈۋەردى. بىر چاغدا بىرى
دولىسىغا قاقتى. قاڭقى چۆچۈپ كەتتى. قارىسا
بىرى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قو-
لىغا بىر سومكىنى تۇتقۇزۇپ قويدى ۋە سومكىنى
قالايمىقان تاشلاپ قويماڭ، بىكار يۈتۈپ كېتىدۇ،
دەپ كېتىپ قالدى. قاڭقى ئاغزىنى ئۆمەللەپ
بولغۇچە ئۇ ئادەم كۆزدىن غايىب بولغانىدى. ئۇ
داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.
قاڭقى ھوشۇقنى ئېلىپلا بۇ يانغا ماڭغانىدى.
ئۇ ھېچنەرسىنى ئويلىيالماي، پەقەت شەھەرگە
بارسام بولدى، دەپ كېچىلەپ ماڭغانىدى. ھا-
زىر نېمە قىلارىنى ئۇقماي تۇرۇپ قالدى. سومكا
خېلى ئېغىر تۇراتتى. مۇنداق چىرايلىق سومكد-
نى ئۇ بۇرۇن زادىلا كۆرۈپ باقمىغان، ئېچىپ
قاراپ بېقىشقا پېتىنالمىدى. تەستە مېڭىپ كو-
چىغا چىقتى. نەگىلا قارىسا مىغىلداپ تۇرغان
ئادەم، قاراپ باقايچۇ دەپ خىلۋەترەك بىر يەرنى
تەستە تاپتى. سومكىنى يەرگە قويدى. لېكىن
ئاياغ ئاۋازى ئاڭلىنىپ توختاپ قالدى. بىر ئايال
مېڭىپ كېلىپ ئۇنىڭ كۆزىگە يېقىملىق قارىدى.
بىلىقتا ئوخشىمىسىمۇ بەك يۇزۇر ئايال ئىكەن
دەپ ئويلىدى ئۇ، يۈرىكى پوكۇلداپ كەتتى. كۆ-
زىنى ئېلىپ قاچسىمۇ ئايال ئۇدۇل كېلىۋەردى.
قاڭقىغا سالام قىلدى. قاڭقىمۇ سالام قايتۇردى.
ئاغزىنى تەستە مىدىرلىتىپ «سومكا سىلىنىڭمۇ؟
» دېمەكچى بولۇۋاتقاندا، ئايال:
— سەھرادىن كەلدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپ قال-
دى.
— ھەئە، بۇ... — دەپ قاڭقى تۇرۇپ قال-
دى.
— بۇرۇن كېلىپ باققانمۇ؟
— ياق، كەلمىگەن، تەلەي سىناي دەپ بىر

كەلدىم. راست، مامۇت كۈرۈك، بىز دوست ئىدۇق. شۇنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم.

— كىم؟ مامۇت ئىسىملىك ئادەم تولا، كۈرۈك دېگەن ئادەمنى ئاڭلاپ باقماپتىمەن.

— زەيكەشتىن كەلگىلى بىر يىل بولمىدى. ئېگىز، قاڭشارلىق ئادەم.

— ھە، راست مامۇت ھاجىم. قويسىلا يېگىنچاق. مەن ئۇنى بۇرۇن ياخشى كۈتكەنىدىم. ھازىر مەندىن چاندى. نېمە، بىرەر مەدىكارچىلىقى بولسا قىلىپ بېرەي دەپ كەلگەنمۇ؟ يا باشقا ئىشقىمۇ؟

— ياق، مەن ئۇنىڭ بىلەن قىمار ئوينىغىلى كەلدىم.

ئۇ ئايال بىردەم قاراپ قالدى. ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەيدىغاندەك تۇرۇپ كەتتى. قاڭقى بۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە نېمىشقا مۇنداق يېقىنچىلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى مۇنداق بىمالال تۇتۇۋاتقانلىقىغا ھەۋىسى كەلدى.

— نېمە ھۈنەر قىلىدىلا؟

— ھۈنىرىم يوق. قىمار ئوينايمەن، — دېدى قاڭقى. شۇتاپ ئۇ سومكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغاندى.

— گەپنىڭ پوسكاللىسىنى دەيدىكەنلا. لېكىن بۇ تۇرقىلىرى بىلەن شەھەردە ھېچ ئىشنى بىر باشقا چىقىرالمايلا. بەك تەس. ناۋادا خالىسام بىر ئاي ئىچىدە بۇ شەھەردىكى ھەرقانداق ئادەمدىن قېلىشمىغۇدەك پەيزى يىگىت قىلىۋېتىمەن، — دېدى.

— نېمە شەرت بىلەن؟ — دېدى قاڭقى ئېگىدكىنىڭ ئۆڭلىنىشىغا ھەرگىز ئىشەنمەي.

— سومكىدا نېمە بارلىقىنى بىلەمدىلا؟ — دەپ سوراپ قالدى ئايال.

— ياق، — دەپ جاۋاب بەردى قاڭقى.

— ئۇنداقتا بىلمەيلا قويسىلا. ئۇ سومكىنىڭ سىلىنىڭ ئەمەسلىكىنى بىلىمەن. مەن بىر كۈن پېيىدا يۈردۈم. قىزىق، كېيىن سىلىنىڭ قوللىرىغا چۈشۈپ قالدى. شۇنى بەرسىلە، باشقا نەرسە تەلەپ قىلمايمەن، — دېدى.

قاڭقىنىڭمۇ مۇنداق يۈرۈۋەرگۈسى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرۈكنى تېپىشى كېرەك ئىدى.

قاڭقى يېڭى كىيىملەرنى كىيدى. ھېلىقى ئايال تاماق ئېتىپ بېرەتتى، كېچىچە ئۇنىڭ بەدىنىنى يۇمشاق قوللىرى بىلەن ئۇۋۇلاپ چىقاتتى، مۇنچىغا چۈشۈرەتتى. تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىشكە ياردەم بېرەتتى. مېڭىش - تۇرۇشنى ئۆگىتەتتى.

ئىشقىلىپ قاڭقىغا ئۆزىنىڭ ئەمدىلەتىن ئايىغى چىقىۋاتقاندەك بىلىندى. كۆپ ئۆتمەي تېرىلىرى يۇمشاپ، رەڭگىمۇ ئاقىرىشقا باشلىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ كۈندۈزى راسا ئۇخلايتتى. كېچىچە بەك ھېرىپ كېتەتتى، ئايالنىڭ ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئەركىلەشلىرى ئۇنىڭ ھالىنى قويمايتتى. تاماقلار شۇنداق مەززىلىك ئىدى. يوتقانلار، ئولتۇرىدىغان يەرلەر. . . ئىشقىلىپ قاڭقى مەمەت چەكسىز ھۇزۇر ئىچىدە ياشاۋاتاتتى. سومكىنى ئاللىبۇرۇن ئۇنتۇپ كەتتى. مومايغا بىرنەچچە قېتىم دۇئا قىلدى. چوقۇم مازىرىنىڭ قېشىغا مەسچىت سالدۇرىمەن، دەپ ئۆزىگە قەسەم بېرەتتى. كېيىنرەك مازارلىقنىڭ بەك يىراق ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ، مەسچىت سالدۇرغاننىڭ پايدىسى يوق، شۇنداق تۇرۇۋەرگەن تۈزۈك، ياق، بىر گۈمبەز سالدۇراي، كۈرۈك ھاجىم بولغاندەك مەنمۇ ھاجىم بولۇپ قالسام مومايىنىڭ ھەيۋەتلىك گۈمبىزى بولسا، مېنىڭ ئىناۋىتىمگىمۇ پايدىسى بار دېگەنلەرنى خىيال قىلدى. ئاخىرىدا، موماي بۇ ئايالنىمۇ ئاتايىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانمۇ - يە؟ دەپ چوكاننىڭ كۆزىگە ئۇزاق قاراپ كەتتى. لېكىن مەنىلىك قاراش ۋە جىلۋىدىن باشقا ھېچنەرسىنى ھېس قىلالمىدى. نېمىدېگەن راھەت، ھۇزۇر، جەننەتمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا سىرلىقلىقىنى يوقىتىپ قويىدۇ. بېلىقمۇئۇ ئايالدەك سىلىق ئەمەس دېگەن يەرگە كەلدى.

ۋاقىت بەك تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. قاڭقىنىڭ بۇ يەردىن زادى كەتكۈسى يوقتەك ئىدى. بىر كۈنى قاڭقى مەمەت ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ ئايال نوقۇپ ئويغىتىپ قالدى. ئاندىن بازارغا چىقىمىز، دەپ يېڭىلا ئېلىپ كىرگەن كاستۇم - شىمنى كىيگۈزدى. قولىدىن يېتىلەپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. قاڭقى سىرتقا چىقىپ، كۆزىنى ئاچالمايلا قالدى. ئۇنىڭ پەقەت چىققۇسى يوق ئىدى. ئۇنىڭغا خۇددى جەننەت ئىشىكىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك، ئەمدى قايتا كىرەلمەيدىغاندەك تۇيۇلاتتى. يۈرىكى ئاغاتتى. قاڭقى مەمەت گاراڭلىقتا قايسى ئۆيدىن، قايسى كوچىدىن، قانداق بازارغا چىقىپ قالغانلىقىنى ئۇقالمىدى. بىر يەرگە كەلگەندە ئايال «ھەي سەھرالىق، ئەمدى ئۆزۈڭ مېڭىپ باق!» دەپلا غايىب بولدى. قاڭقى يۈرىكىنىڭ شۇررىدە ئېرىپ كېتىشىدىن ئۆزىنى ئاران ساقلاپ قالالىدى، ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىدى. قاڭقى ماگىزىن ئەينىكىدىن ئۆزىنى قايتا كۆرگەندە ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. ئايالدىن مىڭ

مەرتە رازى بولدى. ئۇنى سىغىندى. ئۇنى پەرىشتە، دەپ ئاتىدى. كوچىلاردا خېلى ئازادە مېڭىپ يۈردى. كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىدىن مەغرۇرلاندى. لېكىن ئۇ ئايالنىڭ ئىسمىنىمۇ ئۇقمايدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆپ ئەپسۇسلاندى. ئۇنىڭ قېشىغا كەچتە كەتكۈسى كەلدى. بىراق نىشانىنى پەرق قىلالمىدى. بۇلار خۇددى خىيالدەك، ياكى بىرى سۆزلەپ بەرگەن چۆچەكتەك تۇراتتى.

ئۇ بىرنەچچە كۈن لاغايلاپ كۈن كەچۈردى. بىر كۈنى توخۇ سوقۇشتۇرۇش مەيدانىغا كېلىپ قالدى. ئەتراپىنى ئورىغان ئادەم بەك جىق ئىدى. قاكقى قىزىقىپ قىستاپ ئالدىغا بېرىپ قالدى. ئوتتۇرىدا بىر چوڭ، بىر كىچىك خوراز بىر-بىرىنى قان قىلىپ سوقۇشۇۋېتىپتۇ. بىرى: «دو چىقىدىغان بارمۇ!» دەپ قاكقىنىڭ كۆزىگە قاردى. قاكقى تەمتىرەپ قالدى. تەۋەككۇل قىلىپ نەچچە دېسە شۇنچىگە دو چىقتى. قاكقى كىچىكىگە تۇردى. ئۇ بايۋەچچە چوڭىغا تۇردى. ئەتراپتىكىلەر قاكقىنىڭ ئەخمەقلىقىغا قاراپ ئۇنى كالۋا، دەپ قويدى. ئىككى خوراز راسا سوقۇشۇشقا باشلىدى. كۆپ ئۆتمەي چوڭ خوراز سەل ھېرىۋىدى، كىچىكى تويۇقسىز ئارقا-ئارقىدىن سەكرەپ ئىككىنى تەپتى. چوڭى ئوڭدىسىغا چۈشۈپ قوپالمىدى. تىپىرلاپ يېتىۋەردى. كىشىلەر قاكقىنىڭ مۇنداق ئالدىن بىلەرلىكىدىن ھەيرانۇ-ھەس بولۇشتى. ئۇنى ئىنتايىن تەجرىبىلىك قىمارۋاز، دەپ ماختاشتى. ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلدى. كۆپ ئۆتمەي ئۇنىڭ ئۇلپەتلىرى كۆپىيىپ كەتتى. ئۆزىمۇ خېلى پۇل توپلىۋالدى، لېكىن ھېلىقى ئايال ئىزدەپ كەلمىدى. ئۇ ئۆيىمۇ سېتىۋالدى، باشقىلارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بىر كىچىك دۇكانمۇ ئېچىۋالدى. شۇنداق قىلىپ قاكقى بەزىدە ئەزەلدىن مۇشۇ يەردە ياشاپ كېلىۋاتقاندەك، بۇرۇنقى كۈنلىرىنى تېخى ئاخشام چۈشىگەن چۈشتەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈۋەردى. قاكقى بىر كۈنى دۇكاندا ئولتۇرسا بىرى كېلىپ كۆرۈشتى. زەن قويۇپ قاراپ ئالدىدا مامۇت كورۇكنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى. تەرلەپ كەتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئۆزىنى تونۇمىغىنىغا ھەيران قالدى. ئۇلار بىردەم سودا-تىجارەت توغرۇلۇق پاراڭلاشتى. ئاخىرى قاكقى مېنىڭ ئىسمىم قاكقى مەممەت، زەيكەشلىك دېگەندە ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. لائىلاھە... دەپ ياقىسىنى چىشلەپ، ئارقىسىغا قارىماي بەدەر كېتىپ قالدى. قاكقى ھەي، مېنىڭ نامىمنى ئاڭلاپ بىر ئويناپ باقاي دەپ كەپتىكەن ئەمەسمۇ، ھەي، چاتاق قېپتىمەن ئەمەسمۇ، دەپ ئەپسۇسلاندى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي كورۇك يەنە كەلدى. بۇ قېتىم ئۇ شۇنداق دوستانە ئىدى. تېخى قاكقى دەپمۇ قويدى. قاكقىمۇ ئۇنى كورۇك دەپ قويدى، لېكىن ئىككىلىسى ئەتراپىغا قاراپ قويۇشتى. قاكقى كورۇكنىڭ چىرايىنىڭ تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، ئولتۇرۇپ چاي ئىچىپ پاراڭلاشتى. مەھەللە-كويلاردىكى دوستلىرىنى سورىدى. ئاخىرى گەپ تاپالماي بىر-بىرىگە قاراپ قېلىشتى. مامۇت كورۇك مەن سېنى كۈتۈۋېلىشىم كېرەك، دەپ ئۆيىگە باشلاپ تۇرۇۋالدى، قاكقى تۇزۇت قىلدى، ئۇنىمىدى، كورۇكمۇ قويۇۋەتمىدى. كوچا ئايلىنىپ خېلى ئۇزۇندا بىر ئۆيگە كېلىشتى. كورۇك ئىشىكنى بىر خىل رىتىمدا خېلى قاقتى. ئىشىكنى بىر موماي چىقىپ ئاچتى. ئۆي ئىچى ئاجايىپ ھەيۋەت، سالقىن، ئازادە، ئۆزىگە لايىقلىقى بار ئىكەن. گۈل نەقىشلىك تام-تورۇسلار، ئېسىل ئۆي جابدۇقلىرى... ھەي، دەپ قالدى قاكقى كۆڭلىدە: «شۇ كورۇك ئەجەب بېيىپ كېتىپتۇ، كونا ھۈنەرنى تاشلىغان ئوخشىمامدۇ» دەپ ئويلىدى، ئىچىدە يەنە خەپلەشنىمۇ ئۇنتۇمىدى. كورۇك ئايالىنى ئەكىلىپ كۆرسەتتى. قاكقىنىڭ بىر قاراپلا يۈرەكلىرى پۇلاڭشىپ كەتتى. تولغان ساغرىلىرىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئۇنتۇپ قالدى. كورۇك بولسا پەخىرلەنگەندەك تۇراتتى ۋە «ھە، مەزىگە باقىلى» دەپ توختىماي تەكلىپ قىلاتتى. گەپ ئارىلىقىدا مامۇت ئۇنىڭدىن شەھەرگە قانداقسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى كوچىلاپ سوراۋەردى. قاكقى: «ئالتۇن مەندىلا بار دەپ ئويلىما، جۇمۇ» دەپلا قويدى.

ئۇلار شۇنداق يېقىن ئۆتۈۋەردى، قاكقى ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتۈپ يۈرۈۋەردى. ئاخىرى كورۇكنىڭ ئاغزى قېچىشتى. بىر كۈنى ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ مېھمان قىلدى. ئاندىن ئىچىمىز پۇشۇۋاتىدۇ دەپ قارتا ئەكەلدى، بىكارلىق ئويناشتى. مەززىسى يوق ئىكەن، دەپ ئازراقتىن پۇل تىكىشتى. بارا-بارا كۆپەيتتى. كورۇك شۇ كېچىسىلا قاكقىغا نۇرغۇن ئۇتتۇرۇۋەتتى. قاكقى بەك تەستە موماينى مىڭنى تىللاپ يۈرۈپ ئاران بىر قېتىم ئۇتتۇرۇپ بەردى. كورۇك كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى. چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ خىرىسمۇ قىلدى. بىراق ئاقمىدى.

كېيىن ئۇلار خېلى كۈنلەرگىچە بىر-بىرىنى ئىزدەشمىدى. ئۇتتۇرۇۋەتكەن پۇلىغا كورۇك-

نىڭ ئىچى ئېچىشتى. ئاخىرى يەنە ئۆزى كېلىپ
تەكلىپ قىلدى. قاڭقى ئوينىمىدى. كورۇك ئۇ-
نىمىغانىغا قويمىدى. ئۇلار ئاز - پاز ئويناپ قو-
يۇشتى. قايتىدىن يېقىن دوست بولۇپ قالدى.
قاڭقى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بىمالال كىرىپ چىقىپ
تۇراتتى. بىر قېتىم كورۇكنىڭ ئايالى ناز بىلەن
قېشىدىن ئۆتكەندە قاڭقى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋال-
دى. ئۇنى كۆرسە يۈرىكى قاتتىق سوقۇپ كېتەت-
تى، قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەلمىدى.
پەيت كۈتتى، ئامال بولمىدى، نەپسى تاقىلداپ
كەتتى، ئىشىق ئۇنى قىيناپ ھالىنى قويمىدى.

بىر كۈنى قاڭقى مەمەت چوتاچىلىرىنى ئە-
گەشتۈرۈپ كورۇكنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇمۇ نېمە-
گە كېلىشكەنلىكلىرىنى بىلىپ، چوتاچىلىرىنى
ئادەم ئەۋەتىپ ئەكەلدۈردى. ئالدىدا قورساقنى
ياخشى تويغۇزۇشتى. كېيىن ئايرىم ئۆيگە كىرىپ
ئويۇننى باشلاشتى. بۇ دۆرەم ھوشۇقتا ئويناشتى.
دەسلەپتىن تارتىپلا كورۇك ئۇتتۇرۇۋەردى. پۇل-
لىرىنى تىكىپ بولدى. ئاغىنە دەپ قاڭقىدىن
قەرز ئالدى. يەنە ئۇتتۇردى. ھوشۇق ئاتىسىلا
چۇ، ياكى ئالاچۇ چۈشەتتى. قىماردا بۇرۇن خېلى
نامى چىققان بۇ كورۇكنىڭ نېمە ئىش بولۇۋاتقان-
لىقىنى بىلەلمەي بېشى قاپاق بولۇپ كەتتى. ساڭا
باش ئىگەمدىمەن قاڭقى تاز، دەپ دو چىقىۋەردى.
تاڭغا يېقىن ئۆيىنىمۇ باھالىتىپ ئۇتتۇرۇۋەتكەن-
لىكىنى، ئاران ئەستە ئېسىگە ئالالىدى. قاڭقى
يۈرىكى توختاپ قالغاندەك سالقىن ئويناپتتى، ئۇ-
نىڭ ئۆششۇقلۇقلىرىغا پىسەنت قىلمايتتى. ئۆي
خېتى ۋە كورۇكنىڭ ھۆججىتى قاڭقىنىڭ قويىنى-
دىن چىقىپ تۇراتتى. كورۇك تەن بەرمەي يەنە
ئوغۇلبالىچىلىق، دەپ ۋارقىراپ قوياتتى، ئاۋازى
شۇنچە زەئىپ ئىدى. ئۇ قاڭقىدا نېمە كارامەت
بارلىقىنى زادىلا ئۇقالماي قالدى. ئاخىر ئۆزىنى
كاچاتلاپ يىغلىدى، يالۋۇردى. بىر يۇرتلۇقمىز،
كىچىكىمىزدىن بىرگە ئۆسكەن، دوستلۇقىمىز-
نىڭ يۈزىنى قىل، دېدى. قاڭقى گەپ قىلماي
تۇرۇۋەردى. ئۇ ئاخىرى: «ھەي دەيۈز كاپىر!
كۆڭلۈڭدىكىدەك بولسۇن. خوتۇنۇمنى تىكتىم»
دەپ ۋارقىرىدى - يۇ، سولىشىپ سۆزىنىڭ ئاخى-
رى پەسلەپ كەتتى. ئىككى تەرەپنىڭ بازبازچىلى-
رى گۇۋاھ بولدى. قاڭقى مەمەت ئۇتقان پۇل،
ئۆي - جاينىڭ ھەممىسى بىلەن كورۇكنىڭ خوتۇ-
نىغا دو چىقىدىغان بولدى. كورۇك ئۇتسا ھەممى-
گە، خوتۇنىغىمۇ ئىگە بولىدىغان بولدى. كورۇك
تەرلەپ تەپچىرەپ چىرايىدا قان دىدارى قالمىدى،
چىقىپ تەرەت ئېلىپ بىر ۋاق نەپىمە ناماز ئوقۇ-
دى، سۈرىلەرنى ئوقۇپ ئۆزىگە ھۈرۈپ تۇردى.
قاڭقى ئىچىدە: «ھۆرى مومام بېلىقتەك مومام. . .»

دەپ پىچىرلايتتى. ئاخىرى باشقىلارنىڭ دەۋىتى
بىلەن كورۇك ئەستە جەينامازدىن قوپتى. بىر
يەرگە كېلىشتى. كورۇك يا شاھى مەردان دەپ
ھوشۇقنى ئاتتى - دە، دەرھال بۇزۇۋەتتى. ئۇش-
شۇقلۇق قىلىپ قولۇم تىترەپ كېتىپ چۈشۈپ
كەتتى، دەپ تۇرۇۋالدى، كۆپ تالاشتى، قاڭقى
بوپتۇ، دەپ يول قويدى. قاراپ تۇرغانلار قاڭقى-
نىڭ مەردلىكىدىن ھەيران قېلىپ باركاللا ئېيت-
تىشتى. كورۇك ھوشۇقنى سۈرە ئوقۇپ ھۈررۈ-
ۋەردى، باشقىلار يەنە ئالدىراتتى. ئاخىرى ئاتتى - دە،
ئۆكۈدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. كۆرۈپ تۇرغان چو-
تاچىلار قېتىپ قالدى. بىرى كورۇككە سۇ چې-
چىپ تۇردى.

قاڭقى كەلگەنلەرگە چوتانى ئايىماي بەردى.
كورۇكنىڭ ئادەملىرىنىمۇ كەڭ قوللۇق بىلەن را-
زى قىلدى. كورۇك ھوشىغا كېلىپ مىڭ ئەستە
خوتۇنىنى تالاق قىلدى. خوتۇنىنى چاقىرتىپ ئۇ-
نىڭغا بولغان مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىپ، بىر
كۇپلېت بېيىت ئوقۇدى:

ئەي دىلرەبا ئۆلەرمەنمۇ ئوتۇڭدا كۆيۈپ،
دوزاختىمۇ يۇرمەس ئىدىم مۇنچىلا كۆيۈپ.

ئاخىرىنى چۈشۈرەلمەي ياقىسىنى پارە - پارە
قىلىپ قار - يامغۇر يىغلاپ كەتتى. شېرىكلىرى
ئوغۇل بالىچىلىق، دەپ ئۇنى ئەستە يۆلەپ ئېلىپ
چىقىپ كەتتى. قاڭقى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي خو-
تۇنىنىڭ خانىسىغا ئېتىلدى. باشقىلار ھاي، شەي-
تانغا ھاي بەرسىلە، نامەھرەم، دەپ ئۇنى ئەستە
تۇتۇۋالدى.

قاڭقى مەمەت ئۈچ ئاينى شۇنداق ئەستە،
كۈن ساناپ ئۆتكۈزدى. شۇ خوتۇنىنىڭ ۋىسالىدا
كۆيۈپ ھالسىزلاندى. ئاخىرى ۋاقتىمۇ توشۇپ،
تۆت ئادەمنى گۇۋاھ قىلىپ ئۇنى ئۆزىگە نىكاھ
قىلدۇرۇۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن
ئۆتكەن كۈنلىرىنى بېھىشتىكى كۈنلەر، دەپ ئا-
تايدىغان بولدى. ئۇنىڭ قىزغىنلىقىدىن مەست
خاراموش بولۇپ يېتىۋەردى. ئۇ بەڭنى تەڭ چې-
كىپ بېرەتتى. چوتاچىلىرى قاڭقىنى ئىزدەپ
كېلىپ قىمارغا قىزىقتۇرالمىدى. ئۇ كۈندۈزى
خۇشياقسا دۇكان ئاچاتتى، بولمىسا ئۆيدە خوتۇ-
نىنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇۋېلىپ ئۇخلايتتى،
ياكى ئۇنى چىمداپ ۋارقىرىشىدىن ھۇزۇر ئالات-
تى. يىلمۇ ئۆرۈلدى، خوتۇنى ئېغىر ئاياغ بول-
دى. قاڭقىنىڭ ئىشقى ھەسسىلەپ ئېشىپ بارات-
تى. ئۇنىڭ نېمە گېپى بولسا ئاڭلايتتى، ھەرقان-
داق تەلىپىنى ئىجاۋەت قىلاتتى. لېكىن دائىم:
«كىمنىڭ بالىسىدۇ! مېنىڭمۇ! ياكى كورۇكنىڭ
ياكى ئۈچ ئاي ئىچىدە. . .» دەپ ئۆزاق ئويلىنات-

تى. يۈرەكلىرى پۇچىلىناتتى. سوراپ بېقىشقا ئاغزى كۆيەتتى. بەزىدە شۇ چاغلاردا نەدە بولغىيدىتىڭ؟ دەپ قايتا - قايتا سوراپ قوياتتى. خوتۇنى ئۇنىڭ قىماردا مۇنداق تەلىيى كېلىشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپ تۇرۇۋالاتتى. قاڭقى گەپنى ئېلىپ قېچىپ نەچچە قېتىم جاۋاب بەرمىدى. ئايال دۇتارنى شۇنداق مۇڭلۇق چالاتتىكى، تارىلار تىلى باردەك سايراپ كېتەتتى. قاڭقى كېچە - كۈندۈز ئەيش - ئىشرەتلىك ھايات كەچۈرۈۋاتاتتى، شۇ شېرىن كېچىلەرنىڭ تاڭغا ئۇلاشقانلىقىنى كۆرگەندە ئەپسۇسلىنىپ كېتەتتى. ئايالنىڭ قۇچىقىدىن چۈشكۈسى كەلمەيتتى. ئۇ كىچىكىدىن كەتمەن چېپىپ جاپالىق ياشاپ كۆنگىنىگە قارىماي مۇنداق راھەت تۇرمۇشقا بەك ئىجىل بولۇپ كەتتى. شۇ ھوشۇقى قولتۇقىدا ساڭگىلاپ تۇراتتى. پات - پات خوتۇنىنىڭ بىر يەرلىرىگە پېتىپ، ئۇنى چىرقىرىتىپ سالاتتى. بىر قېتىم بۇ ھوشۇق خوتۇنىنىڭ كۆكرىكىگە پېتىپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقىدا بىر چىرقىراپ: «ھەي مەمەت بۇ نېمىنىڭ ھوشۇقى؟ يا بۆرىنىڭ ھوشۇقىغا ئوخشىمايدۇ، چوشقىنىڭمۇ، ئىتنىڭمۇ» دەپ سورىدى. قاڭقى دەسلەپ تەرلەپ كەتتى. تەڭ قىسىلىقتا قالدى.

كېيىن: «سورىمايلا قويساڭ بولاتتى. بۇ بىر قېرى چوشقىنىڭ ھوشۇقى، بىراق ئامەتنىڭ ھەممىسى مۇشۇنىڭدا. بۇ بولسا ھەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ» دېدى. خوتۇنى بىرھازا ئاغزىنى ئېچىپ ھەيران بولۇپ تۇردى. كېيىن چوشقىنىڭ دەپ يىرگەنگەندەك بولدى، تەتۈر قارىۋالدى، ئاندىن ئىتتىك ئۆرۈلۈپ ئۇنى قۇچاقلاپ «مەمەتتىم، گۆھىرىم» دېگىنىچە سۆيۈپ كەتتى.

يىل ئۆتۈپ كەتتى. قوغۇن پىشىشقا باشلىغان بىر كۈنى تالادا شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتاتتى، قاڭقى مەمەت يېرىم كېچىدە مەستلىكتىن تەستە ئېشىلدى. خوتۇنى تۇغقىلى كەتكەچكە ئۆيدە ئۆزى يالغۇز قالغانىدى. قارىسا گىلەمنىڭ بىرمۇنچە يېرىگە قۇسۇۋېتىپتۇ. قوپۇپ سوغۇق سۇدىن راسا ئىچكەنىدى، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىپ كەتتى، تالادا يامغۇرنىڭ تال بارىڭىغا شارىلداپ قويۇلۇۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بېشى گاراڭ، ھېچنەرسە كاللىسىغا كىرمەيتتى. بىر چاغدا ھويلىدا شىپىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ بىرھازا دىققەت قىلىپ بىرىنىڭ ھويلىدا پاتقاق كېچىپ يۈرگەنلىكىنى تۇيدى، كاللىسى سەل سەگەكلەشتى، زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈشكە تىرىشىپ ئۇزاق ئويلاندى. كىممۇ بۇ يامغۇرلۇق كېچىدە ئۇنى ئىزدەپ كەلگەندۇ؟ ئىشىكنى ئېتىشنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ - يا؟ بىردەمدىن كېيىن ھەر بىر ئىشىكنى ئىتتىرىپ باققان ئاۋاز كەلدى. بەزى ئىشىكلەر قېقىلدى بولغاي، قەدەم تاۋۇشىدىن كەلگۈچىنىڭ ھارغىن ئادەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. بەزى ئىشىكلەر غىچ قىلىپ ئېچىلىپ يەنە يېپىلىپ قالاتتى، قەدەم ئاۋازى رىتىمسىزدەك قىلاتتى. خوتۇنى قايتىپ كەلدىمىكىن دېسە بۇ مۇمكىن ئەمەس. مانا قەدەم تاۋۇشى يىراقلاپ كەتتى، لېكىن كۆپ ئۆتمەي ئاۋاز يەنە يېقىنلاپ كەلدى. قاڭقى تۇرغان ئىشىكنىڭ ئالدىغا كەلگەندە شىپپىدە يوقاپ كەتتى. قاڭقى مەمەت يۈرىكىنىڭ دەھشەتلىك سېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بىردەم توختاپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. مەستلىكى ئاللىقاياقلارغا يوقاپ كەتتى. ئىشىك ئىتتىرىلدى، ئېچىلمىدى. قاڭقى خىرقىراپ: «كىم؟ !» دەپ تۇۋلىدى. ئىشىك ئىتتىرگەن ئاۋاز يوقاپ كەتتى. جاۋابمۇ بولمىدى. ئارىدىن شۇنداق ئېغىر بىر مىنۇت ئۆتتى. ئىتتىرگەن ئاۋاز قايتا ئاڭلاندى. ئاخىرى ئىشىك ئىلگىكى ئۆزلۈكىدىن شاراقشىپ چۈشۈپ كەتتى، ئىشىك غىچ قىلىپ ئېچىلدى. تالادىن سوغۇق شامال ئارىلاش يامغۇر پۇرىقى ئۇسسۇپ كىردى. بوسۇغىدىن پەرەنجىگە ئورىلىۋالغان بىرى ئۆڭ پۇتىدا ئاتلاپ كىردى. ئۇنىڭ تۇرقى بەك سەت ئىدى. قاڭقى داجىپ تامغا چاپلىشىپ قالدى. كىرگەن كىشىنىڭ ئەر ياكى ئايالىقىنى بىلىپ بولمايتتى، بىر پۇتى تېخى تالادا ئىدى. قاڭقى ئۇ كىشىنىڭ ئىككىلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدى، ئۇنىڭ دۈمچەك تۇرقى تونۇشتەكلا قىلاتتى. قاڭقى ئېسىدىگە ئالالمىدى. ئۇ بىردە ئەرۋاھقا ئوخشىغاندەك كۆرۈنەتتى، ئۇچىسىدىن يامغۇر تامچىلاپ تۇراتتى. قاڭقى مەمەت چىراغ يېپىنى تەستە تاپتى ۋە چىراغنى ئىتتىك يېقىۋەتتى. ئالدىدا ئاق كىيىمى تىتىلىپ كەتكەن ھەم پاتقاقتا مىلىنىپ كەتكەن بىرى تۇراتتى. ئۇنىڭ سول پۇتى تۈگۈلۈكلۈك ئىدى. ھوشۇقىنىڭ پەس تەرىپى ساڭگىلاقلىق، بوشلۇقتا ئېسىلىپ تۇراتتى. قاڭقى مومىسىنى بىردىنلا تونۇدى، ۋارقىراپ تاشلىدى. ئاۋازى چىقماي قالدى. موماي ئاقساقلاپ، زورۇقۇپ قاڭقىنىڭ ئالدىغا كەلدى. چىرايى بەك مىسكىن كۆرۈنەتتى. ئاغزىنى ئۆمەللىدى. «ھەي، دەيۈز ھارامى، ئەھدىڭگە ۋاپا قىلغىنىڭ، مېنى ئۇنتۇمىغىنىڭ قېنى؟ ! ھوشۇقۇمنى قايتۇرۇپ بەر! » دېدى. قاڭقى مەمەتنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ قالدى، بىرنېمە دېيىشكە ئۇرۇنۇپ باقتى. قولتۇقىدىن بىرنەرسە سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ھاسا پىرقىراپ كېلىپ ئېڭىكىگە تەگدى. . .

(«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىل 4 - سانىدىن) .

لاۋرېنسنىڭ ئەدەبىي خاتىرىلىرىدىن

ئەركىن نۇر تەرجىمىسى

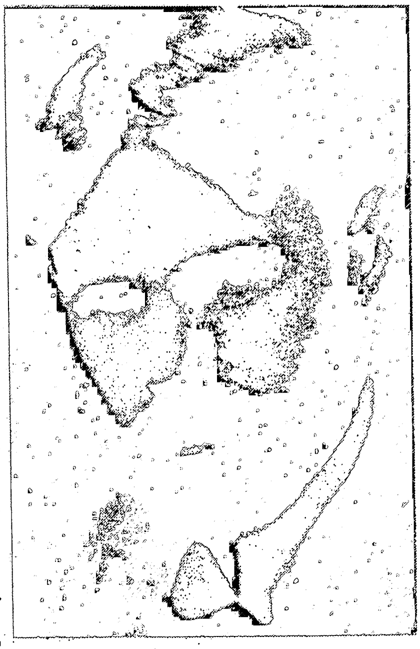

مۇھەررىردىن: لاۋرېنس كىتابخانلىرىمىز نەزەرىدە شائىر، يازغۇچى سۈپىتىدىلا ئانچە - مۇنچە تونۇشلۇق. ئەمما، ئۇ هاياتىدا پروزا، شېئىرىيەت ۋە رەسىم ساھەسىدە ئۆزىنىڭ روشەن خاسلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، مۇستەقىل ئۇسلۇب يارىتىپلا قالماستىن، جىنسىيەت، گۈزەللىك، هايات - مامات، ئۆزلۈك، دىن، ئەخلاق، سەنئەت قاتارلىق مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا نۇرغۇن ئېسىل ئەدەبىي خاتىرىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن. بۇ ئەدەبىي خاتىرىلەر ئۇنىڭ رومان، شېئىر، رەسىملىرىدىنمۇ ئۆتە ئاپتورنىڭ ئۆز - ئۆزىنى، قەلب - باغرىنى ئەڭ ئازادە، ئەڭ سەمىمىي ۋە ئەڭ مۇپەسسەل ئىپادە قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان بولۇپ، بۇلار ئۇنىڭ باشقا ئەسەرلىرىنى تېخىمۇ ئېچىپ بېرىدىغان ھالقىلىق ئاچقۇچلۇق رول ئوينايدۇ.

بىز بۇ يەردە تاللاپ تونۇشتۇرغان ئەدەبىي خاتىرىلەر ئاپتورنىڭ ھەرقايسى دەۋر ۋە ھەرقايسى شەكىلدە يازغان ۋەكىللىك خاراكتېرىدىكى ئەدەبىي خاتىرىلىرىدۇر. بۇ ئەدەبىي خاتىرىلەر گەرچە ئاپتورنىڭ بىر پۈتۈن ئىدىيىۋى سىستېمىسى ۋە ياكى ئېستېتىك سىستېمىسى مۇكەممەل ئىزهارلاپ بېرەلمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئىدىيىۋى خاھىشىنى مەلۇم دەرىجىدە يورۇتۇپ بېرەلەيدۇ.

كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ ئەسەرلەر ئۇنىڭ ئىندىۋىدۇئاللىق (خاسلىق)، جىنسىيەت، گۈزەللىك، هايات، ھەقىقىي مەنىدىكى ئۆزلۈك، بىۋاسىتە سېزىم («قان ئېڭى» ياكى «قان پەلسەپىسى»)، ئادەم بىلەن ئۆز - ئۆزى، مەدەنىيەت بىلەن ئادەمدىكى ئەسلى تەبىئەت (تەبىئىي ئىقتىدار) قاتارلىق نۇرغۇن مەسىلىلەردىكى ئۆزىگە خاس چۈشەنچىلىرىنى ئەڭ دادىل ۋە ئەڭ ئوبرازلىق شەرھىلەپ بېرەلەيدۇ.

تۆۋەندە بىز، ئۇنىڭ ئېستېتىك ئىدىيىسىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىش ھەمدە نۆۋەتتە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئاجىز ھالقىلارنىڭ بىرى بولغان ئەدەبىي خاتىرە ژانىرىغا بولغان تونۇشىمىزنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا مۇئەييەن پايدىسى تېگىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېگەن نىيەتتە كىتابخانلىرىمىز ھۇزۇرىغا بىرنەچچە پارچە ئەدەبىي خاتىرىسىنى سۇندۇق.

جىنسىيەت ۋە گۈزەللىك

ئەپسۇسلىنارلىقى، جىنسىيەت كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە شۇقەدەر سەت سۆزكى، ئۇنىڭ سەتلىكىنى بىرنېمە دەپ بولمايدۇ. ئۇنداقتا، جىنسىيەت زادى نېمە؟ بىز بۇ ھەقتە قانچىكى ئويلانغانچە شۇنچىكى چۈشىنەلمەي كېتىمىز.

ئىلمىي ئاتالغۇ بويىچە بولغاندا، جىنسىيەت بىرخىل تەبىئىي ئىقتىدار. بىراق، تەبىئىي ئىقتىدار دېگەن نېمە؟ ناهايىتى ئېنىقكى، تەبىئىي ئىقتىدار مۇستەھكەم سىڭىشكەن بىر خىل كونا ئادەت. ھالبۇكى، ئادەتنىڭ تارىخى قانچە ئۇزۇن بولمىسۇن، ئىشقىلىپ بىر باشلىنىشى بولىدۇ. ئەمما جىنسىيەتنىڭ باشلىنىشى بولمايدۇ، نەدە ھاياتلىق مەۋجۇت بولىدىكەن، شۇيەردە جىنسىيەت بولىدۇ. شۇڭا، جىنسىيەت ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاستا - ئاستا يېتىلىدىغان «ئادەت» ئەمەس.

بەزىلەر جىنسىيەتنى ئىچىرقاشقا ئوخشاش بېسىپ بولمايدىغان بىر خىل ئارزۇ - ئىستەك دېيىشىدۇ. ئارزۇ - ئىستەك؟ نېمە ئارزۇ - ئىستەك؟ كۆپىيىش ئىستىكى؟ بۇ راستىنلا بىمەنىلىك. ئېيتىلىشىچە، ئەركەك توز چىشى توزنىڭ ھەۋىسىنى قوزغاش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ چىرايلىق قانات - قۇيرۇقلىرىنى يايىدىكەن، بۇنىڭ بىلەن چىشى توز ئەركەك توزنىڭ نەسىل كۆپەيتىش ئارزۇسىنى قاندۇرىدىكەن. ئەگەر راستىنلا شۇنداق بولسا، ئۇنداقتا چىشى توزمۇ نېمە ۋەجىدىن ئۆزىنىڭ بىر چىرايلىق قانات - قۇيرۇقلىرىنى كەڭ يېيىش ئارقىلىق ئەركەك توزنىڭ مەيلىنى تارتىپ، ئۆزىنىڭ كۆپىيىش ئىستىكىنى قاندۇرمىغۇدەك؟ ئۇنىڭ تۇخۇم تۇغۇش ۋە باللىق بولۇش ئارزۇسى چوقۇم ئەركەك توزنىڭكىدەكلا كۈچلۈك. ئۇنىڭ جىنسىي تەلپىنى شۇنداق ئاجىز، ئۇ ھەتتا ئەركەك توزنىڭ ۋال - ۋۇل قىلىپ كۆك نۇرلار چاقناپ تۇرىدىغان قانات - قۇيرۇقلىرىنى كەڭ يېيىش ئارقىلىق ئۆز ھەۋىسىنى قوزغىتىشقا موھتاج دېسە چۈمپۈتكىمىز كەلمەيدۇ. دۇنيادا نەدىمۇ شۇنداق ئىش بولسۇن.

مەن ئەزەلدىن چىشى توزنىڭ ئۆز جۆرىسىنىڭ سىرىق بىلەن كۆك ئارىلىقىدىكى قانات - قۇيرۇقلىرىنى يېيىپ ھەر خىل رەڭلىرىنى نامايان قىلغىنىغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ كەتكىنىنى كۆرۈپ باقمىغان. ئۇنىڭ رەڭلەرگە ئۇنچىۋالا دىققەت قىلىپ يۈرمەيدىغىنىغا ئىشىنىم كامىل. چۈنكى، مەن ئۇنىڭ سىرىق، كۆك ۋە قوڭۇر ياكى يېشىل دېگەندەك بىرنەچچە خىل رەڭلەرنىڭ پەرقىنى ئاجرىتىپ بېرەلەيدىغىنىغا ئىشەنمەيمەن.

ئەگەر، مەن چىشى توزنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغۇدەك چىرايلىق رەڭلەر جۇلالىنىپ تۇرغان ئەركەك توز ۋۇجۇدىدىكى قانات - قۇيرۇقلارغا زوقلىنىپ قاراپ قالغىنىنى كۆرگەن بولسام، ئۇ چاغدا ئەركەك توزنىڭ قانات - قۇيرۇقلىرىنى يېيىشى چىشى توزنى «ئۆزىگە قارىتىش» ئۈچۈن دېگەن گەپكە ئىشىنەتتىم. بىراق، چىشى توز ئۆز جۆرىسىنىڭ بۇ تەرىپىگە نەزەر كۆزىنى سېلىپمۇ قويمايدۇ. ئەركەك توز ئۇنى بازلاپ قانات - قۇيرۇقلىرىنى قاتتىق سىلكىتكەندىلا، ئۇ دەل - دەرەخلەرنى ھۇشقۇتۇپ شامال چىقىۋاتقاندەك بولۇپ، ئۇنىڭغا نەزەرىنى ئاغدۇرىدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆز جۆرىسىنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا ئىرەنسىمەسلىك بىلەن دىققەت قىلىدۇ.

خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش جىنسىيەت ھەققىدىكى نەزەرىيىلەرمۇ ھەقىقەتەن كۈلكىلىك. ئەر-

كەڭ توزنىڭ جۇلالىق رەڭلىرىنى نامايان قىلىشى كۆزى ئوچۇق بولسىمۇ ئۇنى كۆرمىگەن ئاشۇ چىشى توز ئۈچۈن دېيىلسە، ئەنە شۇنداق ساددا ئالىملارنىڭ چىشى توزغا رەڭ ۋە شەكىللەرگە نىسبەتەن ئاجايىپ يۇقىرى بەھىرلىنىش ئىقتىدارىنى بەخشەندە قىلىشى ئادەمنىڭ تەسەۋۋۇرىغا سىغمايدۇ. چىشى توزنىڭ ئېستېتىك ئېڭى نەقەدەر مول - ھە!

ئەركەك بۇلبۇل چاڭىلداپ سايراش ئارقىلىق يات جىنسلارنى ئۆزىگە قارىتارمىش. بىراق، ئۇنىڭ غەلىتە يېرى شۇكى، كۈيلەش ۋە شېرىن ئاي مەزگىلى ئاياغلىشىپ چىشى بۇلبۇلنىڭ دىققىتى ئۇنىڭغا ئەمەس، بالىسىغا مەركەزلىشىشكە باشلىغان چاغدىلا ئاندىن ئۇ تېخىمۇ مۇڭلۇق سايرارمىش. ئەگەر، ئۇنىڭ سايرىشى چىشى بۇلبۇلنىڭ مەيلىنى تارتىش ئۈچۈن بولمىسا، ئۇنداقتا ئۇنىڭ سايرىشى چىشى بۇلبۇلنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن بولارمىش.

بۇنداق نەزەرىيىلەر نېمىدېگەن ساددا، نېمىدېگەن يېقىملىق - ھە! بىراق، ئۇنىڭ ئارقىغا غەرەز يوشۇرۇنغان. بارلىق جىنسىيەت نەزەرىيىلىرىنىڭ ئارقىسىغا بىر غەرەز چوڭقۇر يوشۇرۇنغان بولىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئىنكار قىلىش، گۈزەللىكنىڭ سىرلىق تۈسىنى يوققا چىقىرىش. چۈنكى گۈزەللىك سىرلىق بولىدۇ، ئۇنى يا بىر يېگىلى، يا كىيىم ئورنىدا كىيگىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا پەن ئۇنى چىشى جىنسلىقلارنى قولغا كەلتۈرىدىغان ھەمدە ئۇلارنى كۆپىيىشكە ئىزىقتۇرىدىغان ھىيلە - نەيرەڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس، دەپ تونۇيدۇ. بۇ نېمىدېگەن ساددىلىق - ھە! گويا چىشى جىنسلىقلار ئۆزىنىڭ ئىزىقتۇرۇلۇشىغا موھتاجدەك. ئەمەلىيەتتە چىشى جىنسلىقلارنىڭ كۆز كۆرمەيدىغان قاراڭغۇلۇق، زۇلمەت ئىلكىدىمۇ جۈپلىشىپ كۆپىيەلەيدىغانلىقىنى بىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق تۇرۇقلۇق، گۈزەللىك نەدىمۇ ھىيلە - نەيرەڭلەرنى ئىشلەتسۇن؟

ئىلىم - پەندە گۈزەللىككە نىسبەتەن ئاجايىپ بىر خىل ئۆچمەنلىك مەۋجۇت. چۈنكى، ئۇ سەۋەب - نەتىجىلىك باغلىنىشقا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ؛ جەمئىيەتمۇ جىنسىيەتكە نىسبەتەن ئەنە شۇنداق

ئۆچمەنلىك قىلىدۇ، چۈنكى جىنسىيەت ئادەمنىڭ جەمئىيەتنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ پۇل تېپىشتىكى ئەپلىك چارىسى. شۇڭا، بۇ ئىككىسىنى ئۆچمەنلىك بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتكەن، جىنسىيەت بىلەن گۈزەللىك نوقۇل كۆپىيىش ئىستىكىگە ئايلىنىپ قالغان.

هالبۇكى، جىنسىيەت بىلەن گۈزەللىك ئوخشاش بىرگەپ، خۇددى يالقۇن بىلەن ئوت ئوخشاشلا بىرنەرسە بولغاندەك. ئەگەر، سەن جىنسىيەتكە ئۆچمەنلىك قىلساڭ گۈزەللىككە ئۆچمەنلىك قىلغان بولىسەن؛ ناۋادا هاياتىي گۈزەللىكنى سۆيسەڭ جىنسىيەتنى هۆرمەتلەيسەن. ئەلۋەتتە، سەن ئۆز سۆيگۈ - مۇهەببىتىڭنىڭ كونىراپ، سۇسلاپ ئۆلۈك گۈزەللىككە ئايلىنىپ قېلىشى سەۋەبلىك جىنسىيەتكە ئۆچمەنلىك قىلساڭ هېچگەپ ئەمەس. بىراق، هەقىقىي - هاياتىي گۈزەللىكنى سۆيگەن ئىكەنسەن، ئۇنداقتا چوقۇم جىنسىيەتكە هۆرمەت قىلىشىڭ كېرەك.

هايات بىلەن ئاڭنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتكىلى بولمىغاندەك جىنسىيەت بىلەن گۈزەللىكنىمۇ بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتكىلى بولمايدۇ. جىنسىيەت ۋە گۈزەللىككە ئەگىشىپ، جىنسىيەت ۋە گۈزەللىك ئىچىدە يۈكسىلىدىغان پاراسەتنىڭ ئۆزى بىۋاستە سېزىم. بىزنىڭ مەدەنىيىتىمىز پەيدا قىلغان ئەڭ زور ئاپەت جىنسىيەتكە ئۆچمەنلىك قىلىش كېسىلى. فرېئۇدنىڭ پسىخىك ئانالىز ئىلمىنى ئالايلى، دۇنيادا جىنسىيەتكە ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتە زەهەرخەندىلىك بىلەن ئۆچمەنلىك قىلىدىغان يەنە باشقا بىرەر نەرسە بارمۇ؟ بۇ خىل ئۆچمەنلىك گۈزەللىككە، هاياتىي كۈچكە ئىگە گۈزەللىككە نىسبەتەن كېسەلمەنلەرچە قورقۇنچ پەيدا قىلىپ، بىۋاستە سەزگۈ فۇنكسىيىسى ۋە بىۋاستە سەزگۈمىزنىڭ ئۆزىنى يىگىلىتىپ قويىدۇ.

هازىرقى زاماندىكى ئەر - ئاياللارنىڭ پسىخىك كېسىلى، بىۋاستە سېزىم فۇنكسىيىسىگە كېسەل تېگىشى ۋە يىگىلەپ قېلىشىدۇر. پۈتكۈل هاياتلىق دۇنياسىدىكى نەرسىلەرنى بىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ بىۋاستە سېزىمىغا تايىنىپلا بىلەلەيمىز ۋە ئۇلاردىن هۇزۇر - لەززەت ئالالايمىز. بىراق، بىز بۇ خىل بىۋاستە سەزگۈمىزنى يوقىتىپ قويدۇق. چۈنكى بىز جىنسىيەت ۋە گۈزەللىكنى ئىنكار قىلدۇق — بۇ بىۋاستە سەزگۈ هاياتلىق ۋە خاتىرجەم هاياتنىڭ مەنبەسى بولۇپ، ئۇ ئەركىن قىيغىتىپ يۈرگەن هايۋاناتلار ۋە گىياناتلارنىڭ ۋۇجۇدىدا شۇقەدەر سۆيۈملۈك ئىپادىلىنىدۇ.

ئەگەر بىۋاستە سېزىمنى ياپراق، گۈزەللىكنى غۇنچە دېسەك، ئۇنداقتا جىنسىيەت يىلتىزدۇر. نېمە ئۈچۈن قىزلار يىگىرمىلەرگە كىرگەندە ئۇماقلىشىپ شۇنچە سۆيۈملۈك كۆرۈنىدۇ؟ چۈنكى، بۇ چاغدا ئەتىرگۈل پورەك ئاچسا شېخىنىڭ ئۇچىغا يامىشىپ ئېچىلغىنىدەك جىنسىيەتمۇ ئۇنىڭ چېهرىگە ئۆرلەپ چىققان بولىدۇ.

بۇ خىل جەلپ قىلىش كۈچى گۈزەللىكنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىدىن ئىبارەت. بىز ئۇنى هەممىلا يەردە كۈچىمىزنىڭ بېرىچە ئىنكار قىلىمىز، بەلكىم بىز گۈزەللىكنى ئەخلەتكە ئوخشاش بىر تىيىنغىمۇ ئەرزىمەيدىغان چاغلىق نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشنى ئويلايدىغاندىمىز. ئەمما، ماهىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، جىنسىيەتنىڭ جەلپ قىلىش كۈچى گۈزەللىكنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىدۇر.

بىز گۈزەللىكنىڭ نېمىلىكىنى قىلچە بىلمەيمىز، ئۇ هەقتە ئېغىز ئاچقۇدەك سالاهىيىتىمىزمۇ يوق. شۇنداق تۇرۇقلۇق هەمىشە ئۇنى ناهايىتى ياخشى چۈشىنىدىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋالىمىز. گۈزەللىكنىڭ نامىنى سېتىپ، ئۇنى بىر خىل مۇقىم شەكىلگە ئىگە دەۋالىمىز: ئېلىپتەك قاڭشا، شەهلا كۆز ۋە ۋاهاكازالار گۈزەللىك. سۆيۈملۈك، گۈزەل بىر ئايال رىلان جىشتەك① چىرايلىق چوڭ بولغان بولۇشى، سۇمباتلىق بىر ئەر رودلوپ ۋارېندىنودەك كېلىشكەن② بولۇشى كېرەك. بىز هەممىمىز ئەنە شۇنداق قارايمىز. بىراق، ئەمەلىي تۇرمۇشتا قىلغان - ئەتكەنلىرىمىزدە چوڭ پەرق بار. بىز: «ئۇ قىز ئاجايىپ گۈزەل، ئەمما مەن ئۇ قىزغا قىزىقمايمەن» دەيمىز. بۇ بىزنىڭ «گۈزەل» سۆزىنى تامامەن خاتا ئىشلەتكىنىمىز. «ئۇنىڭدا گۈزەللىكنىڭ تىپىك ئالامەتلىرى تېپىلىدۇ، بىراق ئۇ مېنىڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا گۈزەل هېسابلانمايدۇ»

---

① رىلان جىش (1896 —) ئامېرىكىنىڭ ئايال كىنو چولپىنى.

② رودلوپ ۋارېندىنو (1895 — 1926) ئىتالىيىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئامېرىكىلىق ئەر كىنو چولپىنى.

دېيىش كېرەك.

گۈزەللىك بىر خىل ئىچكى كەچۈرمىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. گۈزەللىك مۇقىم، تۇراقلىق شەكىل ياكى ئەندىزە ئەمەس. ئۇنى سەزگىلى، ھېس قىلغىلىلا بولىدۇ؛ ئۇ بىر خىل تۇيغۇ، بىر خىل چاقناش ياكى ئىككىنچى تۇرلۇك قىلىپ ئېيتقاندا، يەتكۈزۈپ بېرىلگەن بىر خىل گۈزەللىك تۇيغۇسى. ئادەمنى ئېچىندۇرىدىغىنى شۇكى، بىزنىڭ گۈزەللىك تۇيغۇمىز كاردىن چىققان، شۇڭىمۇ ئەڭ ياخشى نەرسىلەردىن مەھرۇم قالدۇق.

يەنە كىنوچىلىقنى مىسالغا ئالايلى: چارلىز چاپلىننىڭ غەلىتە چىرايى ۋارېندىنونىڭ چىرايىغا باققاندا ماھىيەتلىك گۈزەللىككە ئىگە. چاپلىننىڭ قاش - كۆزىدە ھەقىقىي گۈزەللىك بار بولۇپ، بىر خىل پاكلىق ۋە چىنلىق چاقناپ تۇرىدۇ.

ھالبۇكى، بىزنىڭ گۈزەللىك تۇيغۇمىز شېكەستىلىنىپ قاشاڭلىشىپ كەتكەن. بىز گۈزەللىكنى كۆرسەكمۇ بايقىيالمايمىز ياكى تونۇيالمايمىز. بىز پەقەت ئوڭاي كۆزگە چېلىقىدىغان ۋارېندىنو شەكلىدىكى ئاتالمىش گۈزەللىكنىلا كۆرۈپ يېتەلەيمىز. چۈنكى، بۇ خىل گۈزەللىك ھازىر شەكىللىنىپ قالغان ئۇقۇمىمىزغا بەكمۇ ماس كەلگىنى ئۈچۈن مەستلىكىمىز كېلىدۇ.

ئەمما، ئەڭ ئادەتتىكى كۆرۈمسىز بىر ئادەممۇ ۋاقتى كەلسە چىرايلىق، گۈزەل كۆرۈنۈشى، ھەتتا ھەقىقەتەن گۈزەل بولۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. پەقەت جىنسىيەت يالقۇنى لەرزانغىنە كۆتۈرۈلسىلا بەتبەشىرە، كۆرۈمسىز بىر كىشىمۇ ناھايىتى سۆيۈملۈك كىشىگە ئايلىنالايدۇ. مانا بۇ جىنسىيەتنىڭ ھەقىقىي سېھرىي كۈچى. گۈزەللىك تۇيغۇسى جىنسىي مۇھەببەتكە ئەگىشىپ ئۆزگىرىدۇ.

ئەكسىچە بولغاندا، ھەرقانچە سەتەڭ خوتۇنلارمۇ ئادەمنى بەتتەر يىرگەندۈرۈۋېتىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، گۈزەللىك ئالىقانداق كونكرېت شەكىللەر ئەمەس، بەلكى ئىچكى كەچۈرمىش. شۇڭا، دۇنيادا ئاشۇ قالتىس سەتەڭ ئايالدىنمۇ ئۆتە سەت ئادەم يوق. دېمەكچىمەنكى، جىنسىيەت يالقۇنى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىردىنلا ئۆچىدىكەن، ئۇ ھالدا ئۇ ئايال سوغۇققان بىر مەخلۇققا ئايلىنىدۇ - دە، چىرايىمۇ ئادەمنىڭ قورققۇسىنى كەلتۈرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاشۇ تاشقى گۈزەللىكى ھەتتا ئۇنى تېخىمۇ يېقىمسىز قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

جىنسىيەت زادى نېمە؟ بىز ئۇنى چۈشەنمەيمىز. ئەمما جىنسىيەت بىر خىل ئوت - يالقۇن. چۈنكى، ئۇ ئادەمگە بىر خىل ئىللىقلىق ۋە ھارارەت بەخش ئېتىدۇ. بۇ ھارارەت كۈچلۈك يالقۇنغا ئايلانغاندىلا بىز بۇنىڭ گۈزەللىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز.

جىنسىيەتنىڭ ھەقىقىي تارتىش كۈچى جىنسىي ئىللىقلىق ۋە ھارارەت تارقىتىدۇ. ھەممىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا جىنسىيەت يالقۇنى چوڭقۇر يوشۇرۇنغان بولىدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا ھەممىمىزنىڭ قەلبىدە جىنسىيەت يالقۇنى لاۋۇلداپ تۇرىدۇ. بىز ھەتتا 90 ياشقا كىرگەن چېغىمىزدىمۇ بۇ يالقۇن يەنىلا ئۆچمەستىن كۆيۈۋېرىدۇ. ئەگەردە جىنسىيەت يالقۇنى ئۆچىدىكەن، ئۇ ھالدا ئادەم تىرىك مۇردىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. ئېچىنارلىقى شۇكى، ھازىر دۇنيادا بۇنداق تىرىك مۇردىلار بارغانسېرى كۆپەيمەكتە.

دۇنيادا جىنسىيەت يالقۇنى ئۆچكەن ئادەمدىنمۇ ئۆتە سەت، كۆرۈمسىز نەرسە بولمايدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ئادەم كۆرگەنلا كىشىنى يىرگەندۈرىدىغان، لايدىن ياسالغان ئىپلاس مەخلۇققا ئوخشاپ قالىدۇ.

جىنسىيەت يالقۇنى ۋۇجۇدىمىزدا ئۆچەككە كىرگىنىدە، بىز كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ روھلىنىپ قالغاندەك، ھاياتىي كۈچىمىز ئۇرغۇپ تۇرغاندەك كۆرۈنىمىز. ياش چاغلىرىمىزدا ئۇنىڭ ئوتى لاۋۇلداپ، يالقۇنلاپ تۇرىدۇ. يېشىمىز ئۇلغايغاندا بولسا ئۇ ئوت پەسكويغا چۈشۈپ مۇلايىم تۇس ئالسىمۇ، بىراق باشتىن - ئاخىر ھەرگىز ئۆچمەيدۇ. بىز ئۇنى كونترول قىلالايمىز، ئەمما ئىنتايىن ئاز مىقداردىلا كونترول قىلالايمىز. دەل مۇشۇ ۋەجىدىن جەمئىيەت ئۇنىڭغا يامان كۆزدە قارايدۇ.

ئۇ مەۋجۇت بولىدىكەن، جىنسىيەت ۋە گۈزەللىكنىڭ بۇ قورۇماس بۇلىقى بىزنىڭ جىسمىمىزدا سەزدۈرمەستىن كۆيۈۋېرىدۇ. ئەگەر، بىز خۇددى راست ئوتتەك پەخەس بولماي ئۇنىڭغا تېگىپ قويىدىكەنمىز، ئۇ ھالدا بارماقلىرىمىزنى

كۆيدۇرۇپ تاشلايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ئاشۇ «بىخەتەرلىك» نىلا ئويلايدىغان ئاز ساندىكى ئىجتىمائىي پائالىيەتچىلەرلا ئۇنىڭغا چىش - تىرنىقى بىلەن ئۆچمەنلىك قىلىدۇ.

بەختىمىزگە يارىشا ھەقىقىي ئۆلچەمگە توشىدىغان ئىجتىمائىي پائالىيەتچىلەرنىڭ كۆپ بولۇپ قالمىغىنى. ئادەم ئاتىدىن قېپقالغان چوغ بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىزدا ئۆچەككە كىردى. بۇ چوغنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ يەنە باشقا ئوتلارنى ياقالايدۇ. بۇ يەردىكى جىنسىيەت ئوتى ئۇ يەردىكى جىنسىيەت ئوتىنى ياندۇرالايدۇ. ئۆچەكتىكى چوغ تىمتاس يېلىنجايدۇ ياكى چاراسلاپ يالقۇن پەيدا قىلىدۇ، ئاندىن ئوت بىلەن ئوت گىرەلىشىپ بىر پارچە غايەت زور گۈلخاننى ھاسىل قىلىدۇ.

جىنسىيەت ئوتى نەدىلا كۆيمىسۇن، ئىشقىلىپ ئۇ شۇنداق ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدۇ. بەلكىم ئۇ سىزدە بىر خىل ئىللىقلىق ۋە ئۇمىدۋارلىق قوزغىشىمۇ مۇمكىن. ئۇ چاغدا سىز: «مەن ئۇ قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، ئۇ ھەقىقەتەن بولىدىكەن» دەيسىز. بەلكىم ئۇ يالقۇننىڭ ھارارىتىنى قوزغاپ دۇنيانى دوستانە، ھاياتنى گۈزەل قىلىۋېتىشىمۇ مۇمكىن، ئۇ چاغدا سىز: «ئۇ ئاجايىپ مەپتۇنكار ئايالكەن، مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم» دەيسىز. بەلكىم، ئۇ قىزنىڭ قەلبىدە كۆتۈرۈلگەن يالقۇن دەسلەپ ئۇنىڭ چېھرىنى، ئاندىن پۈتكۈل كائىناتنى ۋاللىدە يورۇتۇشىمۇ مۇمكىن. بۇ چاغدا سىز: «ئۇنىڭ مەرى ئىسسىق ئايالكەن، ئۇ ماڭا بەكمۇ سۆيۈملۈك تۇيۇلىۋاتىدۇ» دەيسىز.

ھالبۇكى، ئادەمدە ھەقىقىي سۆيۈملۈككەن دېگەن تۇيغۇنى ئويغىتالايدىغان بۇنداق ئاياللار تولىمۇ ئازلاپ كەتتى. بىر ئايال ھەرگىزمۇ تۇغۇلۇشىدىنلا گۈزەل بولمايدۇ. بىز سەتەڭلەرنى ئۇچراتساق، تۇغما چىرايلىقكەن دەيمىز. بۇنداق دېيىش گۈزەللىك ھەققىدىكى ئۆز چۈشەنچىمىزنىڭ نەقەدەر بىچارە ئىكەنلىكىنى يېپىشتىن، گۈزەللىك تۇيغۇمىزنىڭ شېكەستىلەنگەنلىكىنى ۋە قاششاقلىشىپ كەتكىنىنى بويىنىمىزغا ئالغۇمىز يوقلۇقىدىن بولغان. بۇرۇن دىئاننادې پويتىيېرس[1] ياكى مەلىكە لانتىرىدىن[2] قېلىشمىغۇدەك سەتەڭلەردىن كۆرمىگىلىرى بولغان. ھېلىھەم بۇنداق سەتەڭلەر كۆرمىگىلاپ تۇرۇپتۇ. ئەپسۇسكى، ھەي، سۆيۈملۈك ئاياللار نەقەدەر ئاز - ھە!

بۇ نېمىلىكتىن؟ چۈنكى، ئۇلاردا جىنسىي تۇيغۇ كەمچىل. بىر ساھىبجامال پەقەت ئۆز ۋۇجۇدىدا جىنسىيەت ئوتى پاك ۋە گۈزەل يالقۇنلارنى ھاسىل قىلىپ كۆيۈۋاتقاندا، ھەمدە بۇ يالقۇن ئۇنىڭ ھۆسن - جامالى ئارقىلىق مېنىڭ جىسمىمدىكى ئوتنى ياندۇرغاندىلا ئاندىن ئۇنى ھەقىقىي لېۋەن، سۆيۈملۈك دېيىشكە بولىدۇ.

ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ مەن ئۈچۈن بىر پارچە جانسىز سۈرەت ئەمەس، گۆش - قېنى ۋە جېنى بولغان سۆيۈملۈك بىر ئايالغا ئايلىنىدۇ. بۇنداق ئايال نېمىدېگەن سۆيۈملۈك - ھە! ئەپسۇس، بۇنداق ئايالنى تاپماق شۇقەدەر تەس! سەتەڭ ئاياللار ۋە قىزلار بىلەنلا تولغان بۇ دۇنيادا بۇنداق سۆيۈملۈك خوتۇن - قىزلار ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك دەرىجىدە كەمدىن - كەم تېپىلىدۇ!

سەتەڭ، ساھىبجامال بولسىمۇ سۆيۈملۈك بولمىسا، گۈزەل بولمايدۇ. تەندۇرۇس، قاش - كۆزى جايىدا، چاچلىرى چىرايلىق بولسىلا سەتەڭ، ساھىبجامال ئايال بولۇۋېرىدۇ؛ ئەمما سۆيۈملۈك ئايالنى بىر خىل ئىچكى كەچۈرمىش ئارقىلىقلا ھېس قىلغىلى بولىدۇ. سۆيۈملۈك ئايال ئوت - يالقۇن يەتكۈزۈشتىن، جىنسىي جەلپ قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ. بىزگە ئوخشاش ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ تىلىدىكى سۆزلۈك كەمچىل بولغاچ، پەقەت مۇشۇ سۆزلەرنىلا ئىشلەتمەي بولمايدۇ. جىنسىي جەلپ قىلىشتىن ئىبارەت بۇ سۆزنى دىئاننادې پويتىيېرسقا، ھەتتا شېرىن مىنۇتلاردىكى ھەر بىر ئادەم ئۆز ئايالىنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك ۋاقىتلىرىدىلا ئىشلىتىش مۇۋاپىق. ھەتتىگىنەي، بۇ سۆز ئەمدىلىكتە ئادەمگە قارا چاپلاۋاتقاندەك ۋە ھاقارەت قىلىۋاتقاندەك تەتۈر ئاڭلىنىدىغان بولۇپ قالدى. ھالبۇكى، ھازىر مۇھەببەت يالقۇنى جىنسىي تارتىش كۈچىگە ئايلىنىپ قالدى، بۇلارنىڭ قاتلاملىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى چوڭ بولغان بولسىمۇ بۇ ئىككىسى ماھىيەتتە بىر نەرسە.

كارخانىچىلارنىڭ سۇمباتلىق ۋە ساداقەتمەن

---

[1] دىئاننادې پويتىيېرس (1499 — 1566) فرانسىيە خاقانى ھېنرى II نىڭ ئوينىشى.

[2] مەلىكە لانتىرى (1853 — 1929) ئەنگلىيىلىك كىنو چولپىنى ھەم يۇقىرى تەبىقىدىكى داڭلىق ساھىبجامال.

ئايال كاتىپلىرىنىڭ قىممىتى، ئاساسلىقى ئۇنىڭ
جىنسىي سېھرىي كۈچىدە. بۇ ھەرگىزمۇ ئۇلار
ئوتتۇرىسىدا بىر خىل «ئەخلاقسىز مۇناسىۋەت»
بار دېگەنلىك ئەمەس.

بۇگۈنكى كۈنلۈكتە ئاز ـ تولا مەردانە بولغان ـ
لىكى بىر ئايال بىر ئەرگە ياردەم قولىنى سۇنۇش ـ
نى خالايدۇ، ئەگەر ئۇ ئەر بۇ ياردەمنى قوبۇل
قىلىدىغانلا ئىش بولسا. ئەرمۇ ئۇنىڭ ياردىمىنى
قولغا كەلتۈرۈشنى ئىستەيدۇ. بۇ ئىستەك دەل
شۇ ئايالنىڭ جىنسىي جەلپ قىلىش كۈچىدۇر.
مانا بۇ ھەقىقىي بىر ئوت، گەرچە ئۇنىڭ ھارارىتى
ئىنتايىن ئاجىز بولسىمۇ.

ھالبۇكى، بۇ ئوت «سودا» نىڭ ئېقىشىغا
ياردەم بېرىدۇ. ئەگەر، ئايال كاتىپ ئەر سودى ـ
گەرنىڭ ئىشخانىسىغا كىرگۈزۈلۈپ تۇرمىغاندا
ئىدى، چوقۇم ئۇ سودىگەر ئاللىقاچان ۋەيران بول ـ
غان بولاتتى. ئايال كاتىپ ئۆز قەلبىدە يانغان
مۇقەددەس ئوتنى خوجايىنىغا يەتكۈزۈپ بېرىدۇ ـ
دە، خوجايىن پۈتكۈل ۋۇجۇدى كۈچ ـ قۇۋۋەتكە
ۋە شادلىققا تولۇپ تاشقانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.
بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ سودىسىمۇ راسا روناق تاپى ـ
دۇ.

ئەلۋەتتە، جىنسىيەتنىڭ تارتىش كۈچىدە زى ـ
يانلىق بىر تەرەپمۇ مەۋجۇت. ئۇ مەھلىيا بولغۇ ـ
چىنى ھالاك قىلىپ تاشلايدىغان بىر خىل قۇدرەت ـ
كە ئىگە. مۇبادا ئايال كىشى ئۆز مەنپەئىتى ئۈ ـ
چۈنلا جىنسىي سېھرىي كۈچىنى ئىشلىتىدىكەن،
ئۇ ھالدا بىرەر بىچارە يىگىتنى نەس باسقىنى
باسقان. جىنسىي سېھرىي كۈچ يېقىندىن بۇيان
كەڭ سۈيىئىستېمال قىلىنىۋاتىدۇ، شۇڭا ئۇ بۇ ـ
رۇنقىدەك ئۇنچىۋالا خەۋپلىك ئەمەس.

بالزاكنىڭ قەلىمى ئاستىدىكى جىنسىي
سېھرىي كۈچى كۈچلۈك داڭدار پاھىشەلەر تالاي

ئەركەكلەرنى نابۇت قىلىدۇ. ھالبۇكى، ھازىرقى
ئەھۋال ئىلگىرىكىدەك ئۇنچىۋالا ئوڭۇشلۇق بو ـ
لۇپ كەتمەيدۇ. ھازىرقى ئەرلەر ئاۋۋالقى ئەرلەر ـ
گە قارىغاندا كۆپ قاقۋاشلىشىپ كەتتى. ئۇلار
ھەتتا ئەڭ ھېسسىياتچان، ئەرلەرنى ئەڭ ئوڭاي
كەلتۈرۈۋالالايدىغان شەھۋانىي ئاياللارغىمۇ ئوڭاي ـ
لىقچە ئالدىنىپ قالماسلىقى مۇمكىن. ئەمەلىيەت ـ
تە ھەر بىر ئەر ئايالنىڭ جىنسىي سېھرىي كۈچى ـ
نى سېزىپ يەتكىنىدە، چاشقاننىڭ ھىدىنى پۇرا ـ
ۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ.

ئەپسۇسكى، جىنسىي سېھرىي كۈچتىن ئىبا ـ
رەت ھاياتلىق يالقۇنى ھازىر ناھايىتى سەت ئاڭلى ـ
نىدىغان سۆزگە ئايلىنىپ قالدى. ئەرلەرنىڭ ئەڭ
ياخشى، ئەڭ ئوڭۇشلۇق ئىشلەۋاتقان ۋاقتى مەلۇم
بىر ئايالنىڭ ئۆز تومۇرىدا بىر پارچە ئوت ياندۇر ـ
غان چېغىدۇر؛ ئايال كىشى مۇھەببەت دېڭىزىغا
چۆمۈلگەندىلا ئۆي ئىشلىرىدىن ھەقىقىي لەززەت
تاپالايدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك
ھاياتىنىڭ مۇھەببەت ئىلكىدە قانداق ئۆتۈپ كەت ـ
كىنىنىمۇ سەزمەي قالىدۇ.

مەدەنىيىتىمىز بىزگە جىنسىيەتنىڭ تارتىش
كۈچىنى قانداق ئىدارە قىلىپ، جىنسىيەت يالقۇ ـ
نىنىڭ ساپلىقى ۋە ھاياتىي كۈچىنى قانداق ساقلاپ
قېلىشنى، ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە يېنىش ـ
كۆيۈشنى ئۆگىتىپ قويغاندا ئىدى، بىز ھەممى ـ
مىز چوقۇم بىر ئۆمۈر مۇھەببەت دېڭىزىغا چۆمۈ ـ
لۈپ ياشىغان، مۇنداقچە ئېيتقاندا، قەلبىمىزدە
يانغان ئوت ـ يالقۇن بىزنى دۇنيادىكى ھەممە ـ
ھەممىگە نىسبەتەن شۇقەدەر قىزغىن مۇئامىلە قى ـ
لىدىغان قىلىۋەتكەن بولاتتى. . .

ھالبۇكى، ھازىر ھاياتىمىزدا ئۆچكەن ئوت ـ
كۈللەر شۇقەدەر كۆپ.

قۇش، ھايۋان ۋە گۈل ـ گىياھلارنىڭ سۆھبىتى

مېۋە

— مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى چىشى، شۇڭا ئۇ ـ
لارنىڭ ئىچىدە ئۇرۇق بولىدۇ. ئۇلار يېرىلىپ
ئۇرۇقلىرى ئېچىلىپ قالغاندا بولسا بىز ئۇلارنىڭ
ماتكىسى ۋە سىرلىرىنى كۆرۈپ يېتەلەيمىز. شۇ ـ
نىڭ ئۈچۈنمۇ، ئانار ئەرەبلەرنىڭ مۇھەببەت مېۋى ـ
سىگە ئايلانغان ھەمدە ئەنجۈر كۆپ يىللاردىن بې ـ

رى قىز تەسۋىرىنىڭ مودا سۆزى بولۇپ قالغان. ئەرلەر، مەن ئەزەلدىن ئۇ (ئەنجۇر) بىلەن بىرنەرسە ئەمەس، دېيىشىدۇ. نېمىدەپ ئەنجۇر بولغۇدەك؟ ھەتتا، جەننەتتىكى ئالمىمۇ ھاۋا ئانىنىڭ مېۋىسىغۇ، ئاخىر. ئۇ، قىز - ئاياللارغا تەئەللۇق، ئۇلارغا تەن. ئەمما، ئۇلار ئۇنى ئەرلەرگە تەقدىم قىلىشىدۇ. ئەقىل مېۋىسىمۇ ھاۋا ئانىنىڭ مېۋىسى، ئايالنىڭ مېۋىسى. ھالبۇكى، ھاياتلىق مېۋىسىنى ئەجدىھا قوغداپ تۇرغاچقا، ئۇنى بىرەر ئايالمۇ ئەرلەرگە ئۈزۈپ بېرەلىگەن ئەمەس. . .

— يۈرەك چىلاشقۇدەك راسا ئىچىپ ئاندىن ھېچكىم يۈلىمىسىمۇ ئۆيىگە تىنچ قايتىپ كېلەلىگەن ئەر گۇناھ قىلمىغان بولىدۇ. شۇڭا ئۇ نەچچە يىلنىڭياقى قىلچە دەرد تارتىپ باققىنى يوق.

دەرەخ

— ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ئىتالىيە ئارچىسىغا كېسەل تەگسىلا قۇرۇپ كېتەرمىش. ئەمدىلىكتە، يۇتتۇرۇپ قويغان سىرلارنىڭ قارىسىمۇ يەر - جاھاندىن ئۆچتى.

— دەرەخ قۇياش تۇغۇلۇشتىن، ئالەمدە كۈن بىلەن تۈن ئايرىلىشتىن بۇرۇن زېمىندا ئۆسۈۋاتقان بىر خىل ئۆسۈملۈك، دېگەنىكەن ئېنپېدوكىل①. دەرەخلەرنىڭ جىسمىدا سۇ بىلەن ئوت ماسلاشقان بولغاچقا ئۇلار ئاتىلىق بىلەن ئانىلىقنىڭ نىسبىتىنى ساقلاپ قالغان. ئۇلار زېمىننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىسسىق ھارارەتتىن ئايىنىپ ئۆسىدۇ. شۇڭا ئۇلار تۇپراقنىڭ، زېمىننىڭ بىر قىسمى، خۇددى ھامىلە بالىياتقۇنىڭ بىر قىسمى بولغاندەك. مېۋە بولسا دەرەخنىڭ جىسمىدىكى ئوت بىلەن سۇنى ئاجرىتىپ چىقارغۇچى.

گۈل - چېچەك

— بۇرۇن ئۆرۈك مېغىزى تىرىلىشنىڭ سىمۋولى بولغانىكەن. بىراق، كىم ماڭا ئېيتىپ بېرەلەيدۇ، نېمە ئۈچۈن ئۆرۈك مېغىزى تىرىلىشنىڭ سىمۋولى؟

جەنۇبىي ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدا، بىرىنچى ۋە ئىككىنچى ئايلارنىڭ ئىللىق ھاۋاسى باشلىنىدىغان قىش كۈنلىرىدىمۇ ئۆرۈكلەرنىڭ بىر خىل پارلاق تىرىلىش مەنزىرىسى ھاسىل قىلىدىغىنىنى كۆرمىگەنمۇ؟

ۋاي، توغرا، شۇنى دېمەمدىغان! ئۇنى يەنە بىر كۆرەلىگەن بولسام!

ئەمما، بۇ سىر ئىچىدىكى سىر ئەمەس. ئۆرۈك مېغىزىنىڭ نېمىلىكى سىزگە ئايان. ئۇ، ئومۇرتقىنىڭ ئەڭ ئاداققى سۆڭىكىمۇ؟ ئۇ، ھاياتلىق ئۇرۇقى، قەبرىدىن چىقىپ يەنە ئۆسەلەيدىغان يېڭى بىر ھاياتلىق، گويا بىرىنچى ئايلاردىمۇ غۇچچىدە ئېچىلىپ كېتىدىغان قىزغۇچ ئۆرۈك چېچىكىدەك، ياق، مەن خاتالاشتىم، مەن بۇلارنى قىلچە ئۇقمايمەن. . .

— ئاھ، ئاخىرەتتىكى پوشقىن، پوشقىن، ئاخىرەت شاھى خارديسنىڭ قېشىدىن ئۆلگەن بىراۋنىڭ ھاياتىنى ماڭا ئەكىلىپ بەرگەيسەن. . .

— ھەي ئىپلاس، ئۇچىغا چىققان شەرمەندە، دادۇرغا قول سوزما! ئېنپېدوكىل «بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، دادۇر سايلام ئۈچۈن ئىشلىتىلەرمىش، سايلام سىياسىي دېمەكتۇر» دېگەنىكەن. بىراق، بەزىلەر بۇ پەرھىز قىلىنىدىغان يېمەكلىك دېسە، يەنە بەزىلەر دادۇر ئەرلىك ئالەتنىڭ بىر ئەنئەنىۋى سىمۋولى دېيىشىدۇ. چۈنكى، كۆك پۇرچاق دادۇردىن كېيىن پەيدا بولغان.

— بىراق، قان قىپقىزىل بولىدۇ. قان - ھايات دېمەكتۇر. قىزىل رەڭ، پادىشاھلىقنىڭ رەڭگى. پادىشاھ، قەدىمكى پادىشاھ، ئۇ يۈزىنى قىپقىزىل قىلىۋالىدۇ، بەئەينى خۇدادەك.

ئەخلاق تارقىتىدىغان ھايۋانلار

— ھوي، ئۇلارنى قوغلىۋېتىڭلار، بېشارەت بەرگۈچى ئاۋۇ ياۋايى مەخلۇقلارنى بارار جايىغا قارار تاپقۇزۇڭلار، ئۇلارنى جەننەتنىڭ تۆت بۇلۇڭىغا ياندۇرۇپ ھەيدىۋېتىڭلار. ئۇلار قاناتلىرىغا تايىنىپ غۇچچىدە چاراقلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا چىقىشىدۇ ھەمدە ئۇندا كېچىنى ئۆتكۈزۈشىدۇ. شۇ ئاخشىمى تۈن بويى كىرپىك قاقماي چىققان كىشىگە تۆت قېتىم ھايات نېسىپ بولىدۇ. كېچىچە بەھۇزۇر ئۇخلاپ چىققان كىشىنى تۆت قېتىم

---

① ئېنپېدوكىل - قەدىمىي گرېك پەيلاسوپى، سىياسىيونى ۋە شائىرى.

ئۆيقۇ باسىدۇ، يەنى شىرنىڭ ئۆيقۇسى، بۆقىنىڭ
ئۆيقۇسى، ئادەمنىڭ ئۆيقۇسى ھەمدە بۆركۈتنىڭ
ئۆيقۇسى. ئۇنىڭدىن كېيىن شىر ئويغىنىدۇ،
كۈندۈز باشلىنىدۇ. ئاندىن تۇشمۇ - تۇشتىن بو-
ران چىقىپ ھايات ئۆزگىرىدۇ. بىراق، جەننەت
بوش - قۇرۇق بولۇپ قالغاندا، ھېلىقى بۇزرۇك-
ۋار تۆت ياۋايى ھايۋان، تۆت تەبىئەت، تۆت بو-
ران، تۆت تەرەپ - نىشان بولمىغاندا چۈشلەرمۇ
بوش، قۇپقۇرۇق بولۇپ قالىدۇ. ئادەملەر ئىك-
كىنچىلەپ شىر ياكى بۆقىنىڭ تاتلىق ئۆيقۇسىنى
ئۆخلىيالمايدۇ، شۇنداقلا كۆزى ئۆتكۈر بولغان
بۆركۈتنىڭ چۈشىدىنمۇ ئويغىنالمايدۇ.

جانلىقلار

— شۇغىنىسى، بېلىقلارنىڭ قېنى قىزىق.
ئۇلارنىڭ سۇ تېگىگە شۇڭغۇشى، ئۆزىنى سەگە-
تىش ئۈچۈندۇر.
— زۇلمەتكە ئامراق ئاشۇ جانۋارلارغا نىس-
بەتەن ئېيتقاندا، كۈندۈزدىكى قۇياش نۇرى شەپ-
قەتسىز ۋە ئازابلىق. بىراق، ئۇلار پانۇس ياكى
شام يورۇقىدىن قورقمايدۇ، ئەكسىچە بۇ نېمە
نەرسىدۇ، دېگەندەك قىلىپ يېقىن بېرىپ بىر
چىشلەپ باقىدۇ. شۇڭا، قۇياشنىڭ كۆيدۈرۈشى
بىلەنلا كۇپايىلەنمەيدىغانلىقى بىزگە ئايان. ئۇ،
ئوت - يالقۇننىڭ كۆيدۈرۈشى ياكى پانۇسنىڭ يو-
رۇشىدىنمۇ چوڭقۇر مەنىگە ئىگە. ئۇ ئۆز نۇرى
ئارقىلىق كېچىدە ھەرىكەت قىلىدىغان جانلىقلارنى
كۆيدۈرىدۇ، ھالبۇكى، پانۇس ياكى ئوت - يالقۇن-
نىڭ يورۇقى ئۇلارنى قىلچە كۆيدۈرەلمەيدۇ. شۇ-
ڭا، شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، قۇياش ئۆزى-
نىڭ يورۇقىدا ياشايدۇ، ئۇ ئوت - يالقۇنغا ھەر-
گىز ئوخشىمايدۇ. ئوت - يالقۇن بەرىبىر ئۆچۈپ
قالىدۇ.

ئۆمىلىگۈچى ھايۋانلار

— خۇدا بىلەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا يەنە
توقۇنۇشنىڭ بولماسلىقىنى ئارزۇلايمەن، دېگەنى-
كەن ھومېر. ئۇ خاتالاشقان. ئۇ، بۇنداق دېسە
ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ ئالەمنىڭ گومراھلىقىنى تى-
لىگەنلىك بولىدىغانلىقىنى بىلمىگەن. ئەگەر،
ئۇنىڭ تىلىكى ئىجاۋەت بولىدىغان بولسا، جىمى
نەرسىلەر ھالاك بولغان بولاتتى (چۈنكى، پەقەت
كەسكىن قارىمۇ - قارشىلىق ئىچىدىلا شەيئىلەر
ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالايدۇ).
— چۈنكى، ئوت - يالقۇن يەر بېغىرلاپ
كۆيۈپ تۇپراقنىڭ قارا نەپىسى بىلەن بىرلىشىپ
كەتكىنىدە، يىلان ئۇۋىسىدىن ئۆمىلەپ چىقىدۇ -
دە، يەردە يالىڭاچلىنىپ ياتىدۇ. بىراق، ئۇ سو-
غۇققان بولغاچقا، ئۆز ۋۇجۇدىدىكى قۇياشنى ئو-
ڭايلىقچە قويۇۋەتمەيدۇ. ئۇ، نەمخۇش پاتقاققا پې-
تىپ قالسا مەڭگۈ ئورنىدىن تۇرالمايدۇ. شۇنداق
بولغاچقا، ئۇنىڭ ئېغىزىدا زەھەرلىك شۆلگەي
پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قۇياش ساماغا
ئۆرلىيەلمەي يۇتى بىلەن مىڭىشقا مەجبۇر بولى-
دۇ. ئېغىر پاتقاق ئىچىدە ئۇ جان تىكىپ ئۆزىنى
ھەريان ئۇرۇپ باقسىمۇ ئاقىۋەتتە يەنىلا مەيدىسى-
نى يەرگە چاپلاپ ئۆمىلەپ مىڭىشقا توغرا كېلى-
دۇ. زېرەك تاشپاقا توپىلارنى ئۆز ئەتراپىغا دۆۋى-
لەپ، ئاندىن ئۇنىڭغا تايىنىپ قوپۇپ كېتىدۇ.
شۇڭا، ئۇ يۇتى بىلەن ماڭغۇچى تۇنجى ھايۋان،
ئۇلارنىڭ قوبىيە شەكىللىك دۈمبىسى ئۇلارنىڭ
جەننىتى. شۇنداق بولغاچقا، تاشپاقىنىڭ دۈمبى-
سىدىكى يۇرۇم - يۇرۇم سىزىقچىلار دۇنيانىڭ
ئاساسي بولۇپ قالغان.

قۇشلار

— قۇشلار سامادىكى ھاياتلىق. ئۇلار قانات
قېقىپ پەرۋاز قىلغاندا، ئاسماننىڭ ئوي - پىكرى
ئاشكارىلىنىدۇ. بۈركۈت قۇياشقا ئەڭ يېقىن جاي-
دا پەرۋاز قىلىدۇ، دۇنيادا ئۇنىڭ بىلەن سېلىش-
تۇرغىلى بولغۇدەك باشقا ھېچقانداق قۇش مەۋ-
جۇت ئەمەس.
شۇڭا، ئۇ بىر جۈپ قانىتىغا تايىنىپ قۇياش-
نىڭ ھاياتىنى، قۇياشنىڭ قۇدرىتىنى ئېلىپ كې-
لىدۇ. ئۇنىڭ پەرۋاز قىلىۋاتقىنىنى كۆرگەن كى-
شى قۇياشنىڭ شادلىقىغا چۆمۈلمەي قالمايدۇ.
بىراق، قۇياش پەيلەپ ئۆستۈرگەن جىمىكى جان-
لىقلار قاننى ئوزۇق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. قۇ-
ياش مەڭگۈ تەشنا، ئۇ قاننىڭ ئەڭ ياخشى جارى
قىلدۇرۇلۇشىغا تەشنا بولىدۇ.
سىز قۇشنىڭ سايرىشىغا قاراپ ئۇنى تونۇيال-

مايىسىز. چوڭ قۇشلار ھەمىشە يۇقىرى ئاۋازدا
چۇرقىرىشىدۇ. بىراق ھېچقاچان مۇڭلۇق سايراپ
باقمايدۇ. بۇركۇت قۇياش چىققاندا سايرايدۇ، تا-
ۋۇس گۇگۇم پەيتىدە ناۋا قىلىدۇ، خۇشناۋا بۇل-
بۇل ياقا يىرتىپ چاڭىلداپ سايرىغاندا توڭ قاغا
كېچە ئىلكىدە قاقىلدايدۇ؛ ھەممە قۇشلارنىڭ ئۆ-
زىگە خاس ئاۋازى بار. ئۇلارنىڭ ئۆز پىكرىنى
ئىپادىلىشىمۇ بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ.

ھايۋانات

— شۇنداق، مۇبادا بۇقا ياكى شىرنىڭ بىر
جۈپ قوللىرى بولۇپ قالغاندا ئىدى، ئۇلار قول-
لىرى بىلەن رەسىم سىزغان، ئادەملەردەك سەن-
ئەت ئىجاد قىلغان بولاتتى. ئۇنداقتا، ئات خۇدانى
ئات شەكلىدە سىزسا، بۇقىمۇ بۇقىغا ئوخشاش
خۇدانى سىزغان ھەمدە خۇدانىڭ جىسمىنى ھەر
خىل كالىلارنىڭ ئوبرازىغا مۇجەسسەملەپ سىز-
غان بولاتتى.

— ئېيتىلىشىچە، خۇدا بىر قېتىم يولدىن
ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ھەدەپ تاياق يەۋاتقان بىر ئىت-
نى ئۇچرىتىپ قاپتۇ. ئۇ مۇنداق دەپتۇ: «قولۇڭ-
نى تارت، ئۇنى ئۇرغۇچى بولما! چۈنكى ئۇ بىر
يېقىن دوستۇمنىڭ روھى. مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى
ئاڭلاپلا ئۇنىڭ دوستۇم ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدىم».

— چوشقا پاتقاقنى كۆرسە ئېغىنايدۇ، ئۆي
قۇشلىرى ئامبار ئالدىدىكى مەيداندا كۈللەرنى تا-
تىلايدۇ.

ئەرۋاھ

— پۇت - قول قالدۇرغان ھىدنى، يۇمران
ئوت - چۆپلەردە ئاياغلار قالدۇرغان ھىدنى پۇراپ
تاپالايدىغان بىر ئىت ئادەم ماڭالمايدىغان يولغا
چۈشۈپ چاپقاندەك، روھ بىپايان بوشلۇقلاردىن
ئۆتۈپ ئۆلگۈچىنىڭ ئىزىدىن تاپ بېسىپ قوغلى-
شىپ كېتىدۇ. ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا سوزۇلغان
سەپەر ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى كەلتۈرىدۇ ھەم كى-
شىلەر تەرىپىدىن ئوڭايلا ئۇنتۇلۇپ كېتىلىدۇ.
ئۆلگۈچى داۋاملىق ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارايدۇ،
ئالىبۇرۇن قولدىن كەتكەنلىكى بەش قولدەك ئا-
يان بولغان ئۆتمۈشنى سېغىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن
ئۇلارنىڭ جىسمىدا تىرىك ئەرۋاھ يەنە پەيدا بولى-
دۇ. ئەرۋاھنى قوبۇل قىلىپ تېنىگە كىرگۈزۈش
ئاجايىپ ئازابلىق ئىش. بىراق ئۇنىڭدىن ئايرى-
لىپ قېلىشمۇ ئوخشاشلا ئادەمنى ئازابلايدۇ.
ھەي، ئۆلگۈچىنىڭ كۆڭلى بەك پەرىشان، چۈن-
كى، ھەتتا ئۆلۈممۇ ئۇنىڭ ئۆتمۈشتىكى خاتالىقى-
نىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا قادىر ئەمەس.

ئادەم بولۇش ھەققىدە

ئادەم ئىدىيىنىڭ ئېكسپېدىتسىيىچىسى. بۇ
ھەرگىزمۇ ئادەم ئەقىل - پاراسەتكە ئىگە دېگەن-
لىك ئەمەس. ئەقىل - پاراسەت ماھارەت ۋە پىلان-
نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەقىل - پاراسەت شۇنىڭ
ئۈچۈن ئەقىل - پاراسەت دەپ ئاتالغانكى، شاھمات
ئوينىغاندا شاھماتچىلار ئۈچۈن قائىدە ئوخشاش
بولغاندەك ئۇمۇ شەرتلىك بولىدۇ. ھەقىقىي ئىدى-
يە بىر خىل بىۋاسىتە كەچۈرمىش. ئۇ دەسلەپ
قانداق ئۆزگىرىش ياساپ بەدەندە تاكى ئۆزگىرىش
يۈز بەرگىچىلىك ئاستا - ئاستا تارتىنىشىدۇ، ئاندىن
ئەڭ ئاخىرى بىر خىل يېڭى ئويغىنىشقا، پىسخىك
ئاڭدىكى يېڭى رېئاللىققا ئايلىنىدۇ.

بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئىدىيە ئەمەلىيەتتىن
ئۆتكۈزۈش ئەمەس، بىر خىل ئېكسپېدىتسىيە.

ئادەم پىكىر يۈرگۈزۈش ئۈچۈن تەۋەككۇل قىلى-
شى، ھەسسىلەپ تەۋەككۇل قىلىشى زۆرۈر. ئاۋ-
ۋال ئۇ قورقماستىن چىقىپ تۇرمۇشنى، ھاياتنى
پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن قارشى ئېلىشى، ئاندىن
ئۇنىڭ ئاقىۋىتىگە ئۆز مېڭىسىدە نەزەر سېلىشى
كېرەك.

ئەگەر پەتەك بويلۇق داۋىدقا ئوخشاش جىس-
مى بىلەن ھاياتنىڭ بىھەيۋەت، گىگانت ئادىمىنى
قارشى ئالىدىغان ئىش بولسا، ئۇ تولىمۇ قاملاش-
مىغان ئىش بولىدۇ. بۇ ھەقتە مىسالەن ئۇرۇشنى
ئالايلى: ھايات بىلەن كەسكىن سۈركىلىش يۈز
بەرسە، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىگە باتۇرانە نەزەر تاشلاپ
ئولتۇرۇش ئاجايىپ قىيىن ۋە ئازابلىق. يەنە ئۇ-
رۇشنى ئالايلۇق: تالاي ئەركەكلەر ئۆيدىن چىقىپ

ئۆرۈشنى كۆتۈۋالىدۇ، بىراق، كىممۇ بۇ چاغدا ئۆرۈشتىن كېيىنكى ئۆز - ئۆزىگە نەزەر سېلىشقا جۈرئەت قىلالىسۇن؟

بۇنداق تەۋەككۇلچىلىك ئىككى ياقلىمىلىققا ئىگە. چۈنكى، ئادەم ئىككى ياقلىمىلىققا ئىگە بولغان بولىدۇ. بىزنىڭ ھەر بىرىمىزدە مانا شۇنداق ئىككى ئۆزلۈك مەۋجۇت. ئۇنىڭ بىرى، بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىز. ئۇ، بىر پەشۋاغا يارىمايدۇ، ئەزەلدىن بىزنىڭ باشقۇرۇشىمىزغا بويسۇنمايدۇ. بۇ ۋۇجۇد ئۆزىگە خاس نائەقلىي ھېسداشلىق تۇيغۇسى، ئارزۇ - تەلەپ ۋە ھېس - ھاياجانغا ئىگە، شۇنداقلا ئۇ ئۆزگىچە، بىۋاستە مۇناسىۋەت قىلىش ۋاستىلىرىغا ئىگە بولۇپ، ھەرگىز مېڭىنىڭ كونترول قىلىشىغا ئۇچرىمايدۇ؛ ئۇنىڭ يەنە بىرى، بىزدىكى ئاڭلىق ئۆزلۈك، «ئۆزۈمنىڭ كىملىكىنى بىلىمەن» دەپ قارايدىغان ئۆزلۈك.

ھايات ۋۇجۇدۇمدىكى ئۆزلۈكتە، مەن ئۇنى مەڭگۈ بىلەلمەي ئۆتىمەن. ئۇ شۇقەدەر ئالاھىدە جەلپ قىلىش كۈچىگە ھەمدە تارتىنىش - يىغىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ماڭا شۇنچە كۆپ ئانتى ئىدراكنىڭ ئازابىنى، ھەقىقىي ئازابىنى تارتقۇزىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ بەزىدە يەنە يۈرىكىم قېپىدىن چىقىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە خۇشاللىق تۇيغۇسىمۇ ئاتا قىلىدۇ. مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، تېنىمنىڭ چوڭقۇرىدىكى «مەن» غەلىتە بىر ياۋايى مەخلۇق، ھەمىشە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرمىقىم تەس. مېنىڭ تېنىم، مېنىڭ جىسمىم ئىسسىق ئىقلىم ئورمانلىقىغا ئوخشايدۇ، ئۇندا ياشايدىغىنى خۇددى كېچىدە ھەرىكەت قىلىپ يۈرىدىغان قارا يىلپىزغا ئوخشاش كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان مەندۇرمەن، چۈشلىرىمدە كۆزلىرىدىن يېشىل نۇر چېچىپ ياكى ئەتراپىنى قارا كۆلەڭگە قاپلىغاندا بىدارلىق كۈندۈزلىرى ئارقىلىق ئالدىمدا ھازىر بولىدىغان.

ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر ئۆزلۈكمۇ مەۋجۇت. ئۇ مۇلايىم، ئوچۇق چىراي، ئەقلى - ھوشى جايىدا، چېچەن ۋە مۇرەككەپ، قەلبى ئىنچىكە ئىستەكلەر بىلەن تولغان. مانا بۇ ئاللىبۇرۇن بەش قولدەك تونۇشلۇق بولغان مەن، مەن تونۇۋالايدىغان ۋە ھۆزۈر ئالالايدىغان مەن. مەن ئۆزۈمگە شۇنداق دەيمەن: «شۇنداق، مېنىڭ سەۋرچان ئەمەسلىكىم، باشقىچە كۆزقاراشقا كەڭ قوللۇق قىلىشنى بىلمەيدىغىنىم ئۆزۈمگىمۇ ئايان. ئەمما كۈندىلىك تۇرمۇشتا مەن ناھايىتى چىقىشقاق، ئاق كۆڭۈل. بۇنداق زىيادە ئاق كۆڭۈللۈك بەزىدە ھەتتا مېنى بىرئاز سۇنئىي - ساختىدەك كۆرسىتىپمۇ قويىدۇ. بىراق، مەن ئاللىقانداق مېخانىك سەممىيەتكە ئىشەنمەيمەن. مېڭىنىڭ سەممىيىتى، ھېسسىياتنىڭ سەممىيىتى، تۇيغۇنىڭ سەممىيىتى بار. ئەگەردە بىراۋ ماڭا يالغان ئېيتقان بولسا، مەن ئۇنى تۇيۇپ قالىمەن - دە، ئۇنىڭ يالغانچىلىقىنى زادى ئېچىپ تاشلاش كېرەكمۇ - يوق، دېگەن بىر مەسىلىگە دۇچ كېلىمەن. مۇبادا ئەپتى - بەشىرىنى ئېچىپ تاشلىسام ئۇنىڭ چىن ھېسسىياتىغا، شۇنداقلا ئۆز ھېسسىياتىمغا يۈزغۇنچىلىق قىلغان بولىمەن. ئۇنداقتا، مەن ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ ئۇنى يالغانچى، كاززاپ دېسەم ئۇ ھالدا بۇ ھېسسىيات جەھەتتىكى سەممىيەتسىزلىك بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن مەيلى قانداقلا بولمىسۇن كۆڭلۈمدە بىرئاز سەممىيەتسىزلىك قىلىمەن - دە، بۇ يالغان - ياۋىداق سۆزلەرگە ئىشەنگەن قىياپەتكە كىرىۋالىمەن» .

مانا بۇ مەن ئاللىقاچان بىلىپ بولغان «مەن» نىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلىشىشى. ئۇ، ئۆزى شۇغۇللىنىۋاتقان، ھېس قىلىپ يەتكەن ھەممە ئىشلارنىڭ مۇئەييەن سەۋەبىياتى بارلىقىنى بايقايدۇ. ئۇ، ئىنچىكە نىيەتلىرىدە مەلۇم خىلدىكى ئۆزگەرمەس ئىخلاسنى ساقلاپ قالىدۇ. ئۆز ئەتراپىدىكى باشقا كۆللى ئادەملەر ۋە باشقا «خاراكتېرلار» ئارىسىدىن ئەقلىغە مۇۋاپىق، زىيانسىز بىر يولنى چىڭ تۇتىدۇ.

مەن ئاللىقاچان بىلىپ يەتكەن بۇ «مەن» ئۇچۇن ئېيتقاندا، ھەرقانداق شەيئىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى بىلىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئادەملەر، مەن بىلىدىغان ئادەملەر، شوتلاندىيە مەن بىلىدىغان شوتلاندىيىدۇر. مەن بولسام ئۆزۈم بىلىدىغان مەندۇرمەن. بىركلى مەزھەپىدىكىلەرنىڭ ئېيتقانلىرى ئورۇنلۇق: شەيئىلەر بىزنىڭ ئۆز ئېڭىمىزدىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ. مەن بىلىپ يەتكەن «مەن» ئۇچۇن ئېيتقاندا، مېنىڭ بىلىدىغانلىرىمدىن سىرت جىمى نەرسىلەر مەۋجۇت ئەمەس. دۇرۇس، مەن ئۇندا ھەمىشە مەن بىلىدىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تولۇقلايمەن. چۈنكى، مەنچە بىلىم بىلىمنى تۇغىدۇ،

بىر خىل بىلىم يەنە باشقا بىر خىل بىلىمگە
يېتەكچىلىك قىلىدۇ، بىلىم ھەرگىز سىرتتىن
ئۆزىچىلا كېلىپ قالمايدۇ. بىلىمگە نىسبەتەن
سىرت دېگەن مەۋجۇت ئەمەس، پەقەت تېخىمۇ
كۆپ تولۇقلاشنىلا كۈتىدىغان بىلىملا مەۋجۇت.

ئەگەر، مەن پويىزدا ئولتۇرغاندا بىراۋ مەن
بار ۋاگونغا كىرىپ كەلسە، ئۇنداقتا ئۇ چوڭ
جەھەتتىن ئېيتقاندا مەن تونۇيدىغان ئادەمگە ئايلى-
نىدۇ. ئەڭ دەسلەپ ئۇ بىر ئەر، مەن بۇنىڭدىن
ئەرنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتىدىغانلىقىنى بىلىمەن.
ئاندىن ئۇنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىغا قاراپ، ياش -
قۇرامى دېگەندە نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى
بىلىمەن؛ ئۈچىنچى رەتتە، ئۇ ئەنگلىيىلىك،
ئوتتۇرا بۇرژۇئازىيە ۋە ۋاھاكازالار. مەن بۇلار-
نىڭ ھەممىسىنى بىلىپ يېتەلەيمەن.

بىراق، يەنە بەزى تەرەپلەرنى بىلىپ كېتەل-
مەيمەن. ئۇ ناتونۇش ئادەم، ئۇنىڭ مىجەز - خا-
راكتېرىنى قىلچە ئۇقمايمەن. بۇنىڭ بىلەن مەن
شۇزامات ئۇنىڭغا لاپپىدە نەزەر تاشلايمەن — مانا
بۇ ئىنتايىن كىچىك كۆلەمدىكى ئېكسپېدىتسى-
يە، بىلىش جەھەتتىكى ئېكسپېدىتسىيە، بەزى
سۈپەتلەرنى مەلۇم شەكىلدە بىرلەشتۈرۈش ئارقى-
لىق ئېلىپ بېرىلغان بىر خىل ئېكسپېدىتسىيە.
شۇنچىكى بىر قاراپ قويۇش ئارقىلىقلا بىلمەكچى
بولغان ھەممە تەرەپلەرنى بىلىپ بولالايمەن. ئۇنى
كۆرۈپ بولغاندا بولسا، ئېكسپېدىتسىيىمۇ ئاياغ-
لاشقان بولىدۇ.

مانا بۇ بىلىش ئېكسپېدىتسىيىسى. كىشى-
لەر ئىسپانىيىگە بارسىلا ئىسپانىيىنى «بىلەلەي-
دۇ»؛ كىشىلەر ھاشاراتشۇناسلىقنى ئۆگەنسىلا
ھاشاراتلارنى «بىلەلەيدۇ». كىشىلەر لېنىن بى-
لەن كۆرۈشسىلا لېنىننى «بىلەلەيدۇ». مېنى
«بىلىدىغان» كىشىلەرمۇ تالاي.

بىز ئەنە شۇنداق ياشايمىز. ئۆزىمىزنىڭ بى-
لىپ يەتكىنىنى چىقىش قىلىپ، بىلىشكە تېگىش-
لىك يەنە بىر ئىشقا ئۆتىمىز. ئەگەر، بىز پارس
شاھىنى بىلمىسەك، تېھراندىكى خان سارىيىغا
بىر بارساقلا كۇپايە، دەپ ئويلايمىز. ناۋادا، بىز-
نىڭ ئايغا بولغان چۈشەنچىمىز ئۇنچىۋالا چوڭقۇر
بولمىسا، ئاي شارى ھەققىدە ئەڭ يېڭىدىن نەشىر
قىلىنغان كىتابتىن بىرنى تاپساقلا، ئۇنى بەش
قولدەك ئۇچۇق بىلەلەيمىز.

بەرھەق، بىز بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەلەي-
دىغىنىمىزنى چۈشىنىمىز. بىلىمىز! بىز بىلەلەي-
مىز! بىز بىلمەي قالغىنى پەقەت چۈشىنىش جە-
ھەتتىكىلا كىچىككىنە ئويۇن، ئىككى بىلەن ئىك-
كىنى قوشۇپ ماشىنىنىڭ ئىچىدە كىچىك تەڭرى
ياساپ چىقىش.

بۇلارنىڭ ھەممىسى بىلىش ۋە چۈشىنىش
ئېكسپېدىتسىيىسى. بىراق ئۇ ھەرگىزمۇ ئىدى-
يىنىڭ ئېكسپېدىتسىيىسى ئەمەس.

ئىدىيىنىڭ ئېكسپېدىتسىيىسى مېڭىدىن
ئەمەس، قاندىن باشلىنىدۇ. ئەگەر پويىزدىكى
ۋاقتىمدا مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرغىنى بىر
ئەرەب، ياكى نېگىر ۋە ياكى يەھۇدى بولىدىغان
بولسا، بىلىش جەريانىم ئۇنچىۋالا چاققانلىق بى-
لەن باشلانمىغان بولاتتى. مەن ئۇنىڭغا بىر قاراپ-
لا: ئۇ نېگىركەن، دەپ قويسىلا كۇپايە قىلمايت-
تى. ئۇ مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرغاندا،
مېنىڭ قېنىمدا بىرئاز ساراسىمە پەيدا بولغىنىنى
سېزىمەن. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن غەلىتە بىر خىل
تىترەك تارقىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن مېنىڭ تومۇر-
لىرىمدىمۇ ئاز - تولا پاراكەندىچىلىك قوزغىلىدۇ.
بۇرنۇم بىر خىل سۇس پۇراقنى سېزىدۇ، جۇملى-
دىن، كۆزلىرىمنى يۇمغىنىمدىمۇ مەن يەنىلا ناتو-
نۇش بىرسىنىڭ يېنىمدا ماڭا تېگىشىپ ئولتۇر-
غىنىنى ھېس قىلىمەن.

بۇ چاغدا مەن ئىككىنچىلەپ ئۆزۈمنى، مەن
بىلىپ يەتكەن «مەن» نى چىقىش قىلىپ ئۇنى
بىلەلمەيمەن. مەن نېگىر ئەمەس، شۇڭا نېگىرلا-
رنى ئۇنچىۋالا چۈشىنىپ كەتمەيمەن. مەن مەڭگۈ
ئۇنى تولۇق «چۈشىنىپ» بولالمايمەن.

ئۇنداقتا، نېمە قىلىش كېرەك؟ بۇ بىر ھالا-
كەت يولى.

مەن داۋاملاشتۇرسام ماڭالايدىغان ئۈچ يول
بار. مەن ئۇنى كۆرگەن زاماتلا «زەڭگى» دېگەن
بۇ سۆز بىلەن ئۇنىڭغا ماركا چاپلايمەن - دە،
ئاندىن ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىمەن. مەن بىلگەنلىرىم-
گە ئاساسەن ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈ-
شۈممۇ مۇمكىن. مۇنداقچە ئېيتقاندا، مەن خۇد-
دى باشقىلارنى چۈشەنگەندەكلا ئۇنىمۇ چۈشىنىپ
يېتىشىم مۇمكىن.

مەن يەنە ئۈچىنچى بىر ئىشنى قىلساممۇ
بولۇۋېرىدۇ. قېنىمنىڭ لەرزىگە كەلگىنىنى، ئۇ-
نىڭ جىسمىدىن تارقىلىۋاتقان ئاللىقانداق نەرسى-
لەر تومۇرلىرىمنىڭ نورمالنى سوقۇشىغا توسالغۇ
بولغىنىنى رىل ئالسامم بولىدۇ. بۇلارنى ئېتى-
راپ قىلغىنىمدا، قەلبىمدىكى دۈشمەنلىك ھېس-

سىياتىمنى بېسىۋېلىشىمغا، ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشىمغا توغرا كېلىدۇ. مەن قېنىمدىكى پاراكەندىچىلىكنى داۋاملاشتۇرۇۋەرسەممۇ بولىدۇ. چۈنكى، نېمىلا دېگەنبىلەن ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا شۇقەدەر ئالاھىدە بىر خىل ياتسىرچە ھېسداشلىق تۇيغۇسى بار.

ئومۇمەن، ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان نېگىرلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنى تىزگىنلەيدۇ، ئۆزلىرىنىڭ قارا پۇراقلىرىنى ئاق تەنلىكلەرنىڭ قېشىغا يېقىن يولاتمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئەگەر، مەن ساپلا نېگىرلار بىلەن تولغان پويىزغا چىقىپ قالغۇدەك بولسام، مەنمۇ شۇنداق قىلىمەن.

بۇنىڭدىن تاشقىرى، مەن بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆلچەپ بولمايدىغان مەلۇم غەلىتە ئىنكاسنىڭ بولىدىغىنىنىمۇ ئېتىراپ قىلىشىمغا توغرا كېلىدۇ. بۇ خىل ئىنكاس مېنىڭ قېنىم ۋە ئەسەبلىرىمدە نازۇك، ئەمما ناھايىتى روشەن ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. بۇنداق نازۇك ئۆزگىرىش چۈش مۇھىتى ۋە ئاڭسىز ئاڭ ئارقىلىق راۋاج تاپالايدۇ، ئەگەر يول قويۇلسا ئۇ ئالغا قاراپ تىركىشىدۇ، ئاڭنىڭ بىر خىل يېڭى شەكلى سۈپىتىدە پارلاق مەنزىلگە كىرىپ كېلىدۇ.

ئەڭ ئاددىي بولغان ئەر - ئاياللىق مۇناسىۋىتىنى ئالايلى: بىر يىگىت ئۆزى بىلىپ يەتكەن ئۆزلۈكنى چىقىش قىلىپ بىر قىزنى ياخشى كۆرىدۇ. چۈنكى، ئۇ قىز يىگىتنىڭ ئۆزى بىلىپ يەتكەن ئۆزلۈككە نىسبەتەن ھېسداشلىقنى ئىپادىلەيدۇ. يىگىت ئۆزى بىلەن قىز ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا چۈشىنىش بارلىقىنى ھېس قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار توي قىلىشىدۇ. كېيىنكى كۆلكىلىك ئىشلار ئەنە شۇنىڭدىن باشلىنىدۇ. ئۇلار گەرچە ئۆزئارا چۈشەنگەن بولسىمۇ، ھەر ئىككىلىسى ئۆزلىرى بىلىپ يەتكەن ئۆزلۈكنى چىقىش قىلغاچقا كىشىلەر ئۇلارنىڭ قىلغىنى شەك - شۈبھىسىز توغرا، ئۇلار ئامراق ئەر - خوتۇنلاردىن بولالايدۇ، ۋاھاكازالار دېيىشىدۇ. بىراق، ھەقىقىي قانلار بىردىنلا ئۇچراشسا، چوقۇم يوچۇن بىر ماس كەلمەسلىك بېسىپ كىرىدۇ. ئۇ قىز يىگىتنىڭ دەسلەپتە تەسەۋۋۇر قىلغان قىزى بولماي قالىدۇ، يىگىتمۇ قىزنىڭ قەلبىدىكى ئەسلى ئوبرازىنى يوقىتىدۇ. بۇ چاغدا باشقا بىر ئۆزلۈك، ئەڭ ئاساسلىق ياكى جىسمانىي ئۆزلۈك پەيدا بولىدۇ، خۇددى ئەسلى ئاجايىپ سۆيۈملۈك بولغان ئەۋلىيا - ئەنبىيالارنىڭ ۋۇجۇدىدىن پەيدا بولغان بىر قارا ئالۋاستىدەك. توي قىلىشتىن بۇرۇن ھەممە يېرى ئادەمنى سۆيۈندۈرىدىغان بۇ يىگىت تويدىن كېيىنلا ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى قىياپىتىنى — بۇرۇنقى، شۇنداقلا نەپرەتلىك ئادەم ئاتىنىڭ ئوغۇللۇق ئەپتى - بەشىرىسىنى ئاشكارىلايدۇ. قىز، ئەسلىدىكى سۆيۈملۈك ھەمدە كۆڭۈلدىكىدەك پەرىشتىمۇ بۇ چاغدا ئاستا - ئاستا ھەممىشە يىلان بىلەن ئالاقە قىلىدىغان ھاۋا ئانىنىڭ ئالۋاستى سىياق قىزىغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

قانداق قىلىش كېرەك؟

يەنىلا كىرېستقا مىخلىنىپ ئازاب چېكىشكە توغرا كېلىدۇ. بىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، كىرېست تەنگە، تەننىڭ چوڭقۇرىدىكى زۇلمەتلىك ئۆزلۈككە ۋەكىللىك قىلىدۇ. تەننىڭ كىرېستقا مىخلاپ ئۆلتۈرۈلگىنى مەن بىلىدىغان شۇ ئۆزلۈك، مەن دەۋاتقان ھەقىقىي ئۆزلۈك. كىرېست قەدىمكى زاماننىڭ سىمۋولى. ئۇ ئومۇمەن جىنسىي چۈشۈنۈش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ، جىنسىيەتكە قارىغاندا تېخىمۇ چوڭقۇر مەنىگە ئىگە. ئۇ بىزنىڭ قېنىمىز ۋە سۆڭىكىمىزدىكى زۇلمەت ئارا ياشاۋاتقان ئۆزلۈك. قان ۋە سۆڭەككە نىسبەتەن ئېيتقاندا، جىنسىي ئەزا بىر سىمۋول. بۇ ئۆزلۈك مېنىڭ ئۆزگەرگەن «مەن» ىم، مېنىڭ باشقا بىر ئۆزلۈكۈم، مەن بىلەن تۇغۇلغان قوشكېزەكلەرنىڭ ئىككىنچىسى.

مەككىدىكى مۇقەددەس قارا تاش① ئۇنىڭ، يەنى ئەر ياكى ئايالنىڭ قېنىدىكى زۇلمەتلىك ئۆز - ئۆزىنىڭ سىمۋولى. خالىسىڭىز ئۇنى جىنسىي ئەزا دېسىڭىزمۇ بولىدۇ. بىراق ئۇ نوقۇل جىنسىي ئەزالا ئەمەس. ھەزرىتى ئەيسا دەل ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەنە شۇ ئۆزلۈك چېگرىسىدا دارغا مىخلانغان. بىزمۇ ئوخشاشلا ھەممىمىز مۇشۇ كىرېستقا مىخلانغانلارمىز.

نىكاھ بۈگۈنكى دۇنيادا چوڭ بىر سىر، ئۇ بىزنىڭ سفىنكىس② تېپىشمىقىمىز. بۇ تېپىشماقنى تېپىش، بۇ سىرنى يېشىش ئاللانىڭ بىزگە قىلغان ئەمرى، ئۇنداق بولمايدىكەن، بىز ۋەلەم يەجەق قىلىپ تاشلىنىمىز.

بىز بىلىپ يەتكەن ئۆزلۈكىمىز سۈپىتىدە توي قىلىمىز، ئەمرىمىزگە ئالغان قىزنى ئۆز بىلىمىمىزنىڭ داۋاملىشىشى - بىلىپ يەتكەن ئۆز - ئۆزىمىزنىڭ بىر داۋامى قىلىۋالىمىز. كېيىن-

---

① ئۇ، مەككىدىكى ھەج قىلغۇچىلار چوقۇنىدىغان تاش. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئەسلىدە ئاقمىش، ئىنسانلارنىڭ گۇناھ قىلىشى بىلەن قارىداپ كەتكەنمىش.

② سفىنكىس يۇنان ئەپسانىسىدىكى ئايال ئالۋاستى. ئۇ يولدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە تېپىشماق تاپقۇزىدۇ، تاپالمىغۇچىلار بولسا شۇزامات ئۇنىڭ جېنىنى ئالىدۇ.

چە، ھەدېگەندىلا ھەس - ھەيران قېلىش ۋە كرىست، مەسىلىسى سادىر بولىدۇ. ئۆز - ئۆزىنى تونۇغان ئايال نەزەرىمىزدە ئۇز، سۆيۈملۈك؛ زۇلمەتلىك قانغا ئىگە ئايال زەھەرخەندە ۋە قورقۇنچلۇق سانىلىدۇ. ئوخشاشلا، كۆپكۇندۇزدە سىپايىلىق بىلەن توي تەكلىپى قويغان ئەر ئېسىل سۈپەت كۆرۈنىدۇ. بىراق، ئۇ بولسا ئەر بولغاندا قېنىنىڭ چوڭقۇرىدا يىلان قۇترىتىۋاتقان ھاۋا ئانىدىن قورقىدۇ - دە، ئۆزىنىڭ ئادەم ئاتىچە تەرسالىقى بىلەن سۆرەلمە ۋە ھاكاۋۇر بولۇۋېلىپ، ئايالنىڭ قىيامەتلىك مۇرەسسەسىز رەقىبىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

بۇ سىرنى يېشىشنىڭ ئەڭ ئەپچىل چارىسى خوتۇن بولغۇچىنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سېلىپ تۇرغان، ئاشۇ يىلان قۇتراتقان ھاۋا ئانىغا يول قويۇش؛ ئەرلەر ئۆزلىرىنى ئادەم ئاتا شەكلىدىكى مەغرۇرلۇقىنى يېڭىشكە ئۆگىنىش. ئەنە شۇندىلا ئۇلار ئادەتتىكى بىر جۈپلەر دائىرىسىدىن ھالقىپ ناھايىتى ياخشى بىرلىشەلەيدۇ. مانا بۇ ھەقىقىي مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان نىكاھتۇر.

بىراق، قىساس ئىلاھىسى يولىمىزنى توغرا توسۇپ تۇرىدۇ. ئەر بولغان ئادەم مەغرۇرلۇقىنى تاشلىسىمۇ خوتۇن كىشى پەرزەنت يۈزى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ يەنىلا ئۆز سەنىمىگە دەسسەيدۇ. شۇنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەككى، بۇ ئانا تۇغقان ئوغۇلمۇ كەلگۈسىدە كېيىنكى بىر ئەۋلاد قىزلارنىڭ ئېرى بولىدۇ. ئى قىزلار، ئۇ ئانىدىن تۇغۇلغان ئوغۇلدىن پەخەس بولۇڭلار! ئۇنداق بولمايدىكەن، ئۇنىڭغا خوتۇن بولغۇچى قىز ئۆزىنىڭ يىلان قۇتراتقان ھاۋا ئانىلىق تەبىئىتىنى يوقىتىپ قويىدۇ - دە، ئەرنىڭ ۋاستىسىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇڭا، يەنە بىر دەۋردە ئۆيلەنگەن يىگىتلەر قىزلارنىڭ ئۆزلىرىگە ئۆتنىگە لايىقۇت قىلىشىدىن ساقلىنىشى ئۈچۈن تەييار تۇرۇشىغا توغرا كېلىدۇ.

قانداق قىلىش كېرەك؟

ئەدىبىنىڭ ئېكسپېدىتسىيىسى! بىز قانداق بولساق ئۆزىمىزنى شۇنداق ھېسابلىشىمىز، ھەرگىز ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئويلىغاندەك ئۇنداق قالتىس چاغلىۋالماسلىقىمىز كېرەك. مەن چىلان تۇپراقتا دەسلەپ ياشىغان ئادەم ئاتىنىڭ ئوغلى، مېنىڭ قەلبىمدە بىر پارچە قاپقارا سىناق تېشى. دۇنيادىكى ھەرقانداق ئەڭ ياخشى سۆزلەرمۇ بۇ رېئاللىقنى ئۆزگەرتىشكە قادىر ئەمەس. ئايال كىشى غەلىتە كەلگەن، ئاشۇ يىلان بىلەن سۆزلەشكەن ھاۋا ئانا، ئۇنى ئۆزگەرتىپ بولمايدۇ.

بىزلەر ئەنە شۇنداق غەلىتە بىر جۈپلەرمىز، بىز ئۆزئارا ئۇچرىشالايمىز - يۇ، ئېرىپ بىر جان - بىر تەنگە ئايلىنىپ كېتەلمەيمىز. مەن بۇ دۇنياغا ئانامنىڭ قورسىقىدىن كەلگەن. بىراق مەن ئادەم ئاتا بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلگىنىمدە بولسا، قەلبىمدىمۇ بىر پارچە قاپقارا سىناق تېشى ئۆسۈپ چىققان. ئانامنىڭمۇ ئۆز دادىسى بولغان، ھالبۇكى، ئۇنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى ساپلا سىرلىق ھاۋا ئانا.

گەرچە مەن ئۇنىڭ ھەممە تەرىپىنى بىلگەن، ئۇنى بەش قولدەك ئوچۇق چۈشىنىپ يەتكەن بولسامۇ، يەنىلا مەڭگۈ ئۇنى چۈشەنگەن يىلانغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيمەن. ئېغىزىم ھەرقانچە تاتلىق، قىلىقلىرىم ئادەمنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرگۈدەك بولسىمۇ، قىز - خوتۇنلارنىڭ يەنىلا كۆرۈپ قالىدىغىنى قەلبىمدىكى ئاشۇ ئادەم ئاتىنىڭ قارا تېشى.

ئۆز - ئۆزىنى تونۇش، تېگى - تەكتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، سەن ئەسلا تونۇپ بولالمايدىغان ئۆز- ئۆزۈڭنى تونۇش دېگەنلىك. مەن چىلان تۇپراقتىكى ئادەم ئاتىنى، يەنى ئۆزۈمنى تونۇپ بولالىشىم مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ماڭا مۇئەييەن تەسىر كۆرسىتىدۇ، ئۇنىڭغا مەندە ئامال يوق. مەن يىلان قۇتراتقان ھاۋا ئانا ـ ئاياللارنى تونۇپ يېتىشكە، ئۇلارنىڭ ھازىرقى زاماندىكى لولىلىقى ئاستىدىكى ھەقىقىي قىياپىتىنى بىلىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن. مەن ئۇنىڭغا مانا شۇنداق بولغاچقا سەۋر - تاقەت قىلىمەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشساملا بەئەينى تاغدىكى ئورمانلىقتا ئامېرىكا يولۋىسىنى ئۇچراتقاندەك بولىمەن، يۈرەكلىك ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا بارغۇم ۋە ئۇنى ئۆز قولۇم بىلەن سىيلاپ باققۇم كېلىدۇ. ئەر بىلەن ئايالنىڭ ھەقىقىي ئۇچراشقان ۋاقتى، ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن قورقۇنچلۇق بىر تەۋەككۇل. ئايالغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، خەۋپ - خەتەر ئەرنىڭ روھىدىكى ئەسلا ئۆزگەرمەيدىغان مەزمۇت قارا تاشنىڭ ئۆز ئاياللىقىنى يوق قىلىپ تاشلىشىدىن ۋايىم يېيىشىدە؛ ئەر ئۈچۈن ئېيتقاندا بولسا، ئەكسىچە يىلاننىڭ ئۆزىنى يىقىتىپ، پاتاقلىرىغا چىرمىشىۋېلىشىدىن، زەھەرلىك شۆلگەيگە تولغان ئېغىزى بىلەن ئۆزىنى سۆيۈۋېلىشىدىن قورقۇشىدا كۆرۈلىدۇ.

ئايال ۋە ئەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، خەتەرلىك ھادىسە ھاياتتا ئايلىنىپ يۈرىدۇ. تەۋەككۇل قىلىش، قانىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن پەيدا بولغان ئازاب ۋە خۇشاللىقلارنى قوبۇل قىلىش دېمەكتۇر. ئەگەر سىز بىر ئەر بولسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز ئاستا، تولىمۇ ئاستا ھالدا بىر خىل ئۇلۇغ ئويغـ

نىشنى، بىر خىل ئەڭ ئاخىرقى تەۋەككۇل ۋە ئويغىنىش تەجرىبىسىنى باشتىن كەچۈرىسىز، ئاڭ جەھەتتىن تامامەن ئويغىنىسىز. ئەگەر سىز بىر ئايال بولسىڭىز، بىر خىل غەلىتە، گاراخ مەست بولۇپ كەتكەن يىلانلىقىڭىز، بىلگىلى بولمايدىغان بىر خىل بىۋاسىتە تۇيغۇڭىز ئويغىنىدۇ.

ئەر ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ ئىدىيىنىڭ بىر قېتىملىق ئېكسپېدىتسىيىسى. ئۇ پۈتكۈل ۋۇجۇدى ۋە قېنى بىلەن تەۋەككۇل قىلىدۇ. ئۇ ئارقىغا شۇنچىكى چېكىنىدىكەن، ئۆز ئېڭىدىكى ئاشۇ قارا تاشقا ئۇسۇۋالىدۇ. يېڭى ئېكسپېدىتسىيە جەريانىدا دادىل تەپەككۇر يۈرگۈزۈشكە جۈرئەت قىلالايدىغان بولىدۇ. ئۇ، ئۆزى تاماملىغان ياكى باشتىن كەچۈرگەن ھەممە ئىشلىرى خۇسۇسىدا پىكىر يۈرگۈزۈشكە جۈرئەت قىلالايدۇ. ئۇ پىكىر يۈرگۈزۈشكە جۈرئەت قىلغان مىنۇتتىن ئېتىبارەن بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئېكسپېدىتسىيىسىگە كىرىشىدۇ - دە، ئەڭ ئاخىرقى تونۇشقا ئىگە بولىدۇ.

ئەركەكلەردىن بول! ئاۋۋال ئۆز ۋۇجۇدۇڭ ۋە قېنىڭ بىلەن تەۋەككۇل قىل، ئاندىن مېڭەڭنى ئىشقا سال. سەن بىلىپ يەتكەن ئۆز ئۆزۈڭ ئارقىلىق بىر مىنۇتمۇ توختىماستىن تەۋەككۇل قىل، يەنە بىر رەت يېڭى ئۆزۈڭ بول، سەن ئەزەلدىن تونۇپ بولالمىغان ھەم ئەزەلدىن ئويلاپمۇ باقمىغان بىر ئۆز - ئۆزۈڭگە ئايلان.

بىر ئەركەك بول، ئەمما بىر خىل مەۋجۇداتلا بولۇپ قالما. بۈگۈننىڭ ئەرلىرى ھەرگىزمۇ ئۆز قېنى ۋە ئۇستىخىنى بىلەن تەۋەككۇل قىلالمايدۇ. ئۇلار ياشايدۇ، ئۆزىنى ئۆز بىلىمىنىڭ ئىچىگە سولاپلا ئۆتىدۇ. قانداقلا ئىش قىلمىسۇن، ئۆز بىلىمىدىن بولغان ساۋۇت - دۇبۇلغىغا مەھكەم بېكىنىپلا قىلىدۇ. ئۇلار ھاياتىدا نامەلۇم ئۆز - ئۆزىنى بىرەر دەقىقىمۇ ئاشكارىلىمايدۇ. ئۇنىڭ باشتىن - ئاخىر ئالىدىغان رولى مەلۇم بولغان ئۆز - ئۆزى، ئۆزلۈك ئېڭىدىكى ئۆز - ئۆزى. ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئىبارەت بۇ سىرلىق قەسرىدىكى زۇلمەتلىك ئۆزلۈك توخۇ يۈرەكلەرچە سوقۇنۇۋالغان ساۋۇت - دۇبۇلغا ئىچىدە سىقىلىپ قىمىر قىلالماس ھالغا چۈشۈپ قالدى.

ئەرلەر توي قىلغان ياكى زىنا قىلغاندا مېڭىسىنىڭ كونتروللۇقىغا تايىنىۋاتىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ كەچۈرمىشلىرى، ئۇلارنىڭ ھەممە ئىنكاسى، جىمىكى تەجرىبىلىرى ئۇلارنىڭ مېڭىسىدە تەسىر پەيدا قىلغان. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تېخى بىلىپ يېتەلمىگەن نامەلۇم ئۆز - ئۆزى ئۇچۇن ئېيتقاندا، ھېچنەرسە سادىر بولغىنى يوق. ئۇ ھېلىھەم ساۋۇت - دۇبۇلغا ئىچىدە يارىلىنىشتىن قورقۇپ تۈگۈلۈۋالغان پېتى تۇرۇۋېتىپتۇ، ھالبۇكى، ساۋۇت - دۇبۇلغا ئىچىدە تۇرغان ئۇ ئاللىقاچان ئېلىشىپ ساراڭ بولۇپ قالايلا دېدى.

ئەمدىلىكتە، ئازابلارنىڭ ھەممىسى مېڭىدە پەيدا بولغان پىسخىك ئازاب بولۇپ قالدى. گىلرەڭلىك ئادەم ئاتا روھىي بىسىم ۋە روھىي بىنورماللىقنىڭ سوزۇلما خاراكتېرلىك قىيناشلىرىغا ئۇچرىدى. ئەرلەرنىڭ خوتۇنلىرى مەنىۋىيەتنىڭ مەھسۇلى بولۇپ قالدى، ئۇ ئەرگە نىسبەتەن ئاللىقاچان چۈشىنىپ بولغان ئالاھىدە شەخس. مېنىڭ قەلبىمدىكى بۇرۇنقى ئادەم ئاتام ئۇنى ئەسلا كۆرەلمەيدۇ. ئۇ ئايال بۇ ئەرنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىدىكى ئۆز - ئۆزى ئۇچۇن پەقەت ئالاھىدە بىر شەخسلا، خالاس. ھاۋا ئانىنىڭ ئاجايىپ - غارايىباتلارغا تولغان جەننىتىدە، يىلان ئۆمىلەپ يۈرگەن ئوت - چۆپلۈكتە ئۇ (ئادەم ئاتام) قىلچىمۇ تەۋەككۇل قىلىشقا پېتىنالمىغان، ئۇ قورققان.

ئۇ، ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ دۇبۇلغا - ساۋۇتلىرى ئىچىدە ئادەتتىن تاشقىرى زېرەك، چېچەن بولۇپ كەتتى. ئۇ مېڭىسىگە تايىنىپ ھېسسىيات ئالىمىدە خۇددى ئاللىقانداق نەرسىلەرنى راستىنىلا سېزىپ يەتكەندەك بولۇشقا كېزىپ يۈرەلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ پۈتۈنلەي يالغان. ئۇ ھېچقانداق نەرسىنى قىلچە سېزەلمەيدۇ. بۇ، ئۇنىڭ سېنى كولدۇرلاتقىنى. ئۇ، ساختىلىق ئىچىدە ھەقىقىي ھېسسىياتنى، ئۆزىنىڭ ساختىلىقىنى ھەقىقىي تونۇپ يەتكەندە تولىمۇ زېرەكلىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدا باشتىن - ئاخىر بار بولغىنى ئۆز ئېڭىنىڭ يالغان ياكى ئەمەسلىكىنى ئۆلچەيدىغان سىناق تېشى. ئۇ، بۇ سىناق تېشىغا تايىنىپ باشقىلارنىڭ چىن ياكى ساختىلىقىنى بىلەلەيدۇ. ئۇ دائىم باشقىلارنىڭ ساختىلىقىنى ئېچىپ تاشلايدۇ، ئەمما بۇ ھەرگىزمۇ ھەقىقىي ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانىنى ئازاد قىلىش ئۇچۇن ئەمەس. ئەكسىچە ئۇ كوچا - كويلاردىكى ئەڭ ئادەتتىكى ئەرلەردىنمۇ ئۆتە ھەقىقىي ئادەم ئاتا ۋە ھاۋا ئانىدىن قورقىدۇ. ئۇ، ئەڭ زەئىپلەشكەن توخۇ يۈرەك. بىراق، ئۇنىڭ قورقۇنچاقلىقى ئۇنى ناھايىتى بۈيۈك ئوبراز سىياقىدا كۆرسىتىشكە مەجبۇر قىلغان. ئۇ ساختىلىقنى ئەيىبلەيدۇ، بۇنىڭدىن مەقسەت ئۆز ساختىلىقىنى يوشۇرۇش. ئۇ چىنلىقنى مەدھىيىلەيدۇ. بۇنىڭدىن مەقسەت چىن، ھەقىقىي نەرسىلەرگە نىسبەتەن ئۈستۈنلۈكنى

ئىگىلەش، ھەتتا چىنلىقتىنمۇ ئۈستۈنلۈككە ۋە ئەۋزەللىككە ئېرىشىش. ئۇ ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇتىدۇ، سەۋەبى، ئۆزىنىڭ ساختىلىقى، سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بەرگىلى، داۋالاپمۇ ساقايت- قىلى بولمايدىغان ساختىلىقى، مۇتلەق ساختىلى- قى ئۆز كۆڭلىگە ئايان. ئۇنىڭ ساختا ھېسسىياتى ھەرگىز ھەقىقىي ھېسسىيات ئەمەس، ئەمما ئۇ ھەقىقىي نەرسىگە ئوخشايدۇ، شۇنداق بولۇۋەرسە بىر مەزگىل ئۆتكەندە ئۇ ھېسسىياتلار ناھايىتى زور تەسىرگە ئىگە بولىدۇ. ھالبۇكى، باشقا ھەم- مە ۋاقىتتا ئۇ ھېسسىياتنىڭ ساختىلىقىنى ئۆزىمۇ بىلىدۇ.

بۇ، ئۇنىڭ كۈچ - قۇدرىتى، ئۇنىڭ كۈچ - قۇد- رىتىنىڭ بىر قىسمى، ئۇنىڭ قەلبىدە چىلانىرەڭ تۇپراقتىكى ئادەم ئاتىنىڭ ۋەزمىن ھەم ئۆزگەر- مەس قارا ئېشى - ساختىلىق - چىنلىق، ئىزگۇ - قاباھەتلەرگە ھۆكۈم قىلىدىغان مەڭگۈلۈك سىناق ئېشى مەۋجۇت ئەمەس. ئۇنىڭدا بارى - يوقى پەقەت ئۆزىگە تونۇشلۇق ساختا قەبرە ئېشى. ئۇ ئۆزىگە ئاتاپ تىكلىگەن بۇ ۋەھىمىلىك ئاق قەبرە ئېشىدا، ساختىلىق بىلەن روھىي كېسەلگە گى- رىپتار بولغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا ئۇ ئىزچىل توغ- را، ئاجايىپ توغرا كۆرۈنىدىغان رەۋىشتە سوزۇ- لۇپ ياتىدۇ.

بۇ، ھەقىقىي بىر ئەر بولۇشنىڭ قىيىن يو- لى. سىز ئۆزىڭىزنى ئۈزۈل - كېسىل چۈشىنىش بىلەنلا بىر ئەر بولالمايسىز. سىز نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئارقىلىق ئۇنىڭغا قارشىلىشىشقا جۈرئەت قىلالايسىز. سىز بۇ دۇنيادا ھەممىگە جۈرئەت قىلالايسىزكى، ھەرگىزمۇ بىر ئەركەك بولۇشقا جۈرئەت قىلالمايسىز. زامانىمىزدىكى ئاق تەنلىك ئەرلەرنىڭ ئىخلاسى شۇقەدەر مۇستەھكەم، شۇقە- دەر مۇتلەق، ھالبۇكى، ئۇ بىر ئەركەك ئەمەس. چۈنكى ئۇ، بۇ دۇنيادا ھەممە ئىشنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالايدۇ، بىراق بىر ئەر، ھەقىقىي ئەركەك بولۇشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئەر بولۇش- نى ئويلىسىلا ئۇنىڭ جەسۇرلۇقى بىراقلا چۈشۈپ كېتىدۇ، شۇ چۈشكەنچە ئۇمۇ ئۇدۇل ھاڭغا چۈ- شۈپ كېتىدۇ.

ئۇ، بىر ئەر بولۇشقا، چىلانىرەڭ تۇپراقتىكى ئاشۇ ئادەم ئاتا بولۇشقا، قەلبىدە قارا سىناق ئېشى بار ئادەم ئاتا بولۇشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ.

ئۇنىڭ ئەر ئەمەسلىكى ئۆزىگىمۇ ئايان. شۇ- ڭا ئۇنىڭ ئۆزگىلەرنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەس- لىك ئەقىدىسى بار. ئۇ، ئۆزىنىڭ چىلانىرەڭ تۇپ- راقتىكى گۆش - قېنى بار، ھەقىقىي تىرىك بىر ئەر ئەمەسلىكىنى بىلىدۇ. رەزىللىك ھاۋاسى بې- سىپ كىرگەن ھاياتىي كۈچكە ئىگە باھارنى ئۆت- كۈزۈشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئۇ، ئالدىدا ھالا- كەتنىڭ بارلىقىنى، ئاڭدىكى ئۆز - ئۆزىنى كۈتۈ- ۋالىقىنى باشقا نەرسە بولماستىن، دەل ھالاكەت ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ باشقى- لارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەسلىك، ھارماي - تالماي ساخاۋەت قىلىش ئەقىدىسى بار. سۈركى- لىش، زىددىيەتلەر ئاز، مېھىر - مۇھەببەت كۆپ بولسۇن، تۇغقانلار يېرىكلىشىپ، دوستلار ئارازلىشىپ قالمىسۇن. ھاياتتا قىلچىمۇ خەۋپ - خەتەر، ھەتتا سۈركىلىش دېگەنلەر بولماسلىقى كېرەك. ئۇ، مانا شۇنداق جار سالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ ئاستا - ئاستا ئاخىر ھاياتلىق دەرىخىگە شەپقەتسىزلەرچە زىيانكەشلىك قىلىدۇ.

(خەنزۇچە «لاۋرېنس ئەدەبىي خاتىرىلىرى» نىڭ 1 - ۋە 2 - تومى، ئاپتورنىڭ «جىنسىيەت ۋە سۆيۈملۈكلۈك»، «جىنسىيەت ۋە گۈزەللىك — لاۋرېنس تاللانما نەسرىلە- رى» ھەمدە «ئارامبەخش رېئاللىق — لاۋرېنس نەسرىلە- رىدىن» قاتارلىق توپلاملاردىن ئېلىندى.)

سىز ئۈچۈن خۇشخەۋەر

ژۇرنىلىمىز بىرقىسىم مۇشتىرىلارنىڭ ئېھتىياجى ۋە تەلىپىگە ئاساسەن بۇ يىللىق 1 - سانىمىزدىن باشلاپ پارچە سېتىپ بېرىشنى يولغا قويماقچى. ئەگەر، ئۈرۈمچىنىڭ سىرتىدا بولسىڭىز، پوچتا ھەققى ئالماستىن ژۇرنىلىمىزنى سىزگە پوچتىدىن ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرىشكە كاپالەت قىلىمىز. ژۇرنىلىمىز كېرەك بولسا تەھرىر بۆلۈمىمىزدىكى سەنەۋەر بىلەن ئالاقىلىشىڭ.

ئالاقىلىشىش تېلېفونى: 2819490

مىسرالاردىن تەرمىلەر

زەر قاناتلىق ئوماق چۈشلىرىم
چىلىق - چىلىق تەرلىگەن پېتى
ئۈچار تۈندە ئىزدەپ نۇر، يورۇق.
-- ئەخمەتجان تۇرۇپنىڭ «ئىچىرقاش»
ناملىق شېئىرىدىن

كۆيگىنىدە يۈرەك ياپرىقى
سېغىنىشنىڭ يالقۇنلىرىدا
تۆكۈپ پەقەت ھىجران يېشىنى
بارالماستىن قېشىڭغا زىنھار
تەنھا قالدىم يەنىلا تەنھا.
-- قۇربان ئابلىمىتنىڭ «تەنھا قالدىم
يەنىلا تەنھا» ناملىق شېئىرىدىن

تۈن كېچىدە قومۇش نەي بولۇپ
چېلىنغىنى مېنىڭ يۈرىكىم...
— مۇھەممەتتۇرسۇن ھامىتنىڭ «قومۇش
نەي» ناملىق شېئىرىدىن

ئۈمىد نېمە؟
يوقلۇق ئارا ئۇنتۇلغان كۆز ياش،
ئېھ، چۈشلەردەك تۇرار غەمكىن، دەردلىك يېلىنجاپ،
— ئىلھام ئۆمەرنىڭ «ئارخىپ»
ناملىق شېئىرىدىن

بىر ئىللىق ماكانسەن قەلبىمگە يېقىن
ھېچكىممۇ بىلمەيدۇ تەنھالىقىڭنى.
پەقەتلا ئىككىمىز ئىناق - قەدىردان
سېنىڭدە بايقايمەن ئەركىنلىكىمنى.
— ئەكبەر ئۆمەرنىڭ «ھۇجرا» ناملىق
شېئىرىدىن

تېنىم دۈشمەن ئۆزۈمگە شۇتاپ
ھاياتىمنىڭ سىناق پەيتىدە.
— ئابلىمىت ئابلىزنىڭ «يۈتكەن تەن»
ناملىق شېئىرىدىن

تېپىۋالدىم يارقىن ئەتەمنى
خىيالىمدا بىر قېتىم ئۆلۈپ.
-- ئابلىمىت ئابلىزنىڭ «تىرىلىش»
ناملىق شېئىرىدىن

ھىلال ئاينىڭ ئەگمىسىدۇر ئۇ
پاك، غۇبارسىز سۆيۈشكەن لەۋلەر.
— ئېزىز سەيپۇللانىڭ «لەۋ» ناملىق
شېئىرىدىن

يۈرىكىمدەك ئىسسىق بىر جايدا
روھىڭ بىلەن ئۇچراشتى روھىم.
بولساقمۇ گەر ئىككى قىتئەدە،
بىز ئەسلىشىپ قالىمىز بەلكىم.
— ئەيساجان تۇردىنىڭ «نېگىر
دوستۇمغا خەت» ناملىق شېئىرىدىن

ئاياغ ئىزى تەگمىگەن
بىر گۈلزارلىق تۇراتتى ياشناپ
تۇپرىقىدا خىلۋەت چۈشۈمنىڭ،
كىرىپ كەلدىڭ كېچە سەن ئاڭا.
— تۇرغۇنجان تۇرسۇننىڭ «بىر قىزنى
ياخشى كۆرۈپ قېلىش» ناملىق شېئىرىدىن

كېتىمەن يىراقلاپ قىرغاقلىرىمدىن
تۇرىمەن يەنىلا قىرغاقلىرىمدا
تۇرىمەن ئۆزۈمنى قايتا - قايتىلاپ.
— ئابلاجان مەتسەيدىنىڭ «يىرىم
كېچىدە خوشلىشىش» ناملىق شېئىرىدىن

كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن قۇمغا
يىلتىز تارتقان ھايات دەرىخىم.
— غۇلام تۇرسۇننىڭ «ھايات
يىلتىزى» ناملىق شېئىرىدىن

قەلبىمدە بار يۇلتۇزسىز كېچە
تۈن قۇشلىرى ئۇچمايدۇ ئۇندا.
شېئىر ئوقۇپ يۈرىدۇ تەگرى،
بىز چۈشەنمەس قۇشلار تىلىدا.
— ئىمىنجان روزىنىڭ «قەلبىمدە
بار...» ناملىق شېئىرىدىن

گۇناھلار زەنجىرى چۈشتى بويۇنۇمغا
باشلىدى قەدىمىم ۋەيلۇنغا مېنى.
يىغلىدىم: بەندىچۇن ۋەدىلەر بەرگەن
دوزاختىن قۇتقۇزار مۇھەممەد قېنى؟!
— ئىمىنجان روزىنىڭ «پاكلىنىش»
ناملىق شېئىرىدىن

ئەدەبىي ئۇچۇرلار

△ 1997 - يىلى 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ژۇرنىلىمىزنىڭ خىزمەتلىرىنى خۇلاسىلاش، ژۇرنىلىمىز تەھرىر ھەيئەتلىرى، ئاپتورلار ۋە كىتابخانىلارنىڭ تەكلىپ، پىكىرلىرىنى ئاڭلاش، شۇنداقلا ژۇرنىلىمىزنى كىتابخانىلار ياقتۇرۇپ ئوقۇيدىغان تېخىمۇ ياخشى ژۇرنال قىلىپ چىقىشتا ئاپتور، مۇھەررىر، كىتابخان ئورتاق كۈچ چىقىرىش ئۈچۈن سۆھبەت يىغىنى ئېچىلدى.

سۆھبەت يىغىنىدا ماخمۇتجان ئىسلام، مامبەت تۇردى، ئابدۇقادىر جالالىدىن، غوپۇرنۇر ۋە ئازات سۇلتان قاتارلىق تەھرىر ھەيئەتلەر 1997 - يىللىق 6 سان ژۇرنالدىكى ئەسەرلەر ئۈستىدە ئۆزلىرىنىڭ ھېس قىلغانلىرى، ژۇرنالدا بېرىلىۋاتقان ئەسەرلەرنىڭ ئۇتۇق ۋە كەمچىلىكى، بولۇپمۇ يېڭى شېئىرىيەتتىكى تۇرغۇنلۇق مەسىلىسى ئۈستىدە كەڭ - كۇشادە سۆزلەشتى. بۇ يىللىق خىزمەتلەر، جۈملىدىن بىر قىسىم زۆرۈر بولغان سەھىپىلەرنى ئېچىش، تەسىس قىلىش، ئۇيۇشتۇرۇش ھەققىدىمۇ تەكلىپلەرنى بەردى.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى رىشات ئەنەيتۇللا مۇھىم سۆز قىلدى ۋە ژۇرنال خىزمىتىگە بولغان تەلەپ - پىكىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرناللىرى نەشرىياتىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى ئىدرىس بارات، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ئەدەبىيات - سەنئەت باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تۇردى ھاشىم، ئاپتونوم رايونلۇق مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئادىلجان قاسىمى قاتارلىق رەھبەرلەرمۇ ژۇرنىلىمىزغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ ۋە قوللاپ سۆز قىلىپ ئۆتتى.

سۆھبەت يىغىنىدا يەنە جېلىل خېلىل، ھاياتنۇپۇس مۇھەممەت قاتارلىق ياش ئاپتورلارمۇ ژۇرنال ھەققىدە ئويلىغانلىرى ۋە كۆزقاراشلىرىنى ئېيتىپ ئۆتتى.

سۆھبەت يىغىنىغا ئاپتونوم رايون ۋە شەھىرىمىزدىكى ئاخبارات، نەشرىيات، تەشۋىقات ۋە مائارىپ ئورۇنلىرىدىكى مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر، مۇتەخەسسىسلەردىن بولۇپ 40 تىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى.

△ مەملىكەتلىك 5 - نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاشتا مۇكاپاتقا ئېرىشكەن يازغۇچى، شائىر، ئوبزورچى ۋە تەرجىمانلارنى مۇكاپاتلاش مۇراسىمى ئۆتكەن يىلى 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى بېيجىڭ خەلق سارىيىدا ئۆتكۈزۈلدى. باھالاشتا 63 شەخس، 60 ئەسەر، 3 تەرجىمان مۇكاپاتلاندى. ئەسەرلەر ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىلىدىكى ئەسەر 19 بولۇپ، مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئەسەرلەرنىڭ 31% نى ئىگىلىدى. بۇ قېتىمقى باھالاشتا ئاپتونوم رايونىمىزدىن پەرھات جىلاننىڭ «مەھمۇت قەشقەرى» رومانى، ئۆمەر غازى ئايتاننىڭ «تارازا» رومانى، ئالىمجان ئىسمائىلنىڭ «يىغلىما قىز» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى، دو. نەدە (موڭغۇل) نىڭ «سەلكىتى داۋان ناخشىسى» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى، ئىمىن ئەھمىدىنىڭ «سۆيۈلگەن يىللار» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، قۇلىمقان ئەخەت (قازاق) نىڭ «3 بۇرۇل» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، ئىبراھىم مۇھەممەت (قىرغىز) نىڭ «تۇرمۇش قايىنىمىدا» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، مۇسلىم نەبى (تاتار) نىڭ «ئاجايىپ مەھبۇس» ناملىق ھېكايىسى مۇكاپاتقا ئېرىشتى. مۇكاپاتلاش مۇراسىمىغا تۆمۈر داۋامەت، ئىسمائىل ئەھمەد، ۋۇ جىڭخۋا، لى دېجۇ قاتارلىق رەھبەرلەر قاتناشتى.

△ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى كومىتېتى ئۆتكەن يىلى بېيجىڭدا ھەيئەتلەر ئومۇمىي يىغىنى ئۆتكۈزدى. يىغىنغا مالچىنفۇ، جىچۇ ماجا، زالاشخۇ، جۇ مىڭشيا، خۇ جاۋ، يىشى شيەنزىڭ، سۇنجەنجۇڭ، جاڭ چىڭجىڭ، ئەكبەر مىجىتلار قاتناشتى. ھەيئەتلەر يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ ئەھۋالى ۋە ساقلانغان مەسىلىلەر ئۈستىدە تەھلىل ۋە خۇلاسىلاش ئېلىپ باردى. شۇنىڭدەك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدىكى يۈزلىنىش، يېڭى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىش، يېڭى ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى. يىغىندا يەنە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى كومىتېتىنىڭ خىزمەت پىلانى ماقۇللاندى ھەمدە 1998 - يىلى مۇۋاپىق پەيتتە مەملىكەتلىك 3 - قېتىملىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئىجادىيەت يىغىنىنى چاقىرىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇش قارار قىلىندى.

△ ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ۋە نەشرىيات ساھەسىدە غۇلغۇلا قوزغاپ كېلىۋاتقان داڭلىق يازغۇچى جيا پىڭئاۋنىڭ «تاشلاندۇق شەھەر» رومانى يېقىندا «فرانسىيە ئايال باھالىغۇچىلىرىنىڭ چەت ئەل ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى. بۇ ئۇنىڭ 9 يىل ئىلگىرى «ئامېرىكا تۇلپار ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەندىن كېيىنكى يەنە بىر قېتىم تەسىرى چوڭ بولغان خەلقئارالىق ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشىشى. ئىگىلىنىشىچە، مۇشۇ ئەسىرنىڭ بېشىدا تەسىس قىلىنغان «فرانسىيە ئايال باھالىغۇچىلىرىنىڭ چەت ئەل ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» فرانسىيىدىكى «كونگرىس ئەدەبىيات مۇكاپاتى» ۋە «مېدىس

ئەدەبىيات مۇكاپاتى» بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرىدىغان 3 چوڭ ئەدەبىيات مۇكاپاتىنىڭ بىرى ئىكەن. بۇ مۇكاپات «فرانسىيە ئەدەبىيات مۇكاپاتى» ۋە «چەت ئەل ئەدەبىيات مۇكاپاتى» دەپ 2 تۈرگە ئايرىلغان بولۇپ، ھەر يىلى 11 - ئاينىڭ 1 - ھەپتىسىنىڭ 1 - كۈنى مۇكاپات تارقىتىلىدىكەن. بۇ قېتىمقى باھالاش ھەيئىتى فرانسىيىلىك 12 نەپەر داڭلىق ئايال يازغۇچى ۋە ئايال ئوبزورچىلاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، جىيا پىڭئاۋ بۇ يىلقى «چەت ئەل ئەدەبىياتى مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن بىردىنبىر يازغۇچى، شۇنداقلا بۇ مۇكاپاتقا مۇيەسسەر بولغان ئاسىيالىق تۇنجى يازغۇچى بولۇپ قالدى.

△ ژۇرنىلىمىزنىڭ يېقىن دوستى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى خەنزۇ كىتابخانلىرىغا ئىزچىل تونۇشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئىقتىدارلىق ياش خۇيزۇ تەرجىمان سۇ يۇڭچېڭ (ئۇيغۇرچە ئىسمى ئابدۇلئەزىز مۇھەممەدى) يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ژۇرنىلىمىزدىن تەرجىمە قىلغان زوردۇن سابىرنىڭ «زامانداشلار»، «قۇم ئارشاڭ» قاتارلىق پوۋېستلىرى، خالىدە ئىسرائىلنىڭ «تىمتاس شەھەر» ھېكايىسى، توختى ئايۇپنىڭ «بۆرە ۋە ئادەم» ھېكايىسى، ۋەلى داۋۇتنىڭ «ئەركىنلىكتە ئۆلۈش» ھېكايىسى، ئەخمەت ئىمىنىنىڭ «سادا» ناملىق نەسرىنى خەنزۇچە «مىللەتلەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، ئەكبەر سالىھلارنىڭ «تۇتاش قەلبلەردىن ياڭرىغان كۈي» ناملىق ئەدەبىي ئاخباراتىنى خەنزۇچە «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى» ۋە «شىنجاڭ ئىشچىلار ھەرىكىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلدۇرغان.

كاندىدات ئالىي تەرجىمان سۇ يۇڭچېڭ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، بىڭتۈەن تەرجىمە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ، ئۇ ئىككى قېتىم «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن.

△ يېقىندا ئامېرىكىنىڭ داڭلىق ئايال يازغۇچىسى جويس كاللور ئوتىسنىڭ ناتۇرالىزم ئۇسلۇبى يەنە بىر قېتىم كۈچلۈك گەۋدىلەنگەن «ئادەملەر ساراڭ بوپتۇ» ناملىق يېڭى ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. بۇ ئەسەرنىڭ ئاجايىپ - غارايىپ ۋە سىرلىق تۈسىگە، ئوتىسنىڭ يارانقان پىسخىك قۇرۇلما بوشلۇقىغا كىتابخانلار مەپتۇن بولۇپ قالىدۇ.

روماندا باش قەھرىمان ئىنگلىبتىنىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىك مونولوگى ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۈمىدسىزلىككە ۋە چۈشكۈنلۈككە تولغان چاغلىرى بايان قىلىنغان. ئىنگلىبتىنىڭ بالىلىق چاغلىرى ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۆتىدۇ. ئۇنىڭ دادىسى زالىم، تەلۋە بولۇپ، ھايات - ماماتى قىل ئۈستىدە تۇرىدىغان ئۇچقۇچى، ئانىسى ھۆرۈن، شالالاق ئايال ئىدى. كىچىكىدە قاتتىق كۆلپەت ۋە دەرد - ئەلەم تارتقان ئىنگلىبتىنىڭ ھېسسىياتى زەربىگە ئۇچراپ، كېيىن زەھەرلىك چېكىملىك ۋە ئىچىملىككە بېرىلىپ كېتىدۇ. ئۇ يەنە تالاي قېتىم ئەرلەرنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىشىغا ۋە تاشلىۋېتىشىگە ئۇچرايدۇ ھەمدە يامان نىيەتلىك كىشىلەر ئۇنى ئاخىرى تەلۋە، ئەسەبىي قىزغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ.

جويس كاللور ئوتىس «ئادەملەر ساراڭ بوپتۇ» دېگەن بۇ ئەسىرىدە كومېدىيىلىك شەكىلدىن پايدىلىنىپ بىر تراگېدىيىلىك ۋەقەنى بايان قىلغان. شۇنداقلا بۈگۈنكى كۈندە مودا بولۇۋاتقان پىسخىك ئانالىز تېمىسىغا تېگىش قىلغان. شۇڭا سەزگۈررەك كىتابخان بۇ ئەسەردىن كلاسسىك ئەسەر «يېقىمسىز قوڭغۇراق ئاۋازى» ۋە «ساڭا ئەتىرگۈل باغچىسىنى بېرىشكە ئۈنىمىدىم»نىڭ ئەكس ساداسىنى ھېس قىلالايدۇ.

≪天尔塔格≫文学双月刊
1998年 第1期

Tangritag TwoMonthly Literature
journal In Uygur Language

« تەڭرىتاغ »
1998 - يىل 1 - سان

主办单位：乌鲁木齐市文学
艺术界联合会
编辑出版：≪天尔塔格≫编辑部
地址：乌鲁木齐市新华南路16号
电话：2818897, 2819490 邮编：830002
印刷：新疆工人时报印刷厂
国外总发行：中国出版对外贸易总公司
（782信箱）
国内统一刊号：CN65—1012\1
邮局代号：58—83

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر
بىرلەشمىسى تەرىپىدىن چىقىرىلدى
«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلدى
ئادرېس: ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 16 - نومۇر
تېلېفون: 2819490، 2818897 پوچتا نومۇرى: 830002
شىنجاڭ ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
جۇڭگو خەلقئارا نەشرىيات سودا باش شىركىتى
چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ (782 - خەت ساندۇقى)
مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
CN65—1012\1
پوچتا ۋەكالەت نومۇرى: 58 - 83

零售价：4.40元
پارچە سېتىلىشى: 4.40 يۈەن

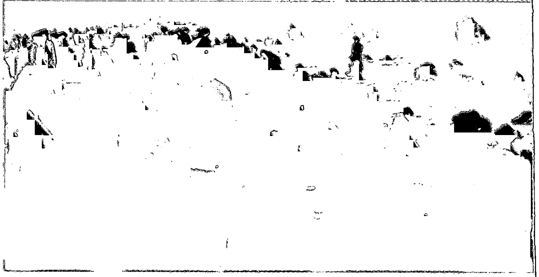

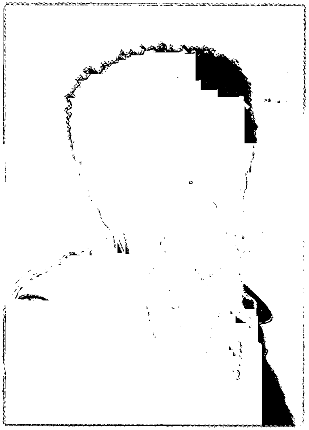

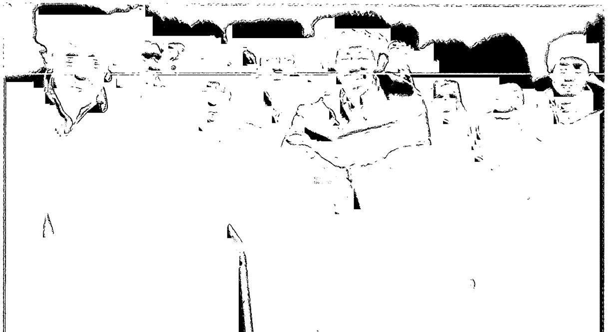

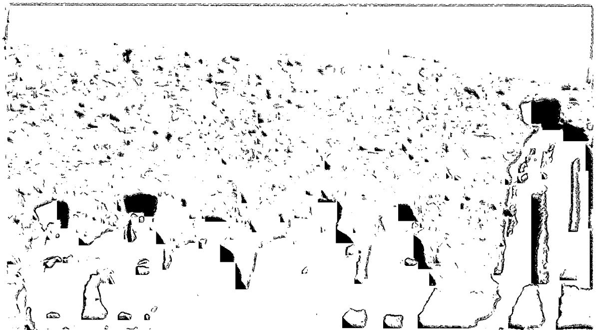

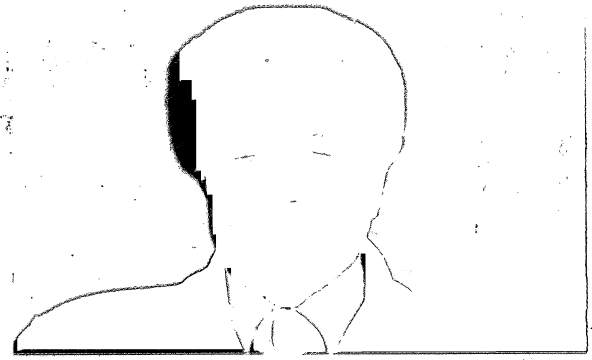

نۇرباغ كەنتىنىڭ باشلىقى ئىسمايىل ھوشۇر

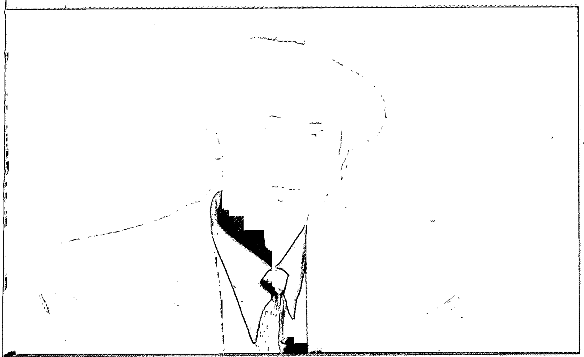

سايباغ كەنتىنىڭ باشلىقى مۇھەممەت ھاج

سايباغ كەنتىنىڭ بىر قىسىم كەنت ھەيئەتلىرى

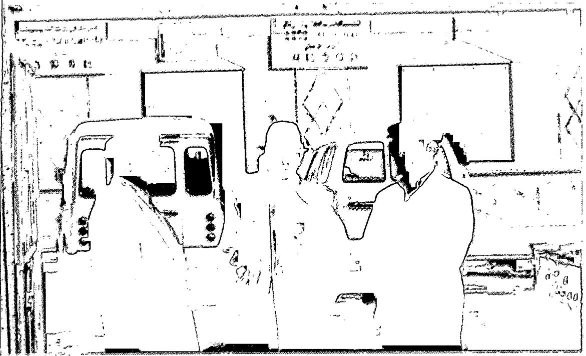

نۇرباغ كەنتىنىڭ كەنت رەھبەرلىرى

شىخەنزە شەھىرى شىخەنزە يېزىسىنىڭ سايباغ كەنتى بىلەن نۇرباغ كەنتى.

بۇ ئىككى كەنت 1958 - يىلى خەلق گۇڭشېسى بولۇپ قۇرۇلغان. 1960-يىلى ساۋەن ناھىيىسىدىن شىخەنزە شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن. ئاساسەن ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان. كىرىمىنىڭ كۆپ قىسمى پاختىدىن كېلىدۇ. سايباغ كەنتىنىڭ نوپۇسى 1300، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم 2148 يۈەن. نۇرباغ كەنتىنىڭ نوپۇسى 1350، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم 2505 يۈەن. بۇ ئىككى كەنتنىڭ رەھبەرلىرى دېھقانلارنىڭ يۈكىنى يېنىكلىتىشتە، بېيىش يولىغا قاراپ مېڭىشتا ئۈنۈملۈك خىزمەتلەرنى ئىشلەپ كەلمەكتە.

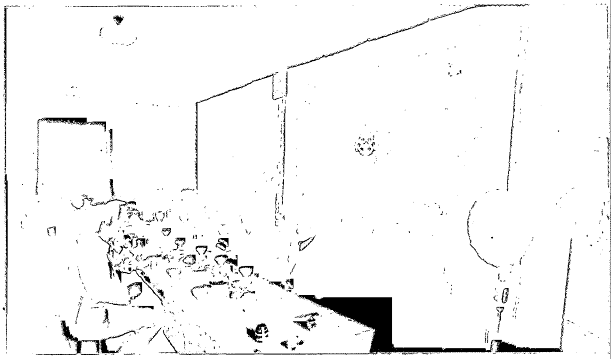

دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى

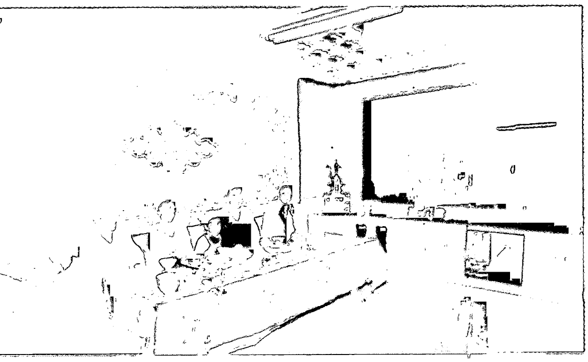
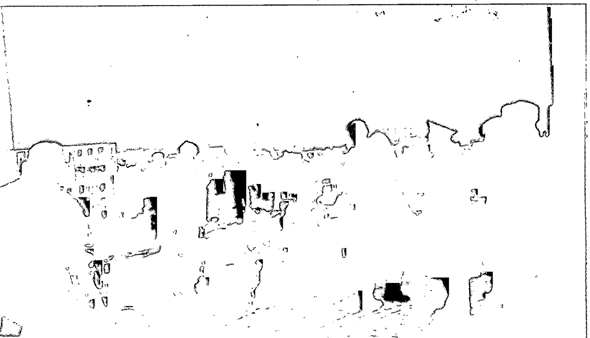
دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى